

szerző: **Leba József**

az értekezés címe: **Kornfeld Zsigmond a báróvá lett bankár, avagy egy pénzügyi sikertörténet a Monarchiában**

alcím: **Kornfeld Zsigmond pályája**

a doktori iskola neve: **Pázmány Péter Katolikus Egyetem**

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola

a doktori iskola vezetője: **Dr. Óze Sándor DsC egyetemi tanár**

a doktori műhely: **Gazdaság-, régió- és politikatörténeti műhely**

a doktori műhely vezetője: **Medgyesy-Schmikli Norbert egyetemi docens**

a témavezető neve: **Dr. Schlett András PhD docens, gazdaságtörténeti tanszék**

Tartalomjegyzék:

I. Fejezet: Korrajz	4
Bevezető gondolatok	4
I./1. Az államszervezet és a politika változásai a korban	6
I./2. A magyar társadalom a korszakban	7
I./3. A gazdaság megváltozása, a magyar kapitalizmus	20
II. Fejezet: Kornfeld Zsigmond élete születésétől, Budapestre költözéséig (1852. III. 27.-1878. III. 13.)	45
II./1. Lakhelye, eredete, családi háttere, vallása, új lehetőségek megnyílása a korban	45
II./2. A fiatal Kornfeld bekerül a pénzügyi életbe	55
II./3. Belépés a Rothschild-család pénzügyi impériumába	59
III. Fejezet: Kornfeld Zsigmond a Magyar Általános Hitelbank élén	61
III./1. A Magyar Általános Hitelbank létrejötte és működésének első szakasza	61
III./2. Kornfeld a Hitelbank élére kerül	67
III./3. A Magyar Általános Hitelbank szervezete és annak változásai	77
III./4. Kornfeld Zsigmond nagy üzletei a Magyar Általános Hitelbank vezetőjeként..	85
III./5. A Hitelbank és a dualista állam pénzügyi kapcsolatai	91
IV. Fejezet: Kornfeld Zsigmond egyéb szerepvállalásai a budapesti érték- és árutőzsdén, a magyar politikában, valamint a kultúra, a jótékonyosság és a vallás terén kifejtett munkássága	102
IV./1. Kornfeld Zsigmond és a budapesti érték- és árutőzsde	102
IV./2. A bankvezér és a magyar politika	119
IV./3. A jótékonyosság terén kifejtett működés	124
IV./4. Kornfeld Zsigmond és a kultúra	129
IV./5. Kornfeld Zsigmond és a zsidó vallás	135
V. Fejezet: A Magyar Általános Hitelbank vezetőjének házassága, magánélete és bárói rangra jutása	137
V./1. Kornfeld Zsigmond házassága és magánélete	137
V./2. Miként, miért és mikor lett Kornfeld Zsigmond magyar főnemes, azaz báró...148	
VI. Fejezet: Életének utolsó szakasza, halála és temetése	153
VI./1. Kornfeld Zsigmond betegsége	153

VI./2. Kornfeld Zsigmond halála és temetése	162
VI./3. Kornfeld Zsigmond emlékezete	173
VII. A végső konklúzió	180
Irodalomjegyzék	191
Feldolgozások 1. könyvek	191
Feldolgozások 2. tanulmányok	193
Források 1. levéltári források:	194
Források 2. újságcikkek:	195
Internetes irodalom	197

I. Fejezet: Korrajz

Bevezető gondolatok

Miért a dualizmus kora? Miért Magyarország? Miért pénzügy?

Történezhallgatóként egymás után olvastam a könyveket, és az elején még nem tudtam, melyik korszak fog igazán és örökre rabul ejteni. Éveken át sok téma érdekelt, azonban tanulmányaim második harmada után már egyre biztosabban éreztem, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia történetének kutatásával szeretnék foglalkozni. Az új, kapitalista és piacra, versenyre épülő rendszer, mely a dualizmus idején épült ki, még jelen pillanatban is rengeteg feltáratlan területet, meg nem fejtett titkot, gazdasági és közgazdasági kérdést tartogat számunkra és célom, hogy ezek a kérdések megválaszolásra kerüljenek.

A dualizmus történetének legfontosabb változásai közé tartozott a pénzgazdaság kialakulása, a bankok megjelenése szerte az országban és szerepük dominánsná válása a gazdasági életben.

A korszakról és az abban kiemelt jelentőségű pénzügyi témáról ma már nagyon sok könyv áll a dualizmus kora és annak pénzügyei iránt érdeklődők rendelkezésére. Az internet világában, mely egyre nagyobb arányban veszi át a hagyományos papíralapú tudomány helyét, szintén számos mérvadó mű foglalkozik a témával. Nagyon sok jól ismert és számos kevésbé ismert történész foglalkozott és foglalkozik e pillanatban is a korszak feltárásával. Jelentős eredmények születtek, de még nem állíthatjuk például azt, hogy a dualizmus kora pénzügyeinek alapos kikutatását egy személy életén keresztül bemutatta volna valaki. Inkább azt mondhatjuk el, hogy az események, történések teljességét egy ügyben megismerhettük, de annak alapos, konkrét részleteit még nem. Szükségesnek láttam a történetek teljes, mai szemmel való értékelését is.

Számos vélemény látott napvilágot eddig az Osztrák-Magyar Monarchia bankáiról. Ezek a vélemények, ezek a lerajzolt képek nem voltak egyértelműen és feltétlenül pozitívak, azt mondhatjuk, nem festettek idealizált képet a hazai tőkésekről. De nemcsak idealizált képet nem festettek róluk, hanem még realiszt sem. A sokat kereső emberekről objektív képet amúgy is nehéz volt elkészíteni. A kis költségvetésű embert mindig bosszantotta a nagy

költségvetésű polgártársa, elsődlegesen annak megengedhető életvitele és kiszámítható anyagi biztonsága miatt.

Ez a motívum hangsúlyosan jelent meg a Magyar Tanácsköztársaság korában, amikor az egykori Monarchia bankárai semmiképpen sem tudtak pozitív megjelenésűek lenni.

A kép valamelyest javult a Horthy-korszakban, azonban az 1929 és 1935 közötti válság¹ megint rontott a pénzemberek megítélésén és a világháború utáni korszak sem tisztázta a magyar bankárokról kialakított képet, tiszta és jó szándékaikat a kommunista hatalomátvétel után egyre kevésbé akarták elismerni. Hosszú időn keresztül, negyven éven át a tőke és a tőkés volt Magyarországon a legrosszabb rossz. A pénzeszsákon ülő, pocakos, kis kerek szemüveget viselő ember, amint egy vele szemben rongyos pendelyben álló mezítlábás alakot szemlél, általános kép volt.

A rendszerváltást követően kialakuló piacgazdasági környezetben már lehetőség nyílt a korábbi bankemberek tevékenységének árnyaltabb feltárására.

Meglátásom szerint ennyi idő távlatából jó lehetőségünk van arra, hogy megpróbáljunk tiszta és objektív képet kapni az osztrák-magyar bankemberekről, szerepükről, jellemükről, az államban betöltött szerepükről. Most már meg van a lehetősége egy olyan életrajzba oltott gazdasági elemzésnek, amelyről elmondhatjuk, hogy ideológiáktól és kliséktől mentes, csak és kizárólag a tiszta tények elemzésének tiszta feldolgozásán alapul.

Mindazonáltal vannak fontos körülmények, amelyeket semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagynunk Kornfeld Zsigmond pályáivének megrajzolásánál. Nem felejthetjük el ugyanis azt a tényt, hogy Kornfeld káprázatos pályafutása nem csak és kizárólag pénzügyi zsenialitásának, hihetetlen munkabírásának és nagy szerencséjének volt köszönhető. Figyelemre méltó karrierje, melynek során a kis csehországi településen élő, szegény zsidócsalád sarja Ausztria-Magyarország egyik kiemelkedő pénzügyi hatalmasságává vált, bizonyos tényezők miatt volt lehetséges. Tekintélyes vezetővé válásának más kulcsa is volt kiváló jellemén, vasszorgalmán és páratlan eszén kívül.

Ahhoz, hogy Kornfeld ilyen pályát futhasson be, szükség volt egy egyedülálló történelmi lehetőségre, a kapitalizmus hazai kialakulásának időszakára is.

Az 1867-ben újonnan megalakult k. u. k. Monarchie, mely hétszázezer négyzetkilométer területével és mintegy ötven millió lakosával Közép-Európa legnagyobb

---

¹ „válság” A társadalom egészében vagy különböző területein kialakuló nagymértékű egyensúlyhiány, amely a társadalom életében jelentős zavarokat okoz. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987: 521. p.

állama volt, az európai politikába és eseményekbe is jelentősen bele tudott szólni. Ennek a hatalmas államnak a bank- és hitelügyei azonban tárgyalt korszakunk elején rendkívül fejletlenek voltak. A pénzgazdaság, a modern értelemben vett piac itt még nem létezett. Hangsúlyosan igaz volt ez Magyarországra vonatkozóan. Európa nyugati fele, amely már előttünk járt a kapitalizmus kibontakoztatásának útján, ekkor magasabb fokozatba kapcsolott, az ottani országok már a teljes ismert világ ellátását célozták meg. A nagy lehetőség nálunk is megjelent. Magyarországot az agrárszerepből kimozdítani és agrár-ipari országgá tenni, majd még tovább lépni.

A Kornfeld-jelenség jobb megértéséhez elkerülhetetlen annak a kornak a kicsit közelebbről való vizsgálata, amely a munkásságát lehetővé tette. Mi tette lehetővé Kornfeld Zsigmond karrierjét? A bevezetőben ezt a kérdést igyekszem feltárni hármas tagolásban. Megvizsgálom a Monarchia korában végbement államszervezeti és politikai, valamint a gazdasági és a társadalmi változásokat. Meglátásom szerint ezek az újonnan induló, majd egyre gyorsuló modernizációs folyamatok tették lehetővé a pénzügyi innovációkat is, melyeknek egyik legnagyobb hazai mestere Kornfeld Zsigmond volt.

I./1. Az államszervezet és a politika változásai a korban

Az Osztrák-Magyar Monarchia soknemzetiségű állam volt, ahol az ország hatalmas területén számos nemzetiség és rengeteg féle vallás volt megtalálható. Az 1848-49-es szabadságharc megmutatta a nemzeti gondolat erejét, a különböző népcsoportok egymásra rontása majdnem szétszakította az országot. Bécs sem hagyhatta figyelmen kívül a nemzeti célokat és miután 1859-ben Solferinónál, majd 1866-ban Königsgrätznél súlyos vereséget szenvedett, rá kellett ébrednie, hogy az egyéb nemzetiségek magyarokkal szembeni támogatása mellett a magyar nemzeti törekvéssel is ki kell egyeznie fennmaradása érdekében. Ez vezetett el az 1867-es kiegyezéshez. Ezáltal az addig hosszú időn keresztül minden eszközzel erőltetett német hegemonia megtört, helyét a német és magyar dominancia vette át.

A dualizmus létrejöttével mélyrehatóan megváltozott a hazai államszervezet és politika rendszere.

Az Osztrák-Magyar Monarchia közjogi értelemben két önálló államból állt, mely két államot legfőként az uralkodó személye kötötte össze, szemben az addigi egységes Osztrák Császársággal, mely egy nagy Habsburg államalakulatnak számított. A hadügyön, külügyön és pénzügyön kívül az országnak nem voltak állandó közös szervei. A viszonylagos, de mégis

kényszerű függő-függetlenség lehetővé tette, hogy az államnak az a fele, amelyet Magyarországnak hívtak, elkezdjen kitörni a Bécs által hagyományosan rá kiosztott mezőgazdasági szerepből. A kiegyezés után a magyar gazdaság spektruma folyamatosan változott és ezt a hazai törvényhozás és a parlament végig a korban igyekezett erősíteni. Létrejöttek az 1870-es évek végén és az 1890-es évek között azok a keretek is, amelyek között a magyar gazdaság nagy expanziója lehetségessé vált.² Magyarországon a magyar érdekek képviselője megjelent és hangsúlyossá vált. Az abszolutizmus kora után a parlamentarizmus mindenképpen fejlődést jelentett, lépést a fejlődő Európa felé, lépést a kapitalizálódó társadalom kiépülése felé. Wekerle Sándor pénzügyminiszterként megvalósította az Osztrák-Magyar Monarchia pénzügyi struktúrájának modernizálását, ezüstről aranyra, forinról koronára tért át reformja következtében az állam. Ezzel sikerült a Monarchiát a modern világ gazdaságához kapcsolni.³

I./2. A magyar társadalom a korszakban

A feudalizmus évszázadai után a XIX. század mélyreható változásokat hozott a hazai társadalom számára is. Az a társadalmi berendezkedés, mely a földtulajdonlásra, annak megingathatatlan voltára, az abból származó jövedelemre, presztízssre és az ezekből fakadó hatalomra és befolyásra épült, amely évszázadokon keresztül biztos volt, inogni kezdett a reformkorban, majd megrendült az 1848-49-es szabadságharc során. A feudális államrend kis híján összeroskadt a forradalom eredményeként, de a történelmi események újabb fordulata megmentette és valamelyest kissé újra megerősödni is tudott a neoabszolutizmus korában. A dualizmus időszakában a feudalizmus egyáltalán nem tűnt el, a folyamat hosszú és összetett volt. Az állam alapjainak teljes megváltozása, a földtulajdon rendszer hazai végső átalakítása majd csak sok idő múltán érkezett el, nem is a vizsgált korszakban, így e folyamat teljes időtartamának végigtekintésétől most el kell tekintetnünk. A két fél a múlt és a jövő gazdasági berendezkedése volt, feudalizmus kontra kapitalizmus. Írásom témája és a terjedelem korlátozottsága miatt, csak és kizárólag a korabeli gazdaság elitjével foglalkozhatunk, azaz a

---

² Tomka Béla: Érdek és Érdektelenség, A Bank-Ipar Viszony a Századforduló Magyarországon 1892-1913, Vállalkozástörténeti Tanulmányok, Multiplex Média-Debrecen UP, Debrecen, 1999: 74. p.

³ Eperjesi Zoltán, Mladonyicki Balázs: A Második Ipari Forradalom, in: Fábíán Gergely, Virág Barnabás: Bankok a Történelemben, Innovációk és Válságok, Pauker-Prospektus-SPL Konzorcium, Budapest, 2018: 282. p.

nagybirtok és a nagytőke képviselőivel, akik a kialakuló kapitalista gazdaság, a pénzügy uralma megteremtésében a legnagyobb szerepet játszották, munkám szempontjából ők a releváns társadalmi csoportok.

Új szereplők jelentek meg, akik a magyarországi társadalom átalakulását nagyban elősegítették és tulajdonképpen fellépésük tekinthető egyfajta kovásznak, hiszen az erjedést az ő tevékenységük indította el. A társadalmi változások során érdemes alaposan áttekinteni a korszak elitjét. Az elit lehet presztízs és vagyon szerinti. A több évszázados megkövültség után, ha lassan is, kicsit felemás módon és a nyugati fejlődéstől eltérően, de elindult a változás. Eltérően a nyugatitól, sajátos polgárosodási utat jártunk be. Sajátosat ebben is, mint mindenben.

Hazánk feudális társadalmának struktúrája, annak ellenére, hogy bomlása már 1848-at megelőzően megkezdődött és az a bomlás az idő során egyre jobban előrehaladt, nem semmisült meg gyorsan, hanem megfigyelhető és szoros kölcsönhatásban a gazdasági fejlődéssel, valamint hazánk politikai viszonyainak változásával lépésről lépésre, folyamatosan alakult át.

Az ország vezető politikai rétegét eddig és ezután is a nagybirtokos arisztokrácia alkotta. Ennek a társadalmi osztálynak a legnagyobb része aránylag gyorsan kiheverte a jobbágyfelszabadítás megrázkódtatásait. Birtokaik hatalmasak voltak szerte az országban, a teljes hazai termőterület közel egynegyede volt hatszáz-hétszáz arisztokrata család kezében.⁴ A tízezer katasztrális holdnál nagyobb kettőszáz-huszonegy latifundium nagyon kevés kivételtől eltekintve, az ötezer holdon felüli négyszáz-kilencvenöt nagybirtok pedig túlnyomórészt az ő kezükben volt az 1860-as évek végén.

A Habsburg-hatalom végső soron, mint századokon át, változatlanul a nagybirtokos arisztokráciában látta hatalma és az esetünkben nyilvánvalóan különösen nagy súllyal latba eső magyarországi uralma legszilárdabb belső támaszát.

Annak ellenére, hogy az 1848-49-es szabadságharc és forradalom törvényei és rendelkezési alaposan meggyengítették hatalmukat, az arisztokraták a hazai közéletben viszonylag gyorsan tudták restaurálni megingott vezető szerepüket. Ez két tényezőn alapult. Egyrészt a feudális rendszer látszólagos összeomlásából átmentették birtokaikat, melyek

---

⁴ Szabad György: A társadalmi átalakulás folyamatának előrehaladása Magyarországon 1849-67 in: szerk. Léderer Pál: Az Úri Magyarország, Társadalomszerkezet és Rétegrajzok (a kiegyezéstől a második világháborúig) ; Az ELTE szociálpolitikai tanszékei, a Hilscher Rezső szociálpolitikai egyesület és a T-Twins Kiadó, 1993, 13. p.

folyamatos és jelentős jövedelemforrást jelentettek számukra. Másrészt döntő többségük a már több évszázados Habsburg-függés eredményeként összefonódott a többi tartomány arisztokráciájával és ezzel összefüggésben erős kapcsolatokat ápolt az udvar felé.

A politikai hatalom mellett a régi rend képviselői igyekeztek a gazdasági életben is minél inkább megjelenni. A gazdasági egyesületekben, a hitelintézetekben, a vasúttársaságokban, a biztosítótársaságokban, az ipari vállalkozásokban mindenütt feltűntek. Az ipari vállalkozások előkészítő bizottságaiban és igazgatóságaiban szinte természetessé vált egy-egy jól csengő nevű nagybirtokos arisztokrata részvétele.⁵ A cégeket patinásabbá tette, nevük elegánsabb lett általuk. A hozzáadott nevek mögött azonban az esetek igen jelentős százalékában nem állt valós gazdasági- és munkateljesítmény.

Az arisztokrácia birodalmi kozmopolitizmusa mellett rendkívül zárt életet élt. Életvitelük és ezzel összefüggésben szórakozásaik is zártkörűek voltak. Alsóbb rangúak a kapun nem jöhettek be. A nagyurak estélyein, báljain és a kedvenc szórakozásukat jelentő vadászatokon döntően csak „kékvérűek”⁶ vehettek részt, még azok is, akik nagybirtokossá váltak, de köznemesnek születtek, magas beosztású törzstisztek vagy esetleg befolyásos udvari tisztviselők voltak, csak kivételes esetben kaptak meghívást.

Ezeknek a társadalmi korlátoknak a fenntartása azonban nem azt jelentette, hogy az arisztokraták a politikát illetően is bezárkóztak volna. Igyekeztek az ország politikai vezetéséből minél nagyobb részt birtokolni. Nem pusztán arra törekedtek az 1860-as években, hogy lehetőség szerint minden udvari kinevezéstől függő posztra arisztokrata kerüljön, hanem azt is igyekeztek minden rendelkezésre álló erejükkel elérni, hogy mind nagyobb teret foglalhassanak el a hagyományosan a hatalmukban levő felsőház mellett a képviselőházban is. Törekvéseiket Ferenc József császár hathatósan támogatta. Így az 1860-as évek második felében a népképviselői választásokon a megválasztott képviselők 16,5%-a került ki az egyébként az összlakosság fél ezrelékénél is kisebb lélekszámú nagybirtokos arisztokrácia soraiból.

---

⁵ Szabad György: in: Az Úri Magyarország: 14. p.

⁶ „kékvérűek” Mivel az arisztokrácia hosszú évszázadokon keresztül tartózkodott a fizikai munkától, ami akkoriban főként a földeken való tevékenységet jelentette és szó szerint a naptól is óvta magát, bőrük általában nagyon fehér volt és kéklő vénáik is átlátszottak a mindentől megóvott testükön. E látvány alapján gondolhatták azt sokan, hogy vérük nem piros, hanem kék a nagy megkíméltség miatt. Ezért „kékvérűek” a mágnások.

Létszámuk kicsi volt a több tízmilliós impérium teljes lakosságához képest, a populáció számban messze legkisebb szegmensét alkották, de ugyanakkor a leggazdagabbak közé tartoztak egész Európát tekintve.⁷

Ha a felső osztályokat szemléljük, fontos megvizsgálni, mi emelt fel egy személyt vagy csoportot a kivételezettek közé? Fentebb tárgyaltam az arisztokrata különállást, szemléletüket, mely kívülről-felülről tekintett a többi néposztályra. Magas pozíciójuk imponáló lehetett, azonban azt is tudnunk kell, hogy ők ezért valójában nem sokat tettek. A magas presztízs és az ezzel járó luxus körülmények magától értetődőek voltak számukra. Azonban e réteg mellett is voltak olyan csoportok a hazai társadalomban, melyek az elithez tartoztak, bár ők már kisebb-nagyobb küzdelmek árán vívták ki a felső körökhöz való tartozás jogát.

A magyarországi társadalomban egy igen jelentős választóvonal húzódott az „urak” és a „kendek” között. Előbbiek jelentették a művelt, úri társadalmat, utóbbiak a parasztok, iparosok, munkások, cselédek és szolgák voltak. A vagyon és a birtok önmagában nem adott automatikus belépést az urak közé, ennek eléréséhez származás, diploma vagy rang kellett. A legbiztosabb belépő a tiszti kardbojt volt, a hadsereg és általában a fegyveres testületek becsülete a Monarchia egész története alatt létezett. A kard tette párbaj- és szalonképesé viselőjé, olyanná, akinek volt becsületszava és e miatt már egy gróf vagy egy szolgabíró is „úrnak” szólította viselőjét. E két nagy tábor között a XIX-XX század fordulóján kezdett el formálódni egy új réteg. Ezt a csoportot, mely gazdagparasztokból, meggazdagodott iparosokból, kiskereskedőkből, művezetőkől, kistisztviselőkből, tanítókból állt döntően, felülről leereszkedően úrnak szólították, de valójában annak még nem tartották. Ők voltak a „félurak”, akik közbülső réteget alkottak a gazdag felső és az alsó, őket valódi úrnak süvegelő osztály között.

Azonban az urak csoportja sem volt egységes, hanem tovább tagozódott hangsúlyos vonalakkal mágnásra, dzsentríre és polgárra. A századfordulón a válaszfalakon egyre növekvő rések keletkeztek. Vajon mi okozhatta ezt az anakronisztikus tagolódást? Mi volt ez a merev lefelé elzárkózás? Talán az okozta, hogy a magyarországi kapitalizmus sajátos úton járt. Intézményi alapjai egy nemesi vezetésű, de szárnyaszegett polgári forradalomból nőttek ki, ugyanis az 1848-49-es forradalom és szabadságharc minden előremutató eredménye és nemes célja ellenére sem tudta elérni a teljes és a korabeli nyugatot tekintve ekkor már

---

⁷ Szabad György: in: Az Úri Magyarország: 15. p.

tulajdonképpen szükséges társadalmi átalakulást. A tőkés fejlődés itt porosz utat járt be, azaz a rendszer zárt volt és kicsi társadalmi mobilitás jellemezte, a felfelé jutás itt igen nehezített pályának számított. Mindezek mellett az ország függő helyzetű volt, és a haladás nemcsak az ország gazdaságát, hanem társadalmát is alaposan megváltoztatta és deformálta.⁸ A nagyon hosszú időn keresztül uralkodó és kétségbevonhatatlan feudális államrend lassan bomlott fel és megszokott formáiba zárkózva hol jól, hol kevésbé jól láthatóan sokáig megmaradt. Rögzült, miközben egy új rend, a kapitalista rend, mindinkább teret nyert. A kettő sokáig nem szerves egészként létezett, hanem inkább szimbiózisban éltek egymással. A feudalizmus és a jórészt belőle kifejlődött modern kapitalizmus életközössége jellegzetes fejlődési irány volt ekkor Európa keleti felén. A fejlődés azonban felemás volt, burzsoáziánk legjelentősebb rétegei nem a régi társadalom nemesi és céhpolgár tagjaiból fejlődtek ki, miként az Európa nyugati oldalán történt, és nem is a parasztság soraiból emelkedtek ki, mint például Oroszországban vagy a Balkánon. A mi polgáraink döntő százalékban a határokon túlról érkeztek, a mi feudális struktúránkon kívül álló elemekből verbuválódtak. (A határt itt most Magyarország határaként kell értelmeznünk, nem az Osztrák-Magyar Monarchia határaként és így az osztrák vagy cseh tartományokból a korszakban hozzánk érkezett embereket is a határon túlról érkezettnek kell számítanunk.)

A hazai polgárság kialakulásában jelentős szerepet játszottak az izraeliták. A saját kultúrával hazánkba költöző, többségében jiddis vagy német ajkú zsidóság elmagyarosodásával a gyökeres etnikai lojalitásváltásnak Közép- és Kelet-Európában páratlan történelmi példáját szolgáltatta.⁹

A zsidó vallási fegyelem, intellektualizmus és önkontroll sok szekularizált vetülete megtalálható a hazai vállalkozó polgárság munkamoráljában, szakmai etikájában és gazdasági racionalizmusában.

Kettős struktúra figyelhető meg a magyar polgárosodás folyamatában. A közalkalmazotti réteg többnyire keresztény, a kereskedő polgár pedig zömmel izraelita volt.¹⁰

A zsidó népesség száma is igen jelentős volt, 1911-ben Magyarországon 955. 452 izraelita vallású személy élt. Ez a majdnem egymillió fő egy viszonylag gyors magyarosodási folyamaton ment keresztül a kiegyezést követően. 1880-ban a zsidó lakosság 43%-a nem

⁸ Hanák Péter: Vázlatok a századelő magyar társadalmáról, in: szerk.: Léderer Pál: Az Úri Magyarország: 18. p.

⁹ Karády Viktor: Felekezetek, Rétegződés és mobilitás: Az Egyenlőtlen Modernizáció Néhány Kulcskérdése a Magyar Társadalomtörténetben, Akadémiai kiadó, Budapest, 1997: 14. p.

¹⁰ Karády Viktor: Felekezetek...: 22.-25. p.

magyarként adta meg az anyanyelvét, 1910-ben azonban 75%-uk magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Sokan németről váltottak magyarra, ennek a nyelvcsereének a legfőbb színtere a főváros volt.¹¹

A leggyorsabban Budapest zsidó lakossága gyarapodott, 1869 és 1890 között több mint duplájára emelkedett, 44. 890-ről 103. 317 főre nőtt. Ezt követően 1910-ig újból megkettőződött, elérte a 203. 687 főt.

Ez a nagyarányú növekedés, bár a főváros teljes népessége is emelkedett, azt jelentette, hogy az itt élő izraeliták lakosságon belüli aránya az 1869-es 16,1%-ról, 1910-re 23,1%-ra változott.

A csaknem egymillió itt élő zsidó két fő csoportra volt osztható, a vallásukat szigorúan betartó, öltözködésében is elkülönülő ortodoxok mintegy négyszázezen, az asszimiláció valamilyen fokán álló, hagyományaikhoz nem annyira ragaszkodó neológok pedig körülbelül hatszázezen voltak.

A neológok soraikban tudhatták a kialakuló magyar kapitalizmus legsikeresebb vezető alakjait és politikai kapcsolataik is sokkal jobbak voltak a kormánnyal, mint ortodox társaiknak. E mellett a kor áramlatai is nekik dolgoztak. Minél jobban elterjedt a modern oktatás az ország zsidósága körében és minél több kis egzisztenciával bíró izraelita költözött fel a dinamikus növekvő, kapitalista arculatú Budapestre, annál inkább nőtt a neológ közösség létszáma.

Az asszimiláció komolyabb fokát jelentette az ország nemességébe történő kinevezés. Az 1887 és 1896 között nemesi levelet kapott huszonkilenc zsidó család. Közülük huszonhárom volt neológ. A gyülekezet egykori vezetője, Schossberger Zsigmond 1900-ban báróvá lett. Közben Hirschler Ignác, Sváb Károly és Bródy Zsigmond, akik mindannyian a neológ közösség vezetői voltak, helyet kaptak a magyar felsőházban.

Budapesten az 1890-es években olyan előrelépések történtek, melyek hatalmas fejlődést hoztak magukkal.¹² Ez a fellendülés nem csak pénzügyi növekedés volt, sokkal inkább a főváros gyáraiban és a megyékben ténylegesen növekvő termelésen, mint tőzsdei spekuláción alapult. Mivel a gazdaság belső vezetése és a zsidó közösségi szervezet vezetése között nagy volt az átfedés, elmondható, hogy a növekedésben jelentős szerepet játszottak.

---

¹¹ McCagg, O. William: Zsidóság a Habsburg Birodalomban 1670-1918, Cserépfalvi, Szekszárdi Nyomda Kft., 1992: 145. p.

¹² McCagg, O. William: Zsidóság...: 146. p.

Budapest zsidó lakosainak körében 1900 után a hazafias viselkedés vált uralkodóvá. A neológ zsidó gyülekezeti vezetőség által fenntartott atmoszféra szerepet játszott abban, hogy hitelessé tegye a korszak magyar nacionalizmusát. (Ez időnként furcsa helyzeteket produkált. Vázsonyi Vilmos zsidó ügyvéd harcolt a szocializmus és a cionizmus ellen is. Ilyesmi csak a magyar nemzeti mitológia burkán belül értelmezhető.)

Magyarországon 1914 előtt semmilyen magyar nyelvű cionista mozgalom nem is tudott megerősödni.¹³

A háború előtti években a magyar zsidók túlnyomó többségükben a magyar nacionalista politika kódében oldották fel a zsidó problémákat és célkitűzéseket. Elkötelezték magukat a keresztény világ ideológiai illúziói mellett. Ez az elkötelezettség hatalmas előnyökhöz juttathatta az arra hajlandóakat. Nagyon sok zsidó sikerrel modernizálódott azáltal, hogy együttműködött a magyar nemességgel.¹⁴

A XX. század első évtizedére a Monarchiában élő zsidó közösség az Oroszországban élő után a legnagyobbá vált Európában. Magyarországon lakosságon belüli számarányuk 5% körül volt és rajtuk múlt az, hogy a magyar nemzetiségűek többségbe kerüljenek. Magyarországot törekeny etnikai egyensúly jellemezte, így a hazai zsidók kulcsszerepet játszottak a többség vagy kisebbség kérdésében.¹⁵

1900 környékén már egy összbirodalmi „középosztályról” lehetett beszélni, amelyen belül erős zsidó csoport létezett. A fiatal férfiak egyre inkább értelmiségi és gazdasági vezetői hivatást választottak, apjuk kereskedő foglalkozásával szemben.¹⁶

1880 és 1930 között a vidéki kis- és nagyvárosokban megfigyelhető volt egy erős zsidó (és egy mérsékelt evangélikus) túliskoláztatás. Az izraelita középiskolások legjobb átlageredményeiket pedig magyarból és történelemből, valamint idegen nyelvekből érték el, míg testnevelésben rendszeresen társaiknál gyengébben szerepeltek.¹⁷

A zsidók pénzhez, kereskedelemhez való hozzáállása középkori előzményekre vezethető vissza egész Európában. Mivel földet nem birtokolhattak, kívül estek a hagyományos feudális struktúrákon, más megélhetést kellett keresniük. Döntő százalékban

¹³ McCagg O. William: Zsidóság...: 147.-148. p.

¹⁴ McCagg O. William: Zsidóság...: 149. p.

¹⁵ Don, Jehuda: A Magyarországi Zsidóság Társadalom- és Gazdaságtörténete a XIX.-XX. Században, MTA Judaisztikai Kutatóközpont, Budapest, 2006: 7. p.

¹⁶ McCagg O. William: Zsidóság...: 165. p.

¹⁷ Karády Viktor: Felekezet...: 27.-29. p.

pénzügyekkel és kereskedelemmel foglalkoztak, így elsősorban a gazdaságilag jelentős városokban találjuk őket, ahol a számukra kijelölt részeken telepedhettek le. Német területeken a biztos megélhetést számukra a pénzváltás jelentett, mivel a széttagolt országban több száz, saját pénz verésére jogosult állam volt.¹⁸

Ez a kényszerű pálya indította el a zsidó pénzemberek rétegének kialakulását és vezetett el a XIX. századra a „zsidó bankár” képének létrejöttéhez. A kereskedelmi tevékenység, a pénzügyletek, pénzváltás, váltóüzletek révén a családok vagyona gyarapodott, és amikor egy bizonyos pontot elért, lehetőség nyílt a bekapcsolódásra valamelyik uralkodóház gazdasági tevékenységébe, építkezéseibe, amelynek folytán a családfő „udvari szállító” lett. A XVI.-XVIII. század folyamán százával léteztek az ilyen, többnyire zsidó családok Európában, különösen német területen, ideértve az osztrák Habsburgok birodalmát is. Ebben az időszakban sok állam pénzigénye megnőtt, viszonylag gyorsan emelkedtek az állami kiadások. Közép-Európában azonban a gazdasági fejlődés nem halmozott fel olyan tőkéket, amilyenek az igények kielégítéséhez szükségesek lettek volna. A technikai fejlődés, ennek kapcsán a seregek fejlesztése és egyéb igények zökkenőmentes kielégítése nem úgy ment, mint a gyarmatokból akkor már jelentős hasznot húzó Nyugat-Európában.

Ezeket a terheket a társadalom annál nehezebben viselte, minél fejletlenebb gazdasággal rendelkezett. Ez a folyamat pénzhiányhoz vezetett, így válik érthetővé az udvari bankárok, végső soron az „udvari zsidók” szerepe.¹⁹

A pénzemberek közvetlen személyes kapcsolata az egyes uralkodókhoz, a Habsburg-császárhoz, a porosz vagy a szász királyhoz, a bajor herceghez, óriási lehetőséget rejtett számukra.

Kialakult a „hoffaktorok”²⁰ rétege. Tevékenységük nem korlátozódott az állami pénzügyekre és a hadseregek ellátására. Kiterjedt mindenre, működésük igen széles skálát mutatott. A fejedelmek pénzügyei sokszor elvezették őket az államháztartás dolgaiba is. Előfordult, hogy nehéz anyagi helyzetbe került fejedelmek elzálogosították náluk az összes

¹⁸ Gunst Péter: M. A. Rothschild...: 13.-17. p.

¹⁹ Gunst Péter: M. A. Rothschild...: 22.-27. p.

²⁰ A legismertebb hoffaktor Joseph Süß Oppenheimer (1698-1738) volt. Életéről A herceg és zsidaja címmel Lion Feuchtwanger írt könyvet, melynek eltorzított változatát filmre vitték Németországban 1940-ben. Ez volt a Jud Süß propagandafilm.

állami jövedelmet. A szoros kapcsolatok a fejedelmi családok és a hoffaktorok között egészen a XX. századig megmaradtak.²¹

A vállalkozó családok ezután vagyonukat bankalapításba fektették be, esetleg mivel ekkor már lehetséges volt, földbirtokot vásároltak. A részvénytőke nagy részét is ők jegyezték. Itt már megfogható a „zsidó bankár” jelentése. Ők alkották az izraeliták legfelsőbb társadalmi rétegét, mintegy az arisztokráciáját.

Amikor az iparosodás létrejöttéhez kialakultak a feltételek a XIX. század második felében, a hoffaktorok kezén összegyűlt pénz már nem volt elegendő. Részvénytársasági formában összegyűjtött tőkére volt szükség a nagyarányú beruházások finanszírozásához. Ezért jöttek létre a modern bankházak rt. alapon. A hoffaktorok bankjai fokozatosan részvénytársaságokká alakultak, ügyelve arra, hogy a legnagyobb részvényesek egyike mindig a családjuk legyen.²²

A XIX. század utolsó harmadában a kapitalizmus lassacskán felbomlasztotta a feudalizmus szerkezetét és az addigi osztályokat a tőkés fejlődés rendje alapján elkezdte a maga képére formálni. A régi struktúrákat bizonyos fokig összekapcsolta az új polgári elemekkel, a nélkül azonban, hogy a társadalmi elkülönülés beidegződött régi, tudati formáit felszámolta vagy legalább feloldotta volna. Ennek következményeként egy sajátos kettősség alakult ki a hierarchia csúcsán helyet foglaló csoportok között és diszharmonikus együttélésre kényszerültek a feudális eredetű régi és az újonnan feltört polgári osztályok. Alapérdekeik egyezők voltak, az udvarral való kiemelten jó viszony fenntartása, a gazdasági és részben a politikai vezető szerep kézben tartása, a mágnás életmód egy táborba helyezte őket. Egy jelentős, meghatározó különbség mégis az egész korszakot végigkísérte. A nagyobb tekintély, az államapparátus kulcspozíciói, a hatalom demonstratív posztjai és attribútumai még mindig a régi nagyuraknak jutottak.

Vezető szerepüket még meglévő, nagy vagyonuk és évszázadokra visszanyúló eredetű rangjuk, Magyarország hatalmi struktúrája biztosította. A nagybirtokosok azonban ritka kivételtől eltekintve, személyesen keveset törődtek gazdaságukkal. Hatalmas kiterjedésű földjük kisebb-nagyobb részét bérbe adták és még a saját kezelésükben maradt uradalmat is gazdatisztek irányították, mialatt az urak külföldi utazások, fővárosi szórakozások, közéleti és

²¹ Gunst Péter: M. A. Rothschild...: 29.-40. p.

²² Gunst péter: M. A. Rothschild...: 47.-59. p.

politikai díszelgések, vadászatok, lóversenyek és dárídók részesei voltak.²³ Láthatjuk, hogy ez a réteg nem volt ideális kapitalista viszonyok létrehozására.

Magyarországon a polgárosodás más formában, más körülmények között zajlott le, mint a tőlünk nyugatra és keletre fekvő országokban. A „klasszikus kapitalizmus” már kialakult nyugaton ebben az időszakban, mikor a miénk éppen kialakulni kezdett, e mellett nálunk a gyökerei is eltértek. Azok az embercsoportok, akik a kapitalista átalakulás hordozói voltak, nálunk a társadalom peremén helyezkedtek el. Nyelvükben, vallásukban, szokásaikban és legfőképpen társadalmi helyzetükben különböztek az itteni „őshonos” magyar és nem magyar lakosságtól ezek az újonnan érkezett nemzetiségek, akik főként örmények, görögök és zsidók²⁴ voltak, és eleinte sokszor házaló jellegű kereskedelemmel foglalkoztak. Az idők folyamán ez a tevékenység fokozatosan alakult át egyre modernebb felvásárló kereskedelemmé. Azonban ez nem változtatta meg a hagyományos társadalmi rétegek hozzájuk való viszonyát, továbbra is megvetéssel fogadták működésüket. Maga a törvényi környezet sem volt támogató és lassan is változott. Csak 1840-ben született meg a törvénycikk a szabad kereskedelemről és a szabad iparúzésről. (Ebben is látható, hogy a kialakuló hazai ipar és kereskedelem elválaszthatatlan volt a reformkor harcaitól.) A fejlődés lassúságát jelzi, hogy az utolsó akadályok csak az 1860-as években hárultak el, ekkor tették lehetővé ismét, hogy a zsidók a bányavárosokban is letelepedhessenek és ekkortól vált lehetségessé a tényleges szabad iparúzés.

Az effajta kereskedők viselkedési evolúciója is eltért a megszokott hazai mentalitástól. Nem földművelésben és állattenyésztésben, tavaszi és nyári munkában, aratásban, azaz éves ciklusokban gondolkodtak, hanem felvásárlásban, szállításban és eladásban. Egy idő múlva pedig már nem kicsiben, hanem nagyban. A hosszú jogfosztottság olyan típusú rugalmasságot követelt meg ezektől a korai kapitalista kereskedőktől, amely alkalmassá tette őket arra, hogy tevékenységi formájukat akár egyik napról a másikra gyökeresen átalakítsák. Ezt a kényszert azonban nem csak a politikai állapotok változásai idézhették elő, hanem a gazdasági körülmények is. Ez a kettős kényszeredettség határozottan egy irányba, a minél nagyobb flexibilitás irányába hatott.

²³ Hanák Péter:in: Az Úri Magyarország: 19. p.

²⁴ Az örmények Magyarországra nagyobb arányban Moldvából érkeztek, döntően a XVIII. század második felében. Kereskedelemmel foglalkozó görögök szintén a XVIII. században, annak elején költöztek hazánkba. Ugyanebben az időszakban vándoroltak be az országba nyugatról askenázi zsidók is, akik az addig az országban élő izraelita népesség számát jelentősen megnövelték.

Ezt a folyamatot egész pontosan lekövethetjük egy-egy család történetén. A Rothschild²⁵ család a frankfurti Judengasséból származott, innen rajzoltak ki a fő európai tőkepiacokra. Amint a címerükben látható öt összefonódott nyílvevő jelképezte, az öt fivér London, Párizs, Frankfurt, Bécs és Nápoly között teremtett „egyetértést és integritást”. Mayer Anselm gyermekei közül a bécsi házat másodszülött fia, Salomon hozta létre a napoleoni háborúkat követő időszakban, majd azt halála után egyetlen fia, Anselm vitte tovább. A Rothschildok a legismertebb és legnagyobb hatású, hatalmú család voltak ebben az új, modern korban.

Ez a minta hazánkban is megjelent, és bár a nyugati hofaktorok fejlődésétől némiképp eltért, de jellegzetes például a Wodianer család története, akik közül az első ismert szereplő, Weidmann Mór, a Wodianer család őse 1750 táján Csehországból került Magyarországra és a Bács megyében található Eperovác községben telepedett le.²⁶ Gyermeke, Fülöp már Wodianernek nevezte magát és 1789-ben beköltözött Szegedre. Wodianer Fülöp végül Pesten halt meg 1820-ban. Utóda, Wodianer Sámuel már pesti kereskedő volt és 1844-ben magyar nemességet kapott kapriorai előnévvel, az ő későbbi leszármazottai alkották a család kapriorai ágát. Sámuel gyermeke, Mór, osztrák báróságot nyert 1863-ban. Fivérének fia, Wodianer Béla, maglódi előnévvel kapott nemességet, a család harmadik ága pedig Wodianer Fülöp révén 1867-ben jutott nemességhez, vásárhelyi előnévvel. A család láthatóan gyorsan asszimilálódott, amit a nemesség korai elnyerése mellett kiterjedt nemesi rokonságuk is jelzett. Házassági stratégiájuk kiváló volt, frigyek révén kerültek rokonságba a Péchy, Bessenyei, gróf Ferri és gróf Nemes családokkal. A család tagjai ekkor már

---

²⁵ „Rothschildok” A történelemben eddig ismert legnagyobb magánbankház a Rothschildoké volt. Jelentős európai arisztokrata famíliáknak hiteleztek. Magyarországon az Eszterházy, Széchenyi és Sándor családnak. A francia forradalomtól a második világháborúig terjedő több mint másfél évszázadban folyamatosan az európai vagy a világpolitika tengelyében helyezkedtek el. A Rothschild-házhoz hasonló súlyú és hatalmú bankház csak egy volt az emberiség megelőző történelmében, a Fuggereké. Az első jelentős Rothschild, a dinasztia megalapítója Mayer Amschel Rothschild (1744-1812) volt, aki eleinte érmékkel kereskedett, így gazdagodott meg és került kapcsolatba uralkodókkal. M. A. Rothschild öt felnőttkort megérő fia különböző európai városokban telepedett le, így hozták létre Európa első multinacionális bankházát. Gunst Péter: M. A. Rothschild a Bankalapító, Életek és Korok, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992:7.-10. p. vmt. 81.-82. p.

²⁶ Kövér György: A Pesti City Öröksége, Budapest Történeti Tanulmányok, megjelent a Közép-Európai Brókerképző Alapítvány támogatásával, kiadja Budapest Főváros Levéltára, DIAVÁR Kft., 2012, Budapest: 176. p.

nyomdatulajdonosok és földbirtokosok voltak, de nevük szerepelt pénzüzetek és iparvállalatok igazgatóságában is.²⁷

Talán a Wodianer-dinasztia pályaívénél is jellemzőbb egy másik család története, amelynek első ismert képviselője Koppely Fülöp volt, egy jelentős terménykereskedő cég tulajdonosa. 1867-ben nemességet kapott taktaharkányi előnévvel és a família ezután felvette a Harkányi nevet. Az első Harkányi bekapcsolódott a kialakuló ipari konjunktúrába és 1873-ban érdekeltséget szerzett a Kőszénbánya és Téglagyár Társulatban. Gyermeke, Harkányi Frigyes már igazi tőkés volt, számtalan pénzügyi és iparvállalat alapítása fűződött nevéhez, ezen kívül cégek igazgatásában is részt vállalt. Az ő fia, Harkányi János, kezdetben Zemplén megyei birtokán gazdálkodott, birtokos nemesként viselkedett. Egy idő után azonban a fővárosba költözött, munkát vállalt a Magyar Általános Hitelbanknál,²⁸ majd több iparvállalat igazgatósági tagja is volt. A családból ő jutott a legmagasabb pozícióig, 1896-tól a szabadelvű párt képviselője volt 1902-ig, majd főrendiházi tag lett, és végül ellenére annak, hogy a korban a fináncburzsoázia tagjai csak a legkritkább esetben jutottak a hatalom csúcsaira, Harkányi János 1913-ban kereskedelmi miniszteri kinevezést nyert, mely pozíciót négy éven keresztül töltötte be. Házassági szokásaik is a legjobb körök felé vitték őket, így kerültek rokonságba a Podmaniczkyakkal, a Hieronymiekkal és a Csákyakkal.²⁹

A Wodianer és a Harkányi család röviden bemutatott felemelkedése azokat a tipikus jegyeket viselte magán, amelyekben már a kortársak is, de főleg az utókor, a zsidó eredetű polgári családok asszimilációs útját vélte felfedezni. Ez az asszimiláció nem részleges volt, hanem mindenre kiterjedt és négy fő attribútuma volt. Egyrészt a kikeresztelkedés, másrészt a nemesség megszerzése, akár vásárlás útján is, harmadrészt az összeházasodás a hagyományos értelemben vett elittel és negyedrészt a földbirtok vásárlása.³⁰ Ez a fajta teljes beolvadás azonban nem vált általánossá a hazai nagyburzsoázia képviselői között a későbbiek során. Kivételek persze akadtak, például Hatvany Lajos báró, aki nélkül nem lett volna Nyugat

²⁷ Varga László: A hazai nagyburzsoázia történetéből in: szerk.: Léderer Pál: Az Úri Magyarország: 106.-107. p.

²⁸ A Magyar Általános Hitelbankot 1867-ben alapították és hamar Magyarország egyik legjelentősebb pénzüzetévé nőtte ki magát. Jelentőségét a Monarchiában mindvégig megőrizte. Első vezetője Kornfeld Zsigmond volt, majd annak halála után Ullmann Adolf. A Magyar Általános Hitelbank 1948-ban szűnt meg.

²⁹ vö.: Kövér György: Rothschild-Sina-Wodianer bécsi bankárok az úgynevezett magyar konzorciumban, Deutsch Ig. & fia, Budapesti milliomosok a XIX. század végén, in: A Pesti City Öröksége, A szerző kiválóan bemutatja e három tanulmányban az új mágnás családokat, jellegzetes karriermintáikat, kiemelkedő haszonnal járó üzleti ténykedésüket.

³⁰ Varga László in: Az Úri Magyarország: 108. p.

folyóirat és Ady Endre költészetének egy része nem is maradt volna ránk. Egyfajta kettős kötődés volt megfigyelhető e réteg reprezentánsai körében. Ezt maga az államrend is okozhatta, a vámközösség, annak ellenére, hogy konkurenciát is létrehozott, egyúttal megalkotott egy, a nemzeti kereteken messze túlmutató, egységesen szabályozott és adóztatott piacot is. Az adott körülmények között talán nehezebb volt a bejutás a piacra, de akinek sikerült, azt sikerei meredeken felfelé ívelő pályára állították és ezzel megalapozhatta saját és utódai karrierjét is. Részben ez magyarázza a korszak nagy nemzedékének szinte amerikai stílusú életútját, de nem teljes asszimilációját is. Egy korabeli nagybank vezetője nem csak Pesten igazgatott fiókokat, hanem Ausztriában, Csehországban és akár az Adriai-tenger partján lévő nyaralóhelyeken is. Hasonlóképpen az iparvállalatok is a Monarchián belül szerveződhetek és a vasútvonalaink sem álltak meg a magyar határnál.

A magyar nagyburzsoázia e kettős kötődése sok szempontból, mai szemmel nézve érthetetlen és néhol groteszk volt. Az még valamennyire belefért az ország tradícióiba, hogy vehemensen képviselték a magyar érdekeket németül, mivel ez korábban is sokszor előfordult. Míg Széchenyi naplóját, addig ők naplófőkönyvüket vezették németül. Bizonyos szempontból a hazai nagytőkésekén múltott, hogy a kereskedelmi, műszaki és tőzsdei munka nyelve sokáig a német volt. Ezzel párhuzamosan viszont elmondható, hogy gazdasági érdekeiket messze túlhaladó mértékben hálálták meg a hazai magyar vezető rétegek és politikusok liberalizmusát, különösen, mivel ez a liberalizmus lényegéből fakadóan nem követelte meg a zsidó identitás teljes feladását a nagypolgárságtól.³¹

Ez a megmaradt identitás azonban időnként érdekes, de hasznos és gyakorlatias vonásokat is tartalmazott, melyet már a kortársak is észrevettek. *„Általános vélekedés volt, hogy hajdanában a gazdag zsidó családapa, ha a sors leányokkal áldotta meg, fő törekvését és legnagyobb büszkeségét abba helyezte, hogy a zsidó tudományokban kiváló ifjakat választott ki magának vejekül. A tudós bachur ilyen házasság után sokszor jeles és körmönfont kereskedővé vált, de legtöbbje megmaradt a Talmud mellett és Izraelnek híres rabbijává lett.”*³²

Végezetül még egy érdekes dolog tűnt fel. A nagyburzsoázia alapító nemzedékének volt egy szembetűnő, jellemző közös vonása. Meghatározó részük a szabadságharc bukását követő évtizedben született. A magyar társadalmat addig legradikálisabban átalakító

³¹ Varga László in: Az Úri Magyarország: 112.-113. p.

³² Szabolcsi Miksa: Wahrman Mór, Egyenlőség, 1891 X. 30. : 2. p.

eseményeket még gyermekként sem láttak, felnövésük viszont már a Habsburg-monarchiában és ezzel összefüggésben az államiság konszolidálásának idején történt. Ennek okán sem pro, sem kontra érvek nem voltak, semmiféle romantikus nosztalgia nem befolyásolta őket, a konszolidációt magát, természetes realitásként élték meg, és később is e szellemben cselekedtek.³³

I./3. A gazdaság megváltozása, a magyar kapitalizmus

A kiegyezést követő fél évszázadban Magyarország felzárkózási pályára került és majdhogynem beérte az etalonnak tekintett nyugat-európai országok szintjét. Azonban a magyarországi tőkés gazdasági fejlődés és polgári átalakulás történetében maga a közjogi kiegyezés nem jelentett minőségi cezúrát. A minőségi változást az 1848-as polgári forradalom eredményezte, amelynek vívmányait a szabadságharc vereségét követő abszolutizmus nem tudta és nem is akarta felszámolni. De ez önmagában még nem lett volna elegendő, szükség volt a kiegyezésre is, hogy Magyarország komoly fejlődése elinduljon és elérje azt a teljesítőképességet, azt a gazdasági potenciált, mely hazánkat a modern államok közé emelte. A kiegyezéssel ennek a fejlődésnek a politikai feltételrendszere változott meg két irányban. Előnyei mellett a nemzeti szuverenitás hiányából adódó hátrányai is voltak. Az önálló jegybank és a belső védvámok hiánya problémát jelentett.³⁴

A modern állam kiépítése óriási feladat volt a hatalmas területű ország számára, de sikerült, ha nagy nehézségek árán is. Ausztria-Magyarországot, vagyis az 1867 előtt a Habsburgok által kormányzott területet a XIX. században némiképpen igazságtalanul tartották gazdaságilag elmaradottnak.

Ez a leegyszerűsítő és megbélyegző vélemény egyrészt abból a valóban igaz tényből fakadt, hogy a birodalom egyes vidékei tényleg elmaradottak voltak és maradtak, másrészt pedig az a téves szemlélet is hozzájárult, amely a gazdasági teljesítményt a politikai kudarc, azaz a birodalom első világháború utáni összeomlása alapján ítélte meg. A kép ennél árnyaltabb volt, heterogén fejlettség és fejlődés jellemezte a birodalmat. Ahhoz, hogy az ezekkel a dolgokkal kapcsolatos tényeket tisztázni tudjunk, két dolgot ki kell emelnünk már itt az elején.

³³ Varga László in: Az Úri Magyarország: 116. p.

³⁴ Gergely Jenő: Magyarország a XIX. Században, in: Barta János, Gergely Jenő, Kristó Gyula, Magyarország Története, Előidőktől 2000-ig, Pannónia Kiadó, Szekszárdi Nyomda Kft, 2002: 472. p.

Mindenekelőtt azt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiára még Franciaországnál vagy Németországnál is jellemzőbb volt a regionális sokféleség³⁵ és a gazdaságban meglévő aránytalanság.³⁶ A nyugati tartományok, legfőképpen maga Ausztria, Csehország és Morávia gazdaságilag sokkal fejlettebbek voltak, mint a keleti birodalomrész országai. (És akkor a déli irány felé még nem is tekintettünk, ahol ott volt a frissen megszerzett, de előtte sok évszázadon át török függésben létező és emiatt nagyon elmaradott Bosznia-Hercegovina.)

A másik fontos dolog a gazdaság árnyalt bemutatásánál az, hogy a nyugati tartományokban már a XVIII. század második felében megfigyelhetőek voltak a modern gazdasági növekedés első komoly jelei. A nyugati birodalomrész korábban elindult az iparosodás útján, jelentős textil-, vas- és papíripar jött létre magában Ausztriában és Csehországban már a XVIII. század folyamán. A pamutiparban beindult a gépesítés, amely áterjedt a gyapjú- és később a leniparra is. A XIX. század derekán a birodalmat a kontinensen már csak Franciaország előzte meg a pamutcikkek termelésében. Tehát nem lehet azt mondani, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia ipar nélkül létezett sokáig, közelebb áll a valósághoz, ha úgy látjuk, volt iparunk, de szórt, egyenetlen elosztású és földrajzilag láthatóan nyugatra súlyozott.

---

³⁵ A Monarchiában osztrákok, németek, csehek, lengyelek, ukránok, olaszok, szlovének, szlovákok, horvátok, szerbek, ruszinok, bosnyákok és zsidók éltek együtt. Az összlakosság több mint ötvenmillió főt tett ki. A legnagyobb százalékos arányt a német nyelvű osztrákok és a magyarok tették ki, de a többi nemzetiség között is voltak többmillió lélekszámúak.

³⁶ „aránytalanság” Az arányosságunk a termelés jelentős folyamataira kiterjedő tartós hiánya. Aránytalanság van a termelésben akkor, ha a termelés, a kínálat nem felel meg az effektív szükségleteknek. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 38. p.

1. táblázat: Az Osztrák-Magyar Monarchia és Európa bruttó nemzeti terméke 1830-1910 között (1960-as millió dollárban)

Év	GNP O.M.M	GNP Eu.	GNP növekedés i üteme (%) O.M.M.	GNP növekedés i üteme (%) Eu.	Egy főre jutó GNP O.M.M	Egy főre jutó GNP Eu.	Egy főre jutó GNP növekedés i üteme (%) O.M.M.	Egy főre jutó GNP növekedés i üteme (%) Eu.
1830	7.270	58.142			250	240		
1850	9.190	77.937	1.2	1.5	283	283	0.6	0.8
1870	11.380	114.966	1.1	2	305	359	0.39	1.2
1890	15.380	146.723	1.5	1.2	361	388	0.8	0.4
1910	23.970	231.550	2.2	2.3	469	499	1.3	1.3
1830 - 1910			1.51	1.74			0.79	0.92

Forrás: Kövér György: A piacgazdaság kiteljesedése, in 19. Századi Magyar Történet 1790-1918, szerk. Gergely András, Korona Kiadó, Kő-PRINT Nyomdaipari Kft., Budapest, 1998: 373. p.

E két igen jelentős premissza mellett még két másik tényezőt is érdemes megemlíteni. Az egyik a topográfia, amely a bel- és külföldi közlekedést és kommunikációt egyaránt nehezítette. A Monarchia területe szabdaltságot mutatott, magas hegységek, alpesi területek, medencék, alföldek váltakoztak és így a szállítás, utazás, az országrészek közötti összeköttetés nehézkes volt, a gazdaság vérkeringését beindítani komoly feladatot jelentett. Nehézséget jelentett az is, hogy folyóink, melyeknek hajózhatóságát komoly erőfeszítések árán jelentősen javították és bizonyos helyeken új mederbe is terelték őket, déli és délkeleti irányba folytak. A Kárpát-medence folyói a Fekete-tenger és a Török Birodalom felé irányulnak, ami abban a korban, mikor még a gépesítés alacsony szintű volt, komoly problémát jelentett.

Az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági lehetőségeit meghatározó másik tényező pedig a nyersanyagok szűkössége, különös tekintettel a XIX. század legfontosabb energiahordozójára, a szénre. Amellett, hogy ezzel az ásványkinccsel nem állt jól az ország, elmondható, hogy a feltárásban is mutatkoztak hiányosságok.³⁷

A nehézségek a kiegyezés pillanatában még nem látszottak, azok az államférfiak, akik létrehozták, reményteljes várakozással tekintettek Magyarország anyagi jövője elé és úgy gondolták, az új rendszer majd gyors ütemű, széles sodrású gazdasági fejlődést hoz magával. Annak ellenére, hogy tisztában voltak Magyarország jelentős gazdasági elmaradottságával úgy vélték, hogy a pillanat kiváló és minden lehetőség, feltétel adott ahhoz, hogy a belső állami és politikai önrendelkezését visszanyert magyar nemzet gyors ütemben behozza lemaradását, és gazdasági fejlettségi szintjét tekintve fel tudjon zárkózni a nyugat- és közép-európai országokhoz. A kiegyezést követő első néhány év valóban igazolni látszott ezt a nagy optimizmust a gazdasági haladás kérdésében. Azonban lassanként egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a korszerű tőkés gazdaság megfelelő szintű kifejlesztéséhez, a fejlett ipari országok utoléréséhez nem elegendő a pusztá szándék, az egyszerű lelkesedés, a polgári önrendelkezés, valamint önmagukban nem tudnak csodát tenni az új, liberális jogi és politikai intézmények sem. Ha a gazdasági növekedés bizonyos nélkülözhetetlen előfeltételei és tényezői még hiányoznak, vagy legalábbis nem állnak a kívánatos fejlettségi szinten, a fejlődés nem indul be, nem tud beindulni. Ebből fakadóan a túlzott reményeket hamarosan kiábrándultság és csalódottság követte, mert a kiegyezést követő első néhány esztendő lendülete érthető okokból megtört. Mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy évszázados elmaradásokat semmiképpen sem lehet néhány év alatt pótolni és a hosszú távú történeti fejlődés során kialakult, ekkor már idejétmúlt gazdasági struktúra felszámolásához, a hazai mezőgazdaságra épülő gazdasági szerkezet gyökeres átalakításához, valamint a mintának tekintett fejlett országok utoléréséhez hosszú évtizedek szívós és kitartó munkájára lesz szükség.³⁸

Megkerülhetetlen volt a probléma. Magyarország a kiegyezés idején elmaradott agrárország volt, ahol a lakosság 75-80%-a mezőgazdaság különböző ágazataiból élt és

---

³⁷ Cameron, Rondo: A Világgazdaság Rövid Története a Kőkorszaktól Napjainkig, Maecenas Kiadó, 1994, Budapest, Alföldi Nyomda Rt.: 310. p.

³⁸ Katus László: A tőkés gazdaság fejlődése a kiegyezés után, in Magyarország Története Tíz Kötetben, Magyarország Története 1848-90, 6./2. kötet, főszerk. Kovács Endre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979: 913.-914. p.

mindössze a teljes dolgozó népesség közel 10%-a foglalkozott iparral. A korabeli nemzeti termék kétharmada az agrárszektorból származott és az egy lakosra számított nemzeti jövedelem értéke nem érte el a németországi érték felét, az angliainak pedig mindössze az egy ötöde volt. (Az igazsághoz tartozik azonban az is, hogy a nemzeti jövedelem becslései ebben a korban még eléggé bizonytalanok voltak és egymással nehezen lehet összehasonlítani a rendelkezésre álló adatokat.) Az úgynevezett iparági keresők száma, mind az aktív népességhez, mind a teljes populációhoz viszonyítva a kor Magyarországon számottevően kisebb volt, mint a Habsburg-monarchia és Európa tőlünk nyugatra megtalálható országaiban, de valamivel nagyobb, mint a Monarchia déli és keleti területein vagy a Balkán-félsziget államaiban. Az ipari munkásságot hazánkban döntően a betelepült németek és a szlávok alkották. A helyzetet tovább bonyolította, hogy magán Magyarországon belül is elég nagy regionális szintbeli különbségek mutatkoztak, sokszor igen markáns formában. A lemaradás minden területen látványos volt, az osztrák és cseh területeket Magyarország legfejlettebb régiói sem tudták megközelíteni. Az összességében legfejlettebb magyar megye, Pest, még a fővárossal, Budapesttel összeadva is mindössze 13%-nyi iparforgalmi keresőt produkált. A magyar gazdaság a kiegyezés idején nemcsak a korabeli nyugat-európai és közép-európai országokhoz képest volt elmaradott, hanem az európai periféria déli és északi országaihoz képest is. (Az akkoriban egységesülő Olaszország és a területükön zajló háborúkat szerencsésen régóta elkerülő skandináv államok is egyre erősödő gazdasági potenciállal bírtak már ekkor.)³⁹

Az elmaradottság azonban szerencsére nem vált végleges állapotá, a fejlődés jól kimutatható az egész korszakban, a kiegyezéstől a század végéig eltelt, több mint három évtized során a nemzeti össztermék átlagot tekintve évente 2,5-3%-kal növekedett, az egy lakosra jutó nemzeti jövedelem pedig mintegy évi 2%-kal. Ez a növekedési ütem igen impozáns volt, ennél nagyobb arányú gyarapodás a korabeli Európában csak az északi országokban volt megfigyelhető és Németországban. A hazai növekedés motorja továbbra is a mezőgazdaság volt, mely mellett a szolgáltató ágazatok fejlődése volt nagyon jelentős. A korszak egyik meghatározó gazdasági ágazata, a vasútépítés is sokat hozzáadott a haladáshoz és az innovációhoz. A vasúthálózat 1867 és 1890 között 2.160 kilométerről 11.246 kilométerre növekedett. A szállítási hálózat kiépülése maga után vonta teljesítményének növekedését is, melynek évi kapacitásbővülése meghaladta a 8%-ot.

---

³⁹ Katus László: A tőkés gazdaság.: 915.-916. p.

A hazai ipar azonban nem minden ágazatban produkált egyforma és erőteljes növekedést, a fejlődés leginkább néhány vezető iparágra korlátozódott, elsősorban az élelmiszeriparra, továbbá a vas- és gépiparra, valamint a faiparra. A nehézipar erősödött, a széntermelés 700.000 tonnáról 3.200.000 tonnára, a nyersvas termelés 117.000 tonnáról 300.000 tonnára növekedett az 1890-ig tartó dualista időszakban. (Ezeket az adatokat, ha évekre leátlagoljuk, 6,6 illetve 4%-os évenkénti növekedést kapunk az egész korszakra nézve.)

A kor emberében megvolt egy nagy várakozás, remélte a gyors fejlődést, a sokoldalú gazdasági növekedést. Ez a gyors felívelés azonban nem történt meg, részben azért, mert a lemaradás egyik fő oka a belső termelőerők alacsony fejlettségi foka, hosszú időn keresztül fennállt. A tőkeszegénység⁴⁰ és a szakemberhiány⁴¹ már-már szinte közhelyszerű megállapítássá vált a korszak magyar gazdasági irodalmában. A mezőgazdaságot modernizálni kellett, modern eszközökre volt szükség, a kulcskifejezés a mezőgazdaság gépesítése. A korszerű infrastruktúra létrehozása és a gépi nagyipar kiépítése olyan nagy és rendkívül lassan megtérülő beruházásokat igényelt, amelyekre az igencsak alacsony gazdasági fejlettséggel rendelkező ország teljesen a saját belső tőkeerejére és megtakarításira támaszkodva semmiképpen sem vállalkozhatott. Egy új gazdasági szükségszerűség jelent meg, a tőkebevonás igénye. Mivel azonban belső tőkeeszközök nem álltak rendelkezésre, szükségessé vált a külföldi tőke⁴² igénybevétele a gazdaság fejlesztése érdekében.

---

⁴⁰ vö. „tőkeképződés” A gazdasági, politikai, és közművelődési tényezőktől függ. Legfontosabb feltételei a következők: A szükségleteket meghaladó jövedelmek. A jövőbeli szükségletek előrelátása. A tőke termelékenységének felismerése. A tőke gyümölcsöztetésének lehetősége. A takarékosági hajlam megléte. Az államban lévő vagyon- és személybiztonság. Pallas Nagy Lexikon XVI. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomda Rt., Budapest, 1897: 303. p.

⁴¹ A hazai szakemberhiányt legfőképpen az okozta, hogy sokáig hiányoztak a megfelelő képző intézmények. A fémipar, hídépítés mérnököket és szakmunkásokat igényelt, akik eleinte az osztrák területekről érkeztek, majd őket lassanként a hazai szakoktatásból kikerülők váltották fel.

Ganz Ábrahám (1814-1867) is Zürichben volt öntőinas, majd francia, német, osztrák, itáliai és németalföldi gyárakban szerzett szakmai gyakorlatot és ismereteket. Vándorlása során érkezett Magyarországra, ahol először a József-hengermalom összeszerelésében vett részt, majd ezután a malom öntőmestere lett. Karrierje során jelentős részt vállalt a hazai nehézipar megteremtésében. Új Magyar Életrajzi Lexikon II. kötet: 911. p.

Ganz Ábrahám sikereinek alapja is külföldről hozott szaktudása volt..

⁴² vö. „külföldi hitel” Külföldi hitelező és belföldi adós között létrejött hitelviszony. A külföldi hitelek bővítik a belföldi fogyasztást és felhalmozást. Varsádi Zsuzsa szerk. Közgazdasági Kislexikon: 308. p.

A XIX. század második fele jelentős változásokat hozott a kereskedelmi áruszállításban,⁴³ annak módjában és sebességében is. Minden és mindenki, sokkal gyorsabban tudott új helyekre eljutni, mint az előző évszázadokban, így az elmaradottabb országok is viszonylag könnyen pótolhatták esetleg hiányzó, vagy csak szűkösen rendelkezésre álló termelési tényezőiket.

A gőzzel hajtott mozdony és elválaszthatatlan tartozéka, a vasból vagy acélból készült sínpálya, a XIX. század minden egyéb technikai és ipari újításánál jobban jelenítette meg a gazdasági fejlődés folyamatát. A vaspályák erekként hálózták be az országokat. Egyszerre voltak instrumentumai és szimbólumai az iparosításnak. A kontinentális Európában és az Amerikai Egyesült Államokban a vasút megjelenése előtt a szállítás korlátai jelentették a legjelentősebb akadályt az iparosítás számára. Az amerikai és európai gyárosoknak nem álltak rendelkezésére az angliaihoz hasonló vízi utak, és ezt a hiányt még tetézték a lényegesen nagyobb távolságok is, így aztán mivel csak a lokális, helyi piacra termelhetek, nem tudott kialakulni a széles körű specializáció és a komoly iparfejlődéshez elengedhetetlen nagy tőkebefektetések is elmaradtak. A kiépülő vasút és mellette a gőzhajó azonban új helyzetet hozott létre. A szállítás úgy változott meg, hogy olcsóbbá, gyorsabbá és megbízhatóbbá vált. Ezekhez a magukban véve is nagyon jelentős pozitív változásokhoz adódott még az is, hogy a nagy vasútépítési korszakban, 1830-tól az évszázad végéig, a vas, acél, szén, fa, téglák és a gépek iránti kereslet óriási lendületet adott az ebben érintett iparágaknak, és munkások tömegeinek biztosított megélhetést.

A legelső mozdonyok korukban valóságos szenzációnak számítottak.⁴⁴ Az állandó fejlesztések segítségével hatalmas gőzmozdonyokat hoztak létre a XIX. század végére, amikor azonban színre lépett a konkurencia a dízelmotorok és az elektromos vontatás formájában. Hatalmas mérnöki teljesítmények segítettek a minél gyorsabb és hatékonyabb vasúti közlekedést. Az Alpokat már az 1870-es években alagutak fűrték át. Az Amerikai Egyesült Államokban bevezették a vasúti hálókocsikat, melyek hamarosan Európában is elterjedtek és innentől már megszakítás nélkül szeltek át az országhatárokat.

Gőzhajók tűntek fel az olyan nagy folyókon, mint a Rajna, a Duna és a Szajna, valamint a Földközi-tenger, a Balti-tenger és a La Manche vizein. A gőzhajók eleinte még

⁴³ „szállítás” Valamilyen termék földrajzi helyváltoztatásának folyamata. Formái: Vasúti, tengeri, folyami és közúti. Varsádi Zsuzsa szerk. Közgazdasági Kislexikon:452. p.

⁴⁴ A gőzmozdony azonban sok hátránnyal rendelkezett. Energetikai hatásfoka és hatótávolsága kicsi volt, rettentő szennyező füstöt bocsátott ki és a kezelőszemélyzet hatalmas fizikai igénybevételnek volt kitéve.

nem tudtak az óceánon nagy tömegű árut szállítani, tevékenységük kimerült a postai küldemények, az utasok és a drága, de kicsiny súlyú luxuscikkek fuvarozásában. Nagy korszakuk a hajócsavar, a megosztott expanziójú gőzgép, az acél hajótest és a Szezi-csatorna megnyitása után következett el.⁴⁵

Mindezidáig a történelem során soha nem volt olyan szabad és korlátlan az áruk, a különböző tőkék és mindennemű szakemberek áramlása, mint ekkor. A tőke megtalálta az útját, a terméket vasútra tették és a szakemberek is átköltöztek olyan új országokba, ahol munkájukat megbecsülték, igényelték és jól megfizették.

A modern gazdaság legjelentősebb tényezője, a tőke gyors ütemben terjeszkedett és a fejlett országokból a világ elmaradott területeire egyre gyorsuló ütemben áramlott ki. A tőkebefektetések óriási volumeneket értek el. Míg 1870-ben tizenöt milliárd forintnyi összeg volt a vezető tőkés országok összbefektetési állománya, addig ez a pénzmennyiség a XIX. század utolsó évtizedére már negyven milliárd értékű forintra növekedett. Természetesen ezekből a jelentős összegekből Magyarország számára is jutott.⁴⁶

2. táblázat: A beruházások mutatói Magyarországon (évi átlagok, millió forintban)

Beruházási ágak	1861-73	1874-80	1881-85	1886-90	1891-95	1896-1900
Állami beruházások	20.4	8.1	25.4	17.9	25.2	46.5
Vasúti tőke növekménye	53.8	21.1	15.8	23.5	41.5	52.5
Ipari rt.-k tőke növekménye	10	4	7.9	6.5	16	17
Jelzalog-állomány növekménye	12.3	11.1	18.7	41.5	61	61.5
Budapest építkezései	12.3	7	13.2	15.5	23	40
Gépimport	9.1	5.5	12.5	7.4	15	17.5

Forrás: Katus László: A tőkés gazdaság fejlődése a kiegyezés után, in Tíz Kötetes Magyarország Történet, 6./2. : 921. p.

Mintegy kétmilliárd forint külföldi tőkét fektettek be a magyar gazdaságba a kiegyezéstől a XIX. század utolsó évtizedéig. Ez abszolút értékét tekintve a korszak összes

⁴⁵ Cameron, Rondo: A Világgazdaság Rövid Története a Kőkorszaktól Napjainkig, Maecenas Kiadó, 1994, Budapest, Alföldi Nyomda Rt.: 249.-255. p.

⁴⁶ Katus László: A tőkés gazdaság.: 917.-918. p.

beruházásinak mintegy a felét tette ki. Az 1873-as nagy válság után, mely a tőkés gazdasági rend első komoly krízise volt Magyarországon, a külföldi tőke átmenetileg visszavonult, de az ismét növekedési pályára álló hazai gazdaságban az 1880-as évektől megint kiemelkedő szerepet játszott ismételt megjelenésével és a növekedés meggyorsításával. A Magyarországon befektetett külföldi tőke túlnyomórészt jól körülhatárolható helyekről érkezett a nyugati országokból. A működőtőke⁴⁷ nagy része francia, német és osztrák eredetű volt. Szintén jelen voltak angol, svájci, holland és belga tőkescsoportok is. Sokan hozzájárultak az ország fejlesztéséhez.

A hazai hitelszervezet növekedése azonban nem volt egyenletes, mivel annak ellenére, hogy a mezőgazdasággal szoros kapcsolatban állt, a kisbirtokosok hiteligényeit nem tudta kielégíteni. A fővárosi és általában az egész magyarországi hitelszervezet elsősorban a gazdaság már kapitalizálódott részével állt kapcsolatban.⁴⁸

A külföldi tőke bevonásának óriási szerepe volt a hazai modernizációban, részt vettek az infrastruktúra felépítésében, azaz az urbanizációs beruházásokban és az ország érhálózatát megteremtő vasútépítésben, a mezőgazdaság hosszú lejáratú beruházási hitellel való ellátásában és az akkoriban kiépülő új főváros, Budapest bankéletének megalapozásában, nagybankjai megalapításában és tőkével való ellátásában. Az újonnan létrehozott ipari nagyüzemek jelentős része is a külhoni tőkescsoportok közvetlen vagy esetleg a hazai nagytőkével közös alapítása volt.

A tőkeimport⁴⁹ azonban nemcsak ilyen közvetlen külföldről beáramló tőkebefektetés (FDI,⁵⁰ azaz Foreign Direct Investment,) formájában volt jelen a magyar gazdaságban, hanem sokszor az államkölesönök⁵¹ közvetítésével került a hazai gazdaság vérkeringésébe. A fix

---

⁴⁷ „működőtőke” Devizakülföldiek által pénzben, dologi formában vagy értékelhető jogként befektetett tőke, amely produktív célú kapacitás létrehozását eredményezi. Rendszerint hosszú távú kockázattal jár. Hozama a működés eredményességétől függ. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 363. p.

⁴⁸ Tomka Béla: A Magyarországi Pénzügyintézetek Rövid Története 1836-1947, Aula kiadó Kft, Budapest, 2000: 39. p.

⁴⁹ vö.: „tőkekivitel” Olyan érték kivitele, amelynek az a rendeltetése, hogy külföldön önmagát állandóan értékttöbblettel gyarapítsa. Általában a belföldön viszonylagosan feleslegessé váló tőke külföldi elhelyezése formájában. A tőkekivitel a kapitalizmus egyik fő ismérve. Szükségessé tette mindenekelőtt a legfejlettebb tőkés országokban óriási méretűvé váló viszonylagos tőkefelesleg, amelynek gyümölcsöző befektetésére külföldön kellett lehetőséget keresni. a lehetőséget az teremtette meg, hogy rendkívül kibővült a tőkés világpiac, számos országban létrejöttek a tőkés vállalatok létesítésének feltételei. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 454. p.

kamatozású értékpapírok az 1880-as évektől egyre növekvő szerepet játszottak a tőkeimportban. Ezeket a zálogleveleket és kötvényeket általában a hazai nagybankok bocsátották ki és túlnyomó részüket a nemzetközi tőkepiacon helyezték el. A külföldről érkező tőke kisebb része a hitelintézetek, vasutak és iparvállalatok kibocsátott és tőzsdére vitt részvényeinek megvásárlása révén jutott el hazánkba.

A tőkés rendszer kialakulását az állam is támogatta és egyik fő célja éppen az volt, hogy különféle kedvezményekkel a külföldi vállalkozókat magyarországi beruházásokra ösztönözze.⁵² Az 1867-ben önállóvá vált magyar törvényhozás és kormány kezébe került a gazdaságpolitika irányítása. A kereskedelmi- és vámszövetség értelmében természetesen mindkét ország érdekeit figyelembe kellett venni, de hatalmas különbséget jelentett az előző gyakorlathoz képest, hogy már nem egyoldalú alárendeltségről volt szó, hanem egyenrangú felek érdekeinek kölcsönös egyeztetéséről. Ezt segítette elő a liberális gazdaságpolitika, mely alapelv volt a korszakban mindvégig, ámbar a nemzetgazdaság helyzete, a tőkés fejlődés nehézségei szükségszerűen megkívánták időnként az állam beavatkozását. Azonban a fő cél, hogy kedvező feltételeket hozzanak létre a külföldi alapítások számára, nem változott, a magyar kormányzat tisztában volt azzal, hogy a megfelelő vállalkozói környezet létrehozása és stabil, hosszú távú biztosítása, fenntartása a gazdaság érdekeit szolgálja.⁵³

Minden erőfeszítés ellenére Magyarországon azonban az agrárium domináns szerepe megmaradt a gazdaságban és a belső tőkeképződés fő forrása is sokáig a mezőgazdaság maradt. Az itt létrejött tőkék legnagyobb részét azonban maga az ágazat használta fel gépesítéshez és minden egyéb korszerűsítéshez szükséges beruházásra. A mezőgazdaságban képződő tőke egy részét kivonták az agrárágazatból és takarékpénztárak alapításába, helyi érdekű vasutak alapításába és a nagyvárosokban újonnan épülő bérházak építésébe fektették be. A hazai mezőgazdaságban létrejövő tőkeképződést erősen korlátozta az a

---

⁵⁰ „FDI” Így nevezzük azokat a beruházásokat, amelyekben a külföldi befektető vagy anyavállalat tartós érdekeltséget szerez egy, a befektetőtől eltérő országban rezidens vállalatban, legalább 10% értékben. Ezáltal a befektető jelentős befolyást gyakorol a vállalat vezetésére. dr. Juhász Krisztina: Nemzetközi Gazdasági Ismeretek: regi.tankonyvtar.hu

⁵¹ „államkölcsön” Az állam által felvett kölcsön, az állami költségvetés különleges, később visszafizetendő bevétele. Közvetlen célja az állami költségvetés hiányának megszüntetése vagy mérséklése, egyidejűleg a gazdasági élet élénkítése. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 26. p.

⁵² Katus László: A tőkés gazdaság.: 919. p.

⁵³ Katus László: A Modern Magyarország Születése, Magyarország Története 1711-1914, Kronosz Kiadó, Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület, Pécs, 2012: 415.-419. p.

körülmény, hogy a mezőgazdasági termelőüzemek esetleg beruházható feleslegei nagyobbbrszt a feudális eredetű nagy- és középirtokosok kezén halmozódtak fel, akik azonban a rendelkezésre álló megtakarítások jelentős részét nem mezőgazdasági célokra költötték. Az így az urak kezébe került összegek döntő százaléka elfolyt társadalmi és politikai reprezentációra. Akadtak persze olyanok is, akik jobban osztották be a jövedelmüket, sokkal nagyobb mértékben és közvetlenebbül áramlott át a gazdaság egyéb szektoraiba például a kereskedelembe, legfőképpen a terménykereskedelemben felhalmozott tőkemennyiség. A hazai kereskedők, akik tőkésé váltak és nagy összegekkel dolgoztak, részben a külföldi tőkéssekkel együttműködve kezdeményező szerepet vállaltak a hazai bankok, az új ipari üzemek alapításában és a vasútépítésben is.

3. táblázat: A hazai takarékpénztárak száma és tőkeerejük a kiegyezést követő néhány évben

Év	Takarékpénztárak száma	Takarékpénztárak tőkéje millióban
1864	32	42
1870	136	117
1871	153	143
1872	305	166

Forrás: Halász Imre: Pénzügyeink hanyatlásának okai, 1874, Nemzetgazdasági Szemle: 246. p.

Az eredmények biztatóak voltak, a növekedés megindult, a magyarországi beruházások összege 1867-től 1871-ig emelkedett és egészen 1873-ig magas szinten maradt. A kiegyezést követő néhány évben a beruházások meghaladták a teljes nemzeti jövedelem 10%-át. A kapitalista gazdasági modellnek azonban jellemzője a hullámvölgyek hozott létre a nagy csúcsok után. Ennek legelső formája volt hazánkban az 1873 és 1877 között tapasztalható visszaesés a beruházási tevékenységben, amikor a befektetések összege tartósan visszaesett az 1868-as szintre és ezen a mélypontra is maradt egészen 1879-ig. Ezt követően ismét felfelé ívelt a beruházások összegét jelző görbe, 1880 és 1884 között nagy tőkék áramlottak a magyar gazdaságba, majd ismét egy átmeneti megtorpanás következett, mely rányomta a bélyegét az 1885-ös és 1886-os évre. Ismét fordult a kocka és az 1880-as évek végén először lassú, majd 1890 után hirtelen gyors emelkedés

indult be a tőkeimportban. Ennek köszönhetően a pénz beáramlásának szintje először elérte, majd jelentősen meghaladta a korábban ideálisnak látott 1871-73-as szintet.⁵⁴

Fontos az Osztrák-Magyar Monarchia országainak közös vámterülete a gazdasági kapcsolatok szempontjából, de legalább ilyen jelentőséggel bírt az egységes pénzrendszer⁵⁵ és a közös jegybank.⁵⁶ A XIX. században az európai országok pénzei még kötődtek a nemesfémekhez és azok értékéhez. (Korábban a pénzek nemesfémből készültek vagy legalábbis bizonyos hányadot kellett tartalmazzanak ahhoz, hogy effektív értékük legyen.) A később elterjedő papírpénzeknek már csak fedezetet nyújtottak az államok jegybankjai.

Elméletileg az Osztrák-Magyar Monarchia pénze is nemesfémvaluta volt, de az itt forgalomban lévő pénzmennyiség túlnyomó részét már nem az ércpénz alkotta, hanem a papírpénz, amely azonban nem volt nemesfémmel megfelelően megtámogatva, a háttérből fedezve, ezért azt a jegybank nem is volt köteles nemesfémre vagy akár ércpénzre átváltani. Ez bizonytalansági tényező volt a pénz értékállóságával kapcsolatban. Ehhez jött még a pénzrendszer alapjának elavult volta. Az Osztrák-Magyar Monarchia fizetőeszköze az osztrák értékű forint⁵⁷ volt, amely 1858-ban váltotta fel az 1753 óta, tehát több mint egy évszázada érvényben lévő konvenció, más néven pengő forintot. Az osztrák érték tulajdonképpen egy ezüstvaluta volt, melynek elkészítése során ötszáz gramm 9/10 finomságú ezüsből negyvenöt forintot vertek. Az ezüst forintost, valamint az ezüsből és rézből készült váltópénzt legfőként a kiskereskedelmi forgalomban használták. E mellett számottevő mennyiségben vertek aranypénzt is, főleg az úgynevezett dukátot, valamint tíz- és húszfrankos érméket, melyeket elsősorban a nemzetközi fizetéseknél használtak fel. Jelen voltak már a papírpénzek is, melyeket az üzleti életben használtak, a jegybank kibocsátott tíz, száz és ezer forintos bankjegyeket. A papírpénz használata meghatározó volt az üzleti élet pénzforgalmában. A kép

---

⁵⁴ Katus László: A tőkés gazdaság.: 920. p.

⁵⁵ Az egységes pénzrendszer közös piacot teremtett, segítette a gazdaság bővülését, könnyebbé tette a vétel-eladást és kiszámíthatóságot jelentett.

⁵⁶ „jegybank” A központi jegybank a törvényes fizetési eszköz kibocsátási jogával kizárólagosan felruházott bank. Jegybank csak állami engedéllyel, külön törvény alapján létesíthető. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 244. p.

⁵⁷ Az osztrák értékű forint ezüstalapú pénzegység, amely 1892-ig volt használatban a Habsburgok által uralt országokban (és Liechtensteinben). A kiegyezés után az addigi egységes arculatot felváltotta a külön osztrák és magyar kiadás.

teljességéhez hozzá tartozott, hogy az állam is bocsátott ki államjegyeket,⁵⁸ egy, öt és ötven forintos értékekben.

A rendezetlenség egy olyan államban, mely a modern piacgazdaság irányába törekedett, semmiképpen sem maradhatott meg sokáig. Az 1880-as évek egyre inkább fellendülő hazai kapitalista gazdasága mindinkább érezte a rendezetlen valutakérdést, annak minden hátrányával együtt.⁵⁹

A zűrzavart tovább növelte, hogy miközben a bizonytalanság az árfolyam tekintetében állandó volt, „ázsio”⁶⁰ jött létre a papírpénz névleges és tényleges értéke között. Ezt a különbséget, mely 1848 és 1878 között állt fenn, a korszakban felpénznek nevezték és a valóságban azt jelentette, hogy a forgalomban levő papírpénzt csak bizonyos felárral váltották át ezüstpénzre. Az ázsio ráadásul rövid időszakokon belül is erőteljesen ingadozott és ez az üzleti életben megnehezítette az előzetes kalkulációt, az ügyletekre szánt felhasználandó összegek kiszámolását és jelentősen növelte a pénzügyi instabilitást, valamint számottevő mértékben növelte az amúgy is meglevő üzleti kockázatot. A reform elkerülhetetlen volt az állam részéről.

Értékállóknak még mindig az arany és az ezüst számított, azonban a változás itt is megjelent. Az értékstagnálás a múltba veszett, mivel bár a két nemesfém értéke és értékaránya a XIX. század első két harmadában állandó volt, az 1870-es évektől az ezüst sokat veszített értékéből az aranyhoz képest. Az osztrák ezüstpénz ércértéke a névérték alá esett.

Eközben az Osztrák-Magyar Monarchia legfontosabb külgazdasági partnerei egymás után tértek át az aranyvalutára, melynek különösen a nemzetközi tőke- és áruforgalomban voltak előnyei, a fix paritás, az akár éveken keresztül alig ingadozó átváltási árfolyamok, a korlátlan szabad átváltás és a szinte minden országra jellemző általános elfogadás. Ezek hiányában az Osztrák-Magyar Monarchia valutája némiképp elszigetelődött a tőkés világgazdaságban és nem tudott megfelelő intenzitással bekapcsolódni a nemzetközi tőke- és áruforgalomba.

---

⁵⁸ „államjegy” Egy államban nem feltétlen csak bankjegyek, hanem az államkincstár által kibocsátott más típusú pénzjegyek is forgalomban lehetnek, ilyen az államjegy is.

⁵⁹ Katus László: A tőkés gazdaság.: 962.-964. p.

⁶⁰ „ázsio” Százalékos különbség, mellyel valuták és devizák ára nagyobb a hivatalos árnál, illetve értékpapír a névértékénél. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára, Akadémiai Kiadó, Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest, 1989: 82. p.

A nehézségek és bonyodalmak mellett az osztrák és a magyar gazdaság fejlődött, eljutott oda, hogy az államháztartás egyensúlyát helyreállították, a hazai és nemzetközi hitelviszonyok stabilizálódtak. A nemzetgazdaság gyorsuló növekedése megteremtette a reform szükséges és objektív feltételeit.

Az állami erőfeszítések eredménnyel jártak és 1892-ben létrehozták az aranyvalutát.⁶¹ Ezzel együtt új pénznem jelent meg hazánkban, a korona.⁶² Az új fizetőeszköz stabil belső értékkel rendelkezett. Egy kilogramm finom aranyból 3.280 koronát vertek, vagyis egy korona pontosan 0.304878 gramm aranyat kellett, hogy tartalmazzon. A régi bankok átmenetileg még értéket képviseltek, egy osztrák értékű forintot két koronával tettek egyenlővé. Ez a köztes időszak azonban lezárult 1900. január elsejével, mivel onnantól kezdve a korona vált az egyetlen törvényes fizetőeszközzé.⁶³ A valutareform segítségével az Osztrák-Magyar Monarchia pénzrendszere a korabeli Európa legfejlettebb pénzrendszereit használó államokéval vált egyenrangúvá.

Az 1870-es évek vége és az 1890-es évek eleje közötti időszakban létrejöttek azok a keretek, amelyek lehetővé tették a következő évtized nagy expanzióját. Az 1890-es évek eleje és az első világháború közötti időszak a hazai hitelintézetek aranykorának tekinthető.⁶⁴

A pénz azonban a tőkés gazdaság fejlődésének csak az egyik fő mozgatója volt. A kapitalizmus korabeli fejlődésében nagyon fontos szerepet töltöttek be a hitelintézetek, amelyek a tőkés országos szinten történő elosztásában vettek részt. Összegyűjtötték és a beruházók felé közvetítették a megtakarításokat, ellátták a tőkés vállalatok különféle pénzügyi szolgáltatásait és igyekeztek folyamatosan növelni a forgalomban lévő fizetőeszközök mennyiségét. A bankok általában nem passzívan követték a monetáris szolgáltatások iránti igény növekedését és változását, hanem általában az új pénzügyi technikák és intézmények

---

⁶¹ vö.: „aranystandard” A belső, önálló értékkel rendelkező pénzrendszerek egyik fajtája, aranyalapú monometallikus pénzrendszer. Fő jellemzői: a pénzárú anyagaként funkcionáló arany érmealakot öltött, a paritás megválasztás elsősorban technikai nem pedig közgazdasági kérdés, a hazai pénznem minden korlátozás nélkül átváltható aranyra vagy más ország pénzére, a nemzetközi áru- és pénzforgalom szabad és szabadon működik egy sor piaci mechanizmus. A központi beavatkozás legfontosabb eszköze a jegybank kamatlába. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 37. p.

⁶² Az osztrák-magyar korona 1892-től a Monarchia pénzneme volt, de csak 1900. január elsejétől vált kötelezővé a koronában való számítás. Az első világháború végén, 1918 novemberében megindult az utódállamok saját pénzkibocsátása, mely fokozatosan a megszűnéséhez vezetett.

⁶³ Katus László: A tőkés gazdaság.: 966.-967. p.

⁶⁴ Tomka Béla: A Magyarországi Pénzintézetek...: 40.-44. p.

meghonosításával aktívan is előmozdították a tőke felhalmozódását, mobilizációját, ösztönözték a megtakarításokat és beruházásokat, sokszor maguk is közvetlenül részt vettek különféle tőkés vállalkozások alapításában, az esetek jelentős százalékában az alapítás kezdeményezői voltak. A pénzüzetek az elmaradott, tőkeszegény országokban a külföldi tőke közvetítésével és a fejlett államok pénzügyi újításainak átvételével nagymértékben elősegítették a tőkeképződést. A korszerű hitelrendszer kialakulása hazánkban is előfeltétele volt a tőkés gazdaság nagyobb arányú kifejlődésének és a gazdasági növekedés folyamatossá és rendszeressé válásának.

Az elmaradottság azonban itt is jelentkezett, a kiegyezés megkötésekor az országban mindössze nyolcvannégy hitelintézet működött. Ebből csak négy volt a valódi értelemben vett bank, ötvenhét takarékpénztár, huszonkét hitelszövetkezet és egy földhitelintézet összességében adta ki ezt a száznál kisebb számot. Ehhez a nyolcvannégyhez a teljes igazság kedvéért még hozzá kell adni a bécsi Creditanstalt Pesten működő fiókját is. Az összes hazai hitelintézet saját tőkéje mindösszesen nem érte el a hétmillió forintot, teljes vagyonuk pedig nyolcvanötmillió forint körül volt.

A kiegyezést követő években az átmeneti pénzbőség és a felszabaduló, egyre erősebben meginduló vállalkozási kedv rendkívül környezetet biztosított a hitelintézetek létrejöttének. Egyre több bankot hoztak létre. A kiegyezés évében huszonkettő, 1868-ban negyvenkilenc, 1869-ben kilencvenegy, 1870-ben pedig már nyolcvan új hitelintézet alakult meg. A hazai pénzüzetekbe fektetett tőke összege is jelentős növekedést mutatott, az alapításokba átlagosan évente hétmillió forintot fektettek be.⁶⁵

A magyar hitelrendszerben a kiegyezés után ugrásszerű fejlődés következett be, nagyarányú felfutás bontakozott ki. A kiegyezést követő években a pénzüzetek egész sora jött létre, köztük sok kisebb bank külföldi és belföldi tőke segítségével, valamint létesültek takarékpénztárok is, melyek a belső tőkefelhalmozódást használták ki.

Megindult a külföldi, főként osztrák tőke nagyarányú beáramlása. Az osztrák Rothschildok a bécsi Creditanstalt-tal, valamint a magyar nagybirtok és tőke reprezentánsaival életre hívták a hazai gazdasági életet hosszú időn át meghatározó Magyar Általános Hitelbankot. Angol és osztrák tőkések a bécsi Angol-Osztrák Bank és magyar tőkések segítségével az Angol-Magyar Bankot hozták létre. A frankfurti-párizsi Erlanger-bankház a bécsi Franco-Osztrák Bankkal összefogva alapította a Franco-Magyar Bankot. Szintén az Erlanger-bankház létesítette 1871-ben a Magyar Általános Földhitel Rt.-t, majd a

⁶⁵ Katus László: A tőkés gazdaság.: 968.-969. p.

következő évben, 1872-ben a Magyar Általános Municipális Hitelintézetet. Összesített tőkeerejük megközelítette a kettőszáznyolcvan millió forintot, ezzel az összes magyarországi pénzügyintézet tőkeerejének több mint a felét képviselték. A nagybankok aztán egymás után nyitottak fiókokat⁶⁶ és takarékpénztárakat, például az Angol-Magyar Bank tizenöt vidéki intézetet hozott létre. Ezek a nagybankok a korszak francia alapításai nyomán elterjedt Credit-Mobilier típusú bankok voltak, mivel ilyen volt a bécsi Creditanstalt is és a modell sikeresen működött, a típust átültették a hazai gyakorlatba. Az alapítások főként a fővárosban olyan mértéket öltöttek, hogy az ott lakók azt mondogatták: „*Nemsokára Pest nemcsak minden városrészének és utcájának, hanem minden nagyobb házának is saját takarékpénztára lesz.*”⁶⁷ Magyarországon a bankok és takarékpénztárak száma 1873-ra már 429-re emelkedett, miközben tőkeállományuk is folyamatosan kúszott felfelé, megháromszorozódott, százhatvankilenc milliőről ötszázharmincegy millióra ugrott.

A hazai pénzügyintézetek üzleti tevékenységében időszakunkban mindvégig meghatározó szerepet játszott a mezőgazdaság hitelezése.⁶⁸ A mezőgazdasági ágazatnak kiadott hitelek jelentős hányada jelzáloghitel⁶⁹ volt, ezek tették ki a bankok tőkeállományának 50-60%-át. Elmondható, hogy az akkoriban kiépült bankrendszer erősen agrárcentrikus volt.

Hazánkban a tőzsde is létrejött, bár később, mint a nyugati államokban. A tőzsde fontosságát az értékpapírok forgása adta meg, az értékpapír, pedig mint a tőke egy formája, igen jelentős szereppel bírt. A pesti tőzsde⁷⁰ 1864-ben nyílt meg, a kezdeti működési bizonytalanságra utalt, hogy alapszabályát csak 1865-ben hagyták jóvá és ezt az utólag

---

⁶⁶ „fiókhálózat” A nagyvállalatok hálózati szervezeti formája. A központ mellett a fiókküzetek viszonylagos önállósággal rendelkeznek, de az összvállalati képet minden üzlet kifejezi. A tőkekoncentráció következtében jönnek létre a nagy fiókhálózatok. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 161. p.

⁶⁷ Berend T. Iván, Ránki György: A Magyar Gazdaság Száz Éve, Kossuth Kiadó, Budapest, 1972:25. p.

⁶⁸ vö.: „hitelezés” A forgalom, termelés pénzhiányának áthidalására szolgáló eszköz. Pénzeszközök ideiglenes átengedése meghatározott időre, kamatfizetés ellenében. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 216. p.

⁶⁹ „jelzáloghitel” Olyan, többnyire hosszú lejáratú hitel, amelynek nyilvántartókönyvi bejegyzéssel elzálogosított ingatlan a fedezete. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 246. p.

⁷⁰ „tőzsde” A kereskedők által létrehozott testület, amely a terményárak és értékpapírok szervezett és koncentrált piacát jelenti. A tőzsde tagjai a részvényesek és az alkuszok. A tőzsdék nagy szerepet játszanak az egyes termékek és részvények áralakulásában, a kereskedelmi szokványok kialakulásában, a szerződésmentés összeállításában. A tőzsdei forgalomban nem csupán árucserre vagy tartós tőkebefektetés céljából kötnek üzleteket, hanem nyereszkedési célokból is. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 499. p.

jóváhagyott szabályzatot 1869-ben még egyszer módosították.⁷¹ A pesti tőzsde később igen forgalmassá vált, a tőzsdei élet zárását követően délután előbb a tőzsde épületének lépcsőin, majd még éjjel is tovább folyt, kicsivel arrébb, a Japán Kávéház asztalainál.⁷²

A nagybankok alapításával régi bankjaink mellett, melyek a szűkebb értelemben vett banküzletekkel csak a helyi ipar és kereskedelem hitelszükségletének kielégítéséig foglalkoztak, a bankoknak egy új, hazánkban eddig ismeretlen fajtája honosodott meg, a credit-mobilier típusú intézmény. Az új pénzügyi típus klasszikus példája a Péreire testvérek által 1852-ben alapított párizsi Crédit Mobilier volt, mely szisztéma még az 1850-es években elterjedt Ausztriában és Németországban is. A részvénytársasági formában szervezett korszerű forgalmi bankok elsősorban saját tőkékre és a külföldi nagybankoktól kapott hitelekre támaszkodva, a hagyományos és szorosan vett banktevékenységen kívül a tőkés gazdasági tevékenység valamennyi ágával foglalkoztak. Üzletkörükbe tartozott az értékpapírok adásvétele, a tőzsdei üzetek, adóslevelek és kötvények kibocsátása, állami és községi kölcsönök elhelyezése, újabb hitelintézetek, ipari, kereskedelmi és vasúti vállalkozások alapítása és finanszírozása, valamint ilyen vállalatok számára hosszú vagy rövid lejáratú hitelek közvetítése, ingatlanok adásvétele és az áruüzletek is.

A nagybankok elsősorban Budapesten, az új fővárosban voltak jelen, de a magyar vidék sem maradt hitelintézetek nélkül. A pesti nagybankokkal szemben, melyek alapítása a külföldi tőke nagyarányú behatolását jelentette, vidéken inkább a takarékpénztárak voltak jellemzőek, melyek létrejötte a belső tőkeképződés felgyorsulására mutatott rá.

A kiegyezést követő nagy felfutást egy kisebb hitelválság 1869-ben, majd a porosz-francia háború átmenetileg lelassította, azonban ezután ismét egyre több pénzügyi intézetet alapítottak. A német tőke nagyobb arányú megjelenését elősegítette a franciáktól a háború győztes befejezése után beszedett ötmilliárd frankos jóvátétel, mely felszította a konjunktúrát.⁷³ A korabeli növekedés volumenére jellemző, hogy 1872 januárja és 1873 májusa között kettőszázhárom új bankot és takarékpénztárt hoztak létre.

⁷¹Milhoffer Sándor: Magyarország Közgazdasága, Franklin Társulat, Budapest, 1904: 81. p.

⁷² Krausz Simon: A Pénzember. Egy Magyar Bankár Élettörténete, Kossuth Könyvkiadó, Kinizsi Nyomda, Debrecen, 1991: 36. p.

⁷³ Winkler, Heinrich August: Németország Története a Modern Korban I., Osiris kiadó, Budapest, 2005: 208. p.

A tőkés hitel- és pénzpiac nagyarányú kibővülését jelezték az 1867 és 1873 közötti növekedés adatai.⁷⁴Ez a gyarapodás, azonban ha nem is tört derékba, de megroppant és jelentősen visszaesett az 1873-as gazdasági válságot követően.

A válság kirobbanásának évében eleinte Európában nyugalom honolt, Párizs nem sokkal volt a kommün után, Franciaország egy része a németek megszállása alatt állt, a franciák szegénnyé váltak a háború miatt.⁷⁵Az 1870-es évek elejének már említett alapításaiból a franciák kimaradtak, a többi magasabb anyagi nívón álló, gazdagabb nemzet azonban folyamatosan részt vett bene. Repedések a „gründolás” építményén már megjelentek, a bécsi tőzsde rogyadozott egy kicsit, de a többség abban reménykedett, hogy Németország nagy tőkéket fog az osztrák-magyar „üzérkedés” rendelkezésére bocsátani, majd mikor ez nem történt meg, azt remélték, a hamarosan sorra kerülő világkiállítás fog óriási tőkét Bécsbe vonzani.⁷⁶

A nagy krach⁷⁷ 1873. május 9-én tört ki a bécsi tőzsdén. A kapitalista gazdasági berendezkedés addigi történelmének legmélyebb válsága alakult ki. Sorra buktak meg a sok esetben csak spekulációra alapított vállalatok. Az általános összeomlás bankok egész sorát érintette és módon maga alá temetett számtalan, egyébként jól működő és életképes vállalkozást is. A Bécsben kitört krach hamarosan Magyarországra is áterjedt, Budapesten, valamint vidéken, közvetlenül a tőzsdekrach után huszonhat bank és takarékpénztár került csődbe vagy kezdte meg a felszámolását. Ezzel párhuzamosan fellépett egy súlyos hitelválság is, amelyen nem segített a fokozódó bankjegy kibocsátás sem. Az elkövetkező években a csődsorozat folytatódott és összesen hetvennégy pénzintézet szűnt meg a válság következtében. Az eltűnt bankok között olyan nevek szerepeltek, mint a Francia-Magyar Bank és az Angol-Magyar Bank, melyeknek testvérvállalatai szintén tönkrementek. A válság okozta veszteségek miatt megingott a kiegyezést követő években a hazai hitelszervezetekbe nyomuló külföldi tőke bizalma, amely visszavonult a magyar piacról és egy időre tulajdonképpen meg is szüntette magyarországi tevékenységét. A pénzintézetek fentebb említett öt óriása közül egyedül a Magyar Általános Hitelbank vészelté át a krízist, azaz

⁷⁴ Katus László: A magyar gazdaság.: 970.-971. p.

⁷⁵ Lónyay Menyhért gróf: Közügyeinkről II. A Bankügy, Athenaeum, Budapest, 1875: 6. p.

⁷⁶ Pólya Jakab: A Gazdasági Válság, Athenaeum Rt., Budapest, 1890: 4. p.-7. p.

⁷⁷ „krach” A német „krachen” a. m. recsegni, ropogni szóból, mint szállóige terjedt el 1873-ban. Keserű humorral jelölték meg vele a szóban forgó válságot. Pallas Nagy Lexikona XI. kötet: 28. p.

csupán a legerősebb külföldi tőkeérdekeltség, a Rothschild-csoport volt képes megtartani magyarországi előretolt állásait.⁷⁸

4. táblázat: A hitelintézetek számának változása Magyarországon

Hitelintézeti forma	1866	1873	1880	1900
Bankok	4	123	108	172
Takarékpénztárak	58	300	318	457
Földhitelintézetek	1	6	6	5
Hitelszövetkezetek	22	208	250	591

Forrás: Katus László: A tőkés gazdaság fejlődése a kiegyezés után, in Tíz Kötetes Magyarország Történet: 6./2. :974. p.

Május 13-án az osztrák pénzügyminiszter megpróbálta megakadályozni, hogy a válság a kereskedelemre és az iparra is áttérjedjen, kérésére a bankaktát⁷⁹ felfüggesztették, így próbálván az ércfedezetet óvni.⁸⁰

Nagy- és kisbirtokosok, nagy- és kistőkések egymással versenyeztek a grümdolás idején a tőzsdéi spekulációkban, amellyel igyekeztek felhajtani a részvények árát.⁸¹ Ez hirtelen véget ért. Az 1873-as válság a szükséges tőkével nem rendelkező, vagy azt nem jól felhasználó bankok nagy részét tönkre tette. A jelentősebb pénzintézetek közül megmaradt a Magyar Általános Hitelbank, az Első Magyar Iparbank, a Magyar Jelzálogbank és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank.⁸²

Annak ellenére, hogy az 1873-as krízis rombolásai óriásinak tűntek, azok nagy része csak papíron létező értékeket tett tönkre. A Schönberg-féle tőzsdealap szerint 1872 decembere és 1873 decembere közt a részvények árfolyamában 55.316.422- forint csökkenés állt be.⁸³ Ez a csökkenés döntő százalékában spekulációs veszteség volt.

A „túlüzérkedés” összeomlása után a fizetési és a fogyasztási képesség is zuhant, az árak folyamatosan csökkentek. A tendencia évekig eltartott. A kamatláb esett és a tőkések

⁷⁸ Berend T. Iván, Ránki György: A Magyar Gazdaság.: 26. p.

⁷⁹ „bankakta” Egy törvény, melyben az Osztrák Nemzeti Bank ügye, különösen fedezeti rendszere, viszonya az államhoz és készpénzfizetési kötelezettsége volt meghatározva. Egyes részei az angol banktörvény példáját követik. Pallas Nagy Lexikona II. kötet: 586. p.

⁸⁰ Lónyay Menyhért gróf: Közügyeinkről.: 300. p.

⁸¹ Berend T. Iván, Ránki György: A Magyar Gazdaság.: 25. p.

⁸² Tallós György: A MÁH (1867-1948), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995:61. p.

⁸³ Pólya Jakab: A Gazdasági Válság.: 7. p.

jövedelmei is csökkentek. Az emberek rákényszerültek a takarékosagra. A földjáradék, a vállalkozói nyereség és a munkabér szintén lejjebb szállt.⁸⁴ Az összeszűkült bevételek és az ebből fakadó jóval kevesebb költekezés kihatott a gazdaság más területeire is, a beruházások száma és volumene is visszaesett, a bankokra néhány nehéz év várt.

A külföldi tőkések nagyobb arányban ismét 1879-ben jelentek meg. Az osztrák és a francia nagytőke együtt tette meg az első lépéseket, megalakították a Magyar Országos Bankot, egy jelentős új alapítást. Emellett két korábbi kisbankot feltőkésítettek az osztrák és francia beruházók, így az addig félmillió, illetve másfélmillió forint alaptőkével működő Magyar Leszámítoló & Pénzváltó Bank és a Magyar Jelzálogbank is jelentős tényezővé vált. Egy másik osztrák-francia csoport a nagy múltú Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alaptőkéjét emelte kétszeresére, így az 1880-as évekre már ismét öt külföldi érdekeltségű nagybank működött az országban. (Az itt említett négy pénzüintézet mellett az ötödik a Rothschild-csoporthoz tartozó Magyar Általános Hitelbank volt.) A munka újraindult és a felhalmozódó tőkének ismét jelentős részét kezdték el befektetni újabb alapításokba. Takarékpénztárak, népbankok és vidéki bankházak egész sora alakult.⁸⁵

A krízis kirobbanását több tényezőre vezethetjük vissza és ezek közül csak egy volt a már említett spekuláció. Közrejátszott a hazai eseményekben az is, hogy az 1853-as jobbágyfelszabadítás komoly anyagi terhet rótt az államra, mivel a nemeseket kárpótolni kellett az így elvesztett föld és ingyen munkaerő után, ami hosszú évekre elhúzódó folyamattá vált. A jobbágyfelszabadítás kompenzációja hatalmas összeggel terhelte meg az államkasszát még az 1870-es évek első felében is. Ehhez járult az 1873-as súlyos kolerajárvány⁸⁶ és az abban az évben nagyon rossz termés⁸⁷ is. Ezek együttes negatív hatása is súlyos lett volna, de

⁸⁴ Pólya Jakab: A Gazdasági Válság.: 345.-346. p.

⁸⁵ Berend T. Iván, Ránki György: A Magyar Gazdaság.:26.-27. p.

⁸⁶ 1872-ben kolerajárvány tört ki Magyarország és Erdély teljes területén, valamint Horvátország és Szlavónia egyes megyéiben. A kolera első hulláma az észak-keleti megyékben jelent meg. A második hullám 1873 tavaszán lángolt fel, de még 1874-ből is jelentettek eseteket. A járvány miatt 450. 000 ember veszítette életét. A kolera nyomán az ország több részén éhínség alakult ki. Gazda István, Magyarország Közegészségügyi Krónikája 1867-1896, Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet, Budapest, 2017: 10.-12. p.

⁸⁷ A XIX. század utolsó harmadának mezőgazdasági válsága egész Európában a gabona, azon belül is elsősorban a búzatermesztés válsága volt. Magyarországon az agrártermelés gerincét jelentő gabonatermesztés nehézségei a rossz termésű 1870-es években kezdődtek. Az egyik mélypontot az 1873-as együttes kolera és gabonaroszda jelentette, melyet súlyosbított, hogy a kukorica termése akkor már évek óta gyenge volt. Kiss Zsuzsanna, Gabonaválság a XIX. Század Végén, in: Aetas, 29. évfolyam, 4. szám, 2014: 31.-32. p.

az egész Európán végigsöprő tőzsdekrach volt a végső csapás a magyar gazdaságra, s mindezek a tényezők együttesen alakították ki az 1873-as válságot.⁸⁸

A krízis utáni fellendülés szoros összefüggésben volt a nemzetközi tőke- és pénzpiacon az 1880-as évektől ismét megmutatkozó pénzbőséggel, amely egyrészt az elhelyezést kereső tőkék mennyiségének növekedésében, másrészt a kamatláb csökkenésében és a hitelszerzés feltételeinek javulásában nyilvánult meg. Ismét jelentős összegű francia tőke áramlott az Osztrák-Magyar Monarchiába és ehhez az évtized második felében a német tőke is csatlakozott.

Vezető nagybankunk ekkor már az egész Közép-Európát behálózó Rothschild-csoport tagjaként a Magyar Általános Hitelbank. A Hitelbank mellé zárkózott fel a Kereskedelmi Bank, amely hagyományos stílusú helyi intézetből korszerű nagy forgalmi bankká fejlődött és különösen a balkáni államokban fejtett ki egyre jelentősebb és egyre szélesebb körű üzleti tevékenységet.

Az ekkor ismét gyorsan kiépülő hitelszervezet a gazdaság tőkés szektorának igényeit szolgálta ki, a parasztok és kisiparosok inkább magántőkésektől vagy a kisebb vidéki takarékpénztárakból szerezhettek hitelt. Az állam igyekezett az agrárium modernizálását támogatni, így 1879-ben állami támogatással létrejött a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete, amely azonban nem a parasztok, hanem a középbirtokosok hiteligenyeit elégítette ki jelzálogkölcseivel. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület kezdeményezésére és Pest megye anyagi támogatásával megindult az úgynevezett Raiffeisen-típusú hitelszövetkezetek⁸⁹ szervezése, amelyek célja már valóban a kisemberek hitelproblémáinak megoldása volt. Ez a mozgalom hamarosan áterjedt más megyékre is és az 1890-es években már országos szinten szerveződött.

---

⁸⁸ Kovács Tamás, Kovács Levente: Bankvezérek, akik a MÁH-ot Naggyá Tették, *Gazdaság és Pénzügy* III., 2017: 156.-157. p.

⁸⁹ „Raiffeisen” A mezőgazdasági szövetkezetek egyik fajtája a kisemberek megsegítésére, biztosítva részükre olcsóbb hitelt, valamint szükségleteiknek olcsóbb áron és jobb cikkekkel való kielégítését. Atyja Raiffeisen, aki 1849-ben alakította meg flammersfeldi hitelszövetkezetét. Magyarországon Raiffeisen mintára Károlyi Sándor gróf indított mozgalmat. Megyei központot hoztak létre és megalakították az első hitelközponatot Mácsán. A megyei központ az üzletkör bővülése miatt később országossá alakult. Pallas Nagy Lexikona XII. kötet: 618. p.

Hasonló céllal, a kisemberek pénzügyi kiszolgálására hozták létre 1886-ban a Postatakarékpénztárt⁹⁰ is, amely elsősorban kisbetéteket fogadott el, és azokat értékpapírokba, főleg államkölcönökbe fektetve igyekezett gyümölcsöztetni. A Postatakarékpénztár e mellett ellátta a kisiparosok és kiskereskedők csekk- és átutalási forgalmának lebonyolítását is.

A hitelrendszer a kiegyezést követő évtizedekben a magyar gazdaság leggyorsabban fejlődő szektora volt. A növekedés hatalmas volumenét azonban árnyalja az, hogy a kicsi alapokról a jelentős növekedés is jelentősnek hat a kiindulási bázishoz való viszony arányában. A korszerű tőkés hitelszervezet nagyarányú és gyors kifejlődése lehetővé tette, hogy a már tartósan növekedés útjára lépő hazai gazdaság áthidalja a belső tőkeképződés elégtelen voltából fakadó kezdeti nehézségeket. Bármilyen jelentős volt ugyanis a külföldi tőke, az osztrák, francia, német nagybankok szerepe a modern hitelélet, elsősorban a fővárosi nagybankok létrehozásában, az 1880-as években már a hazai hitelszervezet önállósulása volt jellemző.⁹¹

A bankok eltúlzott szerepe a gazdaságban a térség sajátossága volt, a pénzügyi intézetek egyetlen más országban sem játszottak akkora szerepet a tőkés gazdaság finanszírozásában, mint az Osztrák-Magyar Monarchiában.⁹² A pénzügyi szektor ilyen aránytalanul nagy fejlettsége egyrészt a nemzetgazdaság és a tőkeképződés alacsony fejlettségi fokát jelzi, másrészt azt is megmutatja, hogy hazánk ezt a viszonylagos elmaradottságot a tőkés világgazdasággal fennálló intenzív kapcsolatai segítségével, a modern pénzügyi intézmények és finanszírozási formák megfelelő átvételével ellensúlyozni tudta. Mivel a tőkeképződés és a vállalkozások finanszírozásának más formái fejletlenek voltak, nálunk a belső tőkeképződésnek, a tőkeimport közvetítésének, a gazdasági növekedés és a forgalom finanszírozásának jóval nagyobb része bonyolódott le a hitelintézetek közreműködésével, mint a fejlett nyugati országokban. A hazai hitelintézetek fejlődésében két jól látható, de egymással ellentétes tendencia volt megfigyelhető. Egyrészt szembevetendő volt a helyi hitelügyeket kielégítő kisebb vidéki bankok, takarékpénztárak és hitelszövetkezetek

---

⁹⁰ „Postatakarékpénztár” Magyarországon az 1885. IX. törvénycikk létesített Magyar Királyi Postatakarékpénztár néven állami kezelés és jótállás alatt álló takarékpénztárt, melynek székhelye Budapest volt. Az intézmény célja a köznépnél a takarékoság fejlesztése és megszilárdítása. A Postatakarék közvetítő hivatalai az e feladattal megbízott postahivatalok voltak szerte az országban. Az alapötlet Angliából származott, ahol már a XIX. század első éveiben keletkeztek postatakarékok. Pallas Nagy Lexikona XI. kötet: 168. p.

⁹¹ Katus László: A magyar gazdaság.: 972.-975. p.

⁹² Tomka Béla: A Magyarországi Pénzügyi Intézetek...: 63. p.

számának és gazdasági erejének nagyarányú növekedése, másrészt észrevehető a másik fejlődési tendencia is, a nagybankok iránya. A banktőke nagyarányú koncentrációja főként Budapesten látványos méreteket öltött és erőteljesebben érvényesült, mint a Monarchia másik felében. A budapesti bankok 1913-ban az ország teljes hitelintézeti vagyonának 62%-át tartották kezükben. A fővárosban tömörülő nagybankok egyenként is ötven-ötven milliót meghaladó saját tőkével rendelkeztek. Ez a pénzmennyiség már nemzetközi viszonylatban is jelentősnek volt mondható.

5. táblázat: A budapesti nagybankok tőkeerejének fejlődése

Bankok	1869 Alaptőke millió forintban	1880 Alaptőke millió forintban	1890 Alaptőke millió forintban	1880 Össztőke millió forintban	1894 Össztőke millió forintban
Magyar Általános Hitelbank	6	10	10	32.6	72
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank	1.5	2.5	8	19.4	151
Leszámítoló Bank	0.5	2	10	5	45
Magyar Jelzálog- Hitelbank	0.6	0.7	10.3	2.6	160
Pesti Hazai Első Takarékpénztár	1	2.4	4	68	169
Magyar Földhitelintézet				80	149
Összesen és valamennyi hitelintézet %- ában	9.6=36%	17.6=23%	42.3=37%	208=40%	746=45%

Forrás: Katus László: A tőkés gazdaság fejlődése a kiegyezés után, in Tíz Kötetes Magyarország Történet: 6./2. : 973. p.

A bankkoncentráció egyik sajátos formája volt az úgynevezett bankcsoportok kialakulása, amelyek oly módon jöttek létre, hogy a fővárosi nagybankok fiókokat,

„filiálékat”⁹³ létesítettek vagy valamilyen módon érdekkörükbe vontak már meglévő vidéki intézeteket. A hazai nagy pénzintézetek közül elsőként a Pesti Hazai Első Takarékpénztár és a pesti Magyar Kereskedelmi Bank látott hozzá fiókhálózat kiépítéséhez. A tőkefelszívó képesség növeléséhez ugyanis elengedhetetlen volt a közönséggel való közvetlenebb kapcsolat.

A legnagyobb budapesti bankok ezzel párhuzamosan folytatták pénzügyi érdekeltségi hálózatuk kiépítését is. Ennek a folyamatnak az eredményeként a nagybankok körül vidéki intézményekből álló csoport alakult ki.⁹⁴

A banktőke ilyen nagyarányú, kiterjedt és gyors koncentrációja kis létszámú óriásbankot hozott létre, amelyek hatalmas tőkeerejük, a különböző fokú függőség és érdekeltség sok szálával hozzájuk kapcsolt pénzügyi csoportok, intézetek révén az egész ország hitel- és tőkeforgalmának nagyobbik részét ellenőrzésük alá vonták. Ez a tendencia, mint a többi országban, nálunk is jellemző, és ez volt az első világháborút megelőző negyedszázad legfontosabb pénzügyi fejlődési vonala.

A gyors ütemű növekedésnek köszönhetően a hazai tőke- és pénzpiac fejlettsége elérte a századforduló környékén a korszerű tőkés gazdaság által megkívánt szintet és fokozatosan önállósult a külső forrásoktól. Mindezek ellenére hitelszervezetünk továbbra is ezernyi szállal fonódott össze a Monarchia másik felének hitelével, főként a bécsi nagybankokkal, de a kapcsolat ekkor már nem jelentett egyoldalú függést és kiszolgáltatottságot, mint korábban, hanem inkább egy kölcsönös érdekeken alapuló együttműködés formáját öltötte. Ebben az időszakban nagybankjaink már nem csak a bécsi bankárok közvetítésével tudtak érintkezni a nyugat-európai tőke- és pénzpiacokkal, hanem széles körű önálló nemzetközi kapcsolati hálózatot építettek ki és egyre fontosabb szerepet játszottak a balkáni országok hitellel való ellátásában is, részt vettek az állami és közkölcseinek kibocsátásában, bankokat, valamint közlekedési, ipari és kereskedelmi vállalkozásokat alapítottak.

---

⁹³ „filiálé” Leányvállalat, fiók: nagy vállalatnak vagy intézménynek máshol működő részlege. Bakos Ferenc: Idegen Szavak.: 261. p.

⁹⁴ Tomka Béla: A magyarországi Pénzügyintézetek: 55.-57. p.

A bankok egyik korabeli fő tevékenysége mindvégig a rövid távú kereskedelmi hitelezés. A leszámított⁹⁵ váltók⁹⁶ értékének 3.6 milliárdról 14 milliárdra növekedése 1894 és 1914 között nemcsak a banktevékenység számottevő arányú növekedését mutatja, hanem azt is, hogy az áruforgalom jelentősen megnövekedett a tárgyalt időszakban. A hosszú lejáratú hitelek gyors ütemű növekedése és magas részaránya a bankaktívák között arra enged következtetni, hogy hitelintézeteink egyre nagyobb szerepet vállaltak a hazai és néha a külhoni gazdaság beruházási hitelekkel való ellátásában. A korábban is jelentős jelzálogkölsön megtartotta vezető szerepét, bár részaránya csökkenő tendenciát mutatott. E hitelek bejegyzés alapján kétharmad részben földbirtokra, egyharmad részben pedig bérházakra lettek kiadva.

Miután a hitelszervezet hazai struktúrája létrejött és tartósan, stabilan kiépült a mennyiségi növekedést minőségi változás is követte. A pénzüzetek, elsősorban a nagybankok funkciója jelentős változáson ment keresztül. A megszokott üzletkör, a folyó banküzlet keretei közül kilépve a kifizetések közvetítőiből fokozatosan az egész tőkés gazdaság irányítóivá és szervezőivé váltak, ellenőrzésüket és befolyásukat kiterjesztették a gazdaság valamennyi ágazatára.⁹⁷ Ezek az új típusú nagybankok már közvetlen kezdeményező és irányító szerepet játszottak új vállalatok alapításában, meglévő vállalatok fejlesztésében, csődbe jutott üzemek szanálásában, akár teljes iparágak termelésének és értékesítésének megszervezésében. Amennyiben új vállalatot alapítottak nem kizárólag a nagy alapítói haszonra törekedtek, mint a kiegyezés utáni időszak „crédit mobilier” típusú bankjai, hanem továbbra is igyekeztek befolyásolni, ellenőrizni, irányítani is az adott vállalat működését. A nagy pénzüzetek képviselői helyeket és sokszor döntő szavazatot kaptak az érdekkörükbe tartozó vállalatok igazgatóságában. Olyan összefonódás jött így létre, hogy az ország legnagyobb ipari, bányászati, kereskedelmi és közlekedési vállalatai mindösszesen egy féltucatnyi budapesti nagybank érdekkörébe jutottak.

⁹⁵ „leszámítolás” Diszkontálás, valamilyen követelés, illetve követelést megtestesítő értékpapír, például váltó megvásárlása az esedékességig járó kamat levonásával. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 321. p.

⁹⁶ „váltó” Fizetési ígérvény, szigorú váltójogi szabályoknak megfelelő formában kiállított okirat. Egyik fajtája volt a saját, mikor kiállítója kötelező fizetési ígéretet tett. Másik típusa az idegen, amikor a kibocsátó egy másik természetes vagy jogi személyt felszólított, hogy a váltó összegét kedvezményezett részére fizesse ki. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 522. p.

⁹⁷ Katus László: Magyarország Gazdasági Fejlődése (1890-1914), in Magyarország Története Tíz Kötetben, Magyarország Története 1890-1918, 7./1. kötet, főszerk. Hanák Péter, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978: 371.-373. p.

A hitelszervezet ilyen kiterjedése folyamatos szabályozást igényelt, 1898-ban törvény szabályozta a mezőgazdasági és ipari hitelszövetkezetek működését, jelentős adó- és illetékkedvezményekben részesítve az akkor kifejlődő országos kötelékhez tartozó szövetkezeteket. A hitelszövetkezetek sokszor nemzetiségi vagy felekezeti alapon szerveződtek, majd később önálló hálózatokká váltak.

A pénzgazdaság minden szektora kiépült a korban Magyarországon, így a bankrendszer létrejöttével párhuzamosan fejlődött hazánkban a biztosításügy is. Az első világháború előtt már huszonhat hazai és negyvenhárom külföldi biztosítótársulat működött Magyarországon, melyek együttes évi díjbevétele elérte a százötvenmillió koronát. A biztosításügy hagyományos ágazatai mellett, amelyek elsősorban a mezőgazdasági üzemetek, valamint a városi és vidéki ingatlanokat biztosították a különféle elemi csapások okozta károk esetére, egyre inkább elterjedtek, főként a századfordulót követően a biztosítások modern formái, elsősorban a baleset- és az életbiztosítás.⁹⁸

Nagy utat tett meg Magyarország a kiegyezés napjától a huszadik század elejéig. Válságok, majd felívelések közepette jött létre a modern kapitalista gazdaság. Magyarország el tudott érni egy európai átlagot, gazdasági növekedése folyamatos volt, a korszak elején jellemző mezőgazdasági országból agrár-ipari országgá vált. Sok ember folyamatos és áldozatos munkájára volt ehhez szükség. A sok közül, aki dolgozott, egy valakit szeretnék bemutatni, aki bár messziről jött és kicsit idegen is volt, de magyarrá vált és sokat tett az ország felvirágoztatásáért, anyagi nivójának emeléséért, nemzetközi presztíziséért. Ő Kornfeld Zsigmond.

II. Fejezet: Kornfeld Zsigmond élete születésétől Budapestre költözéséig (1852.

III. 27-től 1878 III. 13-ig)

II./1. Lakhelye, eredete, családi háttere, vallása, új lehetőségek megnyílása a korban

Annak ellenére, hogy Kornfeld Zsigmond neve és tevékenysége Magyarországhoz kötődik és a személy jelentősége is elsősorban magyar relációban mérhető, Kornfeld nem is hazánkban született, hanem Csehországban, azon belül is Morvaország egy kis falujában. A cseh tartomány egy volt a sokszínű, tarka nemzetiségű és vallási térképű Osztrák Császárság területei közül. Csehország, mint a Habsburg-birodalom része, azonos, központból vezérelt gazdaságpolitikai irányítás alá tartozott. Ez a gazdaságpolitika egy kapitalista egységállamot szeretett volna létrehozni, amely jellegében német volt ugyan, de belpolitikai törekvéseiben a

⁹⁸ Katus László: Magyarország Gazdasági Fejlődése.: 374.-375. p.

Habsburg nemzetekfelettség mellett kötelezte el magát jó ideje, mert ez szinte biztosan védte minden nem német centrifugális nemzeti törekvessel szemben. Az Osztrák Császárságon belüli alkotmányjogi problémák egyik kiindulópontja az volt, hogy az államban szétszórtan élő, sok különböző nép érdekei nemcsak az egyes társadalmi csoportok hatalomban való részesedésének a kérdését helyezték középpontba, hanem sokkal inkább a birodalom egyszerű létének fennmaradását, abban az értelemben, hogy sikerül-e az egymástól néhol jelentősen eltérő érdekeket a fejlődés biztosítása érdekében és az európai együttélés szempontjainak megfelelően egyeztetni és kezelni. Az osztrák birodalomban ezt a rendhagyó fejlődési sajátosságot először éppen a csehek értették meg.⁹⁹ Hosszú időn keresztül jól éltek az osztrák államban az osztrák állam által biztosított lehetőségek által. A tartomány fejlettségi fokát tekintve kiemelkedően értékesnek számított Bécs számára, hiszen viszonylag fejlett ipara, kézművessége, kereskedelme és ezekből fakadó gazdagsága jelentősen növelték értékét. A nagyobb cseh- és morvaországi városok, Prága, Brünn, Pilsen, Olmütz mellett a Szudéta-vidék és Szilézia Csehországhoz tartozó területei is fejlettek, iparosodottak voltak a korabeli európai átlaghoz és az Osztrák Császárság egyéb, főként keleten elterülő országaihoz képest.

A cseh-morva-sziléziai terület békésen fejlődött hosszú idő óta. A nagy európai konfliktusokból mindig kimaradtak, a modernizációban, fejlesztésben azonban jelen voltak. A XIX. század iparosodásának, a korabeli infrastruktúra kiépülésének alapja a vasút volt. A csehek ebben élen jártak az Osztrák Császárságon belül. A ciszlajtán területek első lóvontatású vasútvonala, éppen Csehországban kezdte meg működését. Budweiss (a mai Ceske Budejovice) és Linz között szállította az utasokat 1820-tól kezdődően. Nem sokkal ezt követően az első gőzvontatású vasútvonal építésére a kormányzat koncessziót adott egy, a Rothschild család által támogatott magánvállalkozásnak. A vonal építését meg is kezdték 1836-ban. Ezt követően az állam 1842-ben saját kezelésébe vette a vasútvonalak építését, mely funkcionált darabig, azonban a következő évtizedben jelentkező pénzügyi nehézségek miatt ismét magánvállalatoknak kényszerült átengedni a vaspályák építésének jogát. A XIX. század közepén az Osztrák Császárságban körülbelül ezerhétszáz kilométernyi vasúti pálya működött, részben állami, részben magán kezelésben, ezek jó része a cseh területeken.¹⁰⁰

E mellett a helyi ipar jelentősége folyamatosan növekedett. Az iparosodás kezdetei még a XVIII. századra nyúltak vissza. Csehországban számottevő textil-, vas-, üveg- és

⁹⁹ Gonda Imre, Niederhauser Emil: A Habsburgok, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987: 188.-191. p.

¹⁰⁰ Cameron, Rondo: A Világgazdaság Rövid Története: 252. p.

fémipar jött létre a XIX. század során. Ezek közül a len- és a gyapjúipar dominált, de egyre nagyobb jelentőségre tett szert a pamutipar. (A pamutipar olyan mértékben felfutott, hogy termelési volumenét tekintve a XIX. század közepén már csak Franciaország előzte meg a kontinensen.)

A birodalom nehézipara is részben Csehországban koncentrált, amelynek régi hagyományai voltak a vas- és színesfémgyártás terén. A kokszos ércolvasztás megjelenésével és elterjedésével azonban a régi stílusú faszenes kohók lassanként eltűnéhez közeledtek és a helyükön modern fémipar alakult ki. Az Osztrák Császárság többi részénél Csehország és Osztrák-Szilézia szénben valamivel gazdagabb volt. A cseh fémmegmunkálás híressé vált, az országban nyersvas- és acélfeldolgozás mellett acélgyártás és fémfeldolgozás is folyt. Csehországban ekkor már működtek gép- és szerszámgyárak is, melyek a cseh piac mellett más területekre is szállítottak termékeik közül. A XX. század elején a cseh területek adták az Osztrák-Magyar Monarchia ipari termelésének több mint a felét, ezen belül a szén- és lignitbányászat mintegy 85%-át, a vegyipar háromnegyedét, a vasnak pedig több mint a felét.¹⁰¹

Csehország gazdag tartomány volt. Annak ellenére, hogy a kiegyezés dualista, osztrák és magyar volt, a csehek nem mondtak le jogaikról, saját parlamentjük volt, mely 1871-ben önálló cseh alkotmányt kívánt létrehozni. A nemzetiségileg nem teljesen egységes, számottevő kisebbségekkel rendelkező Csehország súlya minden tekintetben jelentős volt a birodalmon belül.¹⁰²

Azonban Csehország, mint minden más ország nem csak fejlett területekből, nagyvárosokból, városokból állt. A cseh tartományoknak volt egy másik arcuk is, a vidéki Csehország, falvak tömege, amelyeket még nem érintett meg a modernizáció és az ipari forradalom. Ezeken a kistelepüléseken nem volt elegendő ember, főként képzett ember a modernizáció nagy és tartós áttöréséhez. A bolygónkat teljesen megváltoztató és átformáló motorizáció előtt vagyunk néhány évvel, autók még nem léteztek, az ingázás, mely ma már teljesen bevett dolog a települések között, akkoriban az idénymunkásokat leszámítva, még nem létezett. A középkorhoz képest, mikor az emberek túlnyomó többsége szülőfalujában élte le életét, ez a kor már mobilabb volt, de aki itt elhagyta szülőhelyét, az általában már nem is

---

¹⁰¹ Cameron, Rondo: A Világ gazdaság Rövid Története: 310.- 313. p.

¹⁰² Kinder, Hermann, Hilgemann, Werner: SH Atlasz, Világtörténelem, Springer Hungarica Kiadó Kft., Budapest, 1992: 356.-357. p.

jött vissza. Az urbanizáció megindult és feltartóztathatatlanul áramlottak az emberek a nagyobb városokba a jobb lehetőségek miatt.

A számtalan apró település közül most egyet kell megvizsgálunk, Kornfeld Zsigmond szülőfaluját, melyet a korban Goltsch-Jekinaunak neveztek. A falucskát ma már cseh névre keresztelték, így lett Golcuv Jenikov. Az új név a helyiség hangulatán semmit nem változtatott meg. A legközelebbi város Iglau, mely ma már szintén elhagyta német nevét és Jihlavára változott.

Goltsch-Jekinau kimondottan kicsi település volt a XIX. században és ma is az. Van egy apró vasútállomása két villamosított sínpárral és keresztülmegy rajta a 38-as út észak-déli irányban. Azonban ez a 38-as út is egy mellékút. A helyiséget a viszonylag közel levő Prága-Brünn autópálya déli irányban jócskán elkerüli.

Az egész falura jellemző, hogy mezőgazdasági táj váltakozik erdős területekkel egy kimondottan kicsi faluközpont körül. Az egész helyiség néhány utcából áll, egészen kis település benyomását kelti. A házak szépek, rendezettek, felújítottak, ránézésre a mi Kádár-korszakunk vidéki építészetéhez hasonló épületek sorjáznak végig a településen. Földszintes és egy emeltes építmények váltakoznak. Régi házak tulajdonképpen nincsenek, a XIX. században itt még általános német nyelvből semmi nem maradt, a feliratok mindenhol cseh nyelven szerepelnek.

Az utcák, közterületek cseh neveket viselnek. Goltsch-Jekinau egy kis cseh falu. A látképet valamelyest színesíti egy kis patak, mely keresztülfolyik a településen, neve Váhanka.

Idegen nem mondaná meg, hogy itt valaha a német volt az általánosan beszélt nyelv. Goltsch-Jekinauban a múlt, a nem is túl távoli múlt, csak nagyon kicsit van jelen. Kornfeld Zsigmondra nem utal semmi. Vele kapcsolatos utcanév vagy tér nincs. Kicsit alaposabb kutatás után azonban már a környezetére utaló halvány nyomok felfedezhetőek. Van a faluban egy szépen felújított, igazán impozáns zsinagóga.¹⁰³

A csehországi Goltsch-Jekinau nevű településen zsidók letelepedési céllal először a XVI. század végén jelentek meg. Dokumentumok igazolták, hogy területén ekkoriban már zsinagógát is építettek, melyet később többször renováltak és újjáépítettek. Az iratok alapján az imaházat 1806-ban és 1870-ben is felújították. (A zsinagóga sok megpróbáltatást élt túl, még a második világháborút is átvészelte.)

---

¹⁰³ Vö.: Google Maps: GolcuvJekinovWiews

A zsidók sorsa azonban nem mindig alakult kedvezően, 1681-ben a pestis miatt az izraelita lakosokat a településen kívülre telepítették. E közösség taglétszámáról is maradtak fenn adatok. Huszonnyolc zsidó vallású család élt Goltsch-Jekinau-ban 1724-ben. A közösség száma folyamatosan emelkedett, 1847-ben már hatszáztizenhárom izraelita vallású lakosa volt a településnek. Ez a szám az akkori teljes lakosság 27,8%-át tette ki. A zsidó népesség saját, német nyelvű iskolájában tanulhatott, mely 1797 és 1907 között fogadott diákokat. Goltsch-Jekinauban a XIX. században volt egy kis zsidónegyed, melyet egyszer újjá is kellett építeni egy jelentős tűzvész után 1808-ban. A helyi zsidósághoz kapcsolható volt az itteni izraelita temető rész, melynek legrégebbi, felismerhető dátumú sírköve 1726-ból származott. Ez a zsidó temető is túlélte a második világháborút és 1970-ben még létezett. A háború után a már kevésbé használt zsinagóga felszerelési tárgyait elszállították Prágába, a Központi Zsidó Múzeumba.¹⁰⁴ Napjainkra, a XXI. századra Goltsch-Jekinauban számottevő izraelita hitélet már nem maradt.

A zsidók hányatott sorsa Európában nem a XX. századra korlátozódott. Franciaországból 1306-ban, majd 1394-ben, Angliából 1290-ben üzték el őket, a XIV. században pedig a pestis idején Németországban több száz zsidó közösséget pusztítottak el pogromok során. Spanyolországban 1391 óta folyt a szakadatlan harc az izraelita vallásúak ellen és Portugáliából is kitiltották a mózeshitűeket 1496-ban. A zsidóknak a keresztes hadjáratok idején kezdődött vándorlása kelet felé folytatódott.

A pénzközpontúság azonban megjelent a kontinensen és a XVIII. században már némi változás állt be az abszolutista állam megjelenésével párhuzamosan, melynek zsidópolitikája a merkantilizmus alapelveiből indult ki. Az aktív kereskedelmi mérleg megteremtése lett a cél. A német fejedelmek pénzsükséglete az állandó hadsereg és az intenzív külpolitika számára új pénzforrások megnyitását tette szükségessé. Megjelentek a monopóliumok, manufaktúrák, sorsjátékok és folyamatosak voltak az adóemelések is. Ezekben a korai tőkeképző folyamatokban igen jelentős szerep jutott a fejedelmek udvari zsidó bizományosainak. Az uralkodó rájuk támaszkodott anyagi kérdésekben. Ezek a tőkekezelő csoportok már szinte arisztokráciát jelentettek a teljes zsidóságon belül, élesen elkülönültek a többi, házalással, zsidóvásárral, pénzváltással foglalkozó hitsorsosuktól. Gazdagságuk és befolyásuk megkülönböztette őket a többiektől.¹⁰⁵ E csoport relevanciáját az adja írásom kapcsán, hogy

¹⁰⁴Maximovic, in: H. Gold (ed.), Die Juden und Judengemeinden Boehmens in Vergangenheit und Gegenwart (1934), 152-7; O. Kosta, in: Zidovskaročenka (1970,71): 71.-79. p.

¹⁰⁵ Kinder, Hermann, Hilgemann, Werner: SH Atlasz: 155. p.

láthatóan ők voltak a XIX. században kialakuló fináncoligarchia előképe. Ezt a felső zsidó tőkés réteget testesítette meg életében és munkájában Kornfeld Zsigmond is. Ők már nem a zárt közösségeket, esetenként a gettókat képviselték, hanem az európai társadalmak szerves részeként, annak tagjaiként tevékenykedtek az uralkodók szolgálatában, az országok javára.

A XIX. században lezajló számtalan társadalmi, ipari, mezőgazdasági és infrastrukturális változás közül csak egy volt a vallási emancipáció, de jelentősége messze túlmutat azon, hogy eggyel több paragrafus került beiktatásra. Az erjedés nyugat felől indult el. Az Egyesült Államokban kiadott Virginiai Jogok Nyilatkozat 1776-ban a többi vallással egyenjogúvá tette az izraelita vallást, ezáltal a zsidók az USA akkori területén már egyenlő állampolgári jogokban részesültek. Ezt követően már Európában is fokozatosan megjelent a vallások közötti jogegyenlőség elve. A francia nemzetgyűlés polgári jogokkal ruházta fel azokat a zsidókat, akik letették az állampolgári esküt, az izraelita vallást felekezetenként ismerték el és a zsidóságot többé nem tekintették nemzetnek. Nyugat-Európában lassanként teljessé vált a zsidók jogegyenlősége a XIX. században. (Az egyetlen kivételt Portugália képezte, ahol az egyenjogúsítás csak 1910-ben zajlott le.)

Ez a változás semmiképpen sem volt elválasztható a középkori világtól fokozatos eltűnése után egyre erőteljesebben, markánsabban megjelenő új, kapitalista világnézettől.

A zsidók egyenjogúsítását ugyanis, amelynek során a népesség megtűrt, jogaiban korlátozott csoportjából egyenjogú állampolgárokká váltak, befolyásolta az észak-amerikai angol gyarmatok puritánjainak erősen ótestamentumi ihletésű gondolkodásmódja, mely hatás fokozatosan kiterjedt a nyugati civilizáció dinamikusan kapitalizálódó területeire.¹⁰⁶

A jogok kiterjedése a XIX. század második felére elérte az Osztrák-Magyar Monarchiát is és az izraelita vallásúak egyenjogúvá váltak a többi felekezettel. A változások megkezdődtek, Eötvös József¹⁰⁷ már 1840-ben az országgyűlésen tartott beszédében kiállt a zsidó emancipáció mellett. A vallásügy végül Eötvös véleménye alapján került rendezésre. Az izraeliták először törvény előtti egyenjogúságot kaptak, majd 1895-ben egyenjogúsították a zsidó vallást és ezzel megvalósult az emancipálás. Ez a társadalmi modernizáció az összes császári-királyi tartományt elérte, így Csehországot is. Az ekkoriban született izraelita vallású

¹⁰⁶ Kinder, Hermann, Hilgemann, Werner: SH Atlasz: 341. p.

¹⁰⁷ Eötvös József 1813-1871 Író, politikus, az MTA elnöke, a Kisfaludy Társaság tagja. Tevékenyen támogattott minden, a polgári átalakulás irányába vivő kezdeményezést. Az 1843-44 évi országgyűlésen a centralisták egyik vezéréként sikraszállt az elmaradott intézményrendszer felszámolásáért és a polgári reformok bevezetéséért. Részt vett a kiegyezés előkészítésében. Markó László, Új Magyar Életrajzi Lexikon II. kötet: 369. p.

gyermek egy új korszakban találták magukat, életpályájuk már nem egy zárt, előre kijelölt pályán volt kénytelen mozogni, hanem a társadalomba lépve, annak minden mobilitási lehetőségét kihasználhatták. Az érvényesülés lehetősége nyitva állt számukra. Vallásuk már nem korlátozta lehetőségeiket. Tehetségük, szorgalmuk révén esetenként nagyon magas pozíciókba is eljuthattak a modern társadalomban. Az ehhez szükséges becsvágy és akarat sok emberben megvolt közöttük. Kornfeld Zsigmond családja is közéjük tartozott, ők is az új esélyek minél teljesebb kiaknázására törekedtek.

A kis falucskában, Goltsch-Jekinauban élő Kornfeld Bernhardt, a későbbi vezető bankár, Kornfeld Zsigmond édesapja még a hagyományos megélhetési formák egyikét használta, bérlő volt, egy kis lepárlót bérelt, ahol gyümölcspálinkát készített.¹⁰⁸

Kornfeld Zsigmond édesapja, annak ellenére, hogy egyszerű ember, szeszfőző volt, gyermekeinek nem a saját, nehéz fizikai munkát jelentő életpályát szánta. Józan ember volt, tiszta racionalitása ugyanakkor párosult egyfajta vágyakozással. Kitartóan vágyott arra, hogy családja őt követő generációja egy másik világ képviselői legyenek, kenyerüket már ne két kezük munkájával, hanem szellemi munkával keressék meg. Erre való törekvése abban nyilvánult meg, hogy igyekezett megteremtteni gyermekei számára az intellektuális pályákon való érvényesülés lehetőségét.

Ezek a pályák abban az időben már nyitva álltak az izraelita vallást követő fiatalok, így Kornfeld Bernhardt hét gyermeke előtt is. Kornfeld Zsigmond egyik bátyja orvos lett, egy másik fivére pedig az ügyvédi hivatást választotta és sajátította el.¹⁰⁹

Kornfeld Zsigmond a hét gyermek közül a legutoljára jött világra, ő volt a legkisebb gyermek. Születésének pontos dátuma 1852. március huszonhetedike. Édesapja számára minden bizonnyal hatalmas terhet jelenthetett a népes gyereksereg eltartása és megfelelő nevelése, neveltetése.

Kornfeld Zsigmond, mint minden gyermek, eleinte még nem volt tisztában élete céljával, sok dolog érdekelte a világból, de egyvalamiben biztos volt, tanulni akart. Kornfeldék családja a zsidó vallás ortodox ágazatát képviselte.¹¹⁰Bár családja a zsidó vallási irányzatok közül a leghagyományosabb, leginkább tradíciókat kedvelő és betartó ágához tartozott, maga Kornfeld Zsigmond összességében nem volt vallásos zsidó ember. Ősei hitét megtartotta, de központi helyet ez nem foglalt el az életében. A zsidók köré épített fal, melyet

¹⁰⁸ Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet, Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2014: 9. p.

¹⁰⁹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond, Révai Irodalmi Intézet Nyomdája, Budapest, 1931: 8. p.

¹¹⁰ Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 9. p.

két irányból építettek, nála láthatóan meg lett bontva. Átala is. Az emancipáció lebontotta a fal külső részének bizonyos bástyáit, míg a belülről, a maguk a zsidók által rakott fal egy része, Kornfeld által lett lerontva. A fiatal Kornfeld Zsigmond izraelita létére Ausztria-Magyarország polgára volt már, egy új korszak, a kapitalizmus hajnalán.

A család anyanyelve a német volt.¹¹¹

Mint minden fiatalnak, Kornfeld Zsigmondnak is volt eszményképe, akinek életpályáját példaértékűnek, modellnek látta. Ideálja a nagybátyja volt. Kornfeld példaképe, apjának testvére, korának bölcse volt. Az illetőt Jeb Áron Jekinaunak hívták és a hitközség megbecsült tagja volt hosszú időn keresztül. Jeb Áront kiváló tudósnek, a Talmud alapos ismerőjének tartotta mindenki. Jeb Áron Jekinau sokoldalúságát bizonyította, hogy nem csak híres bölcs volt, hanem megélhetését biztosítandó, a kor szokásának megfelelően pálinkafőző is, Kornfeld apjához hasonlóan.

Kornfeld Zsigmond egész életében nagy szeretettel és tisztelettel emlékezett meg apja testvéréről, Jeb Áron hatása még évtizedek múltán is kimutatható volt Kornfeld tetteiben. Volt egy jellegzetes, kedves anekdotája, melyet mindig szívesen elmesélt.

A történet a nagy nyári forráságban az egyik faluból a másikba gyalog a tűző napon átsétáló és közben egy ismerősevel rövid beszélgetésbe elegyedő Jeb Áron Jekinau éles eszéről, jó szívéről és kiváló humorérzékéről tanúskodott:

-Reb Áron, miért kínzod magad ebben a rettenetes hőségben, amikor egy kocsi csak két forintba kerül?- kérdezte az ismerőse.

-Azért, mert azt a két forintot inkább egy szegény embernek adtam. - hangzott a felelet.

-De Reb Áron- szólt az ellenvetés- *van neked még két forintod, hogy egy kocsira ülj.*

-Azért adtam annak a szegény embernek mindjárt négy forintot. – felelte Reb Áron és tovább gyalogolt a forró napsütésben.¹¹²

¹¹¹ Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 16. p.

¹¹² Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 9. p.

1. fotó: Reb Áron Jekinau

Forrás: KrajVysocina, oficiálníinternetovéstránkyKrajeVysocina

Reb Áron Jekinau, eredeti neve Kornfeld Áron, megnevezését tekintve magyarázatra szorul. A Reb a rabbi héber ejtése, a Jekinau pedig az előljáró tevékenységének földrajzi helyére utalt. A hosszú életű rabbi, 1795. augusztus 2-i születésétől 1881. október 26-i majdnem kilencven évet élt le, mely a XIX. században kimagasló kort jelentett. Áron rabbi Goltsch-Jekinauban született és életét is döntő százalékban ott töltötte. Reb Áron tanára az édesapja, Kornfeld Mordecháj volt, aki jesivát¹¹³ vezetett és fiát a Talmud ismeretére és világi, profán tárgyakra is oktatta. Kornfeld Mordecháj azonban elhalálozott, mikor fia tizennyolc éves volt, így Reb Áron nem pusztán az apját veszítette el, hanem az iskola vezetése is reá hárult. Kornfeld Áron kiválóan helytállt, az iskola messze földön híressé vált, ő maga pedig korának egyik elismert talmudistájává képezte magát.¹¹⁴ Reb Áront olyan tisztelet övezte, hogy rabbinusok gyülekezetében csak állva beszéltek róla és mikor meghalt, a Times magazin harminc soros nekrológban méltatta személyét, felemlítve elismert hitközségi munkásságát is.¹¹⁵ Azonban Reb Áron Jekinau élete sem volt mentes a sorscsapásoktól, 1864-ben az akkor hatvankilenc éves rabbit súlyos szembaj érte. Kultúra iránti odaadását a betegség sem lehetetlenítette el és emlékezetből egy könyvet alkotott, amelynek tartalma háromszáz

¹¹³ „jesiva” Héber nyelven hittudományi iskola. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára: 393. p.

¹¹⁴ JewishEncyclopedia.com: Kornfeld, Aaron

¹¹⁵ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 8. p.

bibliai parancsolat volt. A kötetben a számok iránti érzéke nyilatkozott meg, minden egyes parancsolat betű-számértéke egyenlő az azt tartalmazó tóravers számértékével. A mű 1865-ben Prágában lett kinyomtatva, a címe: Czijjunim le-dibré ha-kabbala.¹¹⁶ A családi viszonyok pontos feltérképezéséhez tartozik, hogy Kornfeld Zsigmond nagyapja Mordechai Bár Kornfeld volt, aki Áron fiát maga taníttatta, tehát Kornfeld Zsigmond apja és Reb Áron Jekinau testvérek voltak, ily módon nagy példaképe, Reb Áron Jekinau, apai ágon volt a nagybátyja.¹¹⁷

Kornfeld Zsigmond előtt tehát ragyogó példa állt, apja is támogatta az ifjú tanulási szándékát és örömmel vette, hogy legkisebb fia is érdeklődik a tudományok iránt.

Az élet azonban sajnos sokszor sokkal kegyetlenebb forgatókönyveket ír nekünk, mint amire számítunk. Így történt a fiatal, tizenéves Kornfeld Zsigmonddal is, akit ekkor nagy csapás ért.

Mikor Kornfeld Zsigmond gimnazista volt és már csak két év hiányzott az érettségijéhez, édesapja megvakult. A látás elvesztése minden ember életében óriási törést okoz, azonban hatványozottan így volt ez egy olyan személy életében, aki két keze munkájából élt egész addigi életében. Kornfeld Bernhardt munkaképtelenné vált, egész hátralevő életét vakon élte le. Mivel munkáját, kis szeszfőzdéjét, elveszítette, anyagi helyzete is megrendült és viszonylag gyorsan elszegényedett.

Ez a tragédia legkisebb fia, Zsigmond életében is jelentős változást hozott. Mivel az apa tulajdonképpen önmaga eltartására is képtelenné vált, nem tudta gyermeke további gimnáziumi tanulmányait sem finanszírozni. Kornfeld Zsigmond ezért még szinte gyermekként, dolgozni kényszerült, önmaga eltartása lett a következő néhány év legnagyobb és egyetlen feladata számára.

Az apja megvakulása előtt felnőtt és orvossá, ügyvéddé lett nála idősebb testvérei nem értek el különösebb ismertséget, további leszármazásuk sem igazán kutatott, feltehetően az Izraelben élő Raphael Kornfeld egyikük leszármazottja lehet.¹¹⁸

Az 1860-as évek derekán édesapja elhunyt, az akkor tizennégy éves, hatodikos gimnazista Kornfeld Zsigmond nagyon gyorsan felnőtté vált. Mivel korából fakadóan képesítése nem volt, de kenyeret kellett keresnie, logikusnak tűnt, hogy új lakhelyet keres.

¹¹⁶ Magyar-zsidó Szemle 26., 1909 , 2. szám: 97. p.

¹¹⁷ Magyar-zsidó Szemle 26., 1909 , 2. szám: 98. p.

¹¹⁸ Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 9. p.

A szülőfaluja, Goltsch-Jekinau nem jelentett perspektívát a fiatal, becsvágyó, és mint a későbbiek során kiderült, pénzügyekben nagyon tehetséges Kornfeld Zsigmondnak. Mindenképpen nagyvárosba kellett költöznie, hogy adottságait kihasználja és kamatoztassa. A német anyanyelvű fiú számára kézenfekvőnek tűnt, hogy Prágába költözzön.

II./2. A fiatal Kornfeld bekerül a pénzügyi életbe

A cseh fővárosban már odaköltözésétől a pénzügyi szektorban tevékenykedett, első munkanapjától kezdődően bankban dolgozott. Először egy kisebb pénzintézetnél helyezkedett el Prágában, majd 1868-ban, mindössze tizenhat évesen került a Thorsch M. bankházhoz, amely akkoriban már komoly tekintéllyel rendelkező pénzintézetnek számított és kiváló nemzetközi relációi, jó kapcsolatai voltak szerte a kontinensen. Kornfeld Zsigmond szorgalma már ekkor megmutatkozott, a Thorsch M. pénzintézetnél úgynevezett mindeneként dolgozott, mely ideje jelentős részét igénybe vette, mivel átlagos munkanapján tíz-tizenkét órát dolgozott a bankfiókban. Szorgalma bizalmat ébresztett személye iránt és a bankház vezetői külföldi utakra küldték a cég ügyeivel kapcsolatos ügyintézésre. A fiatal Kornfeld a korabeli Európa jelentős városaiba jutott ily módon el. Dolgozott Bécsben is, majd onnan első kiküldetése során Berlinbe ment és ezután nem sokkal Párizsba indult. A Párizsba vezető út azonban egy nehéz időszakban történt. Kornfeld nem sokkal a porosz-francia háborút eldöntő sedani csata után érkezett a francia fővárosba.¹¹⁹

Az ekkor még mindig nagyon fiatal, mindössze tizennyolc éves ifjú a francia fővárosban rekedt egy időre, ahol jakobinus gondolatok uralkodtak éppen, mivel Kornfeld pont a Párizsi Kommün idején, 1871-ben tartózkodott ott. A távozás lehetetlen volt számára.

Mindenki tudta, hogy Párizs túl messzire ment és magára maradt. Annak ellenére, hogy néhány városban szintén felkelés tört ki és kommünök jöttek létre Lyonban, Marseilleben, Narbonne-ban, Toulouse-ban, mindez nem volt elegendő a győzelmükhöz. Párizsban a szónokok talán azt hitték, hogy a hajdani hangzatos beszédfordulatok mágikus erejével elháríthatják a veszélyt, Közjóléti Bizottságot hoztak létre és elrendelték a győzelmet. A kommün tagjai a párizsi nép bizalmát sem élvezték. Egyetlen támaszuk a nemzeti gárda volt, komoly ellenállás szóba sem jöhetett, miközben Thiers a városkapunál csapatokkal várta a megfelelő pillanatot a leszámolásra. Látható volt, hogy könnyörtelen megtorlás készült, a

¹¹⁹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 9. p.

csapásra, a bosszúállásra egész Párizs számíthatott. Május 21-én a versailles-iak betörték a városba és egy héten át tartó heves harcok kezdődtek.

Sohasem fogjuk megtudni, pontosan az áldozatok számát, annyi azonban bizonyos, hogy a legóvatosabb becslések szerint is legalább harmincezren veszítették életüket ezen a brutális és kegyetlen héten a francia fővárosban. A radikális republikánus felkelés további következménye volt negyvenezer személy letartóztatása is, melyek közül sokakat elítéltek és Új-Kaledóniába deportáltak. A véres trauma nyomot hagyott a francia társadalmon is, áldozatok és hóhérok még hosszú-hosszú évtizedekig hibáztatták és gyűlölték egymást az események miatt.¹²⁰

Ezeket a még másfél évszázad távlatából is érezhetően véres és kegyetlen eseményeket az akkor még tinédzser Kornfeld Zsigmond a körülzárt városba beszorulva élte át. A kommünárdok rémtettei és Gallifet lovassági tábornok kíméletlen megtorlása körülötte zajlottak. Nem tudni, a fiatal Kornfeld Zsigmond vajon mit élt át és mennyit látott ezekből a véres eseményekből, egy dolgot azonban biztosan lehet tudni. A körülzárt Párizsban történekről és látottakról soha, senkinek nem volt hajlandó beszélni élete során. Ez az „eltemetés” árulkodó dolog. Azt, hogy az akkori eseményeket nem felejtette el nyomtalanul, talán az a tény is bizonyítja, hogy egész későbbi élete során irtózott az erőszaktól és komoly megértést tanúsított minden emberi szenvedés iránt. Ne feledjük, hogy Kornfeld Zsigmond ekkor nemcsak nagyon fiatal volt, hanem egy erősen kommunisztikus csoportok által dominált városban volt kénytelen tartózkodni, egy bankház, tehát a gyűlölt tőke embereként. Ehhez járult még vékony testalkata és izraelita mivolta. Még ha nem is látta a brutális tetteket közvetlen közletről, a fentiek miatt a fizikai fenyegetettség képével mindenképpen szembe kellett néznie. Több történelmi példa bizonyította a XIX. és a XX. század folyamán, hogy a szélsőségesen baloldali forradalmárok nem bántak kesztyűs kézzel a finánc-tőke képviselőivel, és az ellenük fellépő, restaurációra törekvő, konzervatív erők szintén sem voltak mentesek az antiszemizmustól. Az ideológiákat képviselők mellett megjelentek még azok a deklasszált elemek is, akik sem jobboldali, sem baloldali elhajlással nem voltak vádolhatóak, viszont gyorsan kihasználták a normális jogrend átmeneti megszűnését, az anarchiához közeli állapotokat, a rendőrség utcáról való eltűnését és szívesen megtámadták azokat, akikről azt

---

¹²⁰Rougerie, Jacques: A Második Császárság, Az 1871-es Tragédia, in Franciaország Története II., főszerk. Duby, Georges Osiris Kiadó, Budapest, 2007: 127.-128. p.

feltételezték, hogy van mit elvenni tőlük.¹²¹ És ránézésre ki tűnhetett pénzesebbnek, vonzóbb zsákmánynak egy bankárnál?

2. fotó: Kornfeld Zsigmond huszonéves korában

Forrás: Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 15. p.

Kornfeld Zsigmond párizsi élményeihez hasonló leírás található unokája, Kornfeld Tamás dokumentálásában, aki az 1919-es budapesti eseményekről írt, úgy, ahogyan azt szülei megélték:

„A házaspár átvészelte az első világháború nehéz éveit, majd utána következett előbb a Károlyi-forradalom és a Tanácsköztársaság. Neveltetése, társadalmi állása és pénzügyi

---

¹²¹ A XIX. század végén Európában felerősödött az antiszemitizmus, melynek az oroszországi pogromoktól a tiszaezlári vérvádig különböző megnyilvánulási formái voltak.

vö.: Eötvös Károly (1842-1916) Író, újságíró, ügyvéd. Országgyűlési képviselő, majd a Pénzügyminisztériumban dolgozik. Az 1883-es tiszaezlári vérvádpertben a vádlottak védőügyvédje volt. A pert megnyerte és neve nemzetközileg is ismertté vált. Markó László, Új Magyar Életrajzi Lexikon II. kötet: 371. p.

forrásai miatt a kommunisták apát, mint a „nép ellenségét” bebörtönözhatték, sőt esetleg ki is végezhették volna. Ezért el kellett menekülnie Budapestről, hogy ne tartóztassák le. Anyával és három gyermekével sikerült épségben Bécsbe érkeznie.”¹²²

A leírásból látszik a félelem, a művelt és finom ember félelme. Talán Kornfeld Móric báró 1919-es Tanácsköztársaság alatt átélt érzelmei hasonlóak lehetnek apja, Kornfeld Zsigmond 1871-es, Kommün idején megélt érzelmeihez. Az alaphelyzetek és az azokat megéllő személyek mindenesetre jelentős hasonlóságot mutattak.

Kornfeld Zsigmond 1872-ben tért vissza Párizsból. Ekkor még mindig mindössze húsz éves volt, de már sokat tapasztalt és látott. Amit nem tudott meg a való életből, azt igyekezett könyvekből elolvasni. Jelleme ekkorra már nagyjából kialakult. Mértéktartó volt és komoly, egyúttal hűvös és zárkózott is. Kornfeld Zsigmond általában nem akart közel jutni senkihez és igyekezett magához sem közel engedni senkit. Nagyon fontos volt számára a finomság, a jó ízlés és a választékosság. Német anyanyelve miatt az irodalomból is a szép németet kedvelte. Sokat olvasta Goethe műveit, az általa használt német nyelvet igyekezett Kornfeld is beszélni a mindennapi érintkezések során. Más, nem feltétlen német szerzők műveit is olvasta, német nyelven. Kedvencei közé tartozott Descartes, Spinoza és Leibniz is. A legnagyobb hatással Spinoza volt rá.¹²³ Az indulatokat, a vágyat, az örömet és a szomorkodást megvetette, mindenekfelett imádta az értelem legfőbb spinozai fokát, Isten értelmi szeretetét.

Kornfeld Zsigmond az estéket olvasással és tanulással töltötte, nappal pedig sokat dolgozott.

Párizsból visszatérve Bécsbe, nem talált megfelelő elhelyezkedést, így visszatért Prágába, ahol a Böhmischer Bankeverein-nél helyezkedett el. A cégnél magas állásban kezdett, igazgató lett. Kornfeld Zsigmond néhány évet töltött a Böhmischer Bankverein igazgatójaként, tovább csiszolva bankári tehetségét, a pénzzel való precíz foglalkozást immár életcéljának érezve.¹²⁴

¹²² Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 60. p.

¹²³Baruch de Spinoza (1632-77) A felvilágosodás korának filozófusa. Világos, mély gondolatokat fogalmazott meg, néhányan panteista gondolkodónak tartották. Szerinte a matematikai rend nem a külső formát szolgálja, hanem azt juttatja kifejezésre, hogy a filozófiában, akárcsak a matematikában, a legfőbb elvekből minden más tétel levezethető. Kunzmann, Peter, Burkard, Franz-Peter, Wiedmann, Franz: SH Atlasz, Filozófia, Springer Hungarica Kiadó Kft., Budapest, 1993: 108.-109. p.

¹²⁴ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 10. p.

Kornfeld Zsigmond 1872-es prágai visszatérése után karrierje az átmeneti buktató, a rövid bécsi munkanélküli intervallum után már egyértelműen felfelé ívelt. Tehetségét és szorgalmát a pénzügyi körökben is mindjobban elismerték, ennek egyértelmű jele volt, hogy 1876-ban, Kornfeld a prágai Bankárszövetség alelnöke lett. Nem sokkal később még nagyobb megtiszteltetés érte, ugyanaz a Bankárszövetség immár elnökévé tette.

II./3. Belépés a Rothschild-család pénzügyi impériumába

A következő jelentős előrelépés pályafutásában az volt, hogy nem sokkal a bankárszövetség elnökévé történt megválasztása után otthagyta a Böhmischer Bankverein-nél betöltött pozícióját és a Rothschild-ház szolgálatába szegődött. A Rothschild-család ekkor virágkorát élte, pénzügyi vállalkozásaik szerte Európában megtalálhatóak voltak, befolyásuk közmondásosan óriási.

A fiatal Kornfeld Zsigmond ezúttal nem ment messzire, maradt Prágában és az ottani Rothschild-intézménynél, a Credit Banknál vállalt munkát.¹²⁵

Ez a bankfiók, mely a bécsi székhelyű Creditanstalt Rothschild pénzügyi intézet fiókéja volt, ebben az időben zilált képet mutatott. Kornfeld először helyettes vezető lett a fiókban és rendcsinálásba kezdett. Egy hónap telt el, és az addigi bankfiókbeli főnöke átengedte neki a tényleges vezetéset. Innentől kezdve Kornfeld Zsigmond már Rothschild-bankvezetőnek nevezhető emberré vált.

A megadott bizalmat Kornfeld meghálálta és a bankfiókban rendet tett, az addigi káosz eltűnt, a pénzügyi intézetet Kornfeld átszervezte és felvirágoztatta.¹²⁶

Ez a legutóbbi prágai tevékenysége, melynek során a szétesett bankfiókból prosperáló, profitot termelő pénzügyi intézetet hozott létre, alapozta meg a későbbi magyarországi karrierjét. Szervezőtehetségére a nagyhatalmú Rothschild Albert figyelt fel, aki ebben az időben Bécsből igazgatta a Rothschild-családhoz tartozó intézeteket.

Az agilis ifjú bankárban Rothschild Albert meglátta a lehetőséget egy sokkal nagyobb volumenű munka elvégzésére. Bécsbe hívatta Prágából Kornfeld Zsigmondot egy személyes konzultációra. Szülőfaluja, Goltsch-Jekinau elhagyás után ez volt a második fordulópont

¹²⁵ Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 10. p.

¹²⁶ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 10. p.

Kornfeld életében. Az időpont 1877 decembere, Rothschild Albert ekkor hívta magához Kornfeldet Bécsbe.¹²⁷

A bankvezető előre tájékozódott Kornfeld Zsigmond kvalitásáról és egy ajánlattal várta.

Beszélgetésük során Rothschild báró is meglepődött Kornfeld tudásán. Tudta, megérzése nem csalta meg és elő is hozta a témát, amely Kornfeld egész további életét megváltoztatta és meghatározta.

Megkérdezte, hajlandó-e Kornfeld Zsigmond elmenni Budapestre a Magyar Általános Hitelbankhoz.¹²⁸ Nem pusztán arról volt szó, hogy be kell ülni egy bársonyszékbe és minden hónapban felvenni az apanázst. Elmondta, hogy a Magyar Általános Hitelbank komoly bajban van, pénzügyi nehézségekkel küszködik és a mostani akció tulajdonképpen a Magyar Általános Hitelbank megmentéséről szól. Kornfeld utazzon el Budapestre és nézzen utána, miként lehetne megmenteni a Rothschild-bank fiókintézményét.¹²⁹

-Szeretném előbb megnézni a dolgokat és az embereket. –felelte Kornfeld és néhány nappal újév után, már 1878-ban, elutazott Budapestre.¹³⁰

Első budapesti látogatása mérföldkő volt Kornfeld életében. Az új országtól, az új várostól nem volt elragadtatva, megszokta Bécset és Prágát. Budapest más volt, kicsi az előzőekhez képest, nem annyira kiépült és mindössze néhány éves múltra tudott visszatekinteni. Mindezek mellett egy kellemetlen incidens is érte az első útján Magyarországon. Egy minisztériumi titkár, a pénzügyminisztérium hitelosztályának vezetője, akinek nevére valószínűleg szándékosan nem emlékezett Kornfeld, közölte vele, jobb, ha Kornfeld visszamegy Bécsbe, mert neki Magyarországon biztosan nem lehet jövője.

Nincs kizárva, hogy ez a kellemetlen helyzet, mellyel az első Budapesten töltött napjain volt kénytelen szembesülni, ébresztette fel Kornfeldben azt a gondolatot, hogy már csak azért is megcsinálja, megmutatja, hogy ő erre képes, neki itt jövője van. Valószínű, hogy később megbocsátotta ezt az esetet, azonban adott pillanatban a kemény szavak nagyon bánthatták. Jogos a feltételezés, hogy a lenéző fogadtatás ellenhatást váltott ki belőle, abból kiindulva, hogy a ledorongolást követően húsz évvel később az illetőt, amikor mint miniszteri

¹²⁷ Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 10. p.

¹²⁸ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 10. p.

¹²⁹ Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet: 10. p.

¹³⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 10. p.

tanácsos nyugdíjba ment, bevásztatta a Magyar Általános Hitelbank igazgatóságába, hogy életjáradékát növelje.

A munkát Kornfeld elfogadta, de ekkor még csak, mint ellenőr, rendcsináló és oktató lett a budapesti Magyar Általános Hitelbankban Rothschild Albert akaratából. Úgy tűnt, dolgát befejezve visszamegy majd a Creditanstalhoz.

Budapestet elhagyva visszatért Prágába, dolgait elintézte és 1878. március 12-én ismét a magyar fővárosba érkezett, hogy átvegye a Magyar Általános Hitelbank ügyeit.¹³¹

III. Fejezet: Kornfeld Zsigmond a Magyar Általános Hitelbank élén

III./1. A Magyar Általános Hitelbank létrejötte és működésének első szakasza

Mivel Kornfeld Zsigmondhoz elválaszthatatlanul kapcsolódik a Magyar Általános Hitelbank, elkerülhetetlen, hogy röviden felvázoljuk a Magyar Általános Hitelbank képét. Érdeemes megfigyelni a szolid kezdeteket a kiegyezés környékén és érdemes ezt összevetni azzal a modern, már valóban nagyüzemi banki működéssel, amilyenné Kornfeld Zsigmond pénzügyi tehetsége, akarata és szervezőkészsége formálta a huszadik század első évtizedére. Honnan hová juttatta el Kornfeld Zsigmond a Magyar Általános Hitelbankot és milyen pénzügyi intézetet vezetett? Milyen volt a banki hierarchia, a felépítés, a döntéshozatal, az ellenőrzés és mindezekben mikor, milyen és mekkora szerepe volt Kornfeld Zsigmondnak?

Elmondhatjuk, hogy a Magyar Általános Hitelbank az 1867. évi kiegyezéstől az 1948. évi rendszerváltozásig, tehát a klasszikus magyar kapitalizmus korában mindvégig a legjelentősebb magyar üzleti bank volt.¹³²A Hitelbankot nem Kornfeld megérkezése pillanatában alapították, a pénzügyi intézet már jó néhány évvel korábban is létezett. A Magyar Általános Hitelbankot az osztrák-magyar kiegyezés évében hozták létre. A Hitelbank már megalapítása pillanatától egy új típust képviselt a hazai pénzügyi intézetek között. A Magyar Általános Hitelbank lett az első magyarországi *crédit-mobilier* típusú bank. Alapítása osztrák eredetűnek volt mondható, hiszen az Ausztriában működő *Creditanstalt* hozta létre

¹³¹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 6.-7. p.

¹³²Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995: 21. p.

meghosszabbított karként, kelet felé, az ott kialakuló tőkepiaci lehetőségek megcsapolására és a magyar tőkepiac megerősítésére.¹³³

A Magyar Általános Hitelbank alapszabályát a magyar királyi kormány 1867. augusztus 10-én hagyta helyben.¹³⁴

A Hitelbank pesti kereskedők és bankárok egy csoportjának kezdeményezésére jött létre, ők vetették fel először a pénzügyi intézmény megalapításának létjogosultságát.

A Magyar Általános Hitelbank céget a Pesti Magyar Kereskedelmi és Váltótörvényszék 1867. szeptember 18-i ülésén jegyezték be a kereskedelmi társaságok cégjegyzékének II. kötetének kettőszázkilencvenharmadik lapján az igénylők, azonos év szeptember 16-i kérése alapján, 41. 054 bejegyzési számon.¹³⁵

Maguk az alapítók, a cég létrehozói is jelentős személyek voltak a magyar gazdasági és pénzügyi életben. Harkányi Frigyes és Ullmann Károly a tizenkilencedik és huszadik század legismertebb magyarországi kereskedelmi, bankári, földbirtokos, nagyiparos és politikai vezetői dinasztiáinak első generációjához tartoztak. Családtagjaiknak és leszármazottaiknak kiemelkedő szerepük volt a Magyar Általános Hitelbank történetének nyolcvan éve alatt. Soraikban megtalálhatóak voltak a Hitelbank vezérigazgatói és elnökei egyaránt.¹³⁶

A Hitelbank más alapítói is neves személyek voltak a korabeli magyar pénzügyi életben. A pénzügyi intézmény életre hívói között olyan személyek szerepeltek, mint Kochmeister Frigyes¹³⁷, a Pesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, a Magyar Általános Hitelbank első igazgatói sorába tartozó Fuchs Rudolf és a vezető magyarországi üzleti körök egyéb tagjai.

---

¹³³ Kövér György: Bankárok és Bürokraták, A Magyar Általános Hitelbank igazgatósági tanácsa és igazgatósága (1876-1905), in Aetas Történettudományi Folyóirat, 1.-2. szám, 20. évfolyam, Szeged, 2005.,: 93. p.

¹³⁴ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt., Közgyűlés és Igazgatóság, 1. csomó, 1. tétel: Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig

¹³⁵ MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt., Okmánytár, 1. csomó, 1. tétel

¹³⁶Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 46. p.

¹³⁷ Kochmeister Frigyes báró (1816-1907) Nagykereskedő, a Budapesti Áru- és Értéktőzsde elnöke 1859-92, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke 1859-92. A főrendiház tagja. Hosszú külföldi utazás után 1842-ben termény nagykereskedelmet nyitott, megszervezte a gyarmatáru kereskedelmet. Részt vett a Pesti Lloyd Társulat (1835), a Budapesti Áru- és Értéktőzsde (1864) és a Magyar Általános Hitelbank (1867) megalapításában, a bank igazgatósági tanácsának tagja. Markó László, Új Magyar Életrajzi Lexikon III. kötet:1001. p.

A bankpiacon ekkor még újoncnak számító Magyar Általános Hitelbank vezetőinek tekintélye az 1870-es évek bankvitáiban hamar elismertté vált. Állásfoglalásaikat ekkor már az osztrák és magyar kormányzervek és a parlamentek delegációi szintjén folytatott vitákban is figyelembe vették. Például Wenninger Vince, a Hitelbank vezérigazgatója 1870-ben részletesen kifejtette véleményét a jegybankkal és a magyarországi pénzügyintézetek jogosítványaival kapcsolatban, a közös Pénzügyminisztérium államtitkáráként.¹³⁸

A Magyar Általános Hitelbank, részvénytársasági formában működött, tevékenységét saját részvényei kibocsátásával kezdte meg. A Hitelbank részvényeket már 1867. augusztus 24-től kezdődően jegyezhetők a bécsi tőzsdén.

A pénzügyintézet tevékenységének első három hónapjában, 1867 őszén, olyan mértékű pénzfelesleg volt általánosságban érzékelhető, hogy a befizetett részvénytőke a megszokott magas kamattal nem vált kihelyezhetővé.

Ez a helyzet megváltozott 1868 kezdetére. Beindult az üzlet, amely miatt a Hitelbankot hazánkban létrehozták. Eljött a magyar crédit-mobilier kora, ugyanis nagyszámú gyár és egyéb ipari társaság jelent meg hitelígénylőként a bankban. A Hitelbank részvételével és tevékenységének igénybevételével egyre több alapítás indult ebben az évben.

A Magyar Általános Hitelbank már első üzleti évében aktívan részt vett jelentős vállalkozásokban. A kihelyezések vasúti és ipari társaságokat érintettek főként. Az alföldi vasút koncessziója, a Barcs-Pécs vasút, az Arad-Temesvár vasút, a Kőszénbánya és Téglagyár Rt. alapítása, a Magyar Államvasutak részvényeinek kereskedése, az ausztriai Innerbergi Vasércbányák Rt. létrehozása már mind a bank első üzleti évében történtek. Ezek mellett ebben az időben a Hitelbank részt vett a Hajógyár alapításában és közraktárak létesítésében Pesten. Ez a működés volt az, amire a Magyar Általános Hitelbank létrehozását alapozták. A credit-mobilier banktípus kimondottan alkalmas volt ipari vállalatok alapítására és a Hitelbank pótolhatta azt a hiányt, amely hazánkban e téren ekkoriban fennállott.

A kihelyezések, finanszírozások mellett foglalkoztak a folyó banküzlettel és váltóleszámítolással is. Újdonságot jelentett a magyar piacon az ekkor bevezetett csekkrendszer. A Hitelbank még jelentős pénztárjegy kibocsátást is végrehajtott első üzleti évében.

---

¹³⁸Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 45. p.

A Magyar Általános Hitelbank nem sokkal megalakulása után, 1870-ben szerződéses viszonyba lépett a Szabadalmazott Császári és Királyi Kereskedelmi és Ipari Hitelintézettel, amelynek Pesten található fióküzletét átvette és 1900-ig közös haszonra dolgoztak.¹³⁹

Néhány évvel később, 1871-ben a Magyar Általános Hitelbank ismét terjeszkedésbe kezdett, melynek során a bécsi Creditanstalt 1857 óta létező pesti fiókját átvette és sajátjaként üzemeltette.

A Magyar Általános Hitelbank a kezdeti időszakban, valójában évtizedes távlatban nem volt független pénzüzet, hanem a legszorosabb partneri viszonyban működött együtt anyacégével, a bécsi Creditanstalttal. Ennek a folyamatos ellenőrzésnek, kontrollnak az egyik jele volt, hogy a Creditanstalt két kormányzótanácsost delegált a Hitelbank irányító testületébe. Ezáltal a hitelintézetet szemmel tudták Bécsből tartani és képesek voltak megóvni a rossz döntésektől. A Magyar Általános Hitelbankot működésének ezen időszakában egy bizonyos intézményes dualitás jellemezte. Ez a dualitás hosszú időn keresztül megmaradt, egészen a huszadik század elejéig nyomon követhető.

A Magyar Általános Hitelbank nagyon gyorsan kiemelkedett a magyarországi pénzüzetek sorából tőkeerejét és jelentőségét illetően. Létrehozását követően egy évtizeden belül, már 1873-tól a Rothschild-Creditanstalt-Disconto-Gesellschaft konzorcium tagjaként az állam számára történő hitelek megszerzésében is részt vett.¹⁴⁰

A Magyar Általános Hitelbank függő helyzetére utalt az is, hogy a pénzüzet éves mérlegeiben folyamatosan az első évtizedekben még a kimutatott nyereség rovatban az ausztriai társintézetet megillető haszonrész összege is tételesen szerepelt.

A bécsi Creditanstalt és a Magyar Általános Hitelbank kapcsolatának szorosságára és e szorosság pragmatikus flexibilitására utalt, hogy a két pénzüzet közötti, eredetileg 1870-ben kötött szerződést 1900-ig tíz alkalommal módosították és e tíz alkalommal egyúttal meg is hosszabbították azt.

A bank kormányzótanácsában nem, de vezetésében sok éven keresztül részt vevő személyeket, Weninger Vince vezérigazgatót, a két Wodianer bárót, Mórt és Albertet, a Harkányi család tagjait, Frigyeszt és Fülöpöt és más, a bécsi Creditanstalttal, illetve a Rothschild-házzal szoros kapcsolatban álló részvényest is számításba véve látható, hogy a

¹³⁹Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 49.-57. p.

¹⁴⁰Kövéry György: Bankárok és Bürokraták: 93. p.

Rothschildok domináns szerepe a Magyar Általános Hitelbank valódi irányításában és felügyeletében már e korai időszakban fennállt.¹⁴¹

A pénzügyintézet első alapszabálya a részvénytőkét harmincmillió forintban állapította meg, amely összegből a bank indulásakor, az alapításnál hetvenötezer darab, egyenként kétszáz forint névértékű, összesen tehát tizenöt millió forint névértékű ideiglenes részvényelismervény került kibocsátásra. A névértékből 40% volt kötelezően befizetendő, az intézet működését mindösszesen hatmillió forint saját tőkével kezdte meg. A Hitelbankba vetett megelőlegezett bizalmat jelentette, hogy a részvényeket már a felhívás alapján mintegy ötvenszeresen túljegyezték.

Az új bank alaptőkéje, a hatmillió forint hatalmas összeg volt akkoriban és ez a nagy összeg is jelezte, hogy ez a bank egy új nagyságrendi dimenziót képvisel, azaz kiemelkedő alaptőkéje miatt már iparvállalatok finanszírozására is képes.

Valószínűleg az 1873-as válság hatására az alaptőkét 1877-ben leszállították tízmillió forintra. Az alaptőke ezen a színvonalon maradt 1891-ig, amikor felemelték tizennégymillió forintra. A valutareformot követő időszakban ismét emeltek az alaptőkén, így lett először 1907-ben hatvanmillió korona, majd 1911-ben nyolcvanmillió korona a bank alaptőkéje.

A Magyar Általános Hitelbank által megmozgatott összegek valóban impozánsak számítottak, azonban néha ők is veszítettek, és nem csak a nagy válságok időszakában volt mínuszos a kereskedés. Előfordult olyan a Hitelbank történetében, hogy a szokásos napi igazgatói értekezlet egyetlen témája egy vasútépítési projekt, a Budapest-Pécs vasút részvényeinél mutatkozó árfolyamveszteség elkönyvelése volt.¹⁴² Mindazonáltal a jól vezetett bank prosperált az esetek döntő hányadában.

Az 1873-as válság hatására a Magyar Általános Hitelbank átmenetileg meggyengült. Ez a hullámvölgy a részvényosztalékban és a részvényárfolyamokban is megmutatkozott. A mélypont 1876. volt, majd 1878-tól kezdődően a Hitelbank anyagilag lassan visszaerősödött.

Annak ellenére, hogy a Hitelbank környezete, főként az első időkben, ausztriai eredetű pénzügyintézetekből állt, a Magyar Általános Hitelbank részvényeinek többsége az alapítástól kezdve a bank működésének beszüntetéséig, mindvégig magyarországi székhelyű természetes vagy jogi személyek tulajdonában volt.¹⁴³

¹⁴¹Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 58.-62. p.

¹⁴²MNL OL Z 50 13. csomó, 4. tétel

¹⁴³Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 24. p.

A Magyar Általános Hitelbank rendkívül kiterjedt tevékenységi körére volt jellemző, hogy a Hitelbank Magyarországon belüli, más hitelintézetek számára is nyújtott pénzügyi segítséget. Például a Borsod-Miskolczi Hitelbanknak ötvenezer forintig terjedő, a Nyitrai Kereskedelmi és Hitelintézetnek Nyitrán pedig harmincezer forintig terjedő váltó elfogadási hitelt engedélyezett.

Az Aradi Ipar és Népbank számára hitelkeretet biztosítottak, melyet egy kisebb kezdő összeg után hetvenezer forintra emeltek fel a Hitelbank vezetői.¹⁴⁴

A Magyar Általános Hitelbank a hitelezőknek is gyakran hitelezője volt a korabeli Magyarországon.

A Magyar Általános Hitelbank abban az időszakban, mikor Kornfeld Zsigmond az igazgatók között szerepelt, lassanként teljes mértékben a német mintájú vegyes bankokhoz vált hasonlónak. Ez az 1880-as évekre teljesedett ki. Ekkor a Hitelbank már áruüzlettel és iparvállalatok alapításával is nagyban, nemzetközi kapcsolatok bevonásával foglalkozott. Ebben az évtizedben külföldi, főként osztrák és német tőkés csoportokkal együtt nyolc nagy iparvállalat alapításában vett részt. A Magyar Általános Hitelbank pozíciói ekkor főként a gépiparban és a cukoriparban erősödtek meg. Az intézet a magyarországi gazdasági élet központi bankjává vált, a hazai gazdasági élet irányításában és igazgatásában centrális szerepet töltött be. E tevékenységhez engedély kellett már akkor is, a Magyar Általános Hitelbank a kereskedelmi tevékenységet végző cégekhez és magánszemélyekhez hasonlóan köteles volt kiváltani egy szabályszerű iparigazolványt. Ezt az iparigazolványt a területileg illetékes, budapesti, V. kerületi előljáróság állította ki, 1891. október másodikán, 389/5. 1891. sorszámú ellátva. Ezzel a Hitelbank már jogosult volt a korban elképzelhető bármely pénzügyi üzlet és szolgáltatás végzésére, mivel az irat szerint eleget tett az 1884. XVII. törvénycikk vonatkozó rendeleteinek. Az iraton szerepelt a kereskedelmi tevékenységre, iparüzésre jogosult Hitelbank központjának címe is, mely ekkor a Nádor utca 12. szám alatt volt.¹⁴⁵ Ez a központ hosszú időn keresztül megmaradt, Kornfeld Zsigmond pályafutása alatt mindvégig és csak a huszadik században, az 1910-es évek elején költöztek át az újabb, nagyobb, József nádor téren található székházukba. (A József nádor téren található épületben ma a Pénzügyminisztérium működik.)

---

¹⁴⁴ MNL OL Z 50 13. csomó, 4. tétel

¹⁴⁵ MNL OL Z 51-828

Az első vidéki fiókokat 1907-től kezdődően, fokozatosan kezdte el megalapítani a Magyar Általános Hitelbank.¹⁴⁶

III./2. Kornfeld a Hitelbank élére kerül

Miért került Kornfeld Zsigmond a Hitelbank élére? A válasz sajnos kicsit bűnügyi vonatkozású.

A Hitelbank 1875. évi üzleti jelentése a bank- és áruosztály igen jelentős veszteségeiről számolt be. A veszteség 60%-a a Magyar Általános Hitelbankot, 40%-a pedig a Creditanstaltot terhelte. Az üzleti jelentés a veszteséget előidéző okok között megemlítette, hogy a *„legérzékenyebb veszteség azonban intézetünket a bankosztály igazgatója által hivatalos állásában elkövetett visszaélések következtében érte, melyek miatt nevezett büntetésből elbocsáttatott.”*¹⁴⁷

Ez volt a valódi ok, amely miatt sürgős váltást kellett a fiatal pénzügyi élén végrehajtani. Egy komoly sikkasztás történt a Hitelbankon belül Pesten. Egy megbízható, saját ember kellett a bank vezetésébe, hogy ez a dolog még egyszer ne fordulhasson elő. Ez a valóban megbízható, hosszú távon is lojális ember volt Kornfeld Zsigmond.

Miután Kornfeld Zsigmond a magyar gazdasági élet központját jelentő városba megérkezett és ott maradása a Magyar Általános Hitelbank alkalmazásában már biztos volt, azonnal munkába is állt.

A munka elkezdésének alapvető feltétele volt az, hogy az újonnan érkezett Kornfeld személyét a Hitelbank pesti vezetősége elfogadja.

Ennek érdekében az ügyet az igazgatósági tanács elé vitték, mely 1878. március 27-i ülésén Kornfeld Zsigmondot a Magyar Általános Hitelbank igazgatójának megválasztotta és egyúttal vele az alapszabály értelmében szerződést is kötött a jövőre nézve. Ennek négy pontja sorrendben a következő volt:

1. Kornfeld úr a következő öt évre évenként 800- forintot kap fizetésül és 200- forintot ruhapénz fejében.

2. Kornfeld úr 20%-ot, tehát Frank és Mauthner urakkal egyenlő részt kap azon jutalékból, mely az igazgatóság tagjai közt kiosztásra rendeltetett.

¹⁴⁶Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 72. p.

¹⁴⁷MNL OL Z 50 151. csomó, 8. tétel

3. Kornfeld úr a Magyar Általános Hitelbank tisztviselőinek és szolgálóinak nyugdíjintézetében az intézet szabályaiban meghatározott szabályok alatt felvétetik.

4. A szerződési feltételek Kornfeld úr hivatalba lépésének napjától érvényesek. Az igazgatósági tanács egyhangúlag jóváhagyta Kornfeld úr alkalmazásának feltételeit, azon feltétellel, hogy Kornfeld úr állomását legkésőbb folyó év július elsején elfoglalja és intézkednek, hogy a határozatról a Bécsben lévő osztrák hitelintézetet is haladéktalanul értesítsék.

A nem sokkal később szintén Budapesten megtartott következő igazgatósági tanácsi ülésen, 1878. május 13-án Kornfeld Zsigmond már, mint a Magyar Általános Hitelbank igazgatója vett részt. Neve a többi igazgató neve között szerepelt az ülés résztvevőinek listáján.

A jegyzőkönyv szerint az igazgatósági tanácson bemutatták Kornfeld Zsigmondot, aki ezen a napon kezdte meg hivatalosan működését.

Gróf Andrássy Aladár¹⁴⁸ elnök üdvözölte az új igazgatót, és Kornfeld Zsigmond válaszában köszönetét fejezte ki az igazgatósági tanácsnak a választásában iránta megnyilvánuló bizalomért.

Tulajdonképpen innen datálhatjuk Kornfeld Zsigmond hitelbankos pályafutását. Ekkor lépett be a bank életébe.

Innentől kezdve Kornfeld a Hitelbank egyik igazgatója lett és vezető pozícióját évtizedek keresztül, még ha változó címen is, de folyamatosan megtartotta.

A következő üléseken, ugyanez év június 12-én, július 8-án, augusztus 16-án vagy szeptember 16-án Kornfeld Zsigmond mindig megjelent, mint a Magyar Általános Hitelbank igazgatóságának tagja, még olyan esetekben is ott volt, mikor a régebbi igazgatók nem tették tiszteletüket és a hiányos létszám miatt az ülés határozatképtelenként feloszlott bármi érdemi döntés meghozatala nélkül.

Kornfeld gyorsan beépült a Hitelbank igazgatóságába, hamar része lett annak a struktúrának, amely a magyar hitelélet egyik nagy jelentőségű intézményét mozgásban

---

¹⁴⁸ gróf Andrássy Aladár (1827-1903) Jogot végzett, 1848-49-ben Bem József törzstisztje, a megtorlások elől elmenekül, majd az 1865. évi általános amnesztia alkalmával hazatér, 1872-től Budapesten élt, ahol vezető szerepet játszott a gazdasági és pénzügyi életben. Politikai kérdésekben a Szabadelvű Pártot támogatta. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, Magyar Könyvklub, Szekszárdi Nyomda, 2001-2007, I. kötet, 435. p.

tartotta.¹⁴⁹

A következő évben, 1879-ben, az augusztus 18-i ülésen Kornfeld Zsigmond már az igazgatóság nevében beszélt, és adott hírt arról, hogy az intézmény az 1879. év első felében 1.003.895- forint és 8 krajcár tiszta nyereséget tudott elérni a tulajdonában levő értékpapírokból.

Ugyanezen az augusztus 18-i ülésen tett Kornfeld Zsigmond jelentést egy bécsi osztrák hitelintézettel és a Rothschild-házzal együtt a magyar királyi kormánynál a Budapest-Zimony vasút engedélyezése tárgyában tett lépésekről.

A Magyar Általános Hitelbank új igazgatója gyorsan és teljesen átlátta a belső banki és a külső, beruházási üzletág működését is.¹⁵⁰

A Magyar Általános Hitelbank igazgatójaként Kornfeld Zsigmond hosszú ideig valójában beosztott volt, de beosztott igazgatói státusza ellenére tulajdonképpen a jelentős pénzmozgással járó ügyek az ő hatáskörébe tartoztak az már első rövid időszak eltelte után.

A század végén Kornfeld Zsigmond vezetői pozíciója teljesen megkérdőjelezhetetlen volt, korának pénzügyi zsenijét látták benne, a Magyar Általános Hitelbank felvirágoztatóját.

Ennek ellenére Kornfeld Zsigmond papíron még mindig csak egy volt a Hitelbank akkori vezetői közül.

Az igazgatóság a közgyűlés által választott igazgatókból állt, az elnökséget az igazgatóságban az igazgatótanács által, az alapszabály értelmében vezérigazgatóul kijelölt igazgatósági tag vitte. Ez a személy pedig ekkor még nem Kornfeld Zsigmond volt. A Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója a századfordulót megelőző években örgróf Pallavicini Ede.¹⁵¹

A Hitelbankot kívülről szemlélve ekkor még a régi sablon érvényesült. A pénzügyintézmény élén egy jól hangzó nevű, főrendi házi tag, egy eredetét tekintve olasz család

---

¹⁴⁹ 1878 és 1880 között Kornfeld évente három-négy alkalommal is megfordult Párizsban, pénzkihelyezési lehetőségeket keresve. Magyarországi megbízatását ekkor még nem tekintette véglegesnek. Halmos Károly: Kornfeld Zsigmond, az Emancipált Állambankásr, in Sebők Marcell szerk.: Sokszínű Kapitalizmus, Pályaképek a Magyar Tőlés Fejlődés Korából, HVG Kiadó Rt., Budapest, 2004: 158. p.

¹⁵⁰ MNL OL Z 50 A. Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1. csomó, 1. tétel, 7. sorszám

¹⁵¹ örgróf Pallavicini Ede (1845-1914) Közgazdász és politikus, az Országos Központi Hitelszövetkezet egyik igazgatója. Főrendiházi tag, valóságos belső titkos tanácsos. 1869-ben a Pénzügyminisztérium szolgálatába lépett, majd 1880-1900 között a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója volt. Markó László, Új Magyar Életrajzi Lexikon, V. kötet, 63. p.

nemes sarja állt. Egy főnemes, aki családját majdnem ezer évre vissza tudta vezetni, ősei között a török elleni harcok tagjával.

Az intézet motorja és valódi vezetője azonban Kornfeld Zsigmond volt, aki nemrégiben költözött Magyarországra.

Az igazgatóságnak voltak feladatai, nem minden súly nehezedett Kornfeld vállára. Az igazgatóság kötelessége volt az összes üzletágak vezetése és a gondoskodás minden üzleti kezelés megfelelő ellenőrzése iránt.

A modern bürokrácia szabályainak megfelelően az igazgatóság határozatairól jegyzőkönyvet vezettek, melyet a megjelent igazgatók és a főtitkár aláírtak.

Ez is része volt annak a folyamatnak, mely Kornfeld Zsigmond irányítása alatt ment végbe, a modern banki nagyüzem kialakulásának. Alaposan, visszamenőleg, mindent dokumentáltak, az iratokat megőrizték.

Bizonyos üzletek és ügyek az összes igazgatósági tag előzetes jóváhagyását igényelték.

A Magyar Általános Hitelbank erősen központosított struktúrával működött, ha egy dolgot minden igazgatónak látnia kellett, akkor azt Kornfeld Zsigmond is látta.

A Hitelbank vezetése mellett Kornfeld Zsigmondnak számtalan más pozíciója is összegyűlt az évek során, azonban ezek mind engedélyhez kötött tevékenységek, folytatásukhoz szükséges volt az igazgatósági tanács jóváhagyása.

Legfőbb segítője ebben az időszakban már Ullmann Adolf,¹⁵² akivel Kornfeld Zsigmond szoros munkakapcsolatban állt. A bankosztály vezetésében, a jogi és vitás ügyek intézésében, a személyzeti ügyekben Ullmann folyamatosan Kornfeld mellett állt.¹⁵³

Kornfeld Zsigmondnak a Magyar Általános Hitelbank működésében szinte mindenre rálátása és döntő befolyása volt. Akaratát, amely mindig a logikán és a banküzem racionális működésén alapult, érvényesíteni tudta a pénzügyi intézet szervezeti struktúrájával kapcsolatos kérdésekben is. Az 1900-as, az igazgatóságnak szóló utasítás kiadása után Kornfeld Zsigmond

---

¹⁵² Ullmann Adolf báró (1857-1925) Pénzügyi szakember, az Országos Ipartanács tagja, főrendiházi tag. A Magyar Általános Hitelbank tisztviselője 1874-től, cégvezető 1881-1884 között, 1895-től ügyvezető igazgató, majd 1909-től haláláig vezérigazgató, illetve elnök. 1918-ban bárói címet kapott. A magyarországi bankügy egyik meghatározó személyiségeként fontos szerepe volt az állami hitelműveletek lebonyolításában. Markó László, Új Magyar Életrajzi Lexikon, VI. kötet, 957. p.

¹⁵³ MNL OL Z 51 Ügyrend, Utasítások 1895-1947, 55. csomó, 826. tétel, Utasítás a Magyar Általános Hitelbank Igazgatósága részére 1895

kezdeményezésére és irányítása alatt a Magyar Általános Hitelbank egyes szervezeti egységeinek tevékenységét részletes kezelési utasításokkal szabályozták. Az intézet ügykörének és üzletkörének tényleges, mély és tagolt szabályozása így kialakult a huszadik század első éveire. A Magyar Általános Hitelbank nagy és modern banküzletté tudott válni.¹⁵⁴

Papíron jelentős változást hozott a századforduló éve. Ettől az évtől Kornfeld Zsigmond Magyar Általános Hitelbankon belüli státusza megváltozott. Kornfeld ekkortól vezérigazgatóként¹⁵⁵ irányította az igazgatóságot, továbbá az intézet általános ügyeiben őt illette meg a bank képviselője. Az általános ügyek közé tartoztak az államkormányval és a hatóságokkal folytatott üzleti viszonyok.¹⁵⁶

A XX. század első évétől Kornfeld Zsigmond már nem pusztán a Magyar Általános Hitelbank egyik igazgatója volt, hanem a pénzintézmény legfelső pozíciójába került.

Innentől számíthatjuk a Hitelbankon belül Kornfeld Zsigmond látható dominanciájának időszakát. Az eddigi alkalmazotti szerepet elhagyva, már hivatalosan is a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója lett.

Az, hogy Kornfeld 1900-ban a ranglétra felső fokára léphetett, minden bizonnyal kitartó munkájának eredménye volt.

A Kornfeld Zsigmond igazgató Magyar Általános Hitelbankon belüli munkájával való nagyfokú elégedettséget fejezte ki az is, hogy a munkába állásakor a szerződés második pontjában kikötött 20%-nyi részesedését az igazgatók számára kiosztásra rendelt jutalékból, felemelték 1905. március 12-én 30%-ra.¹⁵⁷ A Hitelbank pénzügyi volumenének viszonyai és hatalmas forgalma ismeretében ez minden bizonnyal jelentős összeg lehetett Kornfeld Zsigmond számára.

Az, hogy a Magyar Általános Hitelbank megkerülhetetlen pénzügyi tényezővé tudott válni Magyarországon, nem pusztán a kiváló szervezés eredménye volt. A korszakban

¹⁵⁴Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 72.-73. p.

¹⁵⁵vö.: „igazgatóság” Valamely intézet, társulat, hivatal vezetésével megbízott közeg. Pallas Nagy Lexikona IX. kötet, 1895: 559. p. A vezérigazgató egy vállalat legmagasabb szintű operatív vezetője, felel a sikerességért, a megfelelő működésért.

Különbözik az elnöktől. „elnök” A társas cégeknek, hatóságoknak, egyleteknek feje és ebben a minőségben a tárgyalások vezetője. Pallas Nagy Lexikona V. kötet: 63. p.

¹⁵⁶MNL OL Z 51 Ügyrend, Utasítások 1895-1947, 55. csomó, 826. tétel, Utasítás a Magyar Általános Hitelbank Igazgatósága részére 1895

¹⁵⁷MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.145

élenjáró fejlesztések mellett szükség volt megfelelő szorgalmú munkaerőre, azok kiszolgálására és a különböző okok miatt kiesett dolgozók pótlására is. Ennek a folyamatnak része volt az is, hogy 1889. május 3-án az igazgatóság határozatot hozott arra vonatkozóan, a bankosztály levelezési és tőzsde-irodájában a déli órákban is megszakítás nélkül dolgozzanak, és e miatt említett két iroda alkalmazottai személyenként tizenöt forint pótlékban részesüljenek. A munkavállalói jogok és a munkaszerződésbe foglalt ebéidő akkoriban még szinte ismeretlen fogalmak voltak a hazai bankélet számos területén.

Ugyanez az igazgatósági határozat döntött arról is, hogy a pénzügyintézetben alkalmazzanak három vagy négy szolgagyereket, a tizennégy és tizennyolc év közötti korcsoportból a munkák segítésére, munkaruha-juttatás és havi tizenöt forint bér ellenében, azzal az ígérettel, ha beválnak, úgy a későbbiek során esetlegesen felszabaduló szolgastátuszok betöltésénél előnyben részesítendőek lesznek.¹⁵⁸

Kornfeld, mint igazgató láthatóan sokat törődött a bankon belüli személyzetpolitikával is.

Az, hogy Kornfeld Zsigmond a Magyar Általános Hitelbank igazgatójává vált, nem pusztán az őt Budapestre küldő és pártoló Rothschild-család döntése volt.

Kornfeld igazgatóságát a bank közgyűlésének el kellett fogadnia és bizonyos időközönként meg kellett erősítenie.

Szerepelt a közgyűlés elé vitt személyzeti ügyek között Kornfeld Zsigmond megválasztása is. A pozitív vagy negatív döntés a közgyűlésen, az ott megjelenő részvényeseken¹⁵⁹ múlt. Kornfeldet többször is megválasztották, ami a személyével és munkájával való elégedettséget kellett, hogy jelentse. Ez a szavazás megtörtént legelőször 1878. március 24-én, mikor Kornfeld Zsigmondot a Magyar Általános Hitelbank közgyűlése a hitelintézet igazgatójává választotta.

Az igazgatósági tagságot a közgyűlés öt éves időtartamra szavazta meg, így Kornfeld Zsigmond következő megmérettetése 1883-ban volt.

Az 1883. március 19-én megtartott közgyűlés Kornfeldet ismét igazgatóvá választotta újabb öt évre.

---

¹⁵⁸ MNL OL Z 50 150. csomó, 8. tétel

¹⁵⁹ vö. „részvény” A részvénytársaságok alapításakor vagy alaptőkéjük felemelésekor kibocsátott értékpapír, mely igazolja az alaptőkében való részvételt. Tulajdonosa a részvényes, aki jogosult a kiosztásra kerülő nyereség, az osztalék arányos részére. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 431. p.

A szokás szerint minden évben március 19-én tartott rendes évi közgyűlés Kornfeld Zsigmondot 1888-ban ismét igazgatóvá választotta.

A következő választások szintén rendben lezajlottak 1893. március 19-én és 1998-ban is. Kornfeldet további öt-öt évre megválasztották a közgyűlésen.

Némi változatosságot jelentett az 1900. évi rendes évi közgyűlés a Hitelbanknál, amely a mellett, hogy elfogadta örgróf Pallavicini Ede vezérigazgatói posztról való távozását és az igazgatósági tanácsba való átülését, Kornfeld Zsigmond vezérigazgatóvá jelöléséről is döntött, aki addig igazgatóként „...eredményteljes működést fejtett ki az intézet érdekében...”

Az 1903. március 19-i újabb közgyűlés Kornfeld Zsigmondot megint igazgatóvá választotta, így ismét az igazgatóság tagja lett az 1908. évi rendes közgyűlésig egy újabb öt éves periódusban.¹⁶⁰

A Magyar Általános Hitelbank részvényeseinek, azaz a bank közgyűlésének bizalma több évtizeden át láthatóan teljes mértékben töretlen volt az intézetet vezető Kornfeld Zsigmond irányában.

A Magyar Általános Hitelbank virágzott, Kornfeld Zsigmond rendet tett a pénzügyi háza táján, stabilitást hozott és növekedési pályára állította az eleinte még kissé bizonytalan helyzetben lévő bankot.

A Kornfeld által kialakított stabilitás és a rentabilitás volt látható a Magyar Általános Hitelbank rendes évi közgyűléseinek jegyzőkönyvében is. Ezek a jegyzőkönyvek hosszú éveken keresztül tartalmazták szinte refrénszerűen ugyanazt a szövegrészt, mely szerint „.....a., a közgyűlés egyhangúlag tudomásul veszi az igazgatóság és a felügyelőbizottság által az üzletre és üzleteredményre nézve előterjesztett mellékelt jelentéseket és elfogadja az igazgatósági jelentésben foglalt indítványokat. b., egyhangúlag elfogadja és jóváhagyja az igazgatóság által előterjesztett és a felügyelőbizottság által megvizsgált és rendben talált...mellékelt mérleget. c., egyhangúlag elfogadja az igazgatóság által a mutatkozó nyereség felosztására nézve tett és a felügyelőbizottság által is pártolt indítványt, mely szerint... a tiszta nyereségnek... összegéből... az igazgatóságot... megillető...részvényenként 19 forint fizetessék ki... jutalék fejében.”¹⁶¹ A Hitelbank néhány év alatt jól vezetett és prosperáló vállalkozássá vált Kornfeld munkája folytán.

¹⁶⁰ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1871-1912, 1-43-ig, 1. csomó, 1. tétel

¹⁶¹ MNL OL Z 50 Magyar Általános Levéltár Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1871-1912, 1-43-ig, 1. csomó, 1. tétel

A Magyar Általános Hitelbanknál, mint minden modern nagyüzemnél, a teendők és kötelezettségek messzemenően szabályozva voltak. Ez volt a biztos működés alapja. Kornfeld munkája is pontosan körül volt írva, miként a többi igazgatóé is.

Mindenre részletre kiterjedt az 1895-ben kiadott „Utasítás a Magyar Általános Hitelbank igazgatósága részére” című kis füzet. Ebben leírták, hogy *„Kornfeld Zsigmond igazgató úr vezeti Ullmann Adolf igazgató úrral egyetértően a bankosztályt, végzi a jogi és vitás ügyeknek, valamint a jelzálog-hiteleknek világlatban tartását, őt illeti meg az összes osztályokra nézve a belső ügykezelésnek és szolgálatnak felügyelete és a személyzeti ügyek, végül a vezérigazgatónak helyettesítése a központi osztály minden ügyeiben.”* E mellett az eredetileg a bank belső használatára készített utasítás rögzítette azt is, hogy *„Ullmann Adolf igazgató úr feladata a tőzsde látogatása, Kornfeld Zsigmond igazgató úrral egyetértésben a bank- és tőzsdeüzlet vezetése és ellenőrzése.”* A komoly pénzügyi döntéseket, munkát és ezek ellenőrzését nem engedték ki a bizalmi ember, Kornfeld Zsigmond kezéből, akinek legközvetlenebb segítője az igazgatóságon belül Ullmann Adolf volt.

Ezt a kis füzetecskét 1900-ban ismét kiadták. Itt azonban már eltéréseket lehetett tapasztalni az előzőhöz képest. Az 1900-as kiadású „Utasítás a Magyar Általános Hitelbank igazgatóságára részére” című írásban az szerepelt, hogy Kornfeld, aki ekkor már vezérigazgató volt, az igazgatóságban vitte az elnökséget, az intézet általános ügyeit, képviselte a bankot az államkormányval és hatóságokkal üzleti viszonyban és az összes konzorciális üzletben. Ő vitte a levelezést a készülékfelben levő üzletekről, előleges vizsgálat alá vetette az új üzleti vállalatokat, és ezekre nézve a tárgyalásokat vezette és mindez ügyekben az igazgatósági tanácsnak referált. E tömérdek tennivaló mellett Kornfeld Zsigmond vezérigazgató feladata volt a közgyűlési jelentések, a fontosabb üzleti munkálatok szerkesztése, valamint az ő hatáskörébe tartoztak a hirdetményi és hírlapügyek és az igazgatókkal együtt ő gondoskodott a szükséges helyettesítésről.¹⁶²

A Magyar Általános Hitelbank korabeli belső viszonyainak tipikus jellemzője volt a magas beosztásban levő bizalmi emberek időnkénti más munkakörbe helyezése a pénzintézetben belül. Ezek az új beosztások általában ugyanolyan jó pozíciók voltak, de mindig egy kicsit más szerepet kaptak a vezetők. Ilyen volt Kornfeld Zsigmond igazgatóból vezérigazgatóvá válása és ehhez volt hasonló az is, hogy 1900-ban Ullmann Adolf már Barcza Károllyal együtt vezette a banküzletet és ellenőrizte, látogatta a tőzsdét. Kornfeld feljebb lépett, Ullmann pedig Barczával osztozott a többi feladaton.

¹⁶² MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt., Okmánytár, 55. csomó, 826. tétel

A huszadik század első éveire Kornfeld Zsigmond vezető szerepe a Magyar Általános Hitelbank élén már a külső szemlélő számára is nyilvánvaló volt. Az igazgatóság ülésein ekkor Kornfeld, mint vezérigazgató szerepelt, mellette mindig ott volt a mind jelentősebb szerepet kapó Ullmann Adolf, aki igazgatóként segítette a vezetés munkáját.¹⁶³ Kornfeld feljebb lépett és Ullmann ott volt a nyomában már 1903-tól.

A vezérigazgatói pozícióból felfelé már csak egy posztra léphetett Kornfeld, 1905-ben megkapta az elnöki státuszt is. Az elnök-vezérigazgatói állásban azután már haláláig megmaradt.

Annak ellenére, hogy a Magyar Általános Hitelbank tényleges vezetője Kornfeld Zsigmond, hosszú időn keresztül titulusa csak egyszerű igazgatói volt és miután vezérigazgatóvá nevezték ki, még azután is bizonyos idő eltelt, mire 1903. március 19-én vezérigazgatói szerződését véglegesítették a bankban.¹⁶⁴

A Magyar Általános Hitelbank vezéréként Kornfeld Zsigmond nagy befolyásra tett szert, tevékenysége elismert és sikeres volt. Azonban a kor sok más vezető gazdasági vezetőjéhez hasonlóan Kornfeld sem pusztán egyetlen státuszt töltött be. A különböző gazdasági társulások vezető tisztségeiben sokszor ugyanazzal a húsz-harminc névvel lehetett találkozni, akik üzleti és gyakran rokoni kapcsolatban is álltak egymással.

A Hitelbank anyaintézménye a bécsi székhelyű Creditanstalt volt, mely hosszú időn keresztül szoros üzleti kapcsolatban állt budapesti intézményével. A nexust volt hivatott tovább erősíteni, hogy Kornfeld Zsigmond belépett a Creditanstalt igazgatósági tanácsába 1902-ben.

A nagy tekintéllyel rendelkező, patinás Creditanstalt vezető testületébe bekerülni kiemelt jelentőségű dolog volt és Kornfeld Zsigmond számára is presztízsemelkedést jelentett, hogy a Lajta másik oldalán levő pénzüintézménynek is vezető tisztségviselőjévé vált karrierje legsikeresebb időszakában.

A pénzüintézetek mellett, az újonnan kialakuló kapitalista világban máshol is volt jelentős investíció, tőkemozgás és profit, így Kornfeld Zsigmond és vele a Magyar Általános Hitelbank figyelme is időnként másfelé, más ágazatok irányába fordult. A Hitelbank

---

¹⁶³ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank, Közgyűlési és Igazgatósági Iratok, 1903. 1-30, 14. csomó, 4. tétel

¹⁶⁴ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.146

igyekezett a kor minél több gazdasági szereplőjét érdekkörébe vonni és tevékenységi körét több szektorra kibővíteni.

Kornfeld egyre újabb cégek vezetésében vett részt. Ilyen, a XIX.-XX század fordulóján még újdonságnak számító, de egyre inkább növekvő jelentőségű, kőolajipari cég volt az A. G. fürNaphta J., melynek igazgatóságába 1902-ben Kornfeld belépett.¹⁶⁵

A modern kapitalizmusban, amely ekkor már Magyarországon is a kiépülés fázisában volt, alapvető jelentőségű a tőke számára, hogy a nagy profitot termelő és innovatív gazdasági ágazatokat a lehető legteljesebb mértékben ellenőrzése alatt tudja tartani és az általuk megtermelt haszonból minél inkább tudjon részesülni.

Kornfeld a Magyar Általános Hitelbank vezetőjeként remek érzékkel látta meg, hogy a kőolajipar a jövő stratégiai ágazata lehet és a Hitelbank embereként tudott a vállalat irányításába bekerülni. Ezáltal a pénzügyintézet és a kőolajipari társulat között tulajdonképpen egy szövetségi szisztéma jött létre.

Egy adott bank erejét nem pusztán a birtokában levő tőke adta, hanem számos más értékes és értéknövelő tényező volt, mely az illető pénzügyintézet tekintélyét, stabilitását és rentabilitását növelni tudta.

Ilyen értéknövelő tényezőt jelentettek a pénzügyintézet birtokában levő részvények is. Egy jól menő vállalat részvényeinek felvásárlása Kornfeld Zsigmond és a Hitelbank számára terjeszkedési lehetőséget biztosított a gazdaságban.

Igyekeztek minél több, jó részvényt megszerezni és így döntöttek az igazgatósági tanács ülésén 1895. május 29-én a Fegyver- és Gépgyár részvényeinek megvételéről.¹⁶⁶

A Magyar Általános Hitelbank az egyik legnagyobb jelentőségű és tőkeerejű pénzügyintézmény volt az Osztrák-Magyar Monarchiában. Egy ilyen volumenű gazdasági vállalkozásnak kellett egy megfelelő színvonalú helyen található központ is.

A Kornfeld Zsigmond igazgatósága alatti időszakban a Hitelbank központja a székesfőváros pesti oldalának központjában volt, a Nádor és a Zrínyi utca sarkán, a Belvárosban. A Hitelbank helyiségei a teljes sarkot elfoglalták, ablakai egyaránt nyíltak a Nádor és a Zrínyi utcára. Mindkét oldalról volt bejárás az épületbe. A ház földszintből és két emeletből állt.

¹⁶⁵ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.146

¹⁶⁶ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.145

A Magyar Általános Hitelbank központjának nem csak az elhelyezkedése volt elegáns, hanem a belső tere és annak kiképzése is.

Az épület lépcsőházában szép korlátok, oszlopok és finoman megmunkált, kovácsoltvas rácsosattal ellátott lift fogadta az érkezőt.

A vezérigazgató, Kornfeld Zsigmond, szobájában a berendezés, szép, de nem hivalkodó volt, a falon több kép is helyet kapott.

Az épületben találhatóak voltak üléstermek, pénztártermek, felső- és alsó pánccéltermek, fogadószobák.

Az ingatlanban diesel-motor üzem is volt, mely valószínűleg a villannyal való ellátásban kapott szerepet.¹⁶⁷

Az egész épületet összességében egy viszonylagos puritánság jellemezte, küllemében nem volt hivalkodó, azonban látható volt, hogy áldoztak szépségére, költöttek arra, hogy a Hitelbank székhelye megfelelő az intézet presztízsének megfelelő legyen.

III./3. A Magyar Általános Hitelbank szervezete és annak változásai

A Magyarországon ebben az időszakban létrehozott pénzintézetek kevés alapvetően magyar vonást tartalmaztak. Ennek oka az lehetett, hogy a teljes bankszektor nyugati eredetű volt, és a pénzgazdaság maga is csak ekkor, a hitelintézetek kiépülésének korában, vált domináns tényezővé hazánkban.

A nálunk alkalmazott minta fundamentumát tekintve német eredetű volt. Az átemelés a megszokott séma szerint zajlott. A német modellt lemásolták és a magyarországi viszonyokhoz idomították, hogy minél inkább alkalmazható és minél hatékonyabb legyen.

Az 1875: XXXVII. kereskedelmi törvény¹⁶⁸ német mintára szabályozta a részvénytársaságok felépítését, az abból következő végeredmény azonban különbözött a

¹⁶⁷ MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Titkárság 60. kötet, 861. tétel, A Magyar Általános Hitelbank Helyiségei V. Nádor utca 12. és Zrínyi utca 4. 1881-1913

¹⁶⁸ Az 1875: XXXVII. törvény részletekbe menően szabályozta a hazai kereskedelem minden területét. Meghatározta, ki számít kereskedőnek, bejegyzési kötelezettséget írt elő a cégek számára, meghatározta mi számít kereskedelmi cégnek, rendelkezett a cégek átruházásáról és megszűnéséről, a pénzbírságok kiszabásáról, a kötelező könyvelésről, a leltárról, a cégvezetők jogállásáról és a segédszemélyzetről. Kereskedelmi társaságnak négy gazdálkodási formát jelöl ki: a közkereseti társaságokat, a betéti társaságokat, a részvénytársaságokat és a szövetkezeteket. net.jogtar.hu, Ezer Év Törvényei

korabeli német nagyvállalatok vezetési struktúrájának képétől. A magyar törvény, a német modelltől kissé eltérően a közgyűlés által választott igazgatóság¹⁶⁹ mellett felügyelőbizottság¹⁷⁰ létrehozását rendelte el. Ez a változtatás, ami megjelent, talán köszönhető volt az 1873-as válságnak, mely krízist javarészt a spekuláció okozta és utána az állami vezetés igyekeztén a krach megismétlődésének lehetőségét a minimumra csökkenteni, megpróbált szigorúbb ellenőrzést gyakorolni az alakuló részvénytársaságok, pénzüzetek, és azok jövőbeni működése felett. Az osztrák-magyar pénzügyi vezetés nem szeretett volna még egy ilyen nagy megrázkódtatást.

E miatt a szigorodás miatt a cégek vezetőségére szorosabb felelősséget ruháztak, az ellenőrzést fölöttük megerősítették, hogy az esetleges komoly és szándékos financiaális félrecsúszásokat megakadályozzák, és ha nem is tudják meggátolni teljes mértékben, de a cégeket és az azokat működtető személyeket utólérhetővé tegyék.

A szigorítások eredményeként a hazai részvénytársaság, jelen esetben a bank irányítását az igazgatóság, míg a könyveléstechnikai ellenőrzést a felügyelőbizottság kapta meg. Szintén az eredeti német mintától való eltérés volt az is, hogy az ellenőrzést, a kötelező revíziós munkát megkapó felügyelőbizottság munkája sok esetben igen hamar formálissá vált.¹⁷¹

A Magyar Általános Hitelbankban az igazgatósága mellett, már az 1870-es évektől, kormányzótanács is volt, mely a banki mérleget előjegyezte, és ha azt a számvizsgáló bizottság megvizsgálta, rendben találta, helyben hagyta. A kormányzótanácsos az igazgatók elmozdításába is beleszólhatott, tehetett észrevételeket és indítványokat.¹⁷²

---

¹⁶⁹ Vö. „igazgatósági tanács” A részvényesek közgyűlése által választott testület, amelynek feladata két közgyűlés között a részvényesek érdekei felett őrködni. A tulajdonosok szervezete és azok megbízásából felügyeli a részvénytársaság főállású vezetőit, az elnököt és a vezérigazgatót. A tekintélyes nagyvállalatok hagyományosan törekszenek arra, hogy kiemelkedő személyiségekből álló igazgatóságuk legyen, akik a vállalat hírnevét is emelik. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 226. p.

¹⁷⁰ „felügyelőbizottság” Vállalatoknál működő, a vállalat tevékenysége felett felügyeleti ellenőrzést gyakorló szerv. Tagjait meghatározott időre bízzák meg. Feladata a vállalat gazdasági tevékenységének ellenőrzése, javaslatok kidolgozása az irányító szerv részére, véleményt nyilvánít a stratégia fő irányainak meghatározásáról, átszervezéséről, a döntési rendszer fejlesztéséről. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 158. p.

¹⁷¹ Kövér György: Bankárok és Bürokraták: 93. p.

¹⁷² MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, 1. csomó, 1. tétel: Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig

A kormányzótanács hatalma nagy, szerepük jelentős volt. A bank valódi tulajdonosainak érdekeit képviselték, egy külső kontrollt.

A Magyar Általános Hitelbank élén álló, a vezető testületeiben résztvevő személyek és a magyar állami irányítás, valamint egyes gazdasági ágazatok fő képviselői sokszor ugyanazok a személyek voltak. Az összefonódások folyamatosak és igen erőteljesek. A magyar pénzügyi elit sokszor megjelent a Hitelbank vezető tisztviselői között. Köztük megtalálhatóak a magyar kormányok egykori miniszterei és a különböző országos gazdasági képviseletek vezetői. A teljesség igényére törekvés nélkül gróf Andrássy Aladár, gróf Cziráky Antal, örgróf Pallavicini Ede és gróf Szapáry Gyula¹⁷³ nevét érdemes e körből kiemelni.

A Magyar Általános Hitelbanknak, a személyi és a testületi felelősséget ötvöző vezetési és szervezeti módszerei alakultak ki az idők során. A Hitelbank élén álló személyek és testületek bőségesen adtak példákat arra, hogy a vezetők véleménykülönbségeiket, például a követendő üzletpolitika, vagy az egyes üzletek megítélése szempontjából, a bank testületi szerveiben mindenkor viták keretében egyeztessék. Ez volt a Magyar Általános Hitelbank egyik nagy ereje, mely komoly hatékonyságot biztosított. A bankvezetés mindig nagy gondot fordított arra is, hogy legjelentősebb külföldi üzleti kapcsolataival fontos döntései előtt formális és informális módon egyaránt a szükséges mértékig konzultáljon. Az információ és annak áramlása a pénzügyek terén már akkor a hatékonyság kulcseleme volt. Ezt ismerték fel a bank vezetői.¹⁷⁴

A Hitelbank személyi állománya is jelentős változáson ment keresztül az évtizedek során. A pénzügyi intézet megalapításakor mindössze huszonnégy fő volt a teljes dolgozói létszám. Ennek a szűk kéttucatnyi embernek a fele azonban nem is a Hitelbank által felvett alkalmazott volt, hanem a Creditanstalt pesti fiókjától kerültek át és hozták magukkal ottani gyakorlati rutinjukat és munkamódszereiket.

A kiépülés lassú, de folyamatos volt, a jó bankszakemberek a korabeli Magyarországról sokáig hiányoztak.

Nem pusztán a dolgozók létszáma, hanem a Magyar Általános Hitelbank szervezete is sokat változott az évtizedek során. A módosulásokat az új törvények és a gyakorlatban szerzett vezetési tapasztalatok befolyásolták legfőként, módosulásukra leginkább ezek a

---

¹⁷³ gróf Szapáry Gyula (1832-1905) Politikus, a főrendiház tagja, valóságos belső titkos tanácsos. Tisza Kálmán kormányában először pénzügy-, majd földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter, végül belügyminiszter. A Magyar Királyság miniszterelnöke 1890-1892 között. A Magyar Általános Hitelbank elnöke 1904-től.

¹⁷⁴TallósGörgy: A Magyar Általános Hitelbank: 23. p.

tényező hatottak, így tudott a Hitelbank folyamatosan innovatív, a kor elvárásaihoz alkalmazkodó nagybank maradni a dualizmus teljes időszakában.

A vezetőség összetétele is többször módosult, a kor üzleti elvárásainak megfelelően. A Hitelbank 1905. évi rendkívüli közgyűlési határozata szerint a kormányzótanács és az igazgatósági tanács kettőssége megszűnt. Ily módon a banküzlet operatív irányítására ettől az évtől külön ügyvezető igazgatóságot hoztak létre.

A bank első számú tisztviselője is váltakozó titulusokkal rendelkezett. Időnként elnöki vagy vezérigazgatói, bizonyos időszakonként pedig elnök-vezérigazgatói címet viselt. Kornfeld Zsigmond sem csak egyféle címen vezette a Magyar Általános Hitelbankot, több, különböző nevet viselő státuszban is volt a bankon belül, melyeket az kötött össze, hogy Kornfeld volt a tényleges irányító.

A hierarchiában a legfelső szint alatt helyezkedtek el az alelnökök és a vezérigazgató-helyettesek státuszai.

A felső, irányító szint után következtek a belső szervezeti egységek. A Magyar Általános Hitelbank megszervezését követő időszakban összesen négy szervezeti egységből állt a bank. Ezek a Központi Osztály, a Bankosztály, az Áruosztály és a Könyvvitel voltak.

Annak ellenére, hogy a bank belső felépítése az idők folyamán alakult, változott és bővült, az alapításkor meghatározott szervezeti alap gondolat nem ment át változáson. Alapvető maradt, hogy üzleti tevékenysége két fő üzletágra, a pénzüzletre és az áruüzletre tagolódott. Ez a megosztás tulajdonképpen az intézet fennállása során mindvégig érvényesült.

A Magyar Általános Hitelbank igazgatósága a közgyűlés által választott igazgatókból állt. Az igazgatóság vezetését a vezérigazgatóként működő igazgatósági tag látta el. Kornfeld Zsigmond tehát Hitelbanknál folytatott teljes tevékenysége alatt igazgatósági tag volt szükségszerűen.

A Hitelbank igazgatósága naponta tartott ülést. Ezeken az igazgatósági üléseken az igazgatók folyamatosan teljes létszámban, vagy legfeljebb egy-egy személyt nélkülözve vettek részt. Kornfeld Zsigmond neve és aláírása éveken át szerepelt szinte minden igazgatósági ülési jegyzőkönyvön, szorgalma bizonyítékként. A többi hitelbankos vezető, örgróf Pallavicini Ede, Mauthner Zsigmond és Frank Anton, Kornfelddel együtt szinte az év minden napján ülésezett.

A bankszakma nyelvének lassú magyarrá válását bizonyította, hogy a közgyűlési iratok még 1880-ben, 1881-ben és 1885-ben is német nyelven voltak vezetve. A német nyelv Kornfeld Zsigmond számára nem lehetett akadály, hiszen neki és családjának is ez volt az

anyanyelve és a magyar nyelv megtanulásával csak néhány évnyi Magyarországon tartózkodás után kezdtek el foglalkozni.

A mindennapos igazgatósági üléseken az igazgatókon kívül egy írnok is részt vehetett, az iratok ugyanis német, nyomtatott fejlécük mellett német kézírással tartalmazzák a lényegi részt.

A Magyar Általános Hitelbank hivatalos nyelvén fokozatosan a magyar vált, az iratok fejléce 1886-tól magyar nyelvű, és az addig németesen direktorként aposztrofált Kornfeld Zsigmond innentől kezdve már igazgatóként szerepelt, bár a tartalmi részt továbbra is német nyelven jegyezték fel.¹⁷⁵

A Magyar Általános Hitelbank vezetőinek, köztük Kornfeld Zsigmondnak kicsit ijesztő szorgalmára jellemző, hogy az igazgatóság úgy ülésezett minden nap, hogy december 24-én és december 31-én is megtartották a szükséges megbeszélést. Kornfeld természetesen mindig szerepelt a résztvevők névsorában.¹⁷⁶

Az igazgatósági ülések nem minden nap szóltak millió forintos üzletekről. Kornfeld Zsigmond és igazgatótársai sokszor egészen profán és emberi, de a Magyar Általános Hitelbank érdekeit szolgáló ügyeket vitattak meg és döntöttek el ezeken az üléseken. A legkülönbébb esetek kerültek itt elő a komoly banki dolgok mellett. Szó volt például házassági engedély megadásáról egy tisztségviselőjük számára, egészségi állapot miatti munka alóli átmeneti felmentésről, két hét szabadság kérelemről egy hirtelen jött és jutányos áru olaszországi utazás miatt, valamint három hét szabadság kérelemről államtudományi szigorlatra való készülés miatt.¹⁷⁷ Kornfeld Zsigmond és igazgatótársai minden kérést megvitattak és igyekeztek méltányos, az intézmény és az egyén, az adott dolgozó érdekeit egyaránt szolgáló döntést hozni. Kornfeld számára a személyzeti ügyek hivatali kötelességet is jelentettek egyrészt, másrészt Kornfeld mindig is törekedett az emberi tényezővel való foglalkozásra a munka hatékonyságának növelése érdekében.

Az igazgatók teljes tevékenységüket és minden munkaerejüket kötelesek voltak a Hitelbank intézményének szentelni. Saját számlára üzleteket folytatniuk a legszigorúbban tilos volt. Más vállalkozásokban részt vehettek személyesen, de csak az igazgatóság jóváhagyása esetén.

---

¹⁷⁵ MNL OL Z 50 Közgyűlési és Igazgatósági Iratok 12. csomó, 4. tétel

¹⁷⁶ MNL OL Z 50. 13. csomó, 4. tétel

¹⁷⁷ MNL OL Z 50 Közgyűlési és Igazgatósági Iratok 12. csomó, 4. tétel

Kornfeld Zsigmond státusza kiemelkedett a többi tisztviselő pozíciója közül. Kornfeld 1900-tól vezérigazgatóként felügyelte és intézte a Központi Osztályhoz tartozó összes ügyet. A Központi Osztály vezetése mellett személyesen Kornfeld képviselte a bankot az államigazgatással és a hatóságokkal szemben szintén minden esetben.¹⁷⁸

Ebben az időben már a Központi Osztály és a vezérigazgató feladatai voltak a vezető testületi szervek funkcióival összefüggő ügyek, mivel a bank időközben jelentős növekedésnek indult és a dolgozók száma is jócskán megszorodott. A Központi Osztály hatáskörébe tartoztak ezen kívül általában a bizalmas természetű ügyek, a bizalmas levelezés, a könyvelés intézése és felügyelete, a személyzeti ügyek, valamint a konzorciális ügyek intézése.

A Hitelbank vezetői számára a konzorciális üzletek kiemelt jelentőségűek voltak. A Magyar Általános Hitelbank dokumentumaiban időszakonként más-más névvel jelölt ügyletfajta sajátosságai jellemzőek. Ezeket az ügyleteket konzorciális, szindikátusi, társas üzleti, kartell és tranzakciós ügyletnek egyaránt nevezték. Közös nevezőjük a bank szervezetén belüli feladatok meghatározása szempontjából az volt, hogy szigorú üzleti titokként kezelt, több bel- és külföldi vállalat és intézmény, esetleg hatóság részvételével és megállapodásával jöttek létre. Ezeknek az ügyleteknek teljes áttekintését és az összefüggések ismeretét szervezetileg csak és kizárólag a bank legfelső vezetésének és a bizalmas feladatokat ellátó Központi Osztálynak tették lehetővé. Az ilyen típusú ügyletek technikai lebonyolításánál a banküzlet folyó tevékenységéhez tartozó feladatot általában az arra illetékes osztályok végezték el. Ez lehetett az értékpapír-, a letét-, a pénztár- vagy a könyvelésosztály. A konzorciális ügylet nevű üzletitípus esetében a döntés vagy döntések a pénzügyi legfelső vezetésének bábáskodása mellett, zárt ajtók mögött jöttek létre, a készpénzre váltás, a megvalósulás pedig az alsóbb osztályok dolga maradt, kérdezősködés nélkül.

Ezeken túlmenően is voltak teendői a Központi Osztálynak. Feladatai közé tartozott a sajtókapcsolatok ellátása, a peres és peren kívüli jogi ügyletek folyamatos intézése. Később, a huszadik század elején külön jogügyi szakosztályt is létrehozta az egyre több és egyre bonyolultabb jogi ügy miatt, melyek már szakmunkát igényeltek a bankon belül.

A Központi Osztály ügykörébe tartozott a Magyar Általános Hitelbank minden vitás adó- és illetékügye, a pénzügyi jelzáloggal biztosított követeléseinek intézése, valamint az összes ingatlanügy.

¹⁷⁸Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 64.-68. p.

Ennyi mindent átlátni csak nagyon jó képességű, kitartó és folyamatosan megfelelő idegállapotban levő ember tudott.

Kornfeld feladata volt a Központi Osztály ügykörébe tartozó ügyletekkel kapcsolatos levelezés aláírása is. Ide tartozott a minisztériumokkal, hatóságokkal, társaságokkal, valamint az igazgatóság határozatainak végrehajtása érdekében folytatott levelezés és a dualista állammal kötendő üzletek előkészítésére vonatkozó megállapodások is. Ezek csak akkor tudtak gördülékenyen haladni és megvalósulni, ha Kornfeld átlátta őket. A nagy ívű pénzügyi manőverek így tudtak realizálódni, hosszas előkészítő munka után.

A Magyar Általános Hitelbank vezetése óriási terhet rótt Kornfeld vállára, mivel az azzal szorosan összefüggő személyi és jogi felelősség ebben az időben már létezett. Ezt egyértelműen ki is emelték a Magyar Általános Hitelbank alapszabályában is.¹⁷⁹

Az 1880-as évek elején a Magyar Általános Hitelbank, áruüzleteivel és az iparvállalatok alapításával a korabeli német mintájú vegyes bankokhoz vált hasonlónvá.

A Magyar Általános Hitelbank a huszadik század elejére megváltozott. Kialakultak a viszonylag szerény méretű kezdeti pénzügyintézetből a modern kor viszonyaihoz üzleti és személyi szempontból elengedhetetlen struktúrák. Kornfeld szerepe ebben a dologban is kiemelkedő jelentőségű, mivel közbenjárására módosított működési és szervezeti szabályzatot bocsátottak ki. Ez a szabályzat egy jól szervezett nagybank zavartalan működésének kritériumait, a bank biztonságát illető fejezetet, valamint az alkalmazottakkal szembeni követelményeket, jogaik és kötelességeik egyértelmű meghatározását tartalmazta.

A Magyar Általános Hitelbank ügy- és üzletkörének újfajta, az eddig meghatározott négy fő szervezeti egységénél tagoltabb és szerteágazóbb szabályozása 1905. március 1-én lépett életbe.

Ez a változtatás nem pusztán egy banktörténeti és technikai emlék, a banküzlet és banküzem legfontosabb kérdéseit szabályozta és ma is létező, nélkülözhetetlen és aktuális intézkedéseket, magatartási követelményeket és jól átgondolt tiltásokat írt elő a szervezeti egységekben dolgozó számára. A kezelési utasítás tíz fejezetre tagolódott.

A Magyar Általános Hitelbank osztályai a századelőn a következők voltak: Titkárság, Pénztári Szolgálat, Váltóosztály, Értékpapír-számfejtőség, Tőzsdeosztály, Bankosztály-levelezés, Bankosztály-könyvvitel, Áruosztály, Anyagszerkezelés és Szolgásműhelyzet.¹⁸⁰

¹⁷⁹Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 70.-71. p.

¹⁸⁰Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank: 73. p.

A huszadik század első évtizedére kialakult a Magyar Általános Hitelbank modern banküzeme, annak minden lényeges elemével együtt. A megjelölt pénzügyintézet belüli specializációt és diverzifikációt jellemezte, hogy ebben az időszakban a Hitelbank pénztára saját szervezettel bírt és a pénztár bankon belüli működést egy külön, negyven oldalas, mindenre kiterjedő szabályzat részletezte. A Magyar Általános Hitelbankban ekkor tízféle pénztár létezett, amelyek a következők voltak:

1. központi pénztár,
2. főpénztár,
3. bevételi pénztár,
4. kifizetési pénztár,
5. ércz pénztár,
6. szelvény pénztár,
7. szelvénygyűjtő pénztár,
8. pénztári számfejtőség,
9. postakezelés,
10. takarékbetéti üzlet.¹⁸¹

Ez a pénztárosztály sok embernek adott munkát és megélhetést, ugyanakkor folyamatos, hatékony és gördülékeny üzletmenete nagyban függött a személyzeti ügyekkel is foglalkozó Kornfeld Zsigmond szervezési tehetségétől.

A sok munka, szervezés és lebonyolítás, a nagy összegeket megmozgató tranzakciók felelőssége, a rengeteg nehézség, amellyel egy nagybank igazgatása járt, jelentős százalékban Kornfeld Zsigmond vállán nyugodtak.

A stresszes helyzeteket, a kimerítő tárgyalásokat hosszútávon pihenés nélkül nem lehetett kibírni. Az ilyen jellegű feszültség kipihenésére az időnként munkával töltött hétvégék nem lehettek elegendőek.

Kornfeld néha hosszabb szabadságot is kért bankjában. Egy ilyen nagyobb idejű szabadságot vett igénybe 1902-ben például, amikor nyáron két hónap szabadságot igényelt fáradalmi kipihenésére.¹⁸²

Egy-egy ilyen szabadság lehetővé tette Kornfeld Zsigmond és családja számára a Budapestről, a mindennapi kötelezettségekből való kiszabadulást.

¹⁸¹ MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt. Okmánytár, 55. csomó, 826. tétel

¹⁸² MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.146

Kornfeld ilyenkor általában Rakovicon található birtokára vagy kedvenc országába, Olaszországba utazott szeretteivel.

A huszadik század elején a Magyar Általános Hitelbank Budapesten belül nem tudott növekedni, de az ország egyéb pontjain létrehozandó fiókok, fióklék kiépítése napirenden volt.

Még a magyar székesfővárostól nagy távolságra található Brassóban is láttak potenciált a Hitelbank vezetői és már 1903-ban a brassói fiókinstitutuk személyzetének létrehozásáról tárgyaltak.¹⁸³

Az országos hálózat létrehozása ebben az időben nem pusztán presztízskérdés volt a budapesti, nagy és tőkeerős pénzintézmények számára, hanem az elérhető profit növelésének is eszköze.

A Magyarország különböző vidékein elszórtan, a nagyobb centrumokban létrehozott új pénzintézetekkel Kornfeld Zsigmond és a Hitelbank többi vezetője a gyengébb közlekedésű tájak jobb hitelezését igyekeztek megszervezni. Az előnyök kétoldalúak voltak, a Budapesttől távol élők helyben el tudták intézni az igényeiket és a pénzt is ugyanott megkapták, az intézmény pedig egy teljes vidék vagy tájegység pénzigényéből származó kamatot tudott begyűjteni folyamatosan.

III./4. Kornfeld Zsigmond nagy üzletei a Hitelbank vezetőjeként

A Magyar Általános Hitelbank óriási összegek felett diszponált, és Kornfeld Zsigmond kezében volt a döntés, a tőkét hogyan szaporítják.

A tőke felelősséggel is járt, a pénz léte a Hitelbanknál nem volt szükségszerű, egy helytelen döntés, egy rosszul megválasztott üzlettárs, egy nem kellő alaposággal megírt szerződés akár viszonylag rövid idő alatt óriási anyagi veszteségeket tudott okozni akármely pénzintézet életében. A legnagyobb veszélyt a rossz és a rosszul megválasztott üzlet jelentette.

A Magyar Általános Hitelbank legfelső szintjein is tisztában voltak ezzel és szabályozták a személyi felelősség kérdését is. *„Az igazgatóság minden határozatáért és intézkedéséért az igazgatóság minden tagja felelős,“* határozta meg a Hitelbank közgyűlése.

---

¹⁸³ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.147

A párhuzamos játszmáknak is igyekeztek gátat szabni. „Az igazgató nem folytathat üzletet saját kezére vagy másnak számlájára.”¹⁸⁴

Kornfeld Zsigmond bankvezetőként széles döntési jogkörrel rendelkezett, de ugyanakkor nagy felelőssége is volt a tőkekihelyezés kapcsán. Kornfeld azonban egész pályafutása alatt megfelelő óvatossággal állt a bank pénzügyeihez, jó érzékkel látta meg és használta ki az adódó alkalmakat.

Pályafutásának talán legnagyobb üzlete volt az 1892-es valutarendezés,¹⁸⁵ melynek finanszírozására járadék-kölcsönt bocsátottak ki.

Ez az 1892. évi magyar királyi adómentes 4%-os járadék-kölcsön hihetetlen magas összegen, 1.062.000.000- korona névleges névértéken került kibocsátásra. Az összeg óriási volt, Kornfeld pedig nagy jelentős sikert ért el a kibocsátás lebonyolításával.

Erre az időre a nemzetközi és az európai pénzügyi rendszer már csaknem teljes egészében létrejött és ebben a financiaális kiépültségben a magyar pénz is tényező volt, mellyel számoltak szerte egész Európában.

A modern tőkemozgásra jellemző volt, hogy a járadék-kölcsön kamatait nem csak a Magyarországon található bankfiókokban vehették fel, hanem már Európa több városában is.

A kamatokhoz hozzájuthattak az összes magyar királyi állami és adópénztáraknál, valamint Budapesten a Magyar Általános Hitelbanknál, Bécsben a K. K. priv. Oest. Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe, a K. K. priv. allgemeine Österr. Bodencredit-Anstalt intézeteknél és a S. M. von Rothschild bankháznál, Berlinben a Direction der Disconto Gesellschaft intézetnél és az S. Bleichröder bankháznál, Frankfurtban az M. A. von Rothschild & Söhne bankháznál, Amszterdamban pedig az S. M. von Rothschild bankház által kijelölendő helynél.

Kornfeld Zsigmond munkája ekkor már nem csak Magyarországra korlátozódott, hanem a tőkés Európa több országára is kiterjedt. Ez a kibocsátás bebizonyította a magyar pénzrendszer életképességét. A kibocsátás siker volt nem csak Kornfeld Zsigmond, hanem az egész magyar közgazdaság számára.

---

¹⁸⁴ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt., Közgyűlés és Igazgatóság, 1. csomó, 1. tétel: Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig

¹⁸⁵ Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása az aranykoronára történő áttéréssel egyidejűleg valósult meg. Egy osztrák értékű ezüstforint két koronára volt átváltható. Gergely Jenő in, Magyarország Története, Előidőktől 2000-ig: 473. p.

Az üzletben részt vevő többi intézményt megnézve a sikeren Magyarország és Kornfeld még valakikkel osztozni kényszerült. A résztvevő intézmények döntően a Rothschild-család érdekeltségébe tartoztak. A siker Rothschild-hátteret takart, a lebonyolításhoz az ő európai szinten kiemelkedő jelentőségű hálózatuk igénybevétele is szükséges volt.

Az 1892-es valutarendezés céljaira kilencven millió aranyforint névértékű, 4%-kal, aranyban kamatozó, adómentes magyar királyi járadékkölcsönt bocsátott ki a magyar királyi pénzügyminisztérium vezetésével megbízott Wekerle Sándor, magyar királyi miniszterelnök.

Az 5%-os és 6%-os, aranyban kamatozó magyar kötvények konverziójának keresztülvitelére konzorciummá¹⁸⁶ alakultak bizonyos bankházak.

Az üzlet vezetésével és lebonyolításával egy öttagú szindikátusi¹⁸⁷ bizottságot bíztak meg, mely a következő tagokból állt: a Magyar Általános Hitelbank Budapesten, a császári és királyi Szabad Osztrák Kereskedelmi és Ipar Hitelintézet Bécsben, a császári és királyi Általános Földhitelintézet szintén Bécsben, a Direction der Disconto-Gesellschaft Berlinben és az S. M. von Rothschild bankház ugyancsak Bécsben.

Az itt részt vevő intézmények között is felfedezhető egy jelentős Rothschild szerepvállalás.

A Rothschild-család mindig nagy súlyt fektetett a gyors, ugyanakkor diszkrét információáramlásra. Tudták, hogy a gyorsan megszerzett, megfelelő információ mekkora hatalmat és profitot biztosíthat birtokosának. A modern kor technikai vívmányainak használatát már eleve belefoglalták a megállapodásokba. Az üzletben részt vevők a körülményekhez képest bár kötelesek voltak személyes érintkezés útján megállapodni az egyes részletekben, azonban ha erre nem volt lehetőség, levélben és táviratban is kommunikálhattak egymással.¹⁸⁸ A távirat, mint modern üzenetküldési forma ekkor terjedt el, és percek alatt értesíteni lehetett vele bármely, akár több száz kilométeres távolságban levő személyt. Tudták ezt a pénzemberek is, és igyekeztek a piac legkisebb rezdüléseiről is gyorsan informálódni, hogy szükség esetén késlekedés nélkül léphessenek.

¹⁸⁶ vö. „szindikált kölcsön” Más néven konzorciális kölcsön, több bank együttes hitelnyújtása. Rendszerint nagy összegű hitel, ezért a hitelezők széles körét kell összetoborozni, azaz szindikálni. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 457. p.

¹⁸⁷ „szindikátus” A tőkés monopóliumok egyik, a kartellnél fejlettebb formája. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 457. p.

¹⁸⁸ MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt., Okmánytár, 6. csomó, 144. tétel

A Magyar Általános Hitelbank vezetőjeként Kornfeld Zsigmond üzleti tevékenységének része volt a kölcsönök nyújtása is. Ez a kölcsön folyósítás azonban nem pusztán magánszemélyek és gazdasági társaságok tőkével való ellátását jelentette.

A XIX. század vége felé egy új üzleti típus jelent meg a pénzügyi szolgáltatások közt. A bankok ekkor fedezték fel, hogy törvényhatóságok számára is nyújthatnak hitelt, ezáltal azok helyenként akadozó működését kicsit megolajozzák. Ezeket a kölcsönöket falvak, városok vették fel, a kölcsön felvételéről a helyiség előjárói döntöttek és tárgyaltak a banki vezetőkkel. A törvényhatósági kölcsön elterjedt Magyarországon, sok település vett fel így hitelt.

Az ilyen típusú hitelnyújtásban a Magyar Általános Hitelbank is részt vett. A Hitelbank ilyen irányú legnagyobb volumenű üzlete a fővárossal kötött üzletben való részvétel volt.

Ebben Kornfeld Zsigmond bankja mellett több hazai pénzügyi intézet is részt vett.

A főváros ötven éves futamidővel harminc millió korona névértékű, 4%-os adómentes kölcsönt vett fel 1897-ben, mely azonban csak az első részlete volt egy ennél is nagyobb, százmillió korona névértékű hitelnek, melyre egy évvel korábban, 1896-ban kötöttek szerződést az üzletben részt vevő felek.

A nagy összegű kölcsön Budapest területén létesítendő új, közérdekű beruházások fedezésére szolgált.

A kölcsön felvételét hosszas tárgyalások előzték meg a Budapest vezetése és a bankok képviselői között. A Magyar Általános Hitelbank nevében a kölcsönszerződésen Kornfeld Zsigmond és Ullmann Adolf neve szerepel.¹⁸⁹

A XIX. század a tőke évszázada volt, nem csak Magyarországon, hanem szerte a civilizált világban. Ahol megjelent, ott kapitalista viszonyokat teremtett exponensei segítségével, majd ha az adott terület pénzzel ellátottsága már biztosítottá vált, újabb területeket keresett magának, ahol szintén a gazdaság megtermékenyítésének feladatát végezte.

Ez a folyamat lejátszódott történetünk idején először akkor, amikor a nyugati, elsősorban osztrák és német területről érkező tőke behatolt Magyarországra, majd nem sokkal

---

¹⁸⁹ MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt., Okmánytár, 6. csomó, 147. tétel, Budapest Székesfőváros 4%-os Adómentes Törlesztéses Kölcsöne Szindikátus 1897

később lejátszódott még egyszer, mikor Magyarországon megerősödve tovább indult déli irányba, a Balkán-félsziget felé.

Ebben a délre irányuló, és a századfordulótól, folyamatossá váló tőkeexportban azonban már magyarországi szakemberek és a magyarországi anyagi eszközök is tevőlegesen részt vettek.

Lehetőséget jelentett a tőkekihelyezésre Bosznia-Hercegovina megszállása. A boszniai területek sok évszázados török uralom után kerültek ismét be az európai vérkeringésbe az Osztrák-Magyar Monarchia csapatainak jóvoltából.

Bosznia-Hercegovina térsége nagyon elmaradottnak számított, így a megjelenő tőke a boszniai gazdaság élénkülését és a befektetett tőke megsokszorozódásának lehetőségét feltételezte. Az új országrészben ipar alig, szinte csak nyomokban volt megtalálható, a lakosság döntő százalékának megélhetését évszázadok óta a mezőgazdaság biztosította.

A két elsődleges gazdasági szektor, az ipar és a mezőgazdaság mellett a harmadik, a szolgáltató, Bosznia-Hercegovinában ekkor még ismeretlen volt, bankok, pénzügyintézetek nem voltak a tartományban.

Ezt a lehetőséget, ezt a hiányt ismerte fel Kornfeld Zsigmond már a legelején, mikor a Magyar Általános Hitelbank 1879. október 9-i közgyűlési ülésén felvetette, hogy az újonnan elfoglalt ország székhelyén, Szarajevóban, létesítsenek ügynökséget, mely a boszniai só- és terményüzlet már korábban meglévő és aktívan funkcionáló lehetőségeit tudná kihasználni.

A Magyar Általános Hitelbank vezetőjének elszántságát mutatta az is, hogy nem sokkal később, az 1879. november 10-i banki közgyűlésen már arról tett jelentést, hogy a Bosznia-Hercegovina fővárosában felállítandó ügynökség érdekében Szarajevóban járt, hogy az ottani lehetőségeket számba vegye egy esetleges bankfiók érdekében.¹⁹⁰

Kornfeldet, mint igazi financiert foglalkoztatta a tőke kihelyezésének ez az új lehetősége.

A boszniai előnyomulásban kiválóan látszott a tőke útja, amint előbb nyugatról keletre, Bécsből Budapestre érkezett, majd onnan tovább, déli irányba fordulva, Szarajevó felé haladt. Az áramlás körüli koordináló és terelő tevékenységet ebben az esetben Kornfeld Zsigmond végezte.

A Magyar Általános Hitelbank vezetőjeként Kornfeld számtalan üzletet hozott létre. A Hitelbank legnagyobb volumenű beruházásai közé tartoztak a vasútépítések. A vasutak létrehozása jelentős tőkét és komoly műszaki-tervezési háttérrel igényelt. Kornfeld Zsigmond

¹⁹⁰ MNL OL Z 50 A Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1. csomó, 1. tétel, 7. sorszám

bankja számára nem lehetett mindegy, hogy az általuk finanszírozott beruházás milyen minőségű, és vajon rentábilis lesz? Meg kellett alaposan gondolniuk bármely nagy beruházás finanszírozását. Kornfeld nagy alaposággal végezte ezeket a munkákat, minden részletre kellő óvatossággal odafigyelve. A vasúttal kapcsolatos minden tevékenységet a legapróbb részletekig kidolgozott és a tervezett és megtett lépéseket folyamatosan megosztotta a Magyar Általános Hitelbank többi vezetőjével és a bank közgyűlésével.

Vasútépítéssel kapcsolatos kifinomult munkamódszerére jellemző, ahogyan a Budapest-Zimony vasútvonal ügyét intézte.

Mivel a Hitelbank budapesti fiókjának nem volt elegendő pénze a tervezett vonal finanszírozására, Kornfeld Zsigmond a bécsi anyaintézményhez fordult tőkéért, mely lépésről a Rothschild-házhoz is értesítette.

Az engedélyeztetés azonban már a pénzügyintézetek és azok vezetőinek hatáskörén kívül esett, így Kornfeldnek azt a magyar királyi kormánnyal kellett letárgyalnia.

A szükséges engedélyek beszerzése tárgyában levelezett a közlekedésügyi miniszterrel és a pénzügyminiszterrel is.

A vasútvonal kiépítéséhez szükséges tőke beszerzésének terve, a vasút irányvonala és a kivitel módja így lassan, sok nehéz, fáradtságos tárgyalás útján állt össze, melyek során Kornfeld erőteljesen képviselte pénzügyintézete legfőbb érdekét, az üzlet végső rentabilitását.¹⁹¹

Az elért eredményekről, részeredményekről Kornfeld folyamatosan tájékoztatta megbízóit, így tartva fenn személye felé a bizalmat és megtudva egyúttal az esetleges ellenérveket is.

A feladat komplex volt, miközben a legmagasabb politikai és üzleti körökkel járó folyamatos kapcsolattartás is a részét képezte a munkának, de Kornfeld végül keresztülvitte a vasúti üzlet megvalósítását.

A Magyar Általános Hitelbank Kornfeld Zsigmond vezetésével a magyarországi hitelélet egyik legjelentősebb tényezőjévé nőtte ki magát. Az intézet jelentősége pedig nem csupán rövid távú sikerekben mutatkozott meg. Stabílan és sokáig jól teljesített a pénzügyintézet, évek hosszú során át a megtermelt profit Kornfeld szakértő vezetése alatt jelentős összeg volt.

Az utolsó lezárt teljes évben, 1908-ban, mikor még Kornfeld Zsigmond állt a Magyar

---

¹⁹¹ MNL OL Z 50 A Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1. csomó, 1. tétel, 7. sorszám

Általános Hitelbank élén, az intézmény 7.833.472 korona és 32 fillér tiszta nyereséget tudott elérni mérlege szerint.¹⁹²

Ez hatalmas összegnek számított a maga korában, a magyarországi pénzintézetek közül ilyen teljesítményre csak kevesen voltak képesek a Magyar Általános Hitelbankon kívül.

Ez az összeg nem csak az egyszerű banki tevékenység eredménye volt. Bele kellett számítani az állambankári feladatok betöltéséből származó profitot, a megszerzett részvények és az egyéb, érdekkörükben levő gazdasági társulásokból származó jövedelmet is.

Kornfeld Zsigmond vezetésével a Magyar Általános Hitelbank egy komoly konglomerátummá, egy széles tevékenységi spektrumú hatalmas vállalkozássá tudott nőni az évtizedek során.

Kornfeld útját sok nagy és megszámlálhatatlan mennyiségű, folyamatos kicsi üzlet jelentette.

A jelentős üzleti sikereket a neves bankvezető komparatív gondolkodása, mellyel a nagy üzleteket hozta létre és felügyelte, valamint kitartó, puritán viselkedésével párosuló szorgalma tette lehetővé.

III./5. A Hitelbank és a dualista állam pénzügyi kapcsolatai

A XIX. század második fele a magyar államháztartás pénzügyi rendbetételének időszaka is volt. A közmondásosan zilált magyar állami pénzügyek több szempontból is javításra és megújításra szorultak.

E nagy folyamatban részt vett, az állam hitelezője, a Magyar Általános Hitelbank is, élén Kornfeld Zsigmonddal, aki jelentős részt vállalt a fiskális ügyek modernizálásában.

Kornfeld Zsigmond budapesti pénzintézetének tiszta nyeresége 1878-ban 1. 167. 628-forint volt.

Talán nem volt véletlen, egy bizonyos determináltságot is jelenthetett, hogy egy ilyen volumenű bankszakember pont ekkoriban lépett be a hazai pénzügyi életbe.

---

¹⁹² MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., B. Közgyűlési és Igazgatósági Iratok 1874-1926, 2. csomó, 2. tétel

A rendezett, modern pénzügy egyet jelentett Kornfeld tevékenységével és a magyar államnak erre szüksége volt, ha fel akarta venni a versenyt az Európában tőle nyugatra található országokkal, akik már előrébb jártak a kapitalizmus rendszerének kialakításában.

A magyar állam ekkor még függő adósságokkal¹⁹³ dolgozott. Az a fogalom, hogy a „kötségvetés betartása”, nem is létezett. Azok az egyébként számottevő bevételek sem folytak be az államkincstárba, melyekből az előirányzott kiadásokat fedezhették volna. Ezen kívül a költségkereteket rendszeresen és módszeresen túllépték. A magyar államháztartás irányításából hiányzott a mindent összefogó erős kéz és az egységes, koncepciózus gondolkodás.

A zárszámadásokkal senki sem törődött a parlamentben, a képviselőket csak a költségvetés érdekelte.¹⁹⁴

Változás akkor kezdődött, mikor gróf Szapáry Gyula került a pénzügyminiszteri székbe. Szapáry első miniszteri ténykedései közé tartozott, hogy összehívatta a pénzügyi bizottságot, mert olyan horderejű állampénzügyi intézkedések tervezetéről volt szó, hogy azt nem akarta parlamenti alátámasztás hiányában elkezdni.

Magyarországnak pénzre volt szüksége, mégpedig gyorsan. Jelentős összeget, hetvenötmillió forintot kellett előteremteni 1879. augusztus elsejére és szintén hetvenötmillió forintra volt szükség 1878. december elsejére, a 6%-os kincstári utalványok beváltásához.

Szapáry a biztonság kedvéért a pénzügyi bizottság ülése előtt magához kérte Kornfeld Zsigmondot, aki egy kész pénzügyi tervvel a kezében jelent meg a miniszteri audiencián.

Ez az elképzelés azt tartalmazta, hogy a Rothschild-csoport hajlandó közreműködni abban a dologban, hogy a magyar állam addigi függő kölcsöneit járadékkölcsön¹⁹⁵ változtassa át. Az ebben közreműködő hitelintézetek tulajdonképpen egy Rothschild-konzorciumot jelentettek, Kornfeld nem csak a maga bankja, a Hitelbank nevében beszélt,

---

¹⁹³ „függő adósság” Az államkölcsön lehet rövid, közép és hosszú lejáratú. A rövid és középlejáratú államkölcsön felvételéből származó államadósságot függő államadósságnak, a hosszú lejáratú államkölcsönből eredő tartozást állandósított, fundált államadósságnak is nevezik. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 26. p.

¹⁹⁴ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 13. p.

¹⁹⁵ „járadékkölcsön” Járadék minden olyan jövedelem, amelyet valamely tulajdon után élveznek, anélkül, hogy termelő tevékenységet folytatnának. Egyik formája a különböző értékpapírok alapján élvezett jövedelem, amely rendszerint a kamat vagy az osztalék formáját ölti. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 245. p.

képviselte az egész tulajdonképpen Rothschild-hálózatot.¹⁹⁶ Az említett konzorcium tagjai a következő pénzügyintézmények voltak:

1. Magyar Általános Hitelbank,
2. Credit-Anstalt, Bécs.
3. S.-M. von Rothschild, Bécs,
4. Moritz Wodianer, Bécs,
5. de Rothschild Frères, Párizs,
6. M. A. von Rothschild, Frankfurt,
7. Disconto Gesellschaft, Berlin,
8. Bleichröder, Berlin.

Ez a terv egy új dimenziót jelentett a magyar pénzügyi életben és Kornfeld működése ezekben a műveletekben mindjárt az elején új helyzetet teremtett.

Az év végén, még 1878-ban, majd a következő évben, agitációjának hatására a német, németalföldi és francia piacokon mindösszesen háromszáztizenhárommillió forint névértékű magyar aranyjárdékot¹⁹⁷ sikerült eladni. Az eladási kurzusok emelkedtek. Az 1880-ban eladott aranyjárdék utolsó tételét a közreműködő Rothschild-csoport már Magyarország számára kiemelkedő haszonnal tudta továbbítani.

Az eladások 1879-ben és 1880-ban főként Franciaországban történtek. Kornfeld óriási munkát tett bele, minden erejével a művelet sikerén dolgozott és évenként háromszor-négyszer elutazott ez ügyben Párizsba, ahol az ottani Rothschildokkal keresett és talált is megfelelő üzleti kapcsolatot. Ezt a megszerzett nexust arra használta fel, hogy a magyar államhitelet útját egyengesse és növelje az eladásokat.

Több pozitív tényező is érvényesült egyidejűleg. A Szapáry-féle rendcsinálás a magyar pénzügyekben, a magyar államháztartásban, mely elősegítette Kornfeld akcióit, volt az egyik.

---

¹⁹⁶ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 15. p.

¹⁹⁷ „aranyjárdék” Aranyra szóló és aranyban kamatozó állami járadékadósság. Az első magyar járadékadósság 1878-ban jött létre. (XLIX. tc.) A 6%-os aranyjárdékból kibocsátásra került összesen négyszázmillió forint, átlag 77,13 eladási árfolyam mellett. Befolyt aranyban 308. 535.271- forint. A kibocsátási költségek 10. 564. 712- forintot tettek ki. 1881-ben e 6%-os aranyjárdék beváltására létesült a 4%-os aranyjárdék. Ebből kibocsátásra került 592. 000. 000-forint, átlag 74,41 árfolyam mellett aranyban. Befolyt 440. 541. 254- forint aranyban. A kibocsátási költség ekkor 1. 474. 635- forint volt. Pallas Nagy Lexikona II. kötet: 33. p.

Kornfeld pénzügyi éleslátása és szorgalma volt a másik. A harmadik pedig a francia pénzbőség, mely erősen közrejátszott az akció sikerében.¹⁹⁸ Alig tíz évvel a szedáni vereség¹⁹⁹ után ez a pénzbőség olyan mértékben jelentkezett, hogy Franciaország nem csak Európa nagy részét tudta tőkével ellátni, hanem az Amerikai Egyesült Államok akkori újabb gazdasági fellendülésében is jelentős szerepet játszott.

A fenti ügylet volt a négyszázmillió forint névértékű, 6%-os magyar aranyjáradék, mely kibocsátást siker koronázott.

A pénzügyi bizottság ülésére meghívták Kornfeldet, aki jelentette, hogy a pénzügyi szempontból legjobb európai piacokon nagy érdeklődés mutatkozott a magyar aranyjáradék iránt. A négyszázmillió kibocsátásból sikerült háromszáznyolcvanötmilliót gyorsan és könnyen kihelyezni a kurrens európai piacokra.²⁰⁰ A fennmaradó tizenötmillió forint névértékű magyar aranyjáradékon néhány hónap leforgása alatt szintén túladtak.

Nem sokkal a magyar aranykorona járadék kibocsátása után Kornfeld Zsigmond újabb nagyszabású ügyletet hozott tető alá a magyar állam és a Magyarországon általa, a Magyar Általános Hitelbankon keresztül képviselt Rothschild-csoport között.

Az 1880-as években a Rothschildok vállalták a negyvennégy millió forint névértékű Tiszaszabályozási és Szegedi Nyerevényjáték kölcsönkötvények kibocsátásának teljes lebonyolítását. Ez az ügylet volt a magyar közhitel első 4%-os megjelenése az európai

---

¹⁹⁸ A francia pénzbőség oka Franciaország gazdasági megerősödése volt, ahol ekkor demokratizálódott a tőke és hatalmas profitok alakultak ki, melyek elsősorban a kőszénbányászatból, a fémiparból és a bankvállalatokból származtak., de a gazdaság egészében jellemző volt a tendencia. Franciaország ipara és kereskedelme óriási méreteket öltött, pénzügyi tevékenysége mindinkább nemzetközivé vált.

E mellett a XIX. század utolsó évtizedeiben Franciaország nagyarányú gyarmati terjeszkedésbe kezdett, amely mögött politikusok, üzletemberek, a kérdéses országban letelepedett, illetve ott szolgáltatást teljesítő kereskedők, felfedezők és katonatisztek közös eltökéltsége állt. Franciaország néhány év leforgása alatt berendezkedett Tuniszban, Tonkinban, Annamban, kongóban, a Niger mentén és rövid időre Madagaszkár szigetén is. Ez gazdasági (fogyasztó területek és piacok kialakítása) és politikai okokból egyaránt fontos volt számukra. DUBY, Georges szerk., Franciaország Története II.: 130.-150. p.

¹⁹⁹ 1870-ben Leopold von Hohenzollern német herceg jelöltette magát a megüresedett spanyol trónra, Franciaország követelte Leopold jelölésének lemondását, ami meg is történik. A franciák úgy látják, elérkezett az alkalom a megingott rendszer visszaállítására és III. Napóleon hadat üzen. A magas színvonalú, modern német csapatok a Sedani medencében bekerítik a franciákat. III. Napóleon is fogságba esik, rendszere pedig összeomlik. DUBY, Georges szerk., Franciaország Története II.: 118. p.

²⁰⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 16. p.

piacokon. Ennek az új típusnak a kihelyezése is sikerrel járt, melyben szerepet játszott az Európában továbbra is jellemző pénzbőség és az ezzel összefüggő beruházási kedv.

A jelentős pénzbőséggel összefüggésben nemzetközi fezőrök²⁰¹ jelentek meg a magyar székesfővárosban és pénzt kínáltak a kincstárnak beruházási célokra. Ez a jelenség érlelte meg Tisza és Szapáry fejében az elhatározást, hogy vasúti beruházási elsőbbségi kötvényt²⁰² kell kibocsátani.

Az ezzel kapcsolatban elkészített tervezetet Szapáry megmutatta Kornfeldnek és egyúttal feltárta előtte azt is, hogy a magyar államnak már több ajánlata is van a megvalósításra. Ezzel az információátadással a kincstár azt szerette volna demonstrálni, hogy bár szívesen ápolják a kapcsolatot a Rothschild-csoporttal, akik mindenkor készséggel álltak a magyar állam pénzügyeihez, azért nincsenek teljes egészében rájuk utalva, nincsenek monopolhelyzetben Magyarországon, és ha jobb ajánlat érkezik, van rajtuk kívül is választási lehetőség.

Ezt a rejtett üzenetet Kornfeld Zsigmond átlátta és azt tanácsolta Szapárynak, hogy hirdessen az állam nyilvános pályázatot az ügyben, amely a legtisztább piaci verseny helyzetét hozza létre és adja a vasúti beruházási elsőbbségi kötvény kibocsátási jogát a legtöbbet ígérőnek. Kornfeld ugyanis szintén demonstrálni akart. A nagy pénzbőségben neki szintén meg kellett mutatnia, hogy hiába van másnak is sok és rendelkezésre álló pénze, a legjobb üzletet még mindig vele és a mögötte álló tőkéscsoporttal lehet megkötni. Azt kívánta igazolni, hogy a Rothschild-csoport minden körülmények között a lehető legjobb kiszolgálója a magyar kincstár érdekeinek.

A nyilvános pályázat Kornfeldet igazolta, a vasúti kötvényeket, mint legtöbbet ígérő, 106 forint és 11 krajcáros árfolyamon a Rothschild-csoport vásárolta meg.²⁰³ A siker, amelyet

---

²⁰¹ „fezőr” Francia eredetű kifejezés, kétes üzletekből, vállalkozásokból gyorsan meggazdagodó személy, a gazdasági életben forgolódó kalandor, szerencselovag. Bakos Ferenc: *Idegen Szavak és Kifejezések Szótára*: 258. p.

²⁰² „elsőbbségi kötvény” Így nevezték a vasutak és más iparvállalatok adósleveleit, mert egyrészt feltétlen előjogot élveztek a kamatoztatás és az évenkénti törlesztésre szükséges összegek tekintetében, másrészt egy és ugyanazon vállalat kötvényei a kibocsátás kelte szerint élvezték az előjogokat és a keletre nézve első csoport jogai első helyen álltak. Különösen vasutaknál, a később épített vonalak, valamint ezek bevételei, elsősorban ezen kötvényekre eső kamat és törlesztés fedezésére szolgáltak és csak a felesleget fordíthatták egyéb elsőbbségek javára. Pallas Nagy Lexikona VI. kötet: 85. p.

²⁰³ Radnóti József: *Kornfeld Zsigmond*: 17. p.

a nyilvános pályázat ellenére a Rothschild-csoport elért, megszilárdította a kapcsolatot a magyar kincstár és a Rothschild-ház között.

Az 1880-as évek első esztendői során a gazdaság általánosan erősödött, gyarapodott egész Európában, azonban Magyarország egy kissé megtorpant, nem tudott lépést tartani az európai konjunktúrával, de érezte a világgazdasági helyzet egyre javuló hatásait. Az iparosodási törekvés ekkor jelent meg hazánkban igazán hangsúlyosan.

Kornfeld és vele a Magyar Általános Hitelbank legfőbb üzleti tevékenysége változatlanul az „állambankári”²⁰⁴ teendők ellátása volt. A magyar kincstárnak ismét pénzre volt szüksége és az adósságcsinálást lehetett folytatni. Az esély ismét adott volt és a Rothschild-csoport készséggel állt rendelkezésre. A magyar állam hitelét az európai piacokon pozitívan ítélték meg.

A folyamat indításaként Szapáry beterjesztette az 1881. évi XXXII. törvénycikket, amely a 4%-os aranyforintra szóló kötvények kibocsátására adott felhatalmazást. A százhatvanmillió forintos részletet, melyet elsőként kibocsátottak 1881. május 19-én, Budapesten, hamarosan többszörösen túljegyezték. A kötvények ismét szerte Európában találtak gazdára, Bécsben, Berlinben és Londonban.

A magyar állampapír iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy 1881. június 18-án újabb negyvenmillió forint, majd szeptember 29-én ismét negyvenmillió értékben, ezúttal már csak a Rothschild-csoport szűkebb piacaira, került kibocsátásra, ahol ezt a kibocsátást gyorsan fel is vették.

Kornfeld járta Európát, Párizsban ügködött és ezúttal első alkalommal, Londonban is üzleti vizitet tett. Tevékenysége hatásosnak bizonyult a kibocsátás szempontjából. A Rothschild-csoport 1881. márciusban az előbbiektől függetlenül átvett még 25.977.600- forint névértékű 5%-os papíráradékot, majd ugyanez év decemberben plusz 10.191.700- forint névértékű, ugyancsak 5%-os papíráradékot a „törlesztési hányadok fedezésére”.

A kibocsátás tehát ismét sikert, és jelentős összeget hozott a magyar kincstárnak. Új jelszó alakult ki, Rothschildoknál a segítség. Itt a Rothschildot elérhető helyettesük, Kornfeld Zsigmond jelentette.

---

²⁰⁴ „állambankár” Egyedi státusz, mivel Kornfeld Zsigmondnak megvolt a lehetősége arra, hogy ne csupán az egyes személyeket, vállalatokat vagy pénzintézeteket lássa el anyagi eszközökkel, hanem magát az államot is. Ha az államnak volt szüksége pénzre, Kornfeld hozzásegítette kapcsolatai révén. Így volt az állam hitelezője, azaz állambankár.

Ez a jelszó került elő, ha fizetési terminus közeledett vagy jelentős pénzhiány jelentkezett az államkincstárban. Ilyenkor hívták Kornfeldet, akinek mindig volt ötlete a felmerülő problémák orvoslására. Bécsbe utazott, tárgyalt, majd onnan már eredménnyel tért vissza minden alkalommal. Tíz-, húsz-, harmincmillió forint értékű kötvényt mindig el tudott adni.²⁰⁵

Az évek során a magyar állam pénzügyi helyzete egyre inkább rendeződött. Ennek volt része a kiadások csökkentése és a költségvetés-ellenes költekezés megakadályozása is. Lehetővé vált, hogy az ország finansziális sorsát ténylegesen a felelős pénzügyminiszter irányíthassa. Wekerle pénzügyminiszterségének első esztendeje rendcsinálást hozott.

Egy kis ideig, az átmeneti évek alatt Kornfeld állambankári tevékenysége pusztán kisebb tételű, 5%-os állami papíráradék kihelyezésére szorítkozott.

Mikor Wekerle államtitkár, majd pénzügyminiszter lett, még a régi szokások voltak divatban, ami azt jelentette, pénz kell az állami kiadások fedezésére és ezt a pénzt a Rothschild-csoport biztosítja.

Még az aranyáradék használtak, de ez már 4%-os típus volt.

1888. januárban harmincmillió forint, áprilisban pedig tizenhétmillió forint névértékű magyar aranyáradékot vett át a Rothschild-csoport, amely 1888. december 21-én kötötte meg a szerződést a kincstárral az első magyar államadóssági konverzió keresztülvitelére az 1888: XXXIII. törvénycikk alapján.

Az üzlet az előbbieknél is nagyobb volumenűnek ígérkezett, hiszen a teljes hazai adósságállományt globálisan érintette.

A megbízást több részletben teljesítették. Az első során százhatvannégymillió forint 5%-os földtehermentesítési, százhatvankilencmillió aranyáradék és száztízmillió ezüstáradék konverziójára vállalkoztak. Ezt az üzletrészt sikerült gyorsan keresztülvinni.

Azonban ez csak a munka könnyebb része volt. A lényeg ez után következett, mikor 1892-ben egyúttal a valutarendezést is végrehajtották.

---

²⁰⁵ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 18.-20. p.

Az akkor hátralevő teljes magyar államadósságot, amely még 1.062.000.000- korona volt, sikerült 4%-os koronajáradékra²⁰⁶ konvertálni.

Ezekben a manőverekben Kornfeld Zsigmond is részt vállalt. A konverzióban és a valutarendezés előkészítésében egyaránt.

A konverziót megelőző hetek már nagyon lekötötték és az idegeit is igénybe vették. Ez volt Kornfeld Zsigmond legnagyobb hatású munkája, a konverzió és a korona létrehozása. A korona már egyet jelentett a Monarchiával.

Kornfeld az utolsó napok során már olyan nyugtalan volt, hogy szinte beszélni sem lehetett vele. A konverzió teljességében az ő műve volt, átérezte a felelősséget, annak súlyát, mert ekkor már nem csak bankár, pénzügyes volt, hanem magyar állampolgár is.

Az akció sikerrel járt és egész Európából érkezni kezdtek a gratuláló táviratok.

Ekkor érdekes dolog történt. Kornfeld, talán életében először és utoljára, képtelen volt arra, hogy indulatait fékezze és örömét nem tudta eltitkolni, ujjongani kezdett. Ez egyedi eset volt, mert bár Kornfeld szerette és szívesen fogadta az elismerést és azt, ha értékelték munkáját, a közvetlen ünneplést lehetőség szerint elkerülte.²⁰⁷

A két feladat közül a valutarendezés volt a jelentősebb, bár a konverzió is nagy teljesítményt jelentett.

A korábbi pénz elavult és az 1888. évi konverzió során kétségtelenné vált, hogy az osztrák értékű forint hosszú időn keresztül már nem lesz fenntartható, az Osztrák-Magyar Monarchiának át kell térnie az aranyvalutára. Wekerle még államtitkárként sokat tárgyalt erről Kornfelddel, majd amikor átvette 1889-ben a pénzügyminisztérium vezetését már határozott elképzeléssel rendelkezett a valutarendezés ügyét illetően.

A Monarchia pénzügyi gárdája ebben az évben megkezdte a valutaszabályozással kapcsolatos előkészületeket.

---

²⁰⁶ „magyar koronajáradék” Az 1892. XXI. tc. némely államadósság beváltásáról és a koronaérték behozatalára szükséges arany beszerzéséről akként intézkedik, hogy 493.891.420- forintnyi 5 és 6%-os államadósság kisebb kamatozásúra változtassék. E célból bocsátották ki a 4%-kal kamatozó koronaértékre szóló járadékkötvényeket, melyeket röviden magyar koronajáradéknak neveztek. Kibocsátottak összesen 1. 062. 000. 000- korona névértékű 4%-os járadékkölcset. Az első kibocsátás 1892. február 7-én történt 91,5 árfolyamon. Az államadósság adó- és illetékmentes 100, 200, 500, 1.000 és 10.000 koronás címletekben volt forgalomban. A szelvényeket évenként kétszer, június és december elsején váltották be az állami pénztáraknál. Pallas Nagy Lexikona XII. kötet: 142. p.

²⁰⁷ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 22.-23. p.

Az aranyalapra való áttérést azonban a birodalom jegybankjának támogatása nélkül nem lehetett volna keresztülvinni. Az újonnan kinevezett fő kormányzó, Kautz Gyula az aranystandard híve volt már hosszabb ideje és a jegybanki vezetést is részben azért vállalta el, hogy az átalakulást segíthesse.

Kautz már több mint egy évtizeddel korábban érvelt²⁰⁸ a régi papírpénzrendszer ellen, annak bénító hatásait elemezte, véleménye szerint a Monarchia gazdaságának erősödéséhez elengedhetetlen a reform, azonban nem mindenáron, elsődlegesen a stabilitást féltette. Véleménye szerint egy rosszul végrehajtott valutareform hosszú távú problémákat okozhat.

A valutarendezés kiemelkedő jelentőségű esemény volt az európai szintű tőkés gazdaság hazai kiépítése során. Az államháztartás rendbetétele és a költségvetés egyensúlya ugyanis még nem jelentette a teljes rendet. A korabeli felfogás szerint az aranystandardra való áttérés nélkül nem lehetett teljesen rendben a magyar gazdasági államélet.

Az Európában sok helyen megforduló Kornfeld, utazásai során mindig azt tapasztalta, hogy az osztrák forint nem az a valuta, amelyet Európa piacain nagyon szívesen tudnak fogadni és már 1886-ban kiállt a valutarendezés és az aranyvalutára való áttérés érdekében.

Az eredmények azonban lassan jöttek. Álláspontját nehezen fogadták el, a régi osztrák valutát sokan védelmezték és megpróbálták fenntartani.

Agitált az aranyvaluta érdekében, nem csak az ellenzők, hanem azok ellen is, akik szintén hívei voltak a valutarendezésnek, de valamiféle átmenetet akartak teremteni és az aranyvalutára való áttérés mellett fenn akarták tartani az ezüstvalutát is.

A bimetallizmus²⁰⁹ ötletét és az ahhoz való ragaszkodást Kornfeld veszedelmesebbnek ítélte, mint a régi valuta fenntartásának gondolatát. A bimetallisták meggyőzését és észérvekkel való legyőzését mindennél fontosabbnak vélte a valutarendezés kérdésében.

---

²⁰⁸ Kautz Gyula: A Fém pénz és Valutaügy, A Törvényhozás és a Tudomány Jelen Állása Szerint, in Nemzetgazdasági Szemle, 1877, II. füzet: 1.-46. p.

Kautz Gyula: A Fémvaluták Kérdése a Tudomány Jelen Állása Szerint, I. rész: Egyszerű és Kettős Valuta, Értekezés, MTA Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1880 (Ez utóbbi előadásra is került ugyanabban az évben az MTA-n.)

²⁰⁹ „bimetallikus pénzrendszer” A belső, önálló értékkel rendelkező pénzrendszerek egyik fő típusa, amelynél a forgalomban egyidejűleg két fém, az arany és az ezüst is pénzként funkcionál. Formái: a paralel bimetallizmus, amikor az állam nem határozza meg hivatalosan a két fém cserearányát és az alternatív bimetallizmus, amelyben az állam rögzíti a két fém közötti cserearányt. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 84. p.

Tisza István²¹⁰ 1890-ben röpiratot írt az aranyvalutára való áttérés mellett.²¹¹ Az ebben kifejtett érvelése megegyezett Kornfeld Zsigmond álláspontjával.

A vita során Kornfeld sokat tett. Vállalta az osztrák bankfront vezetőinek meggyőzését. Kimutatta, hogy a világgazdasági helyzet most alkalmas a valutarendezésre, az egész világon nyugalom van, az aranybeszerzés lehetősége adott és az aranyvalutára való áttérés, mint önkéntes és szükségszerű művelet, Ausztria és vele együtt Magyarország hitelképességét jelentékeny mértékben fokozni tudná.

Egész délelőttöket töltött a pénzügyminisztériumban, majd ezt követően nála konferenciáztak a Hitelbankban késő estig.

Az aranyszükséglet beszerzése 1892-ben kezdődött. Ezt a műveletet Kornfeld Zsigmond irányította.²¹²

A konverzió és a valutarendezés munkája után Kornfeld még egy nagyszabású állami ügyletben vett részt, de ez már a XX. század elején történt, Kornfeld ekkor érkezettnek látta az időt arra, hogy egy új, nagy konverzióval az 1.050.000- 4,5%-os korona magyar államadósságot 4%-osra konvertáltassa.

A konvertálás 1902 tavaszán kezdődött meg és sikert hozott. A hivatalos kommuniké a konverzió aláírásáról 1902. március 16-án jelent meg. Kornfeld érdemei vitathatatlanok voltak az ügyletben.

Az már csak 4%-os koronajáradék ismét szerte Európában került kibocsátásra, összességében a következő piacokon:

Magyarországon 308.493.900,-

Ausztriában 244.714.400,-

---

²¹⁰ Tisza István (1861-1918) Politikus, miniszterelnök, az MTA és a Kisfaludy Társaság elnöke. Az 1890-es években élénken részt vett a gazdasági életben, több kereskedelmi és iparvállalat igazgatóságában foglalt helyet. Erőteljesen támogatta a Magyar Ipari és Kereskedelmi Bank megalapítását, melynek elnöke lett. Ebben az időben behatóan foglalkozott közgazdasági, közjogi és pénzügyi kérdésekkel, e témakörökben tudományos dolgozatokat is megjelentetett. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon VI. kötet: 755. p.

²¹¹ A „Valutánk rendezéséről” című füzetében Tisza István kifejti, a magyar közgazdaság fejlődésének legnagyobb akadálya a rendezetlen valuta. Kiemeli az ázsiai hullámvását, annak mindenre kiterjedő negatív hatását, az adós és hitelező között e miatt fellépő bizonytalanságot, a spekuláció lehetőségét. Az ércvaluta bevezetése mellett érvel. Leírja az arany és ezüst értékviszonyát, elutasítja a bimetallizmust, az arany-valuta bevezetését szorgalmazza. Gróf Tisza István Összes Munkái, Tanulmányok és Értekezések, Naplószerű Feljegyzések, Franklin Társulat, Budapest, 1923: 398.-437. p.

²¹² Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 24.-27. p.

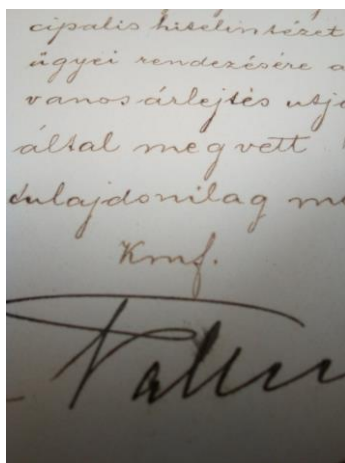
Németországban 297.605.100-,
Franciaországban 59.386.800-,
Németalföldön 60.258.000-,
Belgiumban 4.335.800- korona.²¹³

Ez a konverzió méltó befejezése volt Kornfeld Zsigmond államhitei műveleteinek.

A konverziót nem egyedül hajtotta végre, az ügylet miniszteriális intézője Popovics Sándor²¹⁴ volt.

A konvertálandó értékpapírok 97,3%-át jelentették be átcserélésre. Az ügylet, melyben jelentős szerepe volt Kornfeldnek, a magyar közhitei sikerét jelentette a nagyvilágban.²¹⁵

3. fotó: Kornfeld Zsigmond aláírása a Magyar Általános Hitelbank egyik igazgatósági iratán, alatta Pallavicini Ede ögróf aláírásának részlete

Forrás: MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlési és Igazgatósági Iratok, Igazgatósági Jegyzőkönyvek, 1887. július 11.-december 31., 41-75

²¹³ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 28.-33. p.

²¹⁴ Popovics Sándor (1862-1935) Politikus, pénzügyi szakember, a jogtudományok doktora, az MTA tagja. A Pénzügyminisztérium tisztviselője 1884-től, 1890-től miniszteri tanácsos, 1903-1906 között államtitkár és az Osztrák-Magyar Bank kormánybiztosa. A Pénzügyminisztériumot ténylegesen vezető államtitkár 1906-1909 között. Markó László, Új Magyar Életrajzi Lexikon, V. kötet, 435. p.

²¹⁵ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 36. p.

IV. Fejezet: Kornfeld Zsigmond egyéb szerepvállalásai a budapesti érték- és árutőzsdén, a magyar politikában, valamint a kultúra, a jótékonykodás és a vallás terén kifejtett munkássága

IV./1. Kornfeld Zsigmond és a budapesti érték- és árutőzsde

A Magyar Általános Hitelbank volt Kornfeld Zsigmond legjelentősebb műve, de e mellett folytatott más tevékenységet is. Ezek a másodlagos elfoglaltságok döntően szintén a pénzügyi szektort érintették.

Miután a Magyar Általános Hitelbank helyzetét biztos alapokra helyezte és stabilizálta a pénzintézmény működését, Kornfeld Zsigmond figyelme a nemrégiben alakult budapesti tőzsde felé fordult.

A Magyar Általános Hitelbank kiterjedt tevékenységi körének már az 1880-as évektől részét képezték a részvényügyek, az értékpapírok már akkor is hangsúlyosan jelentek meg tevékenységükben. Egy 1887 évi igazgatósági ülésen például egymás után foglalkoztak az Első Erdélyi bankrészvény, az Alföld-Fiumei vasút részvény, a Budapest-Pécs vasút részvény, a Magyar Nyugati vasút részvény, a Pécs-Barcs vasút részvény, a Bosznia bányarészvény, valamint a Fiumei Rizshántoló & Rizskeményítő Gyár, a Franklin Társulat, a Szegedi Légszeszgyár és a 4,5% Magyar Földhitelintézet részvényügyeivel, a bank tulajdonában álló részvényekkel és azok árfolyamának megállapításával.²¹⁶ A részvénykereskedelem a kor egyik nagy üzlete volt és nagy körültekintést, jó információkat, kiváló intuíciót igényelt. Ezekkel a paraméterekkel a Hitelbank vezetői rendelkeztek, közöttük nem egy nagy pénzügyi tehetség volt megtalálható. Kornfeldet például egyenesen finánciális zseninek gondolták és mondták a kortársak.

Ekkoriban, az 1890-es évek elején Magyarország államháztartása egészséges volt, a bevezetett aranyalapú valuta jelentősen megnövelte hazánk nemzetközi pénzügyi tekintélyét és természetesen hitelét is.

A Magyar Általános Hitelbank részére ebben az időben vásárolta meg Kornfeld a Nádor utcai palotához a Zrínyi utcai szomszédos házat is, kettőszázhatvanezer forintért és ekkor született meg fejében az önálló Magyar Általános Hitelbank gondolata is.

---

²¹⁶ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt. Közgyűlési és Igazgatósági Iratok, Igazgatósági Jegyzőkönyvek, 1887. július 11.-december 31., 41-75

Nehéz választás előtt állt ekkor, nem akart hűtlennek tűnni a bécsi központi intézményhez, a Credit-Anstalt-hoz és a Rothschild-családhoz fűződő szoros szálakat sem akarta lazítani, de a hazai tőkeviszonyok dinamikus és pozitív javulása miatt ekkor már ki akarta építeni az önálló Magyar Általános Hitelbankot.

Víziója egy hatalmas magyarországi pénzügyintézmény, amely elsődlegesen a magyar közhitel őre, a hazai kereskedelem támasza és ezek mellett az iparteremtés támasza kell, hogy legyen.

A Credit-Anstalt és a Magyar Általános Hitelbank között megkötött és többször meghosszabbított szerződés 1894-ben lejárt, azonban a szerződést ekkor már nem meghosszabbították, hanem megújították.²¹⁷

Az új szerződés lényegét tekintve abban különbözött az előzőektől, hogy ebben a Magyar Általános hitelbank már nem alárendelt, vazallusi státuszban szerepelt a Credit-Anstalt-hoz képest, hanem már két, szinte egyenrangú társ állapodott meg.²¹⁸

Egy jelentős stáción átlépett a Kornfeld vezette Hitelbank. Az addigi szervilizmust egy viszonylagos önállóságra cserélte. A Hitelbank függetlenedett és a magyar érdek irányába fordult. Kornfeld Zsigmond működési és szereplési vágya innentől több irányban is megnyilatkozott.

A teljes és jól működő budapesti pénzpiacnak elengedhetetlen tartozéka volt egy funkcióját megfelelően betöltő tőzsde. Ezt Kornfeld Zsigmond pontosan tudta és ez mozgatta cselekedeteit is.

A tőzsde és annak működése már egészen fiatal kora óta érdekelte. Prágai, párizsi, berlini és bécsi munkája során már alaposan megfigyelte e városok pénzpiacait. A börze jelentőségét soha nem becsülte túl és szerepét fontosnak tartotta. Kornfeld üzleti

---

²¹⁷ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 63. p.

²¹⁸ A Creditanstaltot a bécsi Rothschild-ház és a vele együttműködő német és osztrák üzleti körök kezdeményezésére és tőkájével 1855-ben alapították. Az 1857-ben létrehozott pesti fiókján keresztül az intézet már működése kezdetén szervezettel is kiterjesztette tehát tevékenységét a magyar piacra. 1871-ben hivatalos megállapodást kötött a Creditanstalt és a Magyar Általános Hitelbank, mely azzal együtt, hogy megszüntette a Creditanstalt pesti fiókját, leszögezte, hogy a Hitelbank évente 244. 500- koronát fizet a Creditanstaltnak pesti fiókja átengedéséért. A Hitelbank ezt követően évtizedeken át fizetett a Creditanstaltnak. Tallós György, A Magyar Általános Hitelbank (1867-1948): 47.-58. p.

Ez a piacátengedés miatti súlyos alávetettség szűnt meg fokozatosan 1894-re és függetlenedett a Hitelbank a tulajdonképpeni anyacégétől.

tevékenységének gerincét alkották az emissziók²¹⁹ és az alapítások. Részvényeket, állampapírokat, zálogleveleket mindig a tőzsdén keresztül, azok folyamatos igénybe vételével értékesített éveken keresztül.

Mint a hazai pénzügyi élet többi szereplője, a budapesti értéktőzsde is kicsit megkésve jött létre és eleinte jelentősége sem volt kiemelkedő.

Budapest értéktőzsdéjének az 1880-as években még igen csekély volt a jelentősége, minimális számú részvényt forgalmaztak és kevés üzletet is kötöttek. A súlypontot ekkor még a gabonakereskedelem jelentette. A gabonatőzsdén az egyebekhez képest jelentékeny forgalmat bonyolítottak le és be tudtak kapcsolódni a nemzetközi forgalomba is. A pesti gabonabörze megérezte a többi külföldi tőzsde hatását és saját oldaláról a maga ellenhatását is éreztetni tudta.

Más volt a helyzet a budapesti értéktőzsdével, mely teljesen helyi jellegű volt.

Az a néhány részvény, ami forgott, mindössze a Magyar Hitel, a Draesche és egy-két féle malomrészvény volt, a spekulációs célú manőverek pedig ez idő tájt még ritkán jelentek meg.

Ezt kívánta Kornfeld Zsigmond modernizálni és európai színvonalúvá változtatni.

Kornfeld Zsigmond 1888. március 5-én szerepelt először a tőzsdén, egy viharos hangulatú közgyűlésen, amelyen heves támadások érték az akkori vezetőséget, legfőként Kochmeister Frigyeset, a budapesti tőzsde elnökét.

A vita lényege az, hogy Kochmeister nem szeretett volna hozzájárulni a tőzsdetanács felfrissítéséhez és ragaszkodott az előző, régebbi tanács újraválasztásához. A jelölő közgyűlés az elnök akaratának megfelelően döntött.

A tőzsdei ellenzék ezt nem hagyta annyiban és saját, külön listával jelent meg az 1888. április 8-án tartott választó közgyűlésen. Az ellenzéki jelöltek listáján Kornfeld Zsigmond is helyet kapott.

Az ellenzéki erőfeszítések rövidtávon sikertelennek bizonyultak. Kornfeld Zsigmond elsőre nem tudott nyerni.

Három évet kellett várnia és 1891. március 22-én beválasztották a tőzsdetanácsba. Ekkor egyhangúlag választották meg.

---

²¹⁹ „emisszió” Kereskedelmi kifejezés, kibocsátás, értékpapír, bankjegy kibocsátása. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára: 219. p.

Kornfeldnek lételeme volt a hazai pénzügyek modernizációja, így itt is akcióba kezdett. Először a Zsíró²²⁰ létrehozásán ügyködött. A bankárvilágot megnyerte terve számára, de a tőzsdetanáccsal szemben találta magát.

Kochmeister Frigyes ebben a kérdésben konferenciát hívott össze. A konferencián Kornfeld beszédet tartott, amelyben ismertette a Zsíró működési tervét és kifejtette azokat az okokat, amelyek miatt szerinte egy tőzsde egészséges funkcionálása, Zsíró nélkül elképzelhetetlen.

Beszéde után vita alakult ki, melynek során Kornfeld a közbeszólásokra higgadtan, válaszolt, azonban álláspontját nem értették meg.

A diskurzusban részt vevő valamennyi szónok ellenezte a Zsíró létrehozását, mire Kornfeld bejelentette, hogy lemond tőzsde tanácsosi státuszáról. Lemondását, amelyet nagy sajnálattal, de tudomásul vettek, írásban is benyújtotta 1892. október 12-én.

Az átmeneti szakítás azonban nem vette el Kornfeld kedvét attól, hogy a Zsírót mégis létrehozza.

Várnia kellett, de erőfeszítését végül siker koronázta. Alig egy évvel később, 1893. november 22-én egy bankközi értekezlet tárgyalta a Kornfeld Zsigmond által benyújtott zsíró-tervezetet.

Az értekezleten Kochmeister Frigyes elnökölt és Kornfeld tervezetét elfogadták. Az elfogadással egyidejűleg Kornfeldet a Zsíró elnökévé jelölték.

---

²²⁰ „Zsíró” A Giro létrehozása osztrák mintára történt, melynek gondolata már az 1880-as években felmerült. Ünnepléses keretek közti megalakulására végül 1893. december 10-én került sor. Az intézet megszervezésében kiemelkedő szerepe volt Kornfeld Zsigmondnak. A Giro alapvetően nem nyereségre orientált intézmény volt, szolgáltatásait minimális díjazás ellenében végezte és nem volt olyan tevékenysége, amellyel bármelyik pénzintézettel szemben versenyt támasztott volna. A Giro kizárólag budapesti cégek és személyek számára nyithatott zsírószámlát. Feladata alapításától kettős volt. Egyrészt szabályos működési formát biztosított a tőzsdei ügyletek lebonyolításához, illetve mivel ebben az időszakban a tőzsdeügyletek döntő többségét már a legnagyobb pénzintézetek megbízásából bonyolították, a Giro létrehozása megkönnyítette ezt. A klíring elszámolás alkalmazása elősegítette a készpénzforgalom terjedését, azaz a kölcsönös beszámítás elvén nyugvó elszámolási forma áru- és értékpapír forgalomra vonatkozó alkalmazását. A Giro működése jogi és pénzügyi garanciát jelentett a tőzsdei résztvevők nem korrekt ügyeinek kiszűrésére is.

A Budapesti Giro- és Pénztáregylet jelentősen modernizálta a Budapesti Áru- és Értéktőzsde forgalmát, mert egyrészt szavatolta az üzletileg tisztességes alkuszok és bizományosok részvételét, pénzügyi szankciókat alkalmazva velük szemben, másrészt modernizálta a pénzforgalom egy részét. Ferber Katalin, Nagy Krisztina, A Budapesti Giro- és Pénztáregylet Rt., Apolló Irodalmi Nyomda, Budapest, 1990: 9.-11. p.

A Zsíró kérdése 1893. december 2-án került ismét a tőzsdetanács elé és Kochmeister Frigyes meleg szavakkal mondott köszönetet Kornfeldnek munkájáért.

Az elfogadás után és jelölés nyolc nappal, december 10-én végül megalakult a Zsíró, amelynek első elnökévé Kornfeld Zsigmondot választották.²²¹

A Budapesti Zsíró és Pénztáregylet, mely 1894. március elsején kezdte meg működését, a rendezetlen tőzsdeviszonyoknak véget vetett és szervezettségével lehetővé tette az üzletmenet normális lebonyolítását a résztvevők számára.²²²

A számtalan tevékenység közül, melyet Kornfeld a tőzsdén folytatott, a legviharosabb 1895-ben zajlott, mikor a túlhajtott spekuláció ellen kellett fellépnie, erős ellenállással szemben.

A tőzsdékre már akkoriban is jellemző volt, hogy kellemes pénzügyi környezetben sokszor nagyon megnőtt az üzérkedés.

Ez zajlott le az 1895-es évek elején, Budapesten is. Az 1892-es konverzió és az 1894-es valutareform után, amikor az államháztartás egyensúlyban volt, a budapesti tőzsdén egyre nagyobb méreteket öltött a játék, amelyet még jobban növelt a bécsi börze optimizmusa és a szerte a világban uralkodó általános részvényárfolyam emelkedés.²²³

Ebben az időben Budapest tőzsdéje már számottevő értékpapír piac volt. A kétféle Magyar Hitelrészvény, az Államvasút, a Déli vasút, a Közúti, a Draesche és még néhány más ipari részvény volt ekkor Budapest és Bécs legkelendőbb papírja.²²⁴

A tőzsdén az árfolyamok emelkedése miatt az üzérkedés egyre nagyobb arányokat kezdett ölteni. Kornfeld Zsigmond, aki tudta értékelni az intézmény jelentőségét, az emissziókban és az alapításokban való meghatározó szerepét, meglátta a helyzetben rejlő veszélyt. Elkezdte félteni a tőzsdei üzemet, annak sorsát és jövőbeli lehetőségeit. Tisztán látta a kialakult helyzetet. Puritán gondolkodásmódja és a fenyegető veszedelem korai felismerése komoly lépés megtételére indította.

A rendelkezésére álló eszközökkel meg akarta akadályozni, hogy ahhoz hasonló összeomlás következzen be, amelyen külföldön akkoriban több is lejátszódott. Egy bukássorozat minden szereplőt negatívan érintett volna.

²²¹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 64.-65. p.

²²² Budapesti Hírlap, 1914, január 25.: 34. p.

²²³ „hossztendencia” Kiejtve hossz, leírva hausse. Francia kereskedelmi kifejezés, az értékpapírok emelkedő tőzsdei irányzata. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára: 321. p.

²²⁴ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 65. p.

A túlhajtott üzérkedés már több válságot is okozott a kapitalista rendszeren belül, Kornfeld Zsigmond is egy ilyen krízis, az 1873-as válság továbbgyűrűző hatása révén került Budapestre, hogy a Hitelbankot talpra állítsa.

A nagyobb baj megelőzésére egy kisebb baj előidézését találta az alkalmas módszernek és elhatározta, hogy saját bankja dividendáját²²⁵ leszállítja.

Ez azt jelentette, hogy a Magyar Általános Hitelbank 1894. évi huszonnégy forintos dividendáját önhatalmúlag lecsökkentette huszonkét forintra.

A terv kivitelezése azonban nehézségekbe ütközött. Ötletét még a Magyar Általános Hitelbank berkein belül sem fogadták pozitívan. Pallavicini Ede örgróftól leszámítva, mindenki az ötlete ellen foglalt állást. Egy országgal arrébb már megértéssel fogadták. Bécs bankárai Kornfeld mellé álltak, és helyeselték elhatározását.

A budapesti tőzsdén eközben, 1895 februárjában, egyre gyorsabban nőtt az értékpapírok ára. Az egyik vezető papír, a Magyar Hitel árfolyama, közel ötszáz forintra kúszott fel és ezt az emelkedést látva, már a tőzsde vezetősége is, amelyben akkor Kornfeld Zsigmond helyet sem foglalt, belátta, hogy a spekuláció leküzdésére intézkedésekre van szükség.

A tőzsdetanács kénytelen volt egy rendeletben eltiltani a nem hivatottak megjelenését a tőzsdeépület belsejében. Ennek érdekében karhatalmi intézkedést is kértek Budapest rendőrségétől. A rendet így érvényesíteni tudták a tőzsdén és környezetében.

A tőzsdetanácsnak ezek az intézkedései indulatokat váltottak ki és egy napra meggátolták az árfolyamok emelkedését, de már másnap folytatódott a tőzsdei játék. A kitiltott üzérek megtöltötték a Mária-Valéria utcában található épületet. (A Mária-Valéria utca ma Apáczai Csere János utca, Budapest V. kerületében található.)

1895. február 23-án terjedni kezdett a hír, hogy a Magyar Általános Hitelbank leszállítja osztalékát huszonnégy forintról huszonkét forintra. Ezt a híresztelést eleinte senki sem vette komolyan, hogy ez pont most, megtörténhet. A vélekedés szerint ez a híresztelés nem volt más, mint egy kontremin²²⁶ manőver.

Az információ helyességét vitatták, de a híresztelés annyit elért, hogy a spekuláció reagált rá és az árfolyamok emelkedése megállt.

²²⁵ „dividenda” Latin eredetű kereskedelmi kifejezés, osztalék a részvények után. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára: 194. p.

²²⁶ „kontremin” Francia kereskedelmi kifejezés, az árak esésére alapított tőzsdei spekuláció. Pontos jelentése, ellenakna. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára: 456. p.

Február 24-én, szombaton délután hat órakor a tőzsde nagytermében, felolvasták a Magyar Általános Hitelbank mérlegét és osztalék proпозиációját.²²⁷ A hír igaz volt.

Deklarálták, hogy a Magyar Általános Hitelbank dividendája az előző évi huszonnégy forinttal szemben most huszonkét forint lesz.

A bejelentés volt az elindítója az 1895. évi nagy budapesti krachnak és az e miatti elkeseredés Kornfeld Zsigmond személye ellen fordult, mivel mindenki tudta, hogy ez a leszállítás az ő döntése nyomán született meg. Nehéz helyzetbe került.

A negatív kampányban nem csak a tőzsdei szereplők vettek részt, csatlakozott hozzá a sajtó is és a közvélemény is. Kornfeld nem tudott pozitív színben feltűnni.

A Magyar Általános Hitelbank vezetője folyamatos támadásoknak volt kitéve. Kornfeld valódi céljait kevesen értették meg. Az emberek legnagyobb része nem tudta átlátni, hogy Kornfeld valóban csak a túlhajtott spekulációt akarta megállítani és ezzel, hosszabb távon a tőzsde javát szolgálta.²²⁸

A hangulat egy egész héten át fokozott volt, Kornfeld lett a közellenség. A bankvezér el is utazott egy hétre Budapestről, a kedélyek lecsillapodását máshol várta ki.

Az idő Kornfeld Zsigmondot igazolta. A döntő tényezők neki adtak igazat. A Rothschildok, a Credit-Anstalt és a Magyar Általános Hitelbank igazgatóságának arisztokrata tagjai bizalmat szavaztak számára.

Kornfeld nem bukott bele az ügybe és az egy hét letelte után visszatért Budapestre, majd folytatta pénzügyi tevékenységét.

A tőzsde haragja és felbolydulása sem tartott sokáig, az üzlet nem omlott össze, hanem már konszolidált mederbe terelve folytatódott tovább.

A tőzsde rendes közgyűlésén Kornfeld Zsigmondot, ezúttal már másodszor, beválasztották a tőzsdetanácsba.

Hamarosan még feljebb tudott lépni a tőzsde hierarchiájában. Egy évvel később a tőzsde alelnökévé választották, ahol lelkes tábor tudott maga köré gyűjteni.

A közös munka kiemelt jelentőséggel bírt, mivel megosztottság jellemezte a magyarországi gazdasági életet. A kor két meghatározó gazdasági irányzata, a merkantilizmus és az agrárizmus folyamatosan egymásnak feszült. Mindkét tábor felkészült emberek vezették és mindkét tábornak erős gazdasági pozíciók voltak.

²²⁷ „proposisió” Latin kifejezés, előterjesztés, javaslat, indítvány. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára:689. p.

²²⁸ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 66.-67. p.

A tőzsde meghatározó alakjaként Kornfeld a merkantilizmus²²⁹ és az agrarizmus²³⁰ megbékélésének gondolatát szerette volna megvalósítani. Az együttműködés gondolatát a börzén keresztül vélte a megvalósíthatónak. Véleménye szerint, mivel az árutőzsdén találkozott egymással a két áramlat, ha ott az érdekeket össze tudják egyeztetni, a békülés elérhető közelségbe kerülhet.

Az agráriusok támadták a tőzsdét, folyamatosan felléptek a határidőüzlet ellen és kikezdték az értéktőzsdei spekulációt is.²³¹

Az agráriusok és merkantilisták polémiája folyamatos volt, nem csak a tőzsde épületében, hanem a napi sajtó hasábjain is. Az újságok sokszor érzékletesen festették le a két álláspont vélt találkozásait. Az ilyen sztorikban Kornfeld Zsigmond személye néha névvel együtt is megjelent, mint a merkantilisták legelszántabb és legjellemzőbb figurája.

Egy korabeli kommersz, bulvár sajtótermékben odáig mentek, hogy leírtak egy kis fiktív történetet, melyben Károlyi gróf és Kornfeld véletlenül egy szobába vannak bezárva egy ideig. A történetben a két szereplőt az „agrároroszlán” és a „merkantil tigris” névvel illették.²³² Az anekdotából kiviláglott az agráriusok és a tőzsdei-pénzügyi körök szembenállása, mely a kor közhangulatát is befolyásolta. Az egyszerű, átlag magyar ember általában az agráriusok mellett foglalt állást, mivel munkának akkoriban inkább a kétkezi munkát tartották, a tőzsdét jellemzően pénzügyi bűvészkedésnek látta a külső szemlélő.

A legjobban talán Ady Endre írta le, miként látta a magyar nép a tőzsdét:

„Ökölbe szorul a szittya marok, ha tőzsdéről hall a szittya fül.”

²²⁹ „merkantilizmus” A polgári közgazdaságtan egyik irányzata, amely a kereskedelmi tőke érdekeit fejezte ki, amikor az összeolvadt az ipari tőkével. A merkantilisták úgy vélték, hogy a profit a forgalom szférájában jön létre, a nemzet gazdagsága pedig a pénzben testesül meg. A merkantilista politika arra irányult, hogy minél nagyobb mennyiségű nemesfémeket vonzzanak be az országba. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 339. p.

²³⁰ „agráriusok” A XIX. század második felében és a XX. század első évtizedében Magyarországon a nagybirtokosok olyan szervezeteinek összefoglaló neve, amelyeknek az volt a politikai célja, hogy a magyar mezőgazdaság hegemóniáját megőrizzék és az államhatalmi szerveket arra kényszerítsék, hogy azok elsősorban a mezőgazdaságot támogassák. Az agráriusoknak, különösen gróf Károlyi Sándornak és híveinek döntő szerepük volt Magyarországon a hitelszövetkezetek és a falusi fogyasztási szövetkezetek szervezésében. Főbb szervezeteik voltak: a Szövetséges Gazdasági Egyesületek, majd a Magyar Gazdák Szövetsége és az Országos Magyar Gazdasági egyesület. Varsádi Zsuzsa szerk., Közgazdasági Kislexikon: 14. p.

²³¹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 79. p.

²³² Borsszem Jankó, 1900, december 2.: 8. p.

Ugyanebben az írásában a neves író személyesen is megemlítette a Hitelbank elnökét:

„Kornfeld Zsigmond hitelt csinál Magyarországnak, megeresztí a pénzfolyót, csinál annyi nagyot és hasznosat eszével, pénzével és tőzsdéjével, mint két parlament és öt kormány. De minden pillanatban készen kell állnia, hogy őt és társait legazemberezi barátságosan vagy vadul a buttyini szatócs és gróf Károlyi Sándor között valaki. Valamelyik szittya...A tőzsdét pedig divat ma nálunk szidni.”²³³

Ady Endre szépen és finoman látta meg a tőzsde szerepét, azonban nem minden sajtótermék szerzőinek volt ilyen választékos a szókincse, a századfordulón már előfordultak kevésbé árnyalt megfogalmazások is:

„...a börze, melyre úgy néznek, mint egy óriási, vöröshajú, feketelelkű és nem alázatos kazárra, aki a haza ellen tör.”²³⁴

Ez a tendencia nem csak Magyarországra volt jellemző, szerte Európában megindultak és erősödtek a tőzsdeellenes áramlatok.

A hazai társadalom figyelme először még az 1880-as évek vége felé irányult először a tőzsde ellen. A döntően agrárprofilú társadalom részéről a vád az volt, hogy a tőzsde fedezetlen határidőüzlet segítségével arra törekszik, hogy a termények árát tartósan alacsonyan tartsa és a mesterséges áralakulás előidézésével egyes csoportokat jogosulatlan nyereséghez juttasson.

Vádolták a tőzsde intézményét azzal is, hogy a gyors és munkát mellőző meggazdagodás csábításával jelentős társadalmi rétegeket döntenek romlásba.

Az 1890-es évek derekára a magyar gazdasági egyesületek és a sajtó egy része is a kormány legsürgetőbb feladataként jelölte meg a tőzsde megrendszabályozását. A közvéleményt folyamatosan és intenzíven foglalkoztatta a tőzsdereform kérdése.

Nagy feladatra vállalkozott Kornfeld, mikor igyekezett a budapesti tőzsde kereskedelmi és gazdasági jellegének tisztaságát megőrizni. Vezérlő gondolata ez ügyben:

„...a tőzsde nem öncél, hanem csak eszköz a gazdasági élet egyetemes fejlesztésére.”
„A tőzsde, mint a keresletnek és kínálatnak találkozóhelye, akként szerveztessék, hogy a forgalom e két tényezője természetes kialakulásában lehetően ne legyen akadályozva.”

²³³ Nagyváradi Napló, 1903, április 30.

²³⁴ A Hét, 1900, április 29., 17. szám: 273. p.

Kornfeld sürgette a termelőknek a tőzsdén való képviselését is. Azt szerette volna elérni, hogy a magyar mezőgazdaság és a hazai kereskedelem között a harmónia meglegyen.²³⁵

A legszabadabb tőzsde híve volt, mivel ebben az intézményben látta meg azt, hogy egy iparosodó agrárország egészséges gazdasági életének legfontosabb szabályozója lehet. Legfőbb célja egy szabad tőzsde megteremtése volt és küzdelmet folytatott a tőzsde autonómiájáért.

Minden erőfeszítése ellenére a tőzsde a magyar lakosság körében soha nem vált népszerű intézménnyé.

Ezt az érezhető népszerűtlenséget Kornfeld Zsigmond részben azzal magyarázta, hogy a hazai tőzsdeintézmény német nyelve idegen a magyar lakosság, főként a magyar agrártömegek előtt.

Ennek tudatában lépett fel a budapesti tőzsdén azért, hogy az ott használt kizárólagos és hivatalos nyelv a magyar legyen.²³⁶

A tőzsdén dolgozók között vett észre egy fiatal, ambiciózus banktisztviselőt, Frommer Rudolfot,²³⁷ aki első munkatársa lett a budapesti tőzsde nyelvének magyarrá tétele során.

Frommer Kornfeld utasításai alapján teremtette meg a tőzsdei magyar nyelvet, melyet használni is kezdtek.

Ez a tőzsdei munka, mely Frommer Rudolfot elindította az érvényesülés útján. A Kornfeld által felfedezett Frommer a legnagyobb magyar karrier egyikét futotta be.

Nem csak személyzeti és szervezeti ügyekkel törődött azonban Kornfeld a budapesti tőzsdén.

Már abban az időben, mikor csak alelnök volt, elkezdett foglalkozni egy új tőzsdepalota tervével, de ez egy ideig csak elképzelés maradt.

---

²³⁵ Budapesti Hírlap, 1914, január 25.: 33. p.

²³⁶ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 79. p.

²³⁷Frommer Rudolf (1868-1936) A Magyar Fegyver- és Gépgyár igazgatója. Budapesten végezte a Műegyetemet, és mint gépészmérnök belépett a Magyar Fegyvergyárba, melynek hamarosan igazgatója lett. Konstruálójá az ún. Frommer-féle pisztolyoknak, puskáknak és gépfegyvereknek, amelyeknek önműködő szerkezete a fegyvertechnika terén óriási haladást jelentett. Több fegyvertípust szerkesztett, amelyek közül nálunk és a világpiacon legelterjedtebb a 7,65 milliméter kaliberű Frommer-pisztoly, mely a Magyar Királyi Csendőrség, valamint számos bel- és külföldi állami hatóság rendszeresített lövőfegyvere. Ujvári Péter szerk. Magyar Zsidó Lexikon, Pallas Nyomda, 1929, Budapest: 298. p.

A lehetőség akkor jött el, mikor Kochmeister Frigyes lemondott az elnökségről és 1990. április 21-én Kornfeld Zsigmondot a tanácsülésen megválasztották a budapesti tőzsde elnökévé.²³⁸

Kochmeister lemondása után Kornfeld a tőzsde elnökeként reformokat léptetett életbe az üzlet minél nagyobb fokú átláthatóságának érdekében. Kochmeister vezetése alatt ugyanis az évi jelentéseket nem tették közzé, hanem mindössze felolvasták a közgyűlésen, ami által az adatok viszonylag kevés emberhez jutottak el és csak szóban.

A változás abban állt, hogy Kornfeld meghonosította az úgynevezett sárga füzeteket, melyeket a gyűlés napján az addigi hagyományos felolvasás mellett a részvevők és a tagok rendelkezésére bocsátottak. Eddig a beszámolók csak statisztikai adatokat tartalmaztak, azonban az új érában ezek a füzetek már gazdasági és politikai információkat is felöleltek, szélesebb körű felvilágosítást nyújtottak a szóbeli mellett és időt állóbbak is voltak a nyomtatott forma miatt.²³⁹

Az új elnök mást is megváltoztatott. Kochmeister elnöklete alatt a tőzsdei tanácsosok a kinevezésükkor fogadalmat tettek, Kornfeld azonban, mivel az aktusnak semmilyen néven nevezhető törvényi alapja nem volt, ezt eltörölte. E döntésében is látható volt innovatív, de szabálykövető, logikus felfogása, mellyel a célnak rendelte alá a megengedett eszközt, és ha az nem volt törvényes, megszabadult tőle a legnagyobb nyugalommal.

A Kornfeld Zsigmondra jellemző nagy munkabírás a tőzsdei tevékenységében is megnyilvánult. A budapesti börzén Kornfeld nem pusztán az elnöki tisztet töltötte be. Igyekezett minél több dologra rálátni, prioritásnak tekintette, hogy a szervezet több testületében jelen legyen személyesen is, ezáltal kiterjesztve saját közvetlen és a bankja, a Magyar Általános Hitelbank közvetett befolyását.

Ennek az álláshalmazásnak az eredménye, hogy már 1901-ben, Kornfeld a tőzsdei elnökség mellett a tőzsdei igazgató bizottság, a házi bizottság, a nyugdíj bizottság és az építési bizottság munkájában is részt vett, ezekben a bizottságokban tag volt.²⁴⁰ Kornfeld tehát sokrétű tevékenységet fejtett ki, még a tőzsdén belül is.

Hamarosan elkészült az új tőzsdepalota terve is és 1905-ben, Kornfeld Zsigmond pályafutásának zenitjén a budapesti tőzsde új, impozáns épületbe költözött a Szabadság térre.

²³⁸ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 16. p.

²³⁹ Pesti Hírlap, 1909, március 21. vasárnap: 16. p.

²⁴⁰ Dr. Galánthai Nagy Sándor szerk., Mihók-féle Magyar Compass 29./1., Vegyes Közlemények, Stepaneum Nyomda Rt., 1901, Budapest: 44. p.

Az új palota számára nagyon fontos volt, az építkezéssel szakadatlanul foglalkozott, nem riadt vissza a nagy költségektől, megszerezte a szükséges anyagi eszközöket és az építkezésen is megjelent.

Kornfeld elszántságát mutatta, hogy az építő bizottság százhuszonnégy, a végrehajtó-bizottság ötvenkét, az igazgató-bizottság hatvanöt, a tanács hatvanhárom ülésén foglalkozott az építkezéssel az évek során, és az ülések mindegyike Kornfeld elnökletével zajlott le.²⁴¹

A telek megvásárlása is Kornfeld Zsigmond érdeme volt. Fáradozása hozta meg azt a sikert, hogy Lukács László pénzügyminiszter személyes közbenjárására lehetővé tette, hogy a tőzsdetanács a kincstártól a szükséges telket megvásárolhatta.

A parcella 2.530,6 négyszögöl volt mindösszesen, a vételára pedig kilencszáz korona négyszögölenként. Ezt a vételárat tíz év alatt, húsz egyenlő részletben kellett törleszteni.

Az építészeti munkákra pályázatot írtak ki, melyen csak hazai személy vehetett részt és bíráló bizottságot is alakítottak, melynek elnöke Kornfeld Zsigmond volt.

A beérkezett harminc pályázat közül az első és a második díjat is, Alpár Ignác nyerte el, aki megkapta a végleges terv és költségvetés elkészítésére szóló megbízatást.

A tőzsde építésére kizárólag hazai cégek vállalkozhattak.

A hatalmas erők és tőkék megmozgatásával elkészült új tőzsdeépületet 1905. augusztus elsejére készítették el és ugyanazon év október 30-án átadták a közönségnek.²⁴²

Az új tőzsdepalota átadását követően nem sokkal, Kornfeld Zsigmond a tőzsde régi házának eladását határozta el a tőzsde 1907. január 19-i közgyűlésén.²⁴³

Az új épület már a második igen jelentős eredmény volt, amelyet Kornfeld a hazai börze ügyében el tudott érni, az első, a tőzsdei nyelv magyarrá tétele után.

Az egyéb teendő közepette nem feledkezett el a tőzsdét vezető testületéről, a tőzsdetanácsról sem. Ezt is igyekezett modernizálni, hatékonyságát növelni.²⁴⁴

Azoknak az embereknek egy része, akik a Magyar Általános Hitelbank vezetésében részt vettek, a tőzsdén is megjelentek.

Az egyik ilyen kiküldött igazgató Ullmann Adolf, akinek feladata volt a tőzsde látogatása, a leszámítolás végett.

²⁴¹ Pesti Hírlap, 1909, március 26., péntek: 14. p.

²⁴² Budapesti Hírlap, 1914, január 25.: 33. p.

²⁴³ Pesti Hírlap, 1909, március 25. csütörtök: 16. p.

²⁴⁴ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 80. p.

A másik kiküldött igazgató pedig Wickenburg Márk gróf volt, akinek a feladatok elosztásánál a bank ingatlanainak kezelése, az adóügyek és az árutőzsde látogatása jutott.²⁴⁵

Míg Kornfeld Zsigmond a börze vezetésében vett részt, addig a két másik Magyar Általános Hitelbank igazgató a két fő tőzsdei kereskedést, egyrészt a pénz, másrészt az áru forgalmát volt hivatott nyomon követni és szükség szerint beavatkozni. Három hitelbankos igazgató járt a tőzsdére és tartotta szemmel az üzletmenetet, valamint a többiek tevékenységét.

A Hitelbank vezetőjének a tőzsdei munka nem pusztán az ott folyó tevékenységet jelentette. A börzét képviselte a magyar törvényhozásban is, ahol aktívan részt vett a szakmai pénzügyi szaktanácskozásokban, már a tizenkilencedik és a huszadik század fordulóján.

Ezek az egyeztetések az Osztrák-Magyar Monarchia belső pénzügyeinek irányítását jelentették. Egy ilyen szaktanácskozáson merült fel a tőzsdeadó ügye is, ahol az értékpapír forgalmi adóról szóló törvényjavaslat vitáját az akkori pénzügyminiszter, Lukács László elnöklete alatt tartották.

Jelen volt Kornfeld Zsigmond is, aki a megbeszélés során több javaslatot is tett a pénzügyminiszter számára.

Az ilyen pénzügyi egyeztetéseken, melyek a korabeli legfelső magyar pénzügyi vezetés, köztük a miniszterek részvételével zajlottak, pontról pontra vitatták meg a törvénytervezeteket a jelentős bankszakemberek.

Kornfeld itt is következetesen a budapesti tőzsde érdekeit képviselte.²⁴⁶

Csak olyan embereket engedett a tőzsde tanácsba, akik szellemileg, anyagilag és erkölcsileg a legteljesebb mértékben megfeleltek. A tőzsde tanács presztízse felett folyamatosan és szigorúan őrködött, a testület feddhetetlenségét nagyon fontosnak tekintette, és ha szükségét látta, cselekedett.

A tőzsde alelnökét, Geiger B. Zsigmondot szerette és becsülte, mikor azonban Geiger fia inszolvens²⁴⁷ lett, magához kérte és felszólította, hogy mondjon le azonnal. Tudatta Geigerrel, hogy fájó szívvel teszi ezt, de kénytelen megtenni, mert a tőzsdei etikett és érzékenység ezt semmiképpen sem bírja el, vezetői sorában olyan ember nem foglalhat helyet, akinek családjában egy bejelentett, mindenki által tudott inszolvenca már megtörtént. Ebben

²⁴⁵ MNL OL Z 51 52. csomó, 770. tétel

²⁴⁶ Pesti Hírlap, 1898, április 29.: 11. p.

²⁴⁷ „inszolvens” Latin eredetű kereskedelmi kifejezés, fizetésektelen. Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára: 375. p.

a kérdésben Kornfeld rendkívül szigorú, kérlelhetetlen volt, az inszolvenca terén nem tűrt megalkuvást, erkölcsi értékrendjébe nem fért bele.

A pénzügyi erkölcsről alkotott véleményét jellemezte az a történet, mely elmeséli, hogy sétái során sokszor találkozott egy idős emberrel, aki mindig nagy tisztelettel köszöntötte, és akit ő is mindig melegen üdvözölt. Gyakran meg is állt, hogy néhány percet beszéljessenek. A sétákon kísérője, Móric fia volt, aki egy ilyen alkalommal megkérdezte, hogy ki ez az ismeretlen öregúr és mi miatt jár neki ez a nagyfokú tisztelet az édesapja részéről.

Kornfeld Zsigmond ezt válaszolta:

„Ez az ember húsz évvel ezelőtt inszolvens lett és akkor hatvan percentet fizetett, azután állásba ment és húsz év óta kávé ebédet és kávé vacsorázik, hogy megfizethesse a negyven százalékot és a kamatokat.”

A tőzsde tanácsot egy magához közel álló intézménynek érezte, de a tanácson belül volt olyan, akivel kimondottan jó viszonyt ápolt. Kornfeld különös figyelemmel és megbecsüléssel viseltetett Weiss Fülöp irányába, aki az ő elnöksége idején a tőzsde tanács tagja volt.

Ezt az intézményt is igyekezett tökéletesíteni és szigorú volt a tagokkal szemben. Elvárta, hogy a tőzsdebírósnál dolgozzanak, ott lássák el választott hivatásukat. Azonban a huszadik század első éveiben néhány tanácsos nem megfelelő intenzitással látta el itteni munkáját.

Mikor az érdeklődés csökkenését Kornfeld észrevette, annyit tett, hogy publikáltatta, ki, hány alkalommal jelent meg a tőzsdebírósnál ülésein. Halmi Deutsch Sándor, aki a tőzsde tanács tagja volt, de egyetlen alkalommal sem vett részt a tőzsdebírósnál ülésein, ezt a publikálást, a saját személye elleni közvetlen támadásnak vette és lemondott a tőzsde tanácsosi státuszáról.

Az újonnan elkészült tőzsdepalotára nagyon büszke volt, bár eleinte több támadás érte a termék nem elégtelen akusztikája miatt. Nem hagyta annyiban a dolgot, a megfelelő akusztikához ő is ragaszkodott, szakértőket hivatott, akikkel sokat tárgyalt és szinte állandóan jelen volt a több héten át tartó kísérleteknél. A termék akusztikája végül elérte a megfelelő szintet és Kornfeld, e felett érzett örömeiben, a szakértők egy részét bőkezűen megjutalmazta a saját zsebéből.

Jelentős előrehaladás történet a budapesti tőzsde nyelvének magyarrá tételének ügyében 1902 májusában, a tőzsde tanács, Kornfeld Zsigmond javaslatára kimondta, hogy az

értéktőzsdén és a gabonacsarnokban idegen, nem magyar nyelven kikiáltott ajánlatokat, a hivatalos árfolyamok megállapításánál figyelembe venni szigorúan tilos.

E mellett Kornfeld, mint a tőzsde elnöke, külön felhívást intézett a tőzsde tagjaihoz, amelyben arra kérte őket, hogy a tőzsdei forgalomban csak és kizárólag a magyar nyelvet használják.

A nemrégiben még német nyelvű budapesti tőzsde már teljesen magyarrá lett.

Vezetésével a különböző hullámvölgyeken is könnyebben jutott túl az intézmény, például az úgynevezett Schossberger-krízis is, amely a pesti tőzsde életének egyik jelentős eseménye volt, Kornfeldnek köszönhetően, nagyobb problémák indukálása nélkül lezajlott le.²⁴⁸

Személyének jelentőségét fejezte ki az is, hogy mikor 1908-ban lemondott a tőzsde elnöki posztjáról, a kormány és a hazai kereskedelmi körök arra kérték, maradjon a helyén.²⁴⁹

Kornfeld lemondása a tőzsdén elnökválságot okozott. Lemondásában politikai és gazdasági, valamint személyes jellegű indítékok egyaránt közrejátszottak.

A magyar miniszterelnök írt neki levelet, 1908. május 15-én, kérve lemondása visszavonását.

Lemondásának egyik oka volt, hogy Kornfeld a tőzsde elnökeként a kormány részéről nem tapasztalta meg azt a méltánylást és támogatást, amely a tőzsdét, véleménye szerint, mint kiemelt fontosságú, bírói funkcióval felruházott intézményt meg kellett volna, hogy illessen.

Tulajdonképpen segítséget várt volna a magyar kormánytól az agráriusok támadása ellen, akik minden eszközzel igyekeztek tőzsdeellenes hangulatot kelteni. A Magyar Általános Hitelbank elnökeként és saját meggyőződése alapján Kornfeld merkantilista volt és álláspontja védelmét, a mellette való kiállást elvárta volna a magyar legfelső vezetéstől.

A másik, személyes ok, rávilágított Kornfeld Zsigmond emberi arcára.

Nagyon zavarta, hogy Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter az újonnan épített tőzsdepalota zárókő-ünnepélyén személyesen nem jelent meg, annak ellenére, hogy a tőzsde elnöke személyesen hívta meg erre az ünnepségre.

Wekerle miniszterelnök levele végül elhatározásának megváltoztatására bírta, visszavonta lemondását. Döntését levélben indokolta, melyet magyar nyelven fogalmazott

---

²⁴⁸ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 81.-86. p.

²⁴⁹ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök

meg, és amely kifejezte Kornfeld, önmagát mindig beosztottnak, szolgának tekintő mentalitását:

„...Ily körülmények között nem ragaszkodom azon eddig mindig követett szokásomhoz, hogy megmaradok alaposan megfontolt elhatározásom mellett, hanem azon föltevésben, hogy a tőzsde reformja belátható időben munkába vétetik és, hogy ezen ügynek törvényhozási elintézéséig Önök nem vonják meg tőlem bizalmukat, kitartok elnöki tisztemben...

Kiváló tiszteletem kifejezésével maradtam

Budapest, 1908. május hó 16-án

a tekintetes Tőzsdetanács kész szolgája,

Kornfeld Zsigmond

*s. k.*²⁵⁰

Kornfeld Zsigmond leköszönésének visszavonása összefüggésben volt garanciákkal, amelyeket a magyar kormánytól kapott a tőzsdeintézményre vonatkozóan. Ezt a tényt Kornfeld szavai nyilvánvalóvá tették:

„...azok a körök is kezdik méltányolni a tőzsdeintézményt, a melyek eddig nem igazságosan ítélték meg...”

Beck Marcell bankigazgató kérte fel az elnök urat, hogy méltóztasson megjelenni a tőzsdeteremben, ahol a tőzsdetagok szeretnék kifejezni hálás köszönetüket maradása miatt.

Kornfeld a meghívást elfogadta és a tőzsdén egyúttal beszédet is tartott, melyben benne volt merkantilista filozófiájának lényege:

„...nem kíván intézményünk többet, mint azt, hogy azt tehesse, a mi az egész ország javára válik és távol van tőle minden olyan egyoldalú törekvés, mint távol volt eddig is, hogy saját érdekeit a közjó rovására igyekezzék ápolni...”

Az egész agrárius és merkantilista szembenállás benne volt ebben az egy mondatban. Önmagukat ugyanakkor korrektül megvédte. Szilárdan hitt álláspontja helyességében és annak győzelmében is.

Wekerle Sándortól pedig megkapta az elismerést és a támogatást. Miután biztossá vált, hogy Kornfeld Zsigmond marad a tőzsdeelnöki státuszban, Wekerle a következőképpen vélekedett az ügyről:

„...a tőzsde érdekének maradandó biztosítása egyik főcélja. Mivel ismeri Kornfeld álláspontját és nagy szolgálatait a tőzsde érdekében, szívesen és örömmel vette kezébe az ügyet, mert tudja jól, hogy Kornfeld a tőzsde érdekeit jól szolgálja.”²⁵¹

²⁵⁰ Az Újság, 1908, május 17., vasárnap: 19. p.

Kornfeld ekkor már elismert, jó pénzügyi szakembernek számított, hiszen nevéhez nem csak a Magyar Általános Hitelbank fejlesztése fűződött, hanem az új, díszes tőzsdepalota felépítése, az árfolyamjegyzés rendszeresítése és a tőzsdebíróóság intézményének sikeres újjáalkotása is.

A huszadik század elején, a budapesti tőzsdén Kornfeld Zsigmond mellett már fia, Kornfeld Pál báró is részt vett. Abban az időben, 1909 márciusában, mikor édesapja nagybetegen feküdt otthon, a fiatalabb Kornfeld bankja, a Magyar Általános Hitelbank képviseletében részt vett a tőzsdeválasztásokat intéző nagybizottság munkájában.²⁵²

Az idősebb Kornfeld tehetségét, az első, ellentmondásos időszak után a tőzsde közönsége és a széles közvélemény is elismerte, az egyik budapesti újság címlapján 1909-ben a következő állt Kornfelddel kapcsolatban:

*„Amilyen puritán gondolkodású ő maga, épp úgy megkívánja ezt bankjától. Megkövetelte, hogy teljes szigorúság és pártatlanság megnyilatkozzék a tőzsde-bíróóság ítéletében.”*²⁵³

A budapesti börze érdekében kifejtett munkája végül teljes körű elismerést hozott Kornfeld Zsigmond számára. Mikor az 1909-es tőzsdei választások zajlottak, a két alelnök, Simon Jakab és Weiss Károly alelnökök mellett Kornfeld Zsigmond elnököt is újraválasztották.²⁵⁴ Az újraválasztást Kornfeld Zsigmond, aki ekkor már tulajdonképpen haldoklott, nem sokkal élte túl.

Elhunytát követően a Budapesti Áru- és Értéktőzsde tanácsa, elnökére emlékezve, Simon Jakab elnöklete alatt a tőzsde tanács összes tagjának részvételével egy rendkívüli ülést hívott össze, amelyen a magyar kormány is képviseltette magát.

A kormány képviseletében érkező Szterényi József, a kereskedelmi kormány államtitkára méltatta Kornfeld emlékét és tolmácsolta a kereskedelemügyi miniszter és a kereskedelemügyi kormányzat legőszintébb részvétét.²⁵⁵ A budapesti tőzsde érdekében kifejtett tevékenységét tehát a legmagasabb szinten is elismerték az Osztrák-Magyar Monarchiában.

---

²⁵¹ Az Újság, 1908, május 21.: 18. p.

²⁵² Pesti Hírlap, 1909, március 17., szerda: 20. p.

²⁵³ Vasárnapi Újság, 1909, március 7., 56. évfolyam, 10. szám, Budapest: 1. p.

²⁵⁴ Pesti Hírlap, 1909, március 23., kedd: 20. p.

²⁵⁵ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 10. p.

E mellett Kornfeld Zsigmond elhunytá után a tőzsdei elnökség is egy szép gesztussal fejezte ki azt, hogy a néhai vezető mennyire pótolhatatlan. A gabonabörze az elhalálozott elnök iránti tiszteletből a következő évi rendes közgyűlésig nem nevezett ki új vezetőt.²⁵⁶

IV./2. A bankvezér és a magyar politika

A magyar politikai és gazdasági elit az Osztrák-Magyar Monarchiában egymás közelségében, szimbiózisban élt. A kor vezetői a miniszterek mellett a gazdaság irányítói voltak. A magyar nagytőke és nagyipar az egész korszak során a hatalom közelében, mellette létezett.

Kornfeld pozíciójánál fogva is, mint a Magyar Általános Hitelbank vezetője, minimum ismeretségi viszonyban volt a magyar belpolitikai és osztrák összbirodalmi szintéren jelentős szerepet játszó arisztokrata családok képviselőivel, valamint a jelentős financier-ekkel.

Az időszak miniszterelnökei szinte mindannyian valamilyen módon kapcsolatba kerültek Kornfeld Zsigmonddal.

Az Andrássyakkal kapcsolata a Magyar Általános Hitelbank igazgatóságából származott, melynek egyik vezetője hosszú időn keresztül egy Andrássy gróf volt.

Tisza Kálmánnal számos pénzügyi manővert vitt végbe.

A gróf Szapáry-család szintén a Magyar Általános Hitelbank vezetéséből volt ismert Kornfeld Zsigmond számára.

Wekerle Sándorral pénzügyekben működött együtt, legjelentősebb közös munkájuk az 1892. évi valutareform volt.

Széll Kálmán közgazdasági érdemei elismerésül felkínálta neki a bárói rangot, amit azonban Kornfeld akkor még nem fogadott el.

Személyének a Monarchia vezetői általi elismertségét bizonyította, hogy 1909-es temetésén az akkor már második alkalommal miniszterelnök Wekerle Sándor személyesen is részt vett.

A Magyar Általános Hitelbank első embere mindig törődött azzal, hogy a felső osztály közeletében részt vegyen. A kor arisztokrata viselkedéséhez igyekezett hasonlítani, vidéki kastélyt vásárolt, vadászott, a Magyar Tudományos Akadémia munkájában részt vett, ott előadott és bizonyos alkalmakkor külföldi, Magyarországra látogató üzleti delegációk vendéglátásában, kalauzolásában személyesen is részt vett.

²⁵⁶ Pesti Hírlap, 1090, március 25., csütörtök: 16. p.

A teljes magyar vezetői réteget ismerte, velük egy társaságot alkotott, közös időtöltésükről a korabeli sajtó is néha beszámolt.

Az arisztokratikus viselkedés példája volt egy 1894. évi kaposvári vadászat, melyen Kornfeld Zsigmond Pallavicini Edével és Gajári Ödön képviselővel együtt vett részt. A három napos eseményen háromszázhatvan nyulat, kettőszázkilencven fácánkakast és harminckét foglyot lőttek.²⁵⁷

Sok magyar politikussal kimondottan jó viszonyt ápolt hosszú időn keresztül. Kornfeldet a magyar politikai elit jelentős személyei is nagyon becsülték, közéjük tartozott Tisza Kálmán, Szapáry Gyula, Wekerle Sándor, Baross Gábor, Lukács László, Széll Kálmán, a fiatal Andrássy Gyula, Hieronymi Károly, majd később Kossuth Ferenc és Popovics Sándor is. A fiatal Tiszát és a fiatal Vázsonyit azonban Kornfeld nem kedvelte.

A magyar politika világával a Magyar Általános Hitelbank vezetője élénk érintkezést tartott fenn. Ez részben a Hitelbanknál betöltött pozíciójával, részben a saját érdeklődésével függött össze. Kornfeldet érdekelte a politika, azonban elegendő volt neki a pénzemberek élete. Az esetenkénti közbenjárást viszont kötelességének érezte. Elhívatottsága teljes mértékben gazdasági megalapozottságú volt. Hitvallása a merkantilizmus, melynek egész pályafutása alatt képviselője volt. Merkantilistaként azonban kereste az empatikus és egyenrangú érintkezést a kor másik nagy gazdasági irányzatával, az agráriusokkal.

Az agráriusok élén akkoriban gróf Károlyi Sándor állt, akivel Kornfeld Zsigmond sokat vitázott, de nagyra becsülte ellenfelét.

Kornfeld értett a politikához, nem félt konfrontációtól, de a minél hosszabb időn át tartó politikai nyugalmat kívánta, mert ebben látta a gazdaság lendületének legfontosabb és legbiztosabb alapját.

Ismerte az állam ügyeit és a magyar politikai közéletben, el tudott igazodni, maga, a Hitelbank és a pénzügyi élet érdekében. A Szabadelvű Párt, majd a Nemzeti Munkapárt, a Szövetkezett Ellenzék, az Országos Alkotmánypárt, a Függetlenségi Párt és még sok egyéb politikai csoportosulás tevékenységét követte nyomon.

A prominens pártok élén állókat általában személyesen is ismerte. Kornfeld Wekerle egyik munkatársa volt.

A korszak szinte minden jelentős magyar politikusával jó viszonya és munkakapcsolata volt.

---

²⁵⁷ Pesti Napló, 1984, november 17., 45. évfolyam, 318. szám: 8. p.

Az Alkotmánypárt, élén a fiatal Andrássyval, a koalíció Wekerlével, a Munkapárt, melyet Lukács László vezetett, mind kölcsönös nagyrabecsülést és estenként baráti kapcsolatokat is jelentett.

Szell Kálmánnal is jó kapcsolatot épített ki, kölcsönösen becsülték egymás személyét és tevékenységét.

Egyetlen jelentős hazai politikus volt csupán, Tisza Kálmán, akivel Kornfeld nem tudta megtalálni a közös hangot. De mivel az állam bankára volt, nem szállt szembe vele, hanem törekedett a minél gördülékenyebb együttműködésre.²⁵⁸

A legszorosabb viszonyban Wekerle, Andrássy, Apponyi és Kossuth volt Kornfelddel. Velük a kapcsolat baráti volt és minden gazdasági kérdésben kikérték a tanácsát.

Két eset is volt, melyek megmutatták meg, hogy Kornfeld, mint pénzügyes, miként állt az ország fináncügyeinek szolgálatában.

Egy alkalommal, 1905-ben, Kornfeld közvetített Lukács László és a koalíció között. A vitában igyekeztek Kornfeldre hárítani az exlex alatt kialakult szelvénybevételek problémáját. A koronajáradék esedékes szelvényeinek bevételeiről volt szó a Fejérváry-kormány alatt. Fejérváry pénzt akart szerezni, mert rájött, hogy a szelvénybevételek már nem pusztán politikai probléma, hanem a nemzeti presztízs kérdése is és megoldásától a nemzetközi magyar közhitel sorsa függ.

A probléma megoldásának ügyében a magyar kormány Kornfeld Zsigmondhoz fordult, aki a koalíció vezérőbizottságával kezdett el tanácskozni.

Tevékenysége során először Bécsben járt, majd onnan hazaérve összeült Budapesten Wekerlével, Kossuthal, Andrássyval és Apponyival. A megbeszélésen részt vettek közül egyedül Andrássy mondta azt, hogy a pénzt meg kell tagadni a darabont-kormánytól,²⁵⁹ egyébiránt a többiek mind a rendkívüli függőkölcsön folyósítása mellett voltak. A vita végén Andrássy álláspontja győzedelmeskedett és Wekerle fogalmazta meg azt a szerződést, melyet

---

²⁵⁸ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 146.-148. p.

²⁵⁹ A darabont-kormány a választások eredményét negligáló Ferenc József által kinevezett kabinet volt 1905-06-ban. Miniszterelnöke Fejérváry Géza tábornagy, a magyar királyi darabont testőrség kapitánya. Legitimációjukat az uralkodó adta, választást nem nyertek, mivel minden párt ellenük fordult, cselekvésképtelenné váltak. A darabont-kormány valójában gúnynev, amellyel a király iránti feltétlen lojalitásukra utaltak.

a Rothschild-csoportnak a magyar kincstárral meg kellett kötnie, és amely szerződésért a koalíció tagjai, ha hallgatólagosan is, de vállalták a felelősséget.²⁶⁰

Itt Kornfeld képviselte a magyar kormányt, figyelembe vette megbízói, a Rothschildok érdekeit és szem előtt tartotta a lebonyolítás diszkrécióját is.

A másik eset az önálló magyar jegybank kérdéséhez kapcsolódott.

A jegybank létrehozása nagy horderejű ügynek volt és pénzügyi szaktekintélyt kellett megszólaltatni a nehéz helyzetben. Olyan ember véleményére volt szükség, aki szakemberként megkérdőjelezhetetlen, emberileg kikezdzhetetlen és támadhatatlan, és aki inkább népszerű, mint népszerűtlen. Ez volt Kornfeld Zsigmond, az ő véleményét kérte ki a koalíció.

Kérdésekkel fordultak a Hitelbank vezetőjéhez, aki 1908 szeptemberében emlékiratot nyújtott át gróf Batthyány Tivadarnak, a koalíció parlamenti bankbizottsága elnökének.

Ebben az emlékiratban részletesen megválaszolt minden felmerülő kérdést a létesítendő magyar jegybankkal kapcsolatban.

Összesen tizenkét kérdésre adott hasznos, praktikus és logikus választ:

1. A külön magyar jegybank részvénytársaság formájában jöjjön létre, mert így függetlenségét az állammal és politikai befolyásokkal szemben jobban megóvhatja.

2. Az új bank alaptőkéjét százötvenmillió koronában állapítsák meg.

3. Az alaptőkét kizárólag belföldön szerezzék be. A fentebb említett részvényösszeg elhelyezése fokozatosan, például tíz év alatt történjen. Az államnak az egész alaptőkét kellene jegyeznie.

4. Minden készfizető jegybanknak az alapelve, hogy képes legyen minden nála beváltásra bemutatott bankjegyet ércel beváltani. Jelen esetben a banknak tehát abban a helyzetben kell lennie, hogy a nála bemutatott bankjegyet ércel beválthassa.

5. Az alapítandó külön jegybank tevékenysége mindazon üzletágakra kiterjedhetne, amelyek közvetlen hivatásából fakadnak. Ezek lennének a bankjegyforgalom szabályozása, a megfelelő és elvárható aranypolitika, valamint a jegybankok üzletkörébe eső hitelüzletek ápolása.²⁶¹

6. A pénzügyi intézet helyes ügyvitelének egyik fő garanciája maga a vezetőség. A magyar állam kormányzatának a létrehozandó bank vezetésében kellene bizonyos virilis állásokat teremtenie, amelyeket automatikusan olyan férfikkal töltenének be, akik már egyéb

²⁶⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 149. p.

²⁶¹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 151.-152. p.

pénzüzeteknél elsősorban hitelszerűen érdekelt foglalkozási ágak élén állnak. Ezek közé tartozna a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, a kompetens mezőgazdasági fórum és a Budapesti Áru- és Értéktőzsde elnöksége.

7. Kornfeld nem látott semmi okot arra, hogy a magyar jegybanknak a neki adandó kizárólagos bankjegykibocsátói szabadalmon kívül más jogok lennének engedélyezhetőek, mint amelyek a saját alapszabályszerű ügyvitelüknek működéséből önként következnek.

8. Annak sem látta szükségét, hogy az állam és a jegybank közötti viszonyt külön szabályozzák és azt sem tartotta tanácsosnak, hogy a bankot bármilyen formában az állam pénzügyi műveleteinek ellátásába bevonják.

9. Amellett érvelt, hogy a külön magyar jegybanki szabadalom²⁶² tizenöt, esetleg húsz évre szóljon.

10. Az új jegybanktól a neki adott bankjegy kibocsátási szabadalom fejében az állam részére a nyereségből megfelelő részesedés volna követelhető.

11. Szükségesnek tartotta, hogy a külön magyar jegybank létrejötte esetén, mindjárt a kezdetektől fogva készfizető bank legyen.

12. A külön magyar Jegybankra való áttérés megkönnyítése céljából az egyetlen szükséges intézkedésnek az Osztrák-Magyar Bankkal létesítendő mindenki számára megfelelő megállapodást tartotta.²⁶³

Állásfoglalásának komoly jelentősége és hatása volt a jegybank létrejöttének kérdését illetően.

Kornfeld Zsigmond emlékiratát a legmagasabb helyeken is méltatták, az uralkodó, Ferenc József, Wekerle Sándor útján üzente meg, hogy pontosan ezt várta tőle és véleményével meg van elégedve.

Mint az Osztrák-Magyar Monarchia egyik legnagyobb pénzüzetének vezetője, Kornfeld sokat járt más országokban, mely államok pénzügyi hatalmasságaival és egyéb vezetőivel is megbeszéléseket folytatott, ezáltal szavának nemzetközi súlyt, magának pedig pozíciót szerzett.

---

²⁶² „szabadalom” terméken vagy eljáráson fennálló jogi oltalom. Szabadalom vagy szabadalmi oltalom. Meghatározott földrajzi területre és időre szól, tulajdonosának kizárólagos joga van arra, hogy a terméket vagy eljárást hasznosítsa. Birtokában a szabadalmas bárkivel szemben felléphet. m.szellemitulajdon.hu, A Szellemi Tulajdon Védelme

²⁶³ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 153.-155. p.

Többször tárgyalt Párizsban Clemanceau-val, Combes-bal, valamint más francia politikusokkal és pénzügyi vezetőkkel.

A Magyar Általános Hitelbank vezetőjét fogadták 1902-ben a londoni tőzsde vezetősége részéről is.²⁶⁴

Mindezek ellenére Kornfeld Zsigmond nem vett részt sem az osztrák-magyar, sem a magyarországi politikai életben. Kornfeld Zsigmond nem politizált, elkötelezett volt egy gazdasági iskola, a merkantilizmus mellett, de magyarországi pártok mellett nem.

Kornfeld technokrata volt. Őt azért becsülték és fizették, hogy Magyarország hitelügyei gördülékenyen menjenek. Egész munkássága erről szólt, hitel és üzlet, kötvény és betét, ércpénz és papírpénz. Ezeket kiválóan kezelte és a magyar közgazdaságnak tudása nagy hasznot hajtott, de nem volt politikai állásfoglalása, nem állt ki egyik oldal mellett sem harminc év alatt. Felszólalt az Országházban, de beszédében a tőzsde nagyobb hazai megbecsülése mellett állt ki.

A századfordulón a hazai belpolitikai életet meghatározta az agráriusok és monetaristák vetélkedése. Előbbieknek Károlyi Mihály gróf, utóbbiaknak Kornfeld Zsigmond volt az emblematikus alakja, azonban míg Károlyi gróf először a Szabadelvű pártnak, majd a Függetlenségi és Negyvennyolcas pártnak, később pedig még a Függetlenségi Pártnak is tagja volt, tehát bejárta a magyar politikai vertikumot, addig Kornfeld személyes politikai ambíciók nélkül, konzekvensen képviselte a magyar pénzügyeket, részben modernizáló, részben merkantilista szempontból.

IV./3. A jótékonyág terén kifejtett működés

A jótékonyág, a tevőleges segítség, hozzátartozott egy olyan magas pozícióban lévő ember mindennapjaihoz, mint Kornfeld Zsigmond.

Egy ilyen magas társadalmi és anyagi státuszú személy számára szinte kötelező volt a jótékonyági tevékenységekben való részvétel. Egyrésztől önmaga, egy belső készlet, másrésztől a tömegek miatt, akik napról-napra küszködtek szerény megélhetésükért, de ugyanakkor látták a hintóval utazó gazdagokat. A XIX. és a XX. század fordulója a magyar társadalomban is a jövedelmek közötti aránytalanságok növekedését hozta, elkezdett kialakulni a nagyvárosi proletáriátus, annak is egy szegény rétege, a lumpenproletáriátus, és ezzel párhuzamosan a hazai tőkés struktúrában létrejött a néhány száz családot jelentő

²⁶⁴ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 161.-169. p.

fináncoligarchia, a pénztőke és az ipari tőke összefonódásával. Szociális mozgalmak indultak, melyeknek jelmondatai sok esetben a vagyonos emberek bírálataival értek el komoly hatást.

Ebben a helyzetben egy gazdagnak be kellett bizonyítania, hogy bár pénzes, de nem fukar, tud adni, jó szándékú és empatikus a szegények irányába.

Kornfeld Zsigmond józanul, dolgoosan és egyszerűen élt. Megvetette a frivolitást, nem kedvelte a léhaságokat, de tisztelte a tehetséget és sajnálta a szegényeket.

A neves bankvezér tudott nemesen cselekedni és tudott örülni is annak, ha jót tett valakivel. A kérelmezők tömege kopogtatott állandóan ajtaján és Kornfeld nem fordult el a kérések elől.

Általános szokása volt, hogy egyszer mindenkinek adott, de akiről megtudta, hogy félrevezette, megtévesztette, annak soha többé.

Egy havi jótékonyági tevékenységét összefoglalva látható, hogy 1908 márciusában adakozott az Izraelita Tanítóképző Segélyegyletnek 24, a Pesti Izraelita Hitközség Fiárvaházának 20, a Pesti Chevra Kadisának 12, a Hajléttalanok Menhelyének 12, a Budai Szegény Gyermekek Felruházónak pedig 3 koronát.

A társaságoknak való adakozás mellett Kornfeld Zsigmond magánszemélyeknek is nyújtott segítséget, 1908 márciusában például több egyéb mellett ötvenhét személynek 103 koronát.²⁶⁵

Bent a Hitelbankban lehetőség szerint mindenkit szívesen fogadott, minden proposíciót meghallgatott és igyekezett semmilyen kérést nem elutasítani.

A segítségre szorulóknak azonban nem csak a Magyar Általános Hitelbank épületében keresték fel Kornfeldet. Megjelentek otthonánál, a Bajza utca 32. szám alatt található palotánál is. Otthonában zárkózottabban viselkedett, de a szegénység kopogtatására lakása ajtaja is mindig megnyílt. A Bajza utcában inkább meghittebb barátai, az írók és gondolkozók kéréseit fogadta.²⁶⁶ Ez érthető, hiszen akit otthonába engedett, azzal érthetően intimebb, közelebbi viszonyban kellett, hogy legyen.

---

²⁶⁵ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 106. p.

²⁶⁶ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 99. p.

Az őt körülvevő, közvetlen baráti köréből is volt, akinek segítséget nyújtott. Kármán Mórnak²⁶⁷ mindenféleképpen módot akart adni arra, hogy kizárólag a tudományos munkásságának élhessen.

Azért, hogy ez a cél megvalósulhasson, Kornfeld Zsigmond tízezer forintot gyűjtött számára, amely összegből hétezeröttszázat a saját pénzéből tett be. A jelentős összegű hozzájárulása kapcsán mindössze egyetlen kérése volt, azt kötötte ki, hogy a pénzt minden ceremónia nélkül kell átadni a nagy pedagógusnak, hogy ne is mondhasson érte köszönetet. Kornfeld alapvetőnek gondolta, hogy ezt a megállapodást mindenki betartja.

Azonban néhány nap elteltével Kármán Mór személyesen megjelent nála és meghatott hangon mondott köszönetet.

Kornfeld elképedt. Megdöbbenését az okozta, hogy nem tudta elképzelni, vajon ki követhette el az indiszkréciót. Nem tudta elhinni, hogy lehetséges cselekedni egy megállapodás ellenére is. A felismerés lesújtotta, mivel a maga részéről nem tudta elképzelni egy megállapodás megszegését.

Kis idő elteltével Kornfeld tudomására jutott, hogy Kőrösy József volt az, aki a megállapodást elfelejtette betartani. Ezek után minden szentimentalizmus nélkül jelentősen meglazította ezt a régi barátságot is. A gentlemen's agreement²⁶⁸ működik, de ahhoz legalább két gentleman szükséges.

A köszönetnyilvánítást, a hálálkodást Kornfeld nem szerette és lehetőség szerint el is kerülte azokat a szituációkat, amikor a megajándékozott személy a megalázottság érzetét keltette és a hálálkodás szavait kereste.

---

²⁶⁷ Kármán Mór (1843-1915) Pedagógus, egyetemi tanár. A tanárképző intézetben a filozófia és a pedagógia tanára volt, majd pedagógiai vezetője lett a gimnáziumi gyakorlóiskolának, melynek szabályzatát is ő készítette el a közoktatási kormány megbízásából. A magyar nevelésügy modern fejlődése nagyrészt az ő érdeme. Tanterve új alapokra helyezte a gimnáziumi oktatást. Kiváló érdemeiért 1907-ben nemességet kapott. Ujvári Péter szerk. Magyar Zsidó Lexikon, Pallas Nyomda, 1929, Budapest: 453.-454. p.

²⁶⁸ „gentlemen's agreement” a.m. Úriemberek egyetértése. Olyan megállapodás, amelyet nem foglalnak írásba, hanem az adott szóra épül. Néha megjelenik államközi szinten is.

Jó ismerősei közé tartozott a neves hazai orientalista, Goldziher Ignác²⁶⁹ is, akit úgy ismert meg, hogy a világhírű tudós egy kéréssel fordult hozzá.

Goldziher nem a saját maga részére kért és a kérés teljesítése nem is volt egyszerű feladat, de miközben a kérést hallgatta, Kornfeld már eldöntötte, hogy a neves keletkutató kedvére fog cselekedni. A megbeszélés közben azonban, szemtől-szemben még nem adott határozott választ Goldzihernek, mert a hálálkodást el akarta kerülni.

Akkor és ott azt válaszolta, hogy minden tőle telhetőt megtesz és néhány napon belül értesítést küld. Goldziher Ignác a vélt elutasítás miatt kissé elcsüggedve távozott Kornfeldtől, akitől több előzékenységet várt volna.

Egy nappal később azonban hangulata megváltozott, mikor reggel kézhez vette a levelet, melyben a bankvezér értesítette, hogy kívánsága teljesült. Goldziher olyan nagyon meglepődött és meghatódott egyúttal, hogy sietett barátaihoz, elmesélni a jó hírt.²⁷⁰

A Magyar Általános Hitelbank vezetője értékelte a tudást, a teljesítményt és a hűséget is. Nagyvonalúsága a Hitelbankon belül is megmutatkozott.

Amikor eljött a nyugdíjba vonulás ideje a Hitelbank legrégebbi alkalmazottja számára, akit még a Credit-Anstalt pesti fiókjába vettek fel, Kornfeld bebizonyította, hogy a nagyvonalúság, érdemes emberek esetében, nem áll távolság tőle. Harvassy Ignác, aki negyvenévesi szolgálati viszonyral rendelkezett és ekkor már a Magyar Általános Hitelbank értékpapírpénztár főnöki tisztét töltötte be, nem sokkal nyugállományba vonulása előtt, a negyvenedik évfordulóra, háromszáz vert arany jutalmat kapott a pénztintézetől. Ez a jelentős összegű jutalom csak Kornfeld támogatásával kerülhetett elfogadásra és kifizetésre.

Az elismerést az is megtámogatta, hogy nem pusztán Harvassy Ignác dolgozott majd fél évszázadot a Magyar Általános Hitelbank kötelékében, hanem fia, Harvassy Dezső, aki a Kereskedelmi Akadémiát elvégezte, szintén a Hitelbank alkalmazottja, tovább vitte a családi tradíciót a bankon belül és ekkor már osztályfőnök volt.²⁷¹

---

²⁶⁹ Goldziher Ignác (1850-1921) Világhírű orientalista, már tizenhat éves korában Vámbéry Ármin tanítványa. Már 1875-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1892-től rendes tagja, később pedig a nyelvtudományi szakosztály vezetője lett és az Akadémia életében vezető szerepet vitt. Tagja volt számtalan előkelő külföldi akadémiának és tudományos intézetnek. Ujvári Péter szerk. Magyar Zsidó Lexikon, Pallas Nyomda, 1929, Budapest: 319. p.

²⁷⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 100.-101. p.

²⁷¹ MNL OL Z 50 10. csomó, 3. tétel

A jótékonyág, az elesettek segítése a Kornfeld-család más tagjára is jellemző volt. Kornfeld Zsigmond felesége, született Frankfurter Betty is részt vett benne, aki 1909-ben a Magyar Vöröskereszt Egyesület központi választmányának tagja volt. A Vöröskereszt már ekkor nagy szerepet vállalt a hazai szegénygondozásban és vezető tagjának lenni presztízst jelentett a hazai mágnások körében. A Magyar Vöröskereszt Egyesület vezetője ekkor gróf Csekonics Endre volt.²⁷²

Egy alkalommal, ha áttételesen is, de Kornfeld kisegítette a székesfőváros teljes tisztviselői karát is. Ez akkor történt, mikor a főváros kölcsönt vett fel és a hitel felvételéről folyó tárgyalások közepette szóba került a tisztviselők adósságának konvertálása is.

Mikor erről folytak a megbeszélések, Kornfeld kijelentette, hogy ő a tisztségviselők helyzetén való segítséget nem tekinti üzletnek és a Magyar Általános Hitelbanknál levő fővárosi betét erejéig, a betéti kamatláb mellett, ad kölcsönt. Tehát nem minden esetben volt az első Kornfeld Zsigmond számára a tőkéből megszerezhető profit. Tudott adni a sokból, ha a helyzet megkívánta és méltányosan számolt még a bank pénzével is ilyen esetben.²⁷³

A Hitelbank vezetőjének karitatív tevékenysége nem csak Magyarország területére szorítkozott. Mikor a XIX. és a XX. század fordulóján szerte Oroszországban pogromok folytak, az üldöztetést elszenvedők számára pénzt gyűjtők között ott találjuk Kornfeld Zsigmondot is. Hatvany-Deutsch Józseffel és Kohner Zsigmonddal együtt bizottságot alapítottak a pogromok áldozatainak megsegítésére.

A saját pénzügyi infrastruktúrájukat használták, az adományokat elfogadta és nyugtázta a Magyar Általános Hitelbank.²⁷⁴

De hitsorsosain kívül másokat is pártfogolt. Egy alkalommal Olaszországnak nyújtott segítséget.

Egy 1905-ös földrengés miatt az Olaszország déli részén található Calabriában sokan nehéz helyzetbe kerültek.

A gondok enyhítésére az Osztrák-Magyar Monarchiában segélyakciót szerveztek, melynek fővédnöke a császári család két tagja, József főherceg és Augustia főhercegasszony voltak, az egyik védnöke pedig Kornfeld Zsigmond.²⁷⁵

---

²⁷² Pesti Hírlap, 1909, május 25., kedd: 6. p.

²⁷³ Budapesti Hírlap, 1908, május 17., 119. szám: 15. p.

²⁷⁴ Magyarország, 1905, november 18., szombat: 12. p.

²⁷⁵ Magyarország, 1905, november 28., kedd: 18. p.

Összességében látható, hogy a Magyar Általános Hitelbank vezetője adni, adakozni, segíteni képes ember, aki sokaknak és sok alkalommal nyújtott segítséget, rácsafolva a pénzemberekről kialakult sztereotípiákra.

IV./4. Kornfeld Zsigmond és a kultúra

A nagy financier alapvetően nem volt magasan iskolázott ember és ez a dolog nem rajta múltott. A körülmények alakították sorsát, akinek nehéz családi háttere és apja súlyos betegsége, majd halála elzárta az utat, hogy ifjú éveit a tudományok, vagy esetleg nyelvek elsajátításának szentelhesse. Nagyon fiatalon arra kényszerült, hogy önmagát tartsa el, és igen hamar, már tizenévesen felnőtté kellett válnia. Az alapiskolákat Goltsch-Jekinau jesivájában elvégezte, majd nem sokkal később dolgozni kezdett.

Az olvasásról és a filozófia tanulmányozásáról soha nem mondott le, de miután Budapestre került, az első néhány év szükségszerűen a banküzletet jelentette számára. Mivel elsődleges feladata szinte minden idejét lekötötte eleinte Budapesten nem tudott a kultúra magasabb szféráival foglalkozni.

Anyanyelve a német volt, a korabeli budapesti banki közeg számára ez a legteljesebb mértékben megfelelt, így néhány évig a Magyar Általános Hitelbank vezetője egyszerűen nem tudott magyarul. Ez a korabeli viszonyok közepette nem volt meglepő.

Abban az időszakban, mikor Kornfeld Zsigmond Magyarországra került és a Magyar Általános Hitelbank vezetői közt helyet foglalt, a német nyelv használata a főváros banki életében természetes jelenségnek számított.

A magyar nyelv az 1870-es években Pesten néhol még másodlagos volt, így Kornfeld Zsigmond megérkezése előtt néhány évvel, 1872-ben a Hitelbank közgyűlésén a levezető elnök a megjelent részvényesek nyelvi tarkaságát látva, feltette a kérdést, hogy az ülést magyar vagy német nyelven vezessék le, különös tekintettel a felolvasásokra. A kérdésre válaszul *”a gyűlés tekintettel azon nagy számban jelenlevő részvényes szakra, kik a német nyelvet bírják, annak német nyelven leendő felolvasása mellett nyilatkozik.”*²⁷⁶ Az ülést és a felolvasásokat megtartották német nyelven, egy magyar városban és ez normálisnak,

---

²⁷⁶ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, 1. csomó, 1. tétel: Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig

méltányosnak és a résztvevők számarányának figyelembe vételével eldöntött, összességében demokratikus elhatározásnak számított.

Az évek múltával azonban jelentős változások álltak be. Kornfeld Zsigmond megtanulta új hazája nyelvét és a tudományokban is a lehetőségekhez mérten elmélyült.

Mindenből a legjobbat kereste és a legtöbbet akarta, talán mondhatjuk azt, maximalista volt. Maximalista volt a jó, pozitív és építő dolgokban.

Az irodalmat, filozófiát, nyelveket, közgazdaságtant és építészettörténetet ilyen dolognak látta.

A Magyar Általános Hitelbank vezetője, már magyar állampolgárként, magyar bankárként és magyar földesúrként az 1890-es évekre jól megtanult magyarul. Kitűnően beszélt, írt és olvasott új hazája nyelvén. Kornfeld szépen és választékosan fejezte ki magát magyarul, azonban kiejtése mindvégig megőrzött egy bizonyos idegenszerűséget és mondatfűzésében is felismerhető volt a germán gondolkodás és műveltség hatása, de igyekezett tiszta magyarsággal kifejezni magát. Igyekezete nem csökkent a növekvő korrall és az egyre emelkedő pozícióval sem.

Azonban nem a környezetétől vagy a munkahelyén tanult meg magyarul, hanem magántanár járt hozzá, aki a nyelv ismeretének elsajátításában szolgálatára állt éveken keresztül.

Az első tanítója egy Bíró Tamás nevű minisztériumi alkalmazott volt, aki minden bizonnyal kiváló ember lehetett, de nem a legjobb tanár, mivel Kornfeld a tőle való tanulást rögtön az első kísérletek után abbahagyta.

Változás akkor állt be, mikor 1885 tavaszán, Kőrösy József, a hazai statisztikai tudomány ismert alakja, Budapest statisztikai hivatalának megteremtője és vezetője, magához kéretett egy Balogh Ármin nevű fiatal pedagógust, akivel kapcsolatban úgy vélte, hogy Kornfeld segítségére lehet a magyar nyelv elsajátításában. Balogh Ármin enciklopédista volt, választékos magyar beszéddel.

A bankigazgatók akkoriban, az 1880-as években általában meglehetősen műveletlenek voltak, a saját mesterségükön kívül más alig érdekelték őket. Azt az elvet, hogy a nemesség, még ha nem is karddal, de vagyonnal szerezték, kötelez, csak később kezdték felismerni. A „noblesse oblige” jó néhány évig semmit nem jelentett számukra. Később azonban elkezdtek tanulni. A tanulni vágyó gazdag bankárok közé tartozott Kornfeld is.

Balogh Ármin olyan ember és tanár volt, akiben kevés az anyagi szemlélet szerepe, ellenben erősen megjelenik benne a tudósok és a tudomány tisztelete.

Eleinte vonakodva és csak Kőrösy nyomatékos kérésére vállalta el, hogy megpróbálkozik a jelentkező tanítvánnyal.

Miután Balogh Ármin elvállalta a bankvezető oktatását, kezdetét vehette az effektív munka. Első alkalommal egy vasárnap látogatott el Kornfeld otthonába. A tanítás mindig a család házában folyt. A két ember rögtön szimpatikus lett egymásnak, kölcsönös rokonszenv ébredt bennük egymás iránt.

Az első óra hosszabb lett, mint egy óra. Az első találkozás vasárnap délután fél négytől, este fél kilencig tartott.

A jól sikerült első lecke után Kornfeld Zsigmond szorgalmasan és nagy buzgalommal tanult.

Az erőfeszítések hamar meghozták első gyümölcseit, amiben szerepet játszott Balogh Ármin tanítási módszere is, mely igazodott a nagy befogadóképességű, jó memóriájú tanítványhoz. Balogh jelentős eszköze az volt a tanításban, hogy a magyar irodalom legszebb alkotásain keresztül, Arany és Petőfi művein át vezette be a magyar nyelv köreibé. Szép költeményeken keresztül ismerte meg a Hitelbank vezetője hazánk nyelvét.²⁷⁷

A magyar nyelvet olyan szinten sajátította el, hogy már a tanulás időszakában, 1887-ben megtartotta első, magyar nyelvű előadását a Magyar Tudományos Akadémián.²⁷⁸

Apróság Kornfelddel és nyelvtudásaival kapcsolatban, hogy nagybátyja, Reb Áron kéziratot hagyatékát, melyet kincsként őrzött, a maga számára lefordíttatta.²⁷⁹ Ez arra utalhatott, hogy Kornfeld nem tudott héberül és nem is tartotta fontosnak, hogy ezt a nyelvet megtanulja.

Kornfeld alap beállítottsága érdekes módon, a közgazdaság embereire nem jellemző módon, humán volt, nem szerette a matematikát, saját magát filológusnak érezte és az volt az életével kapcsolatos elképzelése, hogy negyven éves kora körül visszavonul és életét a tudománynak és az irodalomnak szenteli. (Ez a terve sajnos nem válhatott valóra, Kornfeld élete végéig bankigazgató maradt.)

Viselkedésére jellemzőek bizonyos attitűdök. Alapvetően zárkózott ember volt és idegen. Talán ez okozta, hogy Kornfeld udvariaskodó, finomkodó és bizonyos esetekben

²⁷⁷ Radnóti József Kornfeld Zsigmond: 89.-91. p.

²⁷⁸ V. Ecsedy Judit: Ismeretlen Ritkaságok a Kornfeld-könyvtárban, in Magyar Könyvszemle, 127. évfolyam, 2. szám, 2011: 150. p.

²⁷⁹ Magyar-zsidó Szemle, 1909., 2. szám: 99. p.

szertartásos viselkedésű volt. Ezt még otthonában, családjá körében sem vetkezte le, valószínűleg nem is volt rá lehetősége, mert ilyen volt a természete.

Néha azonban nyomasztóan jelent meg az a kötelező távolság, amelyet mindenkivel szemben betartott, és amelyet vele szemben is betartottak, még azok a személyek is, akik hozzá a legközelebb álltak.

A magyar nyelv elsajátítása után elkezdett latinul is tanulni és a latinból kifejlődött olaszt is elsajátította. A nyelvtanulást is komolyan vette, és mindig, mindenben a komoly ember benyomását keltette. Valószínűleg erősen maximalista beállítottságú személyiség lehetett.

A humán tárgyakat szerette főként, azok közül is az irodalom állt legközelebb hozzá. Kedvelte Petőfi, Arany, Goethe és Dante műveit. A költészetben el tudott mélyedni, egy-egy szép vers meghatotta. Ezen az úton tudott kikapcsolni a stresszes mindennapi rutin végeztével. A hétköznapiakon reggeltől szinte estig kibocsátott, konvertált, tárgyalt, képviselte az államot és annak pénzügyi vezetőivel tárgyalt, egy nagybank és szinte egy egész ország finansziális sorsát intézte, majd e tevékenysége végeztével esténként költeményeket olvasott. Kornfeld Zsigmond maga is írt verseket, ezeket azonban nem magyar, hanem német nyelven alkotta meg.

Kornfeld, aki minden szélsőségtől tudatosan távol tartotta magát élete során, tulajdonképpen saját maga képviselte legbelül, a legnagyobb szélsőségeket azáltal, hogy a nappali nagyhatalmú, racionális, pénzközpontú bankár esténként érzékeny poétává változott néhány órára. Kedvenc költeménye Petőfi Sándor verse, a „Szeptember Végén” volt, melyet annyira megkedvelt, hogy le is fordította németre.²⁸⁰

Igyekezett az irodalmat az emberekkel megszerettetni és 1893-ban részt vett egy magyar-zsidó irodalmi társaság²⁸¹ létesítésében,

---

²⁸⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 90.-91. p.

²⁸¹ Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat hosszas tárgyalások után végül 1894. február 14-én tartotta meg alakuló közgyűlését. Céljuk könyvkiadás, felolvasások és a szerzők jutalmazása volt. Székhelyük Budapest, ahol egészen 1948-ig folytatták tevékenységüket. A XIX. század végén a magyar irodalomban és lapkiadásban már jelentős szerepet vállaltak zsidó származású írók és költők.

Az asszimilált zsidók egyrészt magukat igyekeztek megismertetni, másrészt a magyar nemzeti hagyományokat vegyítve az európai irodalmi értékekkel sajátos színárnyalatot hoztak a magyar kultúrába. Kiss József A Hét című irodalmi folyóirata az 1908-ban induló Nyugat előfutárának számít. De maga a Nyugat is tartalmazta ezt az elemet, Ignóus először A Hétnél dolgozott. Osvát Ernő és Fenyő Miksa szintén ezt a vonalat képviselte.

Acsády Ignác, doktor Neumann Antal, doktor Chorin Ferenc és doktor Rosenberg Gyula társaságában.²⁸²

A humán tanulmányok másik nagy egysége, a történelem, eleinte még nem igazán foglalkoztatta, később azonban megjelent benne az érdeklődés. Sokat olvasott a pápaság történetéről és Assisi szent Ferenc²⁸³ életéről, valamint többször forgatta Kempis Tamás²⁸⁴ „Krisztus Követése” című munkáját.

Ernest Renan,²⁸⁵ a kor ismert francia orientalistájának műveit is szívesen olvasta, azért is, mert Renan foglalkozott Kornfeld kedvenc filozófusával, Baruch Spinozával.

A világban az egyensúlyt és az igazságot kereste a tudás által. Minden életét vezető elvet az empirikus igazságból vezetett le.

Húsvétkor széder vacsorát adott, majd a második széder este után szinte minden esztendőben elutazott Rómába, ahol a múlt emlékeit, a művészetet tanulmányozta.²⁸⁶

A Hitelbank vezetője a magyar tudományos életben is részt vállalt, például 1985-ben megjelent a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlésén, ahol a téma az emlékezés Kerkápoly Károlyra és a jelenkori német tudományosság voltak. Az ülésen, Kornfeld mellett, sok közéleti kiválóság és számtalan akadémikus volt jelen.²⁸⁷

---

²⁸² Magyar-zsidó Szemle, 1893., 6. szám: 349. p.

²⁸³ Assisi szent Ferenc (1181/82-1226) Rendalapító. Fiatal korában több hadjáratban vesz részt, majd fogság és betegség után dőbben rá, mennyire léha életet él. Életmódját lényegesen megváltoztatta, a csendes imát kereste. Gyakran látták Assisiben, amint a leprások házában a legalantasabb munkákat is elvégezte. Látomás hatására megtért, prédikált és gyógyított. Hatására sokan nyilvános bűnvallomás után elajándékozták vagyontárgyaikat és csatlakoztak hozzá. szerk. dr. Diós István, dr. Viczián János, Magyar Katolikus Lexikon III. kötet, Egyetemi Nyomda, 1997, Budapest: 609. p.

²⁸⁴ Kempis Tamás (1379/80-1471) Pap, lelki író. Kézműves családban született. Lelkiségének meghatározója Isten és a lélek kapcsolata. Az „Isten minden, az ember semmi” gondolatát a metafizika szintjéről az erkölcsi-egzisztenciális szintre vitte át. Legnagyobb hatású műve az „Imitatio Christi”. („Krisztus követése”) szerk. dr. Diós István, dr. Viczián János, Magyar Katolikus Lexikon VI. kötet, Egyetemi Nyomda, 2001, Budapest: 498. p.

²⁸⁵ Renan, Joseph Ernest (1823-1892) Vallástörténész, orientalista és kultúrfilozófus. Tanárként és utazóként a tudományoknak szentelte magát. A német idealizmus, a protestantizmus és részben a romantika által áthatott irodalmi munkásságának fő műve a „Histoire des Origines du Christianisme”. („A kereszténység eredetének története”) szerk. dr. Diós István, dr. Viczián János, Magyar Katolikus Lexikon XI. kötet, Egyetemi Nyomda, 2006, Budapest. 558. p.

²⁸⁶ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 96. p.

²⁸⁷ Budapesti Hírlap, 1895. május 13., 129. szám, 15. évfolyam: 2. p.

A színházat kevésbé szerette, ritkán látogatta a teátrumokat, a zenés művek sem igazán vonzották, mindösszesen egyetlen operettet látott életében, a „János Vitézt”, ezt azonban két alkalommal is megtekintette. Petőfi Sándor „János Vitéze” egyébként is kedvelt olvasmánya volt.

A filozófia volt a harmadik tudományág, amely érdeklődését le tudta kötni. A tapasztalatot tartotta a legfőbb és legfontosabb dolgok egyikének. Rengeteget foglalkozott a filozófiával és rengeteget tanult is belőle.

Kedvenc filozófusa Baruch Spinoza volt, akihez újra és újra visszatért, tiszta elmélyedéssel. Kornfeld Zsigmond saját élete filozófiáját is Spinoza gondolatai és tanításai alapján alkotta meg.

Elvei a következők voltak: „Légy igazságos!”, „Ne ítélj meg senkit szigorúbban, mint saját magadat!” Ez Kornfeld esetében egyedi jelentéssel bírt, ugyanis Kornfeld saját magát is szigorúan ítélte meg, a mérce tehát igen magasra volt téve. „Soha ne szorulj senkire!” Ez a gondolat talán az ifjúkorából származhatott, mikor már tizenévesen, egyedül kellett boldogulnia és helyt állnia a világban. Ehhez kapcsolódhatott még egy elve, mely szerint, „Mástól semmit ne várj!” Ez is egy magára utaltságot megszokott ember mentalitását tükrözte.

Saját maga számára kialakított elveihez egész élete során ragaszkodott, ezeket az elveket igyekezett betartani.²⁸⁸

Baráti körét is, melyet alaposan megválogatott, igen művelt emberek alkották. Szoros baráti körét Körösy József, Balogh Ármin, Marczali Henrik, Gozsdu Elek, Riedl Frigyes, Rákosi Jenő, Lederer Béla, Gyulai Pál, Alexander Bernát, Goldziher Ignác, Heinrich Gusztáv és Kármán Mór alkották.

Kármán Mórt igen nagyra tartotta, tudását és munkásságát többször méltatta. Kármán pszichológiája, logikája és neveléstani tudása jelentős hatást gyakorolt rá és módot kívánt adni Kármánnak, hogy csak és kizárólag a tudományos munkásságának élhessen.²⁸⁹

Barátságai mélyek és őszinték voltak. A legelmélyültebb ezek közül a nyelvtanárával, Balogh Árminnal kialakult viszonya. Nem csak vele tanult, vele vitatkozott, de vele kártyázott és vele utazott is. Kornfeld és Balogh megértették egymást, még ha nem is mindig voltak egy véleményen.

---

²⁸⁸ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 96. p.

²⁸⁹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 100.-102. p.

Balogh Ármin egyszerű tudós tudott maradni a legjelentősebb pénzhatalmasság közelében is, míg a művelt bankvezér tudta tisztelni a puritán tudóst. Kettejük barátsága évtizedes távlatban volt mérhető.

Amikor szabad ideje engedte, tavasztól őszig, gyakran utazott le Rakovicra, ottani birtokára és szabadidejének jelentős részét ott töltötte. Ilyenkor a nagy vendégjárás mellett a kastélyban Kornfeld sokat olvasott és tanult is.

Rakovic felé vonaton utazott és a vonaton is olvasott, legtöbbször kedvelt olvasmányát, Kempis Tamás, „Krisztus Követése” című művét.

Egyszer egy szombati nap a vonaton felejtette a kötetet, és amikor hétfőn visszafelé utazott, a kalauz visszaadta neki. Kornfeld kérdésére, honnan tudta, hogy a könyv az övé, a kalauz azt válaszolta:

„Ezen a vonalon csak Méltóságod olvas latinul.”²⁹⁰

Annak ellenére, hogy Kornfeld megtanult magyarul és azt a mindennapokban használta is, nem felejtette el anyanyelvét, a németet sem. Mikor 1906. október havában angol kereskedők, az angol kereskedelmi kamarák képviselőiben meglátogatták a Budapesti Kereskedelmi- és Iparkamarát, a tiszteletükre adott díszebéden is résztvevő Kornfeld átvezette őket a tőzsde épületébe, ahol német nyelvű beszédet mondott nekik.²⁹¹ Kornfeld Zsigmond tehát több nyelven is beszélt igen magas, szinte anyanyelvi szinten.

A nyomtatott sajtót is olvasta, minden lapra előfizetett, a Budapesti Hírlapra és a Népszavára egyaránt. Az előfizetéseket nem a bank pénzéből, hanem saját zsebéből finanszírozta.

Elmondható, hogy Kornfeld nagy tudásvágygal megáldott ember volt, aki, mindenről folyamatosan tudni akart.²⁹²

Műveltsége az évek során egyre fejlődött és a Csehországból elszármazott egyszerű zsidó fiú felnőtt kora delén már egy igazán művelt, több nyelven beszélő férfivá vált.

IV./5. Kornfeld Zsigmond és a zsidó vallás

A XIX. század nem a vallás és nem a zsidó vallás reneszánsza volt Európában. A vallások léteztek, funkciójuk, közösségmegtartó és erkölcsi tartást biztosító szerepük

²⁹⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 103.-106. p.

²⁹¹ Budapesti Hírlap, 1906. október 2., 270. szám: 4. p.

²⁹² Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 107. p.

megkérdőjelezhetetlen volt, de az elvilágiasodás folyamata, a szekularizáció nem állt meg. Az emberek városokba költözése ezt a folyamatot csak erősítette, a kis helyi közösségek helyét átvette a város, mely egy sokkal személytelenebb közegként, együtt a társadalom teljes átalakulásával, ezt a folyamatot mindinkább erősítette.

A magyar polgárnak volt vallási öntudata, de mindennapjait már nem az határozta meg.

Ez a világvá válás nem csak az ország keresztény vallású lakosságára volt jellemző, hanem az egyéb felekezetek követőire is.

Az izraeliták előtt is több lehetőség állt. Amennyiben egy zsidó vallású ember a neológ ágazathoz csatlakozott, ruházata a legteljesebb mértékben hasonult az ország egyéb lakosainak öltözékéhez. A városi ember bőrcipője, szövetnadrágja, zakója és nyakkendője teljes homogenitást biztosított mindenki számára.

Ily módon bármely ember vallása láthatatlanná vált a nagyvárosban, Budapesten. Katolikus, református vagy zsidó nagyjából egyforma ruhákban járt a hétköznapokon.

Ehhez a neológ irányzathoz tartozott Kornfeld Zsigmond is. A csehországi családi tradíciók már a múlt ködébe veszttek. Az a gondolat, hogy fiatal korában rabbinak készült, szintén Csehországban maradt.

Kornfeld Zsigmond modern emberként már öltözetében is polgári volt. A róla készült fényképeken döntő százalékban elegáns öltönyben szerepel, kivétel egy kép, mely életének egy későbbi szakaszában ábrázolta, ezen a kor szellemének megfelelően díszmagyart visel.

Azonban nem csak az öltözködésben nyilvánult meg Kornfeld felvilágosult felfogása. Bár egész életében a zsidó vallást követte, annak minden szabályának betartásától távol tartotta magát.

Jellemző példa a szombattal kapcsolatos magatartása. A zsidó hit szerint a szombat a pihenés szent napja. Vallásos izraelita ilyenkor a villanyt sem kapcsolja fel. Ezzel szemben Kornfeld Zsigmond sok esetben szombaton is dolgozott.

A gyermekei névválasztása sem feltétlen izraelita mentalitást tükrözött. Egyik fiúgyermeke a Pál nevet kapta. Pál eredetileg Saul volt és később tért csak meg a keresztény hitre. A Pál igazán keresztény név. A többi gyermek, Mária,²⁹³ György,

²⁹³ Kornfeld Mária kikeresztelkedésére utal Kornfeld Móric, mikor azt írja: „Nővérem, azt hiszem, csak mély vallásosságában találta meg az igazi boldogságot, bencés obláta ruhában alussza örök álmát.” Kornfeld Móric: Triantonól Trianonig, tanulmányok, dokumentumok, közreadja Széchenyi Ágnes, Corvina KiadóKft. Korrekt Nyomda, Budapest, 2006: 455. p.

Móric²⁹⁴ és Ferenc névválasztása is inkább az asszimilációs hajlandóságról és az akkor divatos magyar nevek választásáról tanúskodik, mint a zsidó identitás kimutatásáról.

Életéből, munkájából és magyarországi családi háttéréből látható, annak ellenére, hogy Kornfeld Zsigmond még a budapesti zsidó hitközségben is prominens szerepet vállalt és izraelita vallását megtartott egész életében, nem volt kimondottan vallásos mentalitású ember.

Kornfeld nem az ortodox, hanem a neológ irányzathoz tartozott, az ünnepeket megtartotta, olvasta a Tórát, de a vallás túlzott kimutatásától tartózkodott, a XIX. és a XX. század fordulójának jellegzetes asszimilációs vonásait fedezhetjük fel rajta.

V. Fejezet: A Magyar Általános Hitelbank vezetőjének házassága, magánélete és bárói rangra jutása

V./1. Kornfeld Zsigmond házassága és magánélete

Kornfeld Zsigmond szegény családba született, korán belépett a munka világába, nem volt idegen számára a megfeszített munkatempó, a hosszú, fáradtságos és nehéz munkanap. Az, hogy fiatalon állásba került és számára megszokott rutinná vált a mindennapos sok óras igénybevétel, viselkedésére és emberekkel való viszonyára is meghatározó szerepet gyakorolt.

A korban Kornfeld Zsigmond ismert és elismert ember volt, befolyása és pénzessége nem volt titok. Bankvezető, magas pozícióban, bejáratos a legmagasabb körökbe, nagy és elegánsan berendezett házában élt a főváros patinás részében, a sajtó számtalan cikket közölt munkájáról és életéről. A híres és sikeres bankvezérről számtalan írás jelent meg az évtizedek folyamán. A róla szóló száznál is jócskán több írás között azonban nem lehetett nőügyekre vonatkozót találni. Kornfeld Zsigmond nem éjszakázott, nem járt félreérthető funkciójú helyekre, nem űzött szerencsejátékokat.

---

²⁹⁴ Kornfeld Mór(ic) 1913-ban nősült, felesége Weiss Marianne, Weiss Manfréd lánya lett. Négy gyermekük született, Mária, Hanna, György és Tamás. A névválasztás itt is inkább keresztény. Az 1925 évben jelentős döntést hozott a Kornfeld házaspár, katolizált. Ugyanezen év július 6-án a Koronázási-templomban ünnepélyesen tértek át a római katolikus hitre. Ezt a lépést nem tették volna meg a hit belső átélése nélkül. Vallásukat mélyen átélő katolikussá lettek, Kornfeld Mór ezután az iregi uradalmán levő templom kegyúri tisztségét is gyakorolta és a rendszer alapját képező politikai katolicizmust is támogatta. Barátai voltak Baranyay Jusztin, Kovrig Béla, Barankovics István, Katona Jenő és Dessewffy Gyula. E mellett támogatta a Szent Kereszt Egyesületet és rajta keresztül a katolizált zsidó családokat. Kornfeld Móric: Trianonig: 45.-46. p.

Talán az életére meghatározó hatással levő filozófia, mely minden egyes személynek funkciót és helyet ad a világon, jelölte ki számára ezt az utat, a hivatástudat útját.

Az egyetlen nő, akit évtizedeken keresztül szeretett, a felesége volt. Kornfeld Zsigmond házassága, túlzás nélkül állíthatjuk, életre szóló volt.

A tervszerűség és átgondoltság, amelyek jellemezték Kornfeldet, megjelentek házasodása kapcsán is. Hüen és kitartóan évtizedeken át szerette nejét, azonban az asszony kiválasztása igen tudatos volt. Felesége, Frankfurter Betty, egy tekintélyes, bécsi orvos dinasztia sarja volt.

Kornfeld Zsigmond igazgató nem sokkal budapesti hivatalának elfoglalása után jelentette be a Magyar Általános Hitelbank igazgatósági tanácsi ülésén, hogy komoly házasodási szándékai vannak.

Az igazgatósági tanácsi ülésen, 1879 január 13-án, Kornfeld Zsigmond távollétében, Frank igazgató olvasta fel a levelet, melyben a nyugdíj alapszabályzat értelmében, Frankfurter Betty kisasszonnyal hamarosan bekövetkező egybekelését az igazgatósági tanács tudomására hozta.

Frank igazgató egyúttal Kornfeld Zsigmond részére hat hét szabadságot kért az igazgatósági tanácson részt vevő vezetőktől, hogy az ifjú pár zavartalanul elutazhasson nászútjára.

A tanács Kornfeld Zsigmond és Frankfurter Betty egybekelését tudomásul vette és Kornfeld Zsigmond részére a kérelmezett másfél hónap szabadságot engedélyezte.

A bizalmat Kornfeld meghálálta. Az 1879. március 10-i igazgatósági tanácsi ülésre rendben visszaért, azon már részt vett, mint a Magyar Általános Hitelbank egyik igazgatója.²⁹⁵

A neves bankár felesége, Frankfurter Betty, teljes mértékben megfelelt a magas pozícióban levő férj társaként.

Etikája, erkölce, házasságról alkotott elképzelése azonos volt férje felfogásával. A hűséget, az otthont, a családot mindennél fontosabbnak tartotta. Házasságuk évtizedeken át tartott, megingásnak nyoma sem volt soha egy pillanatig sem. Báró Kornfeld Zsigmondné, báró Kornfeld Zsigmondnak szentelte az életét.

Miután férje 1909 tavaszán elhunyt, nem kezdett új kapcsolatba, nem lépett be más férfi az életébe, özvegy Kornfeld Zsigmondné néven élt tovább a Bajza utcában található ingatlanban.

²⁹⁵ MNL OL Z 50 A. Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1. csomó, 1. tétel, 7. sorszám

Férjét jóval túlélte, majdnem harminc évvel, és életének nyolcvanegyedik évében, 1938-ban hunyt el. Ekkor négy gyermeke, Domony Mórincné, született báró Kornfeld Mária, báró Kornfeld Móric, Pál és Ferenc gyászolta.

Báró Kornfeld Zsigmondné 1938. november 13-án hunyt el és temetése szinte rögtön lezajlott, november 14-én a rákoskeresztúri új köztemetőben. Férje és a sajnálatosan fiatalon meghalt fia, György, mellé temették.²⁹⁶

Gyermekei mindennél többet jelentettek a Magyar Általános Hitelbank vezetője számára.

Első fia Kornfeld György volt, aki sajnos nem tudott megbirkózni a nehéz teherrel, amelyet az okozott, hogy apja árnyékában nőtt fel, és onnan kilépni nem tudott, így fiatalon, mindössze huszonkét éves korában, 1902-ben önkézevel vetett véget életének.

Egyetlen leánygyermeke az 1881-ben született Kornfeld Mária volt, akit féltő gonddal óvott, és aki szép pályát futott be, jó házassággal. Férje doktor domonyi Domony Móric volt.

Még három fiúgyermeke született Kornfeld Zsigmondnak házasságából, sorrendben, Móric, 1882-ben, Pál, 1884-ben és jóval később Ferenc 1897-ben.

Mindhárom fiú megfelelő karriert futott be és hosszú életet élt.

Nevelésükre nagy gondot fordított, új hazája jó polgáraivá igyekezett őket tenni. A megfelelő kultúrát biztosító neveltetés mellett természetesen gyermekei életpályáját is igyekezett a formálni, lehetőségeket biztosítani számukra.

Ennek a hasznos elvnek az eredménye és a családi tradíciók folytatása volt például az, hogy fiát, Kornfeld Pált felvették dolgozni a Magyar Általános Hitelbank kötelékébe.

De Kornfeld Pál hiába volt Kornfeld Zsigmond fia, az üzletben bizonyítani kellett a rátermettséget és megmutatni, hogy a fiú méltó a pozícióra, melyet betölthet.

Így lett először Kornfeld Pál ideiglenes tisztségviselő a Magyar Általános Hitelbanknál, majd bizonyos idő elteltével, az igazgatósági tanács gyűlésén hozott döntés alapján véglegesített tisztségviselő 1904-ben. Az intézménynél végzett munkájával bizonyította, hogy nem pusztán az igazgató fia, hanem egy valódi pénzügyi ember, akinek helye van a Magyar Általános Hitelbank dolgozói között.

Kornfeld Pál megbecsültsége a Hitelbankban gyorsan nőtt, ennek volt bizonyítéka, hogy a következő évben, 1905-ben, az év elején, fizetését felemelték, és az év január elsejétől június 30-ig számára szabadságot engedélyeztek.²⁹⁷

²⁹⁶ HU-MNL-OL-P 1929 18-K-155

Nem pusztán gyermekei nevelésével foglalkozott lelkiismeretesen Kornfeld Zsigmond, hanem azzal is, hogy családi kapcsolataik a későbbiek során is megfelelőek legyenek. Gyermekei jövőjét igyekezett biztosítani anyagi és társadalmi szempontból. Jó választással az életet és a boldogságot szerezte meg magának a polgár hosszú időkre, akár élethossziglan is. Tudta ezt Kornfeld is, aki gyermekei választását igyekezett tudatossá tenni, számukra megfelelő, rangjukhoz illő partnert választani.

Ez az elv és gyakorlati megjelenése leginkább leánya, Kornfeld Mici esetében volt a legtisztábban látható. Kornfeld Zsigmond egyetlen leányát igyekezett jól kiházasítani és az apa igyekezetét siker koronázta. A vő ugyanis doktor Domonyi Móric²⁹⁸volt.

A választás nem csak Domonyi Móric társadalmi státusza miatt volt jó döntés. Domonyi ugyanis Kornfeld Zsigmond vejeként egy kissé a Magyar Általános Hitelbank életében is részt vett, természetesen apósát támogatva. Ez a részvétel több módon is megnyilvánult.

A Magyar Általános Hitelbank 1904-es rendes évi közgyűlésén Domonyi Móric részt vett, mint a bank részvényese, huszonöt saját részvény jogán.

A következő évben Domonyi Móric ismét részt vett a Hitelbank rendes évi közgyűlésén, melyet 1905. március 19-én tartottak. Itt azonban Domonyi doktor már százhuszonöt saját részvény képviselőként szavazhatott a Magyar Általános Hitelbank ügyeit illetően.

Ugyanebben az évben a Hitelbank még egy közgyűlést, ezúttal egy rendkívüli közgyűlést tartott. Ennek a közgyűlésnek a jegyzőkönyv hitelesítését maga Domonyi Móric végezte. Az üzemmenet szemmel tartása mintha kicsit a feladata lett volna.

1905-ben volt egy harmadik közgyűlése is a Magyar Általános Hitelbanknak, ahol Domonyi doktor megint részt vett, azonban már százharminc saját részvény képviselőként. Befolyása növekedett.

---

²⁹⁷ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.147

²⁹⁸ Domonyi Móric: Született Budapesten 1872-ben. Jogi tanulmányai elvégzése után a Kereskedelmi Minisztérium szolgálatába lépett és gyorsan haladt a ranglétrán, hamarosan miniszteri tanácsos lett. Később a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság igazgatójává nevezték ki. A közgazdasági téren szerzett érdemei elismerésként domonyi előnévvel magyar nemességet kapott. E mellett a magyarországi zsidó hitközség életében is vezető szerepet játszott. Magyar Zsidó Lexikon, szerk.: Újvári Péter, Budapest, 1929: 205. p.

Az 1906-os rendes évi közgyűlésen doktor Domonyi Móric ismét százharminc saját részvény képviselőként járt el, ekkor azonban ott volt vele a bankvezető Kornfeld Zsigmond is, aki saját ötven részvénnyel és egyúttal 850 Blum Gyulát, 16.330 Credit-Anstaltot és hétezer S. M. v. Rothschildot képviselő részvényt hozott magával. Mivel a közgyűlésen jelen levők összesen 44.221 darab részvényt képviseltek, láthatjuk, hogy a Kornfeld Zsigmond kezében levő 24.230 darab részvény összeadva Domonyiéval jelentősen az ötven százalékot meghaladta. Ketten együtt 24.360 darab részvényt képviseltek a Magyar Általános Hitelbank közgyűlésén, így akaratukat érvényesíthették.

Jelentős tényező az is, hogy Kornfeld Zsigmond, mint az igazgatóság elnöke elfoglalta a közgyűlés elnöki székét is. Kornfeld Zsigmond domináns és bizalmi pozíciója látszik a közgyűlés részleteiből és Domonyi Móric egyre fajsúlyosabb megjelenése sem lehetett véletlen.

A Kornfeld-Domonyi együttműködés további látható eseménye volt az 1907-es, január 29-i rendkívüli közgyűlés is.

E közgyűlésen szintén Kornfeld Zsigmond elnökölt, aki ezúttal csak a saját ötven részvényét képviselte, de az ülésen ismét részt vett doktor Domonyi Móric, aki a saját százharminc részvénye képviselője mellett ezúttal már meghatalmazottként is érkezett és doktor Kornfeld Ignác hatvanöt részvényét is képviselte. A Kornfeld-család tehát Domonyi által is képviselve volt. Domonyi aktivitása a Hitelbank életében folyamatosan látható.

A tendencia folytatódott, az 1907. évi rendes közgyűlésen, melyet Kornfeld Zsigmond vezetett, doktor Domonyi Móric szintén részt vett. Ebben az évben ismét saját részvényeit és doktor Kornfeld Ignác részvényeit képviselte.

A következő évben Domonyi Móric jelenléte még hangsúlyosabbá vált, saját részvényállománya már száznegyvenre emelkedett és e mellett képviselte százharminchat részvénnyel Economo Helén bárónőt, hetvennégy részvénnyel a már többször képviselt Kornfeld Ignác doktort és négyszáz részvénnyel Neurath Lajost.

Ugyanezen a közgyűlésen az elnöklő Kornfeld Zsigmond képviselte ötven saját részvényét, a Boden-Credit-Anstalt 11.500 részvényét, az osztrák Credit-Anstalt 15.560 részvényét és a Rothschildok 15.560 részvényét.

A közgyűlésen képviselt részvények száma összesen 49.946 volt. Összeadva a Kornfeld Zsigmond és veje által képviselt részvényeket 43.420 a végösszeg. Ez már mindent eldöntő befolyás volt, nyolcvanhét százalék. Ekkora részvénytárossal már mindent lehetett szabályozni a Magyar Általános Hitelbankon belül.

Az 1909-es rendes évi közgyűlés azonban ismét új képet mutatott. Kornfeld Zsigmond ekkor már súlyos beteg volt, és bár felépülésében reménykedtek és szavakba öntötték reményüket, hogy a bankvezető visszatér, Kornfeld ekkor tulajdonképpen haldoklott és Bajza utcában található lakását elhagyni is képtelen volt.

Betegsége miatt a közgyűlésen sem tudott részt venni, ahol e miatt örgróf Pallavicini Ede volt a levezető elnök. Azonban Kornfeld Zsigmond báró hű veje, doktor Domonyi Móric helyt állt apósa távollétében is.

Domonyi Móric immáron teljesen kialakult bizalmi, családi státuszát mutatta, hogy a 1909. évi rendes közgyűlésen, március 19-én igen sok és sokféle részvényt képviselt. Képviselte elsődlegesen a saját százharminc részvényét és másodlagosan bizonyos magánszemélyeket. Domonyi Móric képviselte ekkor gróf Festetics Gizellát százhuszonöt, doktor Polner Aladárt huszonöt, Spitzer Gusztávot száz és Spitzer Mórt ötven részvénnyel, meghatalmazottként.

Az igazi érdekességet azonban a harmadlagos képviselete jelentette. A Magyar Általános Hitelbank 1909. évi rendes közgyűlésén ugyanis doktor Domonyi Móric képviselte személyesen a Rothschildok 7.800 részvényét.²⁹⁹ Ezt a hatalmas részvénycsomagot a Rothschild-család nem bízhatta rá bárkire, így bizalmi emberük, Kornfeld Zsigmond, betegsége miatt, annak bizalmi emberének adták. Ez a közgyűlési megbízatás nem jöhetett volna létre, ha nem lett volna meg a maximális bizalom a Rothschildok és báró Kornfeld Zsigmond, valamint Kornfeld Zsigmond báró és veje, Domonyi Móric között.

Domonyi Móric és Kornfeld Zsigmond kapcsolatát tehát nem csak a családi összeköttetés jelentette, hanem a Magyar Általános Hitelbank ügyeiben való esetenkénti közös részvétel is, melynek során teljesen természetesen képviselték egymást és saját magukat is, közös céljaik érdekében. Ez a viselkedésminta a korszak új gazdasági elitjének életében nagyon elterjedt volt.

A családi nexus mutatkozhatott meg más ügyben is. A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt.-t részben a Magyar Általános Hitelbank pénzéből alapították meg 1894-ben, a Hitelbank döntő tényező volt a hajózási részvénytársaság létezésében. A kereskedelemügyi minisztérium 1903-ban levelezést folytatott a Magyar Általános Hitelbankkal arról, hogy a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. részvényeit az

---

²⁹⁹ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1871-1912, 1-43-ig, 1. csomó, 1. tétel

államkincstár részére megszerezzék. Az alku része volt a levelezésben a részvénytársaság igazgatóságában alapszabályszerűleg fennálló tizenöt hely bizonyos százalékának jövőbeni betöltése.³⁰⁰ Domony Móric későbbi pozíciója a Magyar Folyam- és Tengerhajózási rt.-nél ebből az időből származott, apósa kis ráhatásával.

A Magyar Általános Hitelbank Kornfeld Zsigmond életében központi szerepet játszott és a Hitelbank vezető tisztségviselői sem felejtették el soha Kornfeldet. Megmutatkozott ez abban is, mikor leányát, Kornfeld Micit, Domony Móric doktor 1903. legelején eljegyezte, a Hitelbank igazgatósági tanácsának ülésén nagy szeretettel gratuláltak Kornfeldnek az intézmény elöljárói.³⁰¹

A kor meghatározó gazdasági szereplői közül Kornfeld Zsigmond a Hatvany báró családdal hosszabb időn keresztül kiváló viszonyt ápolt. Ez a viszony üzleti is volt, egy Hatvany báró a Magyar Általános Hitelbank vezetői között is helyet foglalt a századfordulótól.

A Magyar Általános Hitelbank 1901. évi közgyűlésén ifjabb Hatvany-Deutsch Józsefet öt évre, az 1906. rendes közgyűlésig az igazgatósági tanács tagjává választották.³⁰² Ez a választás tipikusnak mondható volt a korban, a gazdasági elit tagjai, egy viszonylag szűk kör, előszeretettel foglalt helyet több igazgatóságban. Szinte mindannyian ismerték egymást, egy zárt társadalmi csoportot alkottak, és vagyon, valamint befolyás volt a bekerülés kritériuma.

Kornfeld Zsigmond és a Hatvany báró család viszonya a pénzügyi megalapozottság miatt jobbra és erősebbé vált. A nexus közöttük így egyszerre volt baráti és pénzügyi vonatkozású.

A Hatvany-Deutschok és Kornfeld Zsigmond viszonyát tovább erősítette az a tény is, hogy a korszakban igen tehetősnek számító Hatvany bárók részvényesek is voltak a Magyar Általános Hitelbanknál és ebből következően a család tagjai rendszeresen részt vettek a

---

³⁰⁰ MNL OL Z 51 2. csomó, 101. tétel, Magyar Általános Hitelbank Okmánytár

³⁰¹ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.146

³⁰² MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, 1. csomó, 1. tétel: Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig

pénzüzmény közgyűlésein, éveken át, saját részvényeik képviselőtének jogán.³⁰³ Valóságos gazdasági háló volt ez a magyar nagyburzsoázia legfelső rétegei között.

Báró Kornfeld Zsigmond magánéletének bemutatásánál nem tekinthetünk el lakhelyétől sem. Az ingatlan, ahol a neves finansier élt, minden szempontból méltó volt hozzá és stílusát képviselte.

4. fotó: Kornfeld Zsigmond lakóháza a Bajza utca 32. szám alatt

Forrás: a szerző saját felvétele 2018. október

A Magyar Általános Hitelbank vezetője több évtizedes budapesti tartózkodása során nem költözött, egyetlen ismert címe a Bajza utca 32. volt. A hely maga remek választás, elegáns környezetben található, közel az Andrássy út, és a Városliget is néhány perc séta mindössze Kornfeldék egykori kapujától.

³⁰³ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt., Közgyűlés és Igazgatóság, 1. csomó, 1. tétel: Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig

Az épület a mai napig áll és használják, jelenleg a Miniszterelnökség kezelésében áll, a vidéki Magyarország egy fejlesztési programjáért felelős projekt irodái találhatóak az épületben. Közvetlen mellette áll az Osztrák Köztársaság nagykövetsége.

Mikor lehetőség volt bejárni az egész területet, 2020. május 5-én, feltűnt, hogy bár külső szépsége érintetlen maradt, a belső részeket jelentősen átalakították a magyar történelem utóbbi néhány évtizedében.

A ház maga előkertes, szép lándzsakerítéssel. Az előkert, mely az utca zajától és a kíváncsi szemektől megvédte a bent tartózkodókat, mintegy tíz méter széles lehet. Az épület jelenleg háromszintes, mögötte egy kert található, talán száznyolcvan-kétszáz négyzetméteres, épületek közé szorított, fűvel borított zöldterület.

Az épület alatt pince foglal helyet, boltíves tetővel, erős, vastag falakkal. A pince felújított és karbantartott, de a falai talajszintig salétromosak a közeli Városliget egykori mocsarassága miatt magas talajvízszint miatt.

A pincében található egy étellift, mely a rajta levő felirat szerint a huszadik század elejéről származik. Az étellift mellett van egy nagy helyiség, mely a konyha lehetett, erre utal az is, hogy a bejövő vízvezeték és a pinceszint vizesblokkja is itt található. Mivel ezeket általában a ház felépítésekor alakítják ki, ezek valószínűleg már a Kornfeld-család itt lakása alatt is ezen a helyen voltak.

Az ingatlan földszintjén a régi százéves, valószínűleg az épülettel egykorú, ajtók megmaradtak, felismerhető erős, vastag, időnek ellenálló tokozásuk. A zsanérok és pántok az ajtókon szintén eredetinek tűntek.

A bejárat után kis portásfülke található, mely korábban talán az épület gondnokáié lehetett. A portásfülke ablakain keresztül pont rálátni a kertre nyíló ajtóra és a lépcsőház feljáromjára. A lépcsőház eredeti, szép iparos munka, időtálló kovácsoltvas korlátok és széles, ízléses márványlépcső jellemzik. A földszinten található egy középső folyosó, melyről jobbra és balra számos kis helyiség nyílik.

A felsőbb szinteken ugyanilyen középső folyosóról nyíló kisméretű helyiségeket találunk. Az egykori szobák helyét meghatározni lehetetlen. A kis helyiségek ugyanis biztosan utólagos beépítések, erről tanúskodik vékony falazatuk és a falazatba épített tömördek egymástól is különböző modern ajtó, modern kilincsekkel.

A legfelső szintre már nem ér fel az étellift és a házba beépített lichthof is itt kezdődik. Itt található egy kis erkély, mely a hátsó kertre néz.

A házat bejárva érezhető benne egy kellemes, de nem harsány vagy feltűnő elegancia. Szép ház, de nem hivalkodó. Szintenként körülbelül kétszáz négyzetméteres lehet az ingatlan. Az épület maga nagypolgári, elegáns és impozáns egyszerre.

Az Osztrák-Magyar Monarchia új embertípusa a polgár volt. A dualizmus korában jelent meg és indult hódító útjára. Kornfeld Zsigmond maga volt a „polgár”, abban az értelemben, amely a polgári réteget naggyá és erőssé tette. A minta Európa nyugati feléről érkezett. A polgárt jellemezte ruházata, munkaethosza, puritán etikája.

A Magyar Általános Hitelbank vezetője azonban, annak ellenére, hogy puritán polgár volt, nagypolgár is volt, sőt, élete végén még bárói rangot is nyert az uralkodó kegyének jóvoltából.

A nagypolgár pedig más életmódot élt, mint az egyszerű polgár. Kornfeld Zsigmond esetében ez hatványozottan jelentkezett, hiszen a Magyar Általános Hitelbank vezetőjeként, mely nagybank az Osztrák-Magyar Monarchia egyik vezető pénzintézménye volt, a legmagasabb körökkel volt napi szinten kapcsolatban. Több száz éves múltú családdal rendelkező arisztokratákkal, kiemelkedő anyagi helyzetű nagyvállalkozókkal és nemzetközi üzleteket koordináló pénzemberekkel folytatott tárgyalásokat hitelbanki vezető pozíciójából adódóan.

E miatt számára is jelentőséggel bírt az, hogy hol tölti az idejét. Az elegáns otthon, a szépen berendezett munkahelyi iroda mellé szüksége volt egy kis vidéki rezidenciára. A korszak pénzes magyarországi elitjének minden tagja rendelkezett ilyennel. A vidéki kúria fenntartása arisztokratikus fényben tüntette fel tulajdonosát.

Kornfeld Zsigmond is, mint az új, kapitalista elit tagja, vásárolt a maga és családja számára egy ilyen kis vidéki uradalmat.

A birtok a Budapeستől észak-északnyugatra található Nyitra vármegyében volt, a Pöstyéni járásban, gyönyörű környezetben.

Ha tehette ide vonult vissza feleségével és gyermekeivel pihenni és regenerálódni a nehéz és stresszes banki ügyintézés után. A kellemes, vidéki hangulat valószínűleg jót tett a bankvezető egészségének.

5. fotó: Kornfeld Zsigmond vidéki kastélya Rakovicon, azaz Rákfalván

Forrás: Borovszky Samu szerk.: Magyarország Vármegyéi és Városai, Nyitra Vármegye: 118. p.

A bankvezér birtoka, amely a Vág folyótól nem messze levő kis faluban, Rakovicon, a Felvidéknek az Alacsony-Tátra és a Duna közé eső részén volt, nagyon szép környezetben terült el.

Rakovic, vagy magyarosan Rákfalva, Boritól délre, a Dudvág jobb partján, a Holcskapaták mellett volt található. A tárgyalt időszakban, a XIX. század végén már tót községként említették a források. Lakossága csekély, mindössze 436 főből állt, akik a római katolikus vallást követték. A századfordulón posta már volt a településen, azonban a legközelebbi vasúti állomás Pöstyénben, a járás székhelyén épült. A birtokára pihenni megérkező Kornfeld Zsigmond is minden bizonnyal a pöstyéni állomásig utazott vonattal, onnan pedig lovaskocsival mehetett tovább a saját házáig Rakovicra.

Maga a helyiség, Rakovic, első ízben a XIII. században került említésre, 1262-ben előbb a nyitrai, majd a csejtei vár uradalmához tartozott. A XIII. század végén a templomos lovagrend birtokolta, akiktől a Szent-János rendi lovagok örökölték.

Ilyen nagy múltú helyiségben a Kornfeld Zsigmond által tulajdonolt kastélynak is volt története.

A kastély nagyon régi eredetű építmény volt, alapja még a templomos időkből származott, mai fundamentumát akkor rakták le. Egy 1675-ből fennmaradt írás szerint, az épület ekkor már, mint „régikastély” szerepelt. Az udvarházat 1856-ban az akkori tulajdonos, Mednyánszky Dénes átépíttette.

Az épületet később a Magyar Általános Hitelbank vezetője szerezte meg és elegánsan rendezte be, külön jelentőséget tulajdonítva az épület körül elterülő angolparknak, melyet nagyon széppé alakítottatott.

A parkbejárat szomszédságában voltak a Kornfeld Zsigmond uradalmához tartozó mintaszerű gazdasági épületek.

Azonban csak a kastély volt Rakovicon, a nagy kiterjedésű birtok egy része átnyúlt a szomszédos község, Veszéle területére.

Veszéle szintén egy kicsi település volt akkoriban is, mindössze 874 római katolikus lakossal. Az idők folyamán több birtokosa is volt a helyiségnek, így a Stibor, Bánffy, Nádasdy, Révay és Mednyánszky családok is tulajdonolták a sok alkalommal gazdát cserélő kis falucskát. A középkori előzmények és az illusztris elődök után vásárolt itt birtokot a Magyar Általános Hitelbank vezetője, Kornfeld, mint tulajdonos, mint itt nagyobb birtokkal rendelkező személy volt megemlítve a századfordulón.³⁰⁴

A Hitelbank vezetője büszke puritán léte ellenére egy kicsit földbirtokos és viselkedésében kicsit arisztokratikus is kellett, hogy legyen, legalábbis néhány itt eltöltött év után mindenképpen, mivel addigra kialakult társadalmi státusza és a vele napi szinten érintkező rétegek ezt megkövetelték.

Egy pénzes magyar úr számára fontos volt, hogy legyen földbirtoka, és Kornfeld Zsigmond ekkor már nem csak pénzes és úr, de szíve szerint magyar is volt. A birtok is ezt fejezte ki, mely arisztokratikus volt. Kornfeld a maga módján arisztokrata volt, azonban nem születése, hanem tehetsége jogán. A kor embereként Kornfeld pénzarisztokrata volt.

V./2. Miként, miért és mikor lett Kornfeld Zsigmond magyar főnemes, azaz báró

A tizenkilencedik század a polgárosodás évszázada volt szerte egész Európában, a modern kor embere már a polgár volt. A polgár sok esetben a szorgos, puritán viselkedésű és kinézetű, hivalkodó külsőségek nélkül is érvényesülő, új embertípust jelentette.

Kornfeld Zsigmond tisztán képviselte ezt az embertípust, mely nem ősei tetteiből, hanem saját cselekedetei jogán kívánt anyagi és erkölcsi megbecsülést kivívni magának. Kornfeld volt maga a polgár a magyarországi tőkés viszonyok kialakulásának korában.

---

³⁰⁴Borovszky Samu szerk.: Magyarország Vármegyéi és Városai, Nyitra Vármegye, Országos Monografia Társaság, Budapest, 1900: 118. p.

A megtestesült polgár sokáig ragaszkodott polgári létéhez, élete legnagyobb részében az maradt. Többször is felajánlották neki az arisztokrácia soraiba való emelkedés lehetőségét, de Kornfeld sokáig és következetesen visszautasította a magyar miniszterelnökök felajánlását, igyekezett megmaradni annak, aminek született.

Elszántsága ellenére sokszor úgy viselkedett, mint az arisztokraták. Birtoka volt kastéllyal, Budapesten is palotában lakott, kocsival járt, jótékonykodott. Polgár volt, de nagypolgár valójában.

Évtizedeken keresztül Kornfeld nem élt a lehetőséggel, hogy a magyar társadalom legfelsőbb kasztjába léphessen az uralkodó kegye által.

Gazdasági tevékenysége miatt kitüntetésre is felterjesztették, még a XIX. században. Ezt a magas rendjelet, a másodosztályú vaskorona rendet, 1893-ban, elfogadta, de többet nem igényelt hosszú időn keresztül.³⁰⁵ Kornfeld Zsigmond szeretett polgár lenni. Élete végén azonban mentalitása megváltozott.

Nem arról volt szó, hogy személyesen neki hiányzott a főrendi státusz. Sokkal inkább az motiválta, hogy hagyjon valami örök dolgot az utódaira. Egy magyar bárói cím, mint örökség, szép ajándék, ezáltal egyenes ági leszármazottai mind főrenddé váltak és Kornfeld Zsigmond így igazán sok embert meg tudott ajándékozni. A bárói címet végül, utódaira való tekintettel elfogadta.

A magyar nemesség soraiba lépés azonban a teljes valójában Kornfeld életében még nem zajlott le. A főrendi címet jóváhagyták a legmagasabb fórumokon, a titulust megkapták, báróvá váltak, de az egész folyamat túlnyúlt néhány hónappal a Magyar Általános Hitelbank vezetőjének földi életén.

A folyamat legelején, 1909. február másodikán a minisztertanácson elhatározták, hogy Kornfeld Zsigmond és törvényes utódai részére magyar báróságot adományozzanak, az örökös főrendiházi tagság nélkül.

Ezt a döntést nem sokkal később, 1909. február 23-án bevezették a királyi könyvekbe, ahová az újonnan nemesítetteket regisztrálták.

Ezzel egy időben a bárói oklevél kiállítását is elrendelték az ő felsége személye körüli magyar királyi miniszter segédhivatalának igazgatóságán.

A bárósítás Kornfeld Zsigmond közvetlen családtagjait érintette csupán. Az új főrendek, Kornfeld Zsigmond, felesége, valamint feleségétől származó gyermekei, Mór, Pál, Ferenc és Mária voltak, akik számára ettől fogva engedélyezve volt, hogy az országnagyok

³⁰⁵ Magyar-zsidó Szemle, 1893, 10.-11. szám: 542. p.

szokása szerint veres pecséttel pecsételhessék le leveleiket és bárhol járnak, az a kiváltság illesse meg őket, mint a többi bárót és az ország egyéb nagyjait.

Az ő felsége személye körüli miniszter bekérte az érintett hat személy iratait, ami összesen nyolc iratot jelentett, mert a hat születési anyakönyvi kivonat mellett báró Kornfeld Zsigmond és domonyi Dr. Domony Mórincné, azaz Kornfeld Mária esketési bizonyítványát is bekérték. Ebben a korban még szerepet játszott az, hogy rendezett családi körülmények között, házas viszonyban éljenek az előléptetésben, rangemelésben részesített emberek.

Az iratokat hivatalos úton juttatták el, a lebonyolítást dr. Eischer Vilmos köz- és váltóügyvéd, Budapest V. kerület, Báthory utca12., intézte, aki egyúttal az iratok érkeztetése mellett 784 korona elutalásáról szóló bizonylatot is benyújtott.

Ez a 784 korona a bárói oklevél kiállításának költségeit volt hivatva fedezni.

A költségek részletesen a következők voltak:

1. kiadványozási díj 144 korona,
2. három ív eredeti pergamen 30 korona,
3. szépíró díja 250 korona,
4. czimfestő díja 150 korona,
5. bőrkötés, bőrtok 80 korona.

Ez mindösszesen hatszázötvennégy korona alapkiadást jelentett. Ehhez jött még azonban két másik összeg is, hogy a főúri kinevezés valóban főúri legyen.

Az oklevél díszesebb, kalligrafikai kivitelezéséért ötven korona, az elegánsabb és szebb kötésért pedig nyolcvan korona többletköltség merült még fel.

A hatszázötvennégy korona alapköltség és a százharminc korona extra költség együttesen hétszázötvennégy koronát jelentett. Ezt az összeget juttatta el dr. Eischer Vilmos köz- és váltóügyvéd hivatalos úton az ő felsége személye körüli miniszter titkárságának számára, a felmerülő költségek fedezésére.³⁰⁶

Az, hogy a Magyar Általános Hitelbank vezetője és családja hamarosan a magyar arisztokrácia soraiba lép, ekkortól már eldöntött tény volt, bár maga Kornfeld Zsigmond, aki banki státusából adódóan eddig is a magasabb körökben forgott, már korábban is részesült komoly, előkelő kinevezésben. Széll Kálmán ugyanis 1901. december 22-én Ferenc József császár utasítására előléptette a főrendiház tagjává.³⁰⁷

---

³⁰⁶ HU-MNL-OL K 20 1909-384

³⁰⁷ Hazánk, 1901, december 29., 8. évfolyam, 306. szám: 4. p.

A bárói kinevezés azonban a legfelső szintre érkezést jelentette a Kornfeld-család számára az Osztrák-Magyar Monarchia társadalmában.

Az indoklás szerint Kornfeld a közgazdaság és a pénzügyek terén kimagasló érdemeket szerzett.

Az uralkodóhoz címzett felirat szerint:

„...jelentékeny része van a hazai pénzügyek fellendülése által az utóbbi évtizedekben elért nagy sikerekben és különösen a valutarendezés körül, de nem csekélyebbek érdemei az ipar és kereskedelem terén sem. Alig van Magyarországon újabb nevezetesebb ipari, kereskedelmi és közlekedési vállalat, melynek létesítése körül Kornfeld részét ki ne vette volna.”³⁰⁸

Ekkor Kornfeld Zsigmond már súlyos betegen otthon feküdt, a Magyar Általános Hitelbank 1909. március 19-i rendes évi közgyűlésén pedig napirend előtt megemlékeztek arról, hogy őfelségétől érdemei elismeréseként örökös, tehát leszármazottaira is vonatkozó bárói méltóságot kapott. Ugyanekkor megemlékeztek arról is a közgyűlés résztvevői, hogy tisztelt elnökük már hosszabb idő óta súlyos beteg, jókívánságaikat megfogalmazták, hogy egészsége helyreálljon és nagyfontosságú tevékenységét az intézet javára tovább folytathassa.³⁰⁹

Sajnos a cég dolgozóinak jókívánságai ellenére Kornfeld Zsigmond 1909. március végén hosszas betegeskedést követően elhunyt.

Mivel a nemesítés már korábban eldöntött tény volt, a címet életében még megkapta, igaz csak a legeslegvégén. Élete utolsó néhány hetében már báró Kornfeld Zsigmond volt a neves bankár.

A bárói kinevezés megvolt, elfogadtatták az illetékes helyeken, azonban egy dolog még mindenképpen kellett.

Egy főnemesnek elengedhetetlen, hogy legyen egy megfelelően elkészített, impozáns és csak rá jellemző címere. A heraldika szabályait tiszteletben tartva meg kellett csináltatni először a címertervet, majd magát az eredeti címet.

A Kornfeld-család címerének elfogadását valamilyen diskurzus előzhette meg, mert Kornfeld legidősebb fia, Móric, 1909. október 21-én levelet írt az ő felsége személye körüli

³⁰⁸ HU-MNL-OL K 20 1909-384

³⁰⁹ MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1871-1912, 1-43-ig, 1. csomó, 1. tétel

miniszternek, melyben kérte, hogy a kívánalmaknak mindenben megfelelően átjavított címertervet elfogadni szíveskedjenek.

A címertervet és a leírást bizonyos idő elteltével, 1910. január 12-én fogadták el végül, melyeket Kornfeld Móric nyújtott be két-két példányban.

Bizonyos pontatlanságok zavaróak lehettek. Dr. Elischer Vilmos köz- és váltóügyvéd kérésére javítottak a nemesítő okiraton, ahol a legidősebb fiú nevét valószínűleg véletlenül, helytelenül tüntették fel, ugyanis Móric helyett, Mórt írtak. A hibát a kérésnek megfelelően korrigálták.

Ezek után ő császári és apostoli királyának felségének legmagasabb sajátkezü aláírásával ellátott bárói díszoklevelet az ő felsége személye körüli minisztérium segédhivatali igazgatóságától báró Kornfeld Móric, 1910. február 26-án átvette. Ezzel lezárult a Kornfeld-család magyar főrendek közé lépésének folyamata.

A báró Kornfeld-család címerének leírása:

„Álló, csücskös talpú paizs, melynek kék mezejében lebegő arany koronán fészében ülő természetes színű pelikán, szárnyait védőleg kiterjesztve, négy fiát vérével eteti. A paizsra helyezett bárói koronán szemben álló koronás nyílt lovagsisak nyugszik, melynek dísze a paizsbeli pelikán. A sisaktakaró mindkét felől kék-ezüst. A paizs bronzszínű arabeszkre van állítva, melyen jobbról és balról egy-egy befelé forduló, vörös nyelvét kiöltő paizstartó aranyoroszlán ágaskodik. Az arabeszken keresztül fektetett kék szalagon ezüst lapidarius betűkkel e jelmondat olvasható,

BREVE EST TEMPUS.”³¹⁰

Kornfeld címere tipikus példája volt a korban nemességet szerzett családok címerének. A címerben semmilyen fegyver nem található, jelezve, hogy a nemesség nem fegyverjogon szerzett. A pelikán szintén egy békés jelkép, jelen esetben leginkább a családi önfeláldozás attribútumának tűnhet.

A latin felirat jelentése, rövid az idő, talán arra utalt, hogy Kornfeld már csak halála előtt kevéssel kapta meg a kinevezést.

A Kornfeld-család a magyar arisztokrácia egyik legfiatalabb, legutóbb kinevezett tagja, mivel ahhoz, hogy ebbe a rétegbe kerüljenek, uralkodó kellett, olyan kinevezésre jogosult apostoli uralkodó, aki lehetőleg Róma kegyéből lett felkenve, akár családi hagyomány alapján több száz éve. Az Osztrák-Magyar Monarchia császára ilyen apostoli uralkodó volt, a világháborút követően azonban, bár az államforma formálisan királyság

³¹⁰ HU-MNL-OL K 20 1909-384

maradt, király nem volt, csak kormányzó. Így már új arisztokraták kinevezése sem volt lehetséges. A magyar arisztokrácia soraiba lépés lehetősége tehát lezárult a történelmi Magyarország széthullásával.

Kornfeld Zsigmond báró előrelátásának köszönhetően ma is vannak a világon Kornfeld bárók, az ő leszármazottai, akik magas, de manapság már kevésbé használt rangjukat neki köszönhetik.

6. fotó: Báró Kornfeld Zsigmond egyszerűsített címere

Forrás: V. Ecsedy Judit: Ismeretlen Ritkaságok a Kornfeld-könyvtárban, in Magyar Könyvszemle, 127. Évfolyam, 2. szám, 2011.: 151. p.

VI. Fejezet: Életének utolsó szakasza, betegsége, halála és temetése

VI. / 1. Kornfeld Zsigmond betegsége

Kornfeld negyven éves korában szeretett volna az aktív munkatevékenységtől visszavonulni és erre lelkileg, valamint anyagilag is körültekintően és alaposan felkészült. A terv valóban impozáns volt, de az élet közbeszólt. Harminchét éves korában Kornfeld Zsigmondot elérte egy brutális anyagi összeomlás. Ezt a kollapszust sógorának, felesége testvérének, Frankfurter Sámuelnek köszönhetette, aki hatalmas összeget veszített a tőzsdén. A bajt tetézte, hogy az elbukott pénz nagy része nem az övé volt. A könnyelmű Frankfurter Sámuel kemény és súlyos ítéletet mondott maga felett, önként a halálba ment. A család nevének tisztára mosása csak az okozott kár megtérítésével volt lehetséges. Kornfeld helytállt neje családjáért és fizetett. Ez az összeomlás Kornfeld egész eltervezett programját felborította és lehetetlenné tette. Gazdag embernek hitte magát és tulajdonképpen egyik

napról a másikra szegény lett.³¹¹ Anyagi szempontból, bár befolyásos bankvezető volt, átmenetileg teljesen lenullázódott. A tőkegyűjtést előlről kellett kezdenie, bár valódi vigaszt jelenthetett számára, hogy neje családjának nevét tisztázta. Kornfeld ekkor még testileg teljesen egészséges, munkakedve töretlen, morálja jó, de várható volt, hogy a rengeteg munka előbb-utóbb kikezdi a szervezetét.

Bár rendkívüli szellemi képességekkel, munkabírással és erkölcsiséggel rendelkezett, a testi adottságok tekintetében nem volt így megáldva. Gyenge test, szívós akarat, erős lélek, hatalmas elme, voltak a tulajdonságok, melyek Kornfeld Zsigmondban egyesültek, de teste törekény volt és a már tinédzser korától végzett intenzív és folyamatos munka, még ha nem is fizikai, hanem szellemi természetű volt, ingatag egészségét kikezdte. Nem pusztán a Magyar Általános Hitelbank elnökeként tevékenykedett. A budapesti tőzsde és a tőzsdebíróóság elnöke is volt és e mellett szerepet vállalt a pesti izraelita hitközség vezetésében, melyben az alelnöki pozíciót birtokolta hosszú időn át. Mindezek mellett még egy fontos, a budapesti pénzügyi életben kiemelkedő jelentőségű kulcspozíciót mondhatott magáénak. Kornfeld Zsigmond a Budapesti Giro- és Pénztáregyesületnek annak megalapítása óta volt az elnöke és igazgatóságának tagja.³¹² Ez az egyesület a budapesti pénzügyek és pénzmozgások tisztaságát volt hivatott felügyelni. Végignézve tisztségein látható, hogy egyszerre volt bankvezető, számos iparvállalat ügyeinek legfőbb intézője, a tőzsde elnöke, magyar főrendiházi tag és izraelita hitközségi előljáró. Ennyi munka és pozíció, a nagy és folyamatos üzletek, az állami pénzügyekben való permanens részvétel óriási igénybevételt jelentett minden szempontból. Kornfeld igazi puritán volt, a szenvedélyeket, kicsapongásokat megvetette, teljes lényét hivatásának szentelte, mely a Magyar Általános Hitelbank és a magyar pénzügyek naggyá, sikeressé és tisztává tette. Ebbéli igyekezetét siker koronázta, hiszen a Hitelbank, különösen a századfordulót követő időszakból, az Osztrák-Magyar Monarchia egyik vezető pénzügyintézetévé vált, azonban a nagy munka során Kornfeld elfeledkezett saját magáról, egészségéről. Közismert és a korban közmondásos merevsége, mely a tisztességéből fakadt, most megbosszulta magát.

Betegsége lassan, hosszan és megállíthatatlanul, éveken keresztül hatalmasodott el rajta. Orvosai, akik között a kor legkiválóbb orvosait és egyetemi tanárait találjuk, súlyos

---

³¹¹ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 97. p.

³¹² Az Újság, 1908, május 28., csütörtök : 22. p.

veseproblémákat és érlemeszersedést diagnosztizáltak nála. Később ezek a betegségek okozták a híres bankvezér fájdalmasan korai elhunytát is pályafutásának zenitjén.³¹³

Betegsége hosszú volt és fájdalmas. Hetekig és hónapokig tartott, a súlyos kór miatt szinte folyamatos ágyban fekvésre kényszerült. A történelem érdekes sajátossága, hogy míg az alacsony presztízsű és szerény körülmények között élő családból származó, de gyönyörű karriert befutott emberek ifjúkorának kutatása sokszor nehézkes a források szűkössége miatt, addig életük utolsó időszakának leírása megint csak összetett munka, de már a források túláradó bősége miatt. Így van ez Kornfeld Zsigmond élettörténetével is, kinek kevésbé dokumentált fiatalkorát követi egy megfelelően nyomon követhető pályáiv, melynek lezárása egészen kiválóan és sokoldalúan lett megörökítve. A korabeli sajtó ekkor tulajdonképpen napról-napra foglalkozott az és egészségi állapotával, aki ekkor már kimagasló közéleti szerepet játszott, mivel „...Kornfeld neve Magyarország pénzügyi helyzetének megerősödésével elválthatatlanul egybe van forrasztva...”.³¹⁴

Betegségével és annak súlyosságával maga és szűkebb családja is jó ideje tisztában volt, hiszen végrendeletén az 1907. november 14-én dátum szerepel. A végrendeletben már szerepelt egy ötvenezer koronás alapítvány, melynek kinevezett gondnoksága Kornfeld akarata szerint: báró Kornfeld Mizzy, férjezett nevén dr. domonyi Domonyi Mórincné, báró dr. Kornfeld Móric, báró Kornfeld Pál és dr. domonyi Domony Móric.³¹⁵

Azonban rendkívül szorgalmas és makacs ember volt, a munkájából, annak precizitásából és teljességéből akkor sem engedett mikor szervezete már nem bírta a terhelést. Ekkor férfikora delén járt és az általa vezetett Magyar Általános Hitelbank is ekkor érte el legnagyobb hazai és nemzetközi sikereit, így a munka folytatódott, azonban látható jelei voltak annak, hogy munkássága az utóbbi években megrendítették fizikumát. Gyenge lábon álló egészségének megőrzéséhez, kíméletre és pihenésre lett volna szüksége, de Kornfeld éppen ezt nem engedte meg magának. Az a minden ellenállást legyőző vasakarát, amivel ez a törekeny testű ember minden akadályon át céljához ért, a történet végén visszaütött.³¹⁶ Főhősünk nagyszabású ember volt, aki a nagyméretű dolgok között érezte jól magát, mert ezeknek felelt meg a gondolkodása. Az egészsége azonban nem tartozott az általa leginkább

³¹³ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök : 10. p.

³¹⁴ Magyarország, 1909, március 25., csütörtök : 9. p.

³¹⁵ Fővárosi Közlöny 1910, VII. 1., 21. évfolyam, 55. szám.: 1276. p.

³¹⁶ Budapesti Hírlap, 1909. március 25.: 7. p.

preferált dolgok közé, több mint húsz vállalat igazgatóságában vett részt.³¹⁷ Rengeteg teendője mellett saját testi egészsége hosszú időn keresztül sokadrangú dolognak számított csupán.

A Kornfeld Zsigmond kapcsán oly sokat emlegetett megfeszített munka már 1905-ben kikezdte a bankvezér gyenge szervezetét és a következő évek kemény megpróbáltatásai, egyre inkább gyengítették az akkor már beteg test ellenállóképességét.³¹⁸

A megroppant egészség egyre gyengébbé tette és bizony egyre többször fordult elő, hogy néhány dolgot már nem a szokott szorgalommal, akarattal és határidőre teljesített. Fokozatos visszavonulása a legszebb férfikor delén egyértelműen a betegsége miatt volt. Ez történt már 1907-ben is, mikor a magyar képviselőház banki bizottsága felszólította hazánk néhány kitűnő közigazdáját, hogy nyilatkozzanak rövid tanulmányban az önálló bank kérdéséről. Az összesítésből, a bankszakértők nyilatkozataiból felvett naplóból hiányzik Kornfeld Zsigmond véleménye, cikke. Ez azért történhetett meg, mert az egyébként nagyon lelkiismeretes és minden részletre ügyelő Kornfeld betegsége miatt már csak a napló lezárása után foglalhatta írásba előterjesztését. Tehát már ekkor súlyos beteg volt, de betegen is igyekezett tevékeny lenni és vállalásait ellátni.³¹⁹ Az önálló magyar jegybank kérdésében írott tanulmányát már nem is budapesti munkahelyén, esetleg ottani lakhelyén írta meg, hanem rakovici birtokán, ahová pihenésképpen, regenerálódás céljából utazott el 1907-ben, több hétre. A banki és pénzügyi tevékenységet még gyógyulás közben, esetleg a helyett is folytatta és erőltette.³²⁰

Az 1908-as év során betegsége tovább tartott és folyamatosan súlyosbodott. Minden erőfeszítése ellenére korábbi szerteágazó tevékenységét egyre kevésbé volt képes ellátni. Az év májusában Kornfeld, a Budapesti Giro- és Pénztáregyesület elnöke levélben lemondott állásáról. Ez már a szervezetét felemésztő és munkaintenzitását jelentős arányban csökkentő betegsége miatt történt.³²¹ Kornfeld lemondása a Giroegylet éléről végleges volt, oda már nem tért vissza.

Mindazonáltal igyekezett helytállni és társadalmi szerepvállalásaival való törődésre utal az, hogy 1908 tavaszán, mikor Geiger Jenő szolnoki nagybirtokos a Dohány utcában

³¹⁷ Ország-világ, 1906. április 8., 27. évfolyam, 15. szám: 1. p.

³¹⁸ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 171. p.

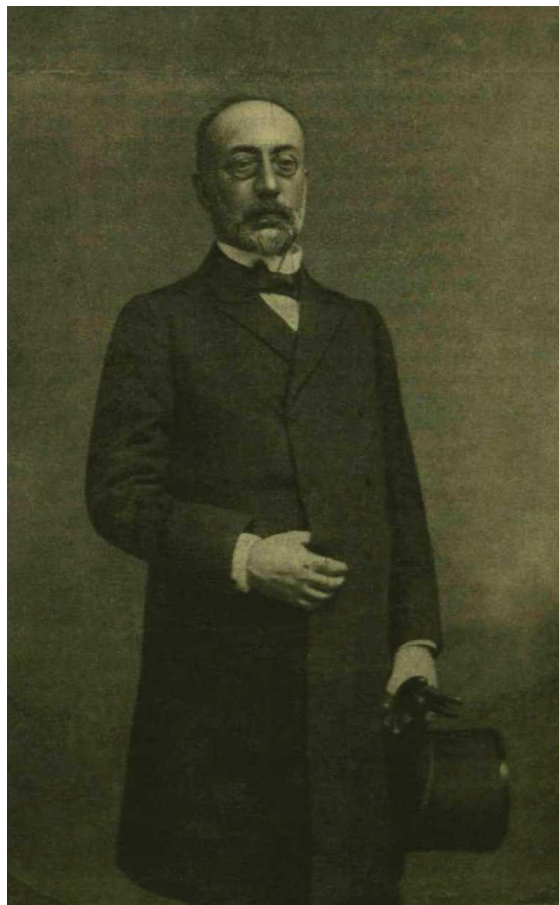
³¹⁹ Márkus Andor dr.: A Politika Mögül, Háborús Valuta és Önálló Jegybank, in Nyugat, 1918, I. szám

³²⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 171. p.

³²¹ Az Újság, 1908, május 26., kedd : 22. p.

található izraelita templomban oltár elé vezette Sándor Katát, Sándor Pál országgyűlési képviselő leányát, a budapesti pénzvilág, a tőzsde részéről Kornfeld megjelent az esküvőn.³²²

7. fotó: Kornfeld Zsigmond báró élete utolsó szakaszában

Forrás: Vasárnapi Újság, 1909, március 7.

Amiként a betegség egyre jobban elhatalmasodott szervezetén, Kornfeld úgy került ki egyre inkább a munka világából. A Magyar Általános Hitelbank működése azonban nem állhatott le és az utolsó időszakban Kornfeld Zsigmondot már ott is helyettesíteni kellett, bár akkor még nem tudhatták, hogy ez a helyettesítés végleges lesz.

A Magyar Általános Hitelbank saját nevelésű tisztviselője, Ullmann Adolf jól vizsgázott ebben az időben. „Ullmann Kornfeld helyettesként rátermettségét fényesen beigazolta az utóbbi esztendőben, amikor is Kornfeld betegeskedése alatt egyedül intézte az intézet ügyeit.”³²³

---

³²² Az Újság, 1908, május 19. : 12. p.

³²³ Pesti Napló, 1909, március 27. : 18. p.

Kornfeld betegből nagyon beteggé 1908-ban lett és az év májusában kapta az első erősebb veserohamot, mely után hat héten keresztül az edlachi szanatóriumban ápolták.

A szanatóriumi ápolást követően környezete Kornfeldet Rakovicra, az ottani birtokukra vitte. A nyarat ott is töltötte családja gondos ápolása mellett, vidéken, a nyüzsgő nagyvárostól a lehető legnagyobb távolságra, ápolt kert, csend és harmonikus nyugalom közepette.

A birtokon töltött idő, bár pihenésnek tűnhetett, igazából nem teljes mértékben volt az. Hiányzott a teljes pihenés és a tökéletes kikapcsolódás. Kornfeld Zsigmond mentalitása még a már láthatóan és érezhetően egyre súlyosbodó betegség hatására sem változott meg. Makacssága megmutatkozott itt is, nem kevésbé mély elkötelezettsége a Magyar Általános Hitelbank haladása és ügyei iránt. Környezete próbált hatni rá, de kevés sikerrel. Figyelmét igyekeztek elvonni a munkáról, próbálták rávenni, hogy ne dolgozzon, de Kornfeld hajthatatlan volt.

Ősszel visszatért a fővárosba munkahelyére és olyan aktivitással és akarattal látott ismét munkához, mintha soha semmi baja nem lett volna és egészsége nem lett volna nagyon megroppanva. Pedig ekkorra Kornfeld fizikuma leromlott, ő azonban igyekezett ezt a tényt a legteljesebb mértékben figyelmen kívül hagyni. Megint reggeltől estig dolgozott, megint folyamatosan és nagyon sokat utazott a legkülönbébb üzleti ügyekben. (A mai korban is megviselné bármelyikünk szervezetét a napi rendszerességgel történő utazgatás, főleg egy súlyos betegét. Nem beszélve arról, hogy Kornfeld Zsigmond vesebeteg volt, a huszadik század elejei viszonyok pedig rázósak voltak az utakon. Az éppen kiépített vasutak, a még motorizáció előtti korszakban levő közúti járművek és a sok esetben nem a legjobb állapotban levő úthálózat bizonyára komoly szenvedést okoztak egy még valószínűleg mindig első osztályon utazó bankvezetőnek is.)

A munkájában mindig a legjobbra és legtöbbre törekedő Kornfeld tehát nem fogadott szót orvosainak és hiábavaló volt családtagjai minden kérése, nem volt hajlandó kímélni magát, a Magyar Általános Hitelbanknak mennie kellett, az állam bankára nem pihenhetett. Ennek a mentalitásnak az eredményei, bár korábban sokszor kiemelkedő üzleti eredményt hoztak, most katasztrófálissá kezdtek válni.

Nyár elején, júniusban kapta el igazán a kór. Innentől kezdve állapota folyamatosan és egyre erősebben rosszabbodott. Mintegy három hónap alatt testi állapota igen jelentősen leromlott. Október közepén bécsi tartózkodása alatt újabb veserohamot kapott és először a

helyi Grand Hotelben, majd mikor állapota nem javult, a Cottage-szanatóriumban feküdt hetekig. Állapota nem javult, egyre gyengébb lett.³²⁴

Amikor 1908 őszén Kornfeld már nagybetegen feküdt a bécsi Cottage-ban, azt mondta elgondolkodva egyik ott tartózkodó hívének:

*„Hiányzom? Azt hiszem és úgy érzem, hogy valóban hiányzom, mert az emberek tudják, hogy amíg én a helyemen vagyok, valami nagy igazságtalanság nem történhetik velük.”*³²⁵

E mondatból kiderült önmagába, önmaga világgal szembeni igazságosságába vetett hite és az is, hogy számít arra, visszamehet még a posztjára, mert az emberek igénylik jelenlétét a munkahelyén.

A gyógyulást és a pihenést, a mindennapok rohanása és stressze után a kikapcsolódást keresve Monte Carlóba utazott. Három hetet töltött ott a teljes nyugalomban, azonban betegsége súlyossága miatt már ott is nagyon rosszul érezte magát és haza kívánczolt Magyarországra.³²⁶

Kornfeld Zsigmond az 1908 novemberében kezdődött monte carló-i útja során is a legjobb körülmények között próbált meg gyógyulni. Lent a Riviérán pihent, a Coted’Azure-on remélte és várta a gyógyulást, amely azonban nem érkezett el. A Hotel de Párizsban töltött időszak hetei alatt Kornfeld valamennyire erőre kapott, de mindez kevés volt, ráadásul a makacs bankvezér rövid idő elteltével már a hazatérésen gondolkodott minden tanács ellenére.³²⁷

Hazaérkezett, azonban megérkezése után állapota egyáltalán nem javult és innentől kezdve már folyamatosan betegeskedett. Állapota egyre inkább válságosra fordult.

Státuszából fakadóan megengedhette magának, hogy a kor legkiemelkedőbb orvosaival kezeltesse magát. Több orvos is igyekezett megmenteni a neves pénzügyi szakembert, egyik kezelőorvosa Korányi Frigyes báró³²⁸ volt.

³²⁴ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 171. p.

³²⁵ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 109. p.

³²⁶ Magyarország, 1909, március 25., csütörtök : 15. p.

³²⁷ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 171. p.

³²⁸ báró Korányi Frigyes (1827-1913) Orvos, belgyógyász, az MTA tagja, főrendiházi tag. 1866-1908 között a pesti egyetemen a belgyógyászat tanára, majd az egyetem rektora. A modern magyar orvostudomány és közegészségügy egyik megteremtője., a magyar belgyógyászati iskola megalapítója. Báróságát 1908-ban kapta. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, III. kötet, 1074. p.

Korányi mellett még egy neves hazai orvos, Vincze doktor és több elsőrangú külföldi orvos is kezelte a beteget.³²⁹

Az 1908-as év számára már döntően a betegsége elleni küzdelemről szólt. Ebben az évben tulajdonképpen kórházzról kórházra járt. Felesége és gyermekei mindvégig mellette voltak, orvosai, titkárai szintén folyamatosan mellette álltak. A kínzó betegség gyötörte, megtörte és felőrölte szervezetét.

Néha, rövidebb időszakokra még jobban lett, kicsivel jobban érezte magát, de nagyon sokat szenvedett. Orvosai tudták, hogy hiába minden igyekezet, nem tudnak segíteni rajta és már arra fordították minden erejüket, hogy szenvedéseit, amennyire lehet, ebben az utolsó időszakban minél jobban enyhítsék.

Az utolsó öröm, amit még megadatott neki, az a legmagasabb királyi kitüntetés volt, amely paradox módon, a legpolgáribb munka, legpolgáribb emberét és utódait a magyar főnemeselek sorába emelte minden időkre.³³⁰

A bárói címet idáig már három magyar miniszterelnök, Tisza Kálmán, Wekerle Ferenc és Lukács László is felajánlotta Kornfeld Zsigmondnak, azonban a puritán és polgári elveihez egész addigi életében következetesen ragaszkodó bankvezető csak halálos ágyán fogadta el azt, hogy pénzben mérhető vagyon helyett az öröklődő címet hagyhassa közvetlen családtagjaira.

A bárói kinevezés szükséghelyzet miatti előre leegyeztettségére és az ebből fakadó gyors ráruházására utal, hogy Kornfeld Zsigmond egyik fiú gyermeke, Kornfeld Pál a tőzsdeválasztásokat intéző nagybizottság munkájában 1909. március 17-i keltezéssel már főrendként, mint báró Kornfeld Pál, jár el bankja, a Magyar Általános Hitelbank képviselőjében.³³¹

Az utolsó alkalommal, mikor jobban lett, 1909. március 18-án, magához kérte titkárát, Gerber Miksát és amennyire a körülmények engedték, beszélgetett vele. Kornfeld kifejtette jövőbeni terveit, azt, hogy mit szeretne csinálni a következő időszakban. Elképzelései, tervei, kizárólag gyógyulása körül forogtak. Azt mondta Bergernek, hogy hat hónapi szabadságot szándékozik igényelni, és ha megkapja, szeretne elutazni, csak azért, hogy

³²⁹ Magyarország, 1909, március 25., csütörtök : 15. p.

³³⁰ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 171.-174. p.

³³¹ Pesti Hírlap, 1909, március 17., szerda: 20. p.

gyógyulást keressen. A titkárával való beszélgetés után azonban ismét gyötörni kezdte a kínzó, erős fájdalom és még hosszú napokon át szenvedett.³³²

Annak ellenére, hogy ekkor Kornfeld már tulajdonképpen haldoklott, bizonyos helyeken még mindig számítottak a felépülésére és a későbbi időpontban történő esetleges ismételt munkába állására. Az egyik ilyen hely a budapesti áru- és értéktőzsde volt, mely márciusi közgyűlésének egyik pontja negyvenöt tőzsdei tanácsosi álláshely betöltése volt. Nagy meglepetésre a Bajza utcában ekkor már félig önkívületi állapotban fekvő Kornfeld Zsigmond is ott volt az állásra jelöltek között, a névsorban a tizenkilencedik helyet foglalta el. A felhívás pontos időpontja 1909. március 17.³³³

A fenti epizód egyszerre volt megható és kissé meglepő. Nagyon meglepő viszont, hogy nem sokkal később, 1909. március 23-án, az akkor már majdhogynem haláltusáját vívó Kornfeld Zsigmondot, jelölése alapján, a testületbe megválasztották.³³⁴

Nem is pusztán egyszerű tagként került be Kornfeld ekkor a tőzsdetanácsba. Az aznapi, tehát keddi választás szerint Kornfeld Zsigmondot megválasztották a tőzsdetanács elnökévé.³³⁵

A másik hely, ahol nagyon számítottak felépülésére, a Magyar Általános Hitelbank volt. A Hitelbank 1909. március 19-én, pénteken délelőtt tíz órakor tartotta meg XLI. rendes közgyűlését, melyen örgróf Pallavicini Ede, igazgatósági tag elnökölt. Az elnök súlyos betegségére való tekintettel örgróf Pallavicini Ede nyitotta meg az igazgatóság megbízásából a közgyűlést. Megemlékezett arról, hogy ő királyi felsége Kornfeld Zsigmondot, az intézet érdemdús elnökét, nagysikerű tevékenysége elismeréséül, az örökös bárói méltósággal tüntette ki, indítványozta, hogy a közgyűlés ez alkalomból örömének adjon kifejezést és egyszersmind jegyzőkönyvben fejezze ki azt a reményét, hogy az elnök, akinek páratlan és érdemekben gazdag tevékenységéhez fűződik az intézet felvirágoztatása, betegségéből nem sokára fel fog épülni. A teljes jelenlévő közgyűlés ehhez hozzájárult. Pallavicini örgróf felvetését még meg is éljenezték.

„A közgyűlés után tartott igazgatósági alakuló ülésen az igazgatóság elnökéül báró Kornfeld Zsigmondot megválasztották.”³³⁶

³³² Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 171. p.

³³³ Magyarország, 1909, március 20., szombat: 14. p.

³³⁴ Magyarország, 1909, március 23., kedd: 13. p.

³³⁵ Pesti Hírlap, 1909, március 23., kedd: 20. p.

³³⁶ Pesti Hírlap, 1909, március 20., szombat: 18. p.

Saját bankjának, a Magyar Általános Hitelbanknak dolgozói is bíztak meggyógyulásában és visszavárták az akkor már nagyon súlyos állapotban lévő Kornfeldet.

Ezek az esetek is azt bizonyították, hogy páratlan tehetségű bankszakember volt, hiszen miközben agóniáját vívta, hívei számtalan egyéb státusza mellett legalább két újraválasztással igyekeztek kedveskedni neki.

Egy Kornfeld Zsigmond életének utolsó szakaszából származó anekdota kicsit megvilágítja nekünk Kornfeld jellemét és azt, miként látta saját szerepét és jelentőségét a világ ügyeiben. Kornfeld élete alkonyán, a betegeskedő, öregedő ember érzékenységgel olvasgatta a lapokban megjelent gyászjelentéseket. Egy ilyen gyászjelentést olvasva összetalálkozott azzal a kifejezéssel, hogy a halott elmúlása pótolhatatlan veszteséget jelent. Kornfeld kételkedően rázta meg a fejét és azt mondta:

-Pótolhatatlan veszteség? Hát azt hiszik az emberek, hogy van pótolhatatlan veszteség? Én azt hiszem, hogy nincs.³³⁷

Így gondolkodott Kornfeld Zsigmond valószínűleg saját magáról is, így látta a világot, benne az emberiséggel és saját magával.

Élete utolsó négy hetére már nagyon elgyengült. Ideje legnagyobb részét ágyban fekvéssel eltölteni és folyamatosan annyira rosszul volt, hogy családtagjai már minden percben az elkerülhetetlen végtől tartottak. Kornfeld ágyhoz kötött ember lett, élete utolsó egy hónapját a Bajza utca 32. szám alatt található lakásában volt kénytelen tölteni. Felesége, két fia és leánya szünet nélkül ápolta.

A szeretetet, mellyel családtagjai körülvették Kornfeldet, sem tudta életét megmenteni. Elhunyt előtt három nappal, mikor már nagyon rosszul volt, orvosai kijelentették, hogy a bankvezér menthetetlen. Ezzel tulajdonképpen arra készítették fel környezetét, hogy a családfő haláltusája megkezdődött.

A halálát megelőző utolsó három napban Kornfeld tudata már nem is volt teljesen tiszta.³³⁸

VI. 2. Kornfeld Zsigmond halála és temetése

„Kornfeld Zsigmondot nem a véletlenek szerencséje emelte ily magasra, a szerencse csak annyiban játszik szerepet életében, hogy teret nyitott neki egyéniségének érvényesítésére.

³³⁷ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 176. p.

³³⁸ Budapesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 7. p.

A helyzet megtalálta benne emberét, az ember megtalálta a neki való helyzetet”, írta nem sokkal Kornfeld elhunyt előtt a Magyar Ipar című folyóirat.³³⁹ Tisztánlátásról árulkodó sorok voltak ezek. Kornfeld és a Magyar Általános Hitelbank naggyá tették egymást.

Kornfeld haláltusája, hosszas szenvedés után véget ért és 1909. március 24-én, egy keddről szerdára virradó hajnali órában elhunyt.³⁴⁰ A halál pontos időpontja is ismertté vált a sajtó jóvoltából. Egész pontosan éjjel kettő óra tizenkét perckor távozott az élők sorából.³⁴¹ A magyar pénzügyi életet és a modern Magyarországot.

Amilyen jelentős erő nyilvánult meg magában Kornfeld Zsigmondban életében, oly nagy erők mozdultak meg halála után, hogy kegyeletüket, részvétüket leróják és a megfelelő végtisztességet megadják a valóban kiemelkedő bankvezetőnek.

Kornfeld Zsigmond elhunyt valódi, országos gyász volt, megsiratta a korabeli magyar közélet. Halálakor megmozdult Magyarország.

Nevét még a határon túl is ismerték, elsősorban a pénzügyi körökben nemzetközi szinten is ismert volt, a nemzetek feletti fináncoligarchia és a pénzintézetek képviselői más országokból is részvétüket nyilvánították a Magyarországot, a magyar pénzvilágot és a Magyar Általános Hitelbankot ért veszteség miatt.

Temetése a gyász és az őszintén átértett veszteség megnyilatkozása volt, a politikai világ és a dualista állam közgazdasági életének szinte minden számottevő tagja részt vett Kornfeld Zsigmond gyászszertartásán és elkísérte utolsó útjára. Ezzel párhuzamosan nekrológok egész sora jelent meg, a korabeli napilapok szinte percről-percre tudósítottak az eseményekről, miközben maguk is nyilvánították őszinte gyászukat.³⁴²

A gyászoló családhoz Kornfeld Zsigmond elhunytát követően azonnal özönlési kezdtek a megrendült hangulatú részvéttáviratok és seregével érkeztek a koszorúk is, melyekkel az otthonában elhunyt bankvezető ravatalát feldíszítették. Kornfeld ravatalát már a halálát követő első napon több mint száz koszorú díszítette, melyek szinte elborították a gyászemlévényt. A részvétnyilvánítások nem pusztán a Monarchia területéről érkeztek, nagy számban érkeztek külföldről, az országhatáron túlról is.³⁴³

³³⁹ Magyar Ipar, 1909, február 28., 9. szám: 190. p.

³⁴⁰ Magyar-zsidó Szemle 26. 1909, 2. szám: 97. p.

³⁴¹ Magyarország, 1909, március 25., csütörtök: 9. p.

³⁴² Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 171.-172. p.

³⁴³ Magyarország, 1909, március 26., péntek: 5. p.

Az ismert finanszszakember halála alkalmából kifejezték részvétüket a londoni, párizsi és bécsi Rothschild-cégek, Theodor von Taussig lovag, az Österreichischer Boden-Credit-Institut kormányzója, a Wiener Creditanstalt igazgatósága, a Creditanstalt prágai igazgatósága, a Wiener Bankverein igazgatósága, a Disconto-Gesellschaft igazgatósága, a Magyar Királyi Postatakarékpénztár igazgatósága is.³⁴⁴

Kornfeld Zsigmond báró eltávazása miatt, mint az izraelita hitközség elnökhelyettesének elhunytja alkalmából, a pesti izraelita hitközség elöljárósága is rendkívüli elnökségi ülést tartott, amelyen az elnök megemlékezett a veszteségről, melyet a haláleset kapcsán elszenvedtek.³⁴⁵ A pesti izraelita hitközség elöljárósága dr. Weinmann Fülöp elnökletével megemlékezett a hatalmas veszteségről és jegyzőkönyvbe vette az elhunyt Kornfeld Zsigmond báró múlhatatlan érdemeit, egyúttal felkérte a teljes hitközségi képviselőtestületet a temetésen való személyes megjelenésre és rendelkezett arról, hogy a bankvezér özvegyének és minden családtagjának átiratban fejezzék ki részvétüket.³⁴⁶

A gyásziratok mellett az emberek mély megrendülése sok épületen is láthatóvá vált. A Magyar Általános Hitelbank, a Lipótvárosi Kaszinó, a Ganz-gyár, a Budapesti Giro- és Pénztáregylet, a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. és ezeken kívül még számtalan pénzügyintézet épületére kitűzték a gyászlobogót Kornfeld halála miatt.³⁴⁷

Nem csak és kizárólag Kornfeldék irányába érkeztek a részvétet kifejező üzenetek. Igen sok részvétirat és gyásztávirat érkezett különböző országokból magába a Hitelbankba is.

³⁴⁸

A részvétnyilvánításokban a Magyar Általános Hitelbank budapesti vezető gárdája is részt vett és a nagyobb külföldi pénzügyintézeteket, valamint a Hitelbank egyéb fiókjait, a korban és még sokáig nagyon elegánsnak számító, úgynevezett expozitúrált táviratban³⁴⁹ értesítette a bank vezetőjének fiatal korában bekövetkezett haláláról.

³⁴⁴ Pesti Hírlap, 1909, március 26., péntek: 9. p.

³⁴⁵ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 11. p.

³⁴⁶ Pesti Napló, 1909, március 25. : 5. p.

³⁴⁷ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 10. p.

³⁴⁸ Pesti Hírlap, 1909, március 26., péntek: 9. p.

³⁴⁹ „expozitúrált távirat” Előre elkészített, egyedi kidolgozású távirat. Általában valamilyen kiemelkedő jelentőségű esemény alkalmával használták. Pl. esküvő, születés, halál.

E mellett a Magyar Általános Hitelbank budapesti központi fiókjának egész bejáratát fekete lepellel vonatták be, legmélyebb gyászuk jeléül.³⁵⁰

A neves bankvezér elhunyt a legmagasabb körökben is együttérzést keltett. Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter Kornfeld halála alkalmából levelet intézett a budapesti áru- és értéktőzsde tanácsához, melyben kifejezte legmélyebb gyászát, őszinte együttérzését és a Kornfeld Zsigmond személye iránti nagyrabecsülését.³⁵¹

Kossuth Ferenc írásából kicseng, hogy köztudott volt Kornfeld betegségének súlyossága:

„...a tőzsde közönsége...már hónapok óta elő volt készülve a katasztrófára.”³⁵²

Időközben a ravatal helye is megváltozott. A budapesti tőzsde tanácsának ülésén Sztterényi József államtitkár méltató beszéde után a tanács tagjai legmélyebb tiszteletük jeléül felvetették, hogy megkéri a gyászoló családot a halott kiadására, hogy azt a tőzsde épületének előcsarnokában ravataloztathassák fel és temetési menete is onnan, a tőke szentélyéből indulhasson. A felvetést egyhangúan elfogadták.³⁵³

A temetés és a ravatal, a végtisztesség körüli átmeneti bizonytalanságot jelezte, hogy a Kornfeld Zsigmond temetéséről hírt adó gyászkeretes hirdetés, mely az 1909. március 25-i, csütörtöki Magyarország hasábjain jelent meg, gyászházként és a bankvezér temetési szertartásának indulási pontjaként még a család Bajza utca 32. szám alatt található házat adta meg.³⁵⁴

A gyászoló család tagjai a tiszteletteljes kérést a tőzsde tanácsának részéről végül elfogadták és a holttestet 1909. március 26-án, pénteken este a Bajza utcában található ideiglenes ravatalról átszállították a tőzsdepalotába.

A tőzsdepalota előcsarnokát átalakították, hogy megfelelő legyen az elhunyt bankvezető végtisztességének megadásához. Az épület előcsarnokát e célból teljes egészében bevonták fekete gyászleppellel és dekorációkként növényeket és pálmákat helyeztek el mindenfelé, hogy az ünnepélyes és szép hangulatot a legteljesebb mértékben meg tudják teremteni a megemlékezők számára.³⁵⁵

³⁵⁰ Magyarország, 1909, március 25., csütörtök: 9. p.

³⁵¹ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 11. p.

³⁵² Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 16. p.

³⁵³ Pesti Napló, 1909, március 25.: 5. p.

³⁵⁴ Magyarország, 1909, március 25., csütörtök: 15. p.

³⁵⁵ Magyarország, 1909, március 26., péntek: 5. p.

A tőzsdepalota külső részeire is kerültek a gyászt kifejező dekorációs elemek. A tőzsdepalota mindkét oldalán egy hétig gyászlobogók voltak.

E mellett szintén a Kornfeld elhunytá miatti gyással összefüggésben március 24. délután fél kettőtől március 26. déli tizenkét óráig a tőzsdén szünetelt a kereskedés, azaz ebben az időben a tőzsdét bezárták együttlérésük jeléül.³⁵⁶

Már pénteken, a temetés előtt egy nappal eldőlt, hogy a neves halottra ismerősei méltóképpen szeretnének emlékezni és nem pusztán a temetés és a gyász időszakában, hanem később is szeretnék emlékét megőrizni. Bing Gyula, Barun Arnold, Enyedi Simon, Gomperz Emil, Herzfeld Frigyes, Kemény Benő, Politzer Sándor, Reisz Izidor, Strasser Rezső, Thék Endre és Wellisch Lajos tőzsdetagok a tőzsde közönségének felvetették azt az ötletet, hogy a közeli jövőben felállításra kerülő könyvtár és a hozzá kapcsolódó olvasóterem Kornfeld Zsigmond nevét viselje:

„A szobrász vésője márványba fogja faragni nagy elnökünk vonásait. Ám eljövend a kor, amelynek fáradt kenyérkeresője talán már csak fáradt közönnyel fog elmenni a hideg márványarc előtt. De még ebben a korban nem fog elmúlni nap, hogy hálával ne ejtsék ki a nevét azok, akik a róla nevezett könyvtár olvasótermének csöndjében okulást keresve és üdülést találva, új küzdelemre acélozhatták nehéz napi munkájukban kimerülő szellemüket.”

A kezdeményezéshez számosan csatlakoztak és a folyamodványt a jelen levő tagok közül sokan aláírásukkal is támogatták.³⁵⁷

A hosszú távú emlékezetben tartásra mást is kitaláltak a tőzsdetagok. Elrendelték még Kornfeld Zsigmond báró márvány mellszobrának elkészítését is, melyet a budapesti tőzsde épületében szándékoztak felállítani. E mellett elhatározták, hogy halottuk arcképét egy jó nevű festővel elkészítetik, és a tanácsteremben kiállítják. A szobor és festmény mellett, egy, a nevét viselő pénzügyi alap létrehozásáról is döntöttek. A tőzsdetagok tanácsának közgyűlése elé egy javaslatot terjesztettek, egy báró Kornfeld Zsigmond nevét viselő alap létesítése iránt, melynek kamataival az elszegényedett és nehéz helyzetbe került tőzsdetagokat igyekeztek segíteni.³⁵⁸

³⁵⁶ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 11. p.

³⁵⁷ Pesti Hírlap, 1909, március 27., szombat: 21.-22. p.

³⁵⁸ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök: 11. p.

Az ehhez szükséges pénzeszközöket oly módon teremtették meg, hogy a tőzsde vagyonából elvettek százezer koronát a Kornfeld Alapítvány részére, mely összeg nagysága lehetővé tette az igénylők hosszú távú segélyezését a kamatokból.³⁵⁹

Az elhunyt iránti tiszteletet jelezte az is, hogy az alapítvány létrehozásának ötletgazdája, Kornfeld utóda a Magyar Általános Hitelbank élén, Ullmann Adolf³⁶⁰ volt.

Az arckép megfestése más helyen is felvetődött és szintén megvalósulásra is került. A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt., mely cégben Kornfeld jelentős szereppel bírt, igazgatósága elrendelte, hogy készítsék el az elhunyt vezető arcképét. E mellett döntést hoztak arról is, hogy a temetési szertartáson az egész tisztviselői kar testületileg részt vesz.³⁶¹

„A szomorú végtisztesség a gyászolók nagy tömegének impozáns részvétele mellett ment végbe.”

A tőzsde előtt óriási embertömeg tolongott és már jóval a temetési szertartás megkezdése előtt emberáradat szállta meg az utcát teljes szélességben és e miatt a közbiztonságot fenntartó rendőrök csak nagy nehézségek árán tudtak a folyamatosan érkező kocsiknak megfelelő, balesetmentes utat nyitni. Hatalmas tömeg gyűlt össze a nagy eseményre, több mint kétezer ember szorongott a tőzsde kupolatermében és az épület előtti téren, hogy jelen lehessen a temetésen.

A kupolatermet, ahol a ravatal volt elhelyezve, erre az alkalomra gyászpompába öltöztette a tőzsdei vezérkar. A falakat fekete bársonydrapériával, a modern, kék üvegű villanykörtéket pedig fekete tüllel vették körül. A nyomasztó gyászhangulat oldását virágok elhelyezésével oldották meg. Ennek eredményeként az előcsarnok virágerdőbe borult. A rengeteg kihelyezett virág mellett a számos koszorú is helyet kapott. A részvétet kifejező koszorúkból olyan sok volt, oly nagy tömegét hordták össze, hogy nyolc kocsira pakolták fel a hatalmas mennyiséget.

A tömeg folyamatosan növekedett, már reggel kilenc órakor olyan sokan gyűltek össze a tőzsdei kupolateremben, hogy szinte lépni, mozdulni sem lehetett a korai óra ellenére.

A tömeg nem csak mennyiségében, hanem minőségében is rendkívüli volt. A számtalan ember közt sok, a korabeli közéletet meghatározó személy volt jelen.

A kormány részéről ott volt dr. Wekerle Sándor miniszterelnök, gróf Andrássy Gyula belügyminiszter, Popovics Sándor, Sztéryni János, gróf Hadik János és Déry Zoltán

³⁵⁹ Pesti Hírlap, 1909, május 28., péntek: 14. p.

³⁶⁰ Magyar Ipar, 1909, május 9., 19. szám 30. évfolyam: 475. p.

³⁶¹ Pesti Hírlap, 1909, március 26. péntek: 9. p.

államtitkárok, valamint hat miniszteri tanácsos, öt nyugalmazott államtitkár és egy udvari tanácsos.

A főrendiházat is sok kiemelkedő személy képviselte. Ott volt gróf Dessewffy Aurél,³⁶² báró Kemény Kálmán,³⁶³ gróf Széchenyi Sándor, dr. Chorin Ferenc,³⁶⁴ báró Forster Gyula, báró Harkányi Frigyes, Lánczy Leó,³⁶⁵ báró hatvani Deutsch Sándor, Kautz Gyula,³⁶⁶ báró Korányi Frigyes, gróf Batthyány Tivadar.³⁶⁷

A budapesti tőzsde is képviseltette magát az eseményen. A tőzsdetanács részéről jelen volt a teljes testület.

Tiszteletét tette a budapesti főpolgármester, dr. Bárczy István is.

A számtalan kiemelkedő közéleti személy mellett jelen volt még a Magyar Általános Hitelbank egész vezérkara, Széll Kálmán, gróf Szapáry László, gróf Wickenburg Márk, Zipernowsky Károly és Tolnay Lajos is.

---

³⁶² gróf Dessewffy Aurél (1846-1928) Politikus, az MTA tagja, a Magyar Földhitelintézet és az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke, főrendiházi tag. politikától visszavonulása után több pénzügyi intézet és vállalat igazgatósági tanácsi tagja lett. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, II. kötet, 138. p.

³⁶³ báró Kemény Kálmán (1838-1918) Hosszú ideig a szászrégeni kerület országgyűlési képviselője, majd Alsó-Fehér vármegye főispánja. A Kemény-család Honlapja, Családi Lexikon, www.kemenyinfo.hu

³⁶⁴ dr. Chorin Ferenc (1842-1925) Nagyiparos, politikus, a Gyáriparosok Országos Szövetségének megalapítója, majd 1902-től elnöke. Főrendiházi tag, működésével nagymértékben hozzájárult a magyar szénbányászat és gyáripar fellendüléséhez. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, I. kötet, 1002. p.

³⁶⁵ Lánczy Leó (1852-1921) Gyáros, a Budapesti Kereskedelmi- és Iparkamara elnöke, 1893-tól főrendiházi tag. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja, valóságos belső titkos tanácsos. Először 1870-től Pesten az Angol-Magyar Bank tisztviselője, majd annak tönkremenetele után a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál helyezkedik el, amelynek 1881-től vezérigazgatója, majd elnöke lett. A bankot új szemléletű, univerzális pénzügyi intézettel alakította át. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, IV. kötet, 67. p.

³⁶⁶ Kautz Gyula (1829-1909) Közgazdász, az MTA tagja, főrendiházi tag, valóságos belső titkos tanácsos, a pesti egyetemen tanár, majd ugyanott a jog- és államtudomány kar dékánja, később rektora. 1883-tól az Osztrák-Magyar Bank kormányzója, 1892-1900 között főkormányzója. Magyarországon a nemzetgazdaságtan egyik legelső és legkiválóbb művelője. Vezető szerepet játszott a pénzügyi rendszernek aranyvalutára való helyezésében. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, III. kötet, 808. p.

³⁶⁷ gróf Batthyány Tivadar (1859-1931) A Monarchia haditengerészeténél szolgált, majd a Földművelésügyi-, Ipari- és Kereskedelemügyi Minisztériumban a fiumei tengerészeti osztály vezetője, később az Adria Tengerhajózási Rt. igazgatósági tagja, tengeri hajózási főfelügyelő. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, I. kötet, 524. p.

A megemlékezők taborát gyarapította a jelen lévő teljes budapesti sajtó, a magyar művészvilág számos tagja és a Magyar Általános Hitelbankkal összeköttetésben álló összes ipari és kereskedelmi vállalat szintén itt megjelent képviselője.

Kornfeld Zsigmond gyászoló családja részéről ott volt özvegye, Frankfurter Betty és gyermekei, dr. Domony Móricné, báró Kornfeld Móric, báró Kornfeld Pál és báró Kornfeld Ferenc. Ott voltak unokái, leánya két fia, Domony Péter és János, valamint veje, dr. Domony Móric.

A fenti névsorban levő sok ismert ember bizonyította Kornfeld Zsigmond munkásságának kiemelkedő voltát, a közéleti vezetés ilyen szintű felvonulása csak országos jelentőségű munkát végző emberek temetésén volt jellemző.

A temetésén részt vett minden ismert személy felsorolása lehetetlen feladat, az ország nagyjai, a kormány, a törvényhozás, a társadalom színe-java képviseltette magát és e mellett számos külföldi kiválóság is megjelent.

Az emberek szimpátiáját az eseményen nagyszámban megjelent nép bizonyította mindenki számára.³⁶⁸ A Szabadság teret szinte betöltötte a hatalmas létszámú közönség.³⁶⁹

A tömeget tovább növelte az is, hogy a temetésen sok budapesti testület és egyesület is képviseltette magát. Például a műegyetem tanácsa is elhatározta, hogy jelen kívánnak lenni az eseményen, melynek oka az volt, hogy Kornfeld Zsigmond annak idején a műegyetemi ifjúság részére többrendbeli alapítványt létesített.³⁷⁰

A tőzsde épületében lobogó gyertyájú kandeláberek között állt a ravatal. A gyászemelvénytől jobbra egy szószék volt felállítva a szertartást vezető egyházi személy számára, balra pedig egy kis emelvényt építettek a gyászoló család tagjainak.³⁷¹

Kezdetét vette a szertartás melynek bevezetőjeként Lazarus főkantor régi héber temetési dalt énekelt. Ezután az operai férfikar adott elő évszázados halotti dalokat, majd ezek végeztével dr. Kohn Sámuel főrabbi megtartotta a mélyen megható gyászbeszédet, melynek befejező néhány mondata mindenképpen felidézésre érdemes:³⁷²

„Te, aki ily kiválasztottja voltál az Úrnak, te drága, te felejthetetlen, te dicső, aki maradandót végeztél életedben, mely nem érte el az emberi élet legmesszibb határát,

³⁶⁸ Magyar-zsidó Szemle, 26., 1909, 2. szám: 100. p.

³⁶⁹ Vasárnapi Újság, 1909, 14. szám, 56. évfolyam: 270. p.

³⁷⁰ Pesti Hírlap, 1909, március 26., péntek: 9. p.

³⁷¹ Pesti Napló, 1909, március 27.: 8. p.

³⁷² Pesti Hírlap, 1909, március 27., szombat: 13. p.

búcsúznak tőled! Fogadja el Isten megdicsőült szellemedet, adja meg neked a derék jámbor élet kiérdemelt jutalmát, a mennyei boldogságot! Isten veled derék bajnok, ki dicsően végigküzdöttes dicső életedet! Báró Kornfeld Zsigmond Isten veled!”

A gyászbeszéd elhangzása után az operai férfikar ismét néhány halotti éneket adott elő, melyek befejeztével Simon Jakab, a tőzsde alelnöke is elmondta búcsúbeszédét.

A főrabbi és a tőzsde alelnöke után Ullmann Adolf következett. Ullmann a Magyar Általános Hitelbank nevében mondott megemlékező beszédet, melynek elhangzása után, az énekkar utolsó gyászdalai mellett a díszes koporsót levették a ravatal állványáról és levitték a lépcsőkön a gyászkocsihoz, melyet a család tagjai és a megboldogult tisztelői követtek.³⁷³

A gyászkocsi szintén látványos volt, egy hatfogatú lovas kocsit vitte Kornfeld Zsigmond bárót utolsó útján.³⁷⁴

A temetési szertartás pontosan délelőtt tíz órakor kezdődött. A tömegközlekedés gyászoló közül több mint száz kocsit ülésin helyezkedett el a közönségnek az a része, amely Kornfeld Zsigmondot elkísérte utolsó útjára a temetőbe.³⁷⁵

A temetési menet a tőzsdepalota Szabadság téri bejáratától indult el, majd ezt követően befordult a Nádor utcába, kimondottan azért, hogy a halotti menet, a halott utolsó útja elvezessen a Magyar Általános Hitelbank épülete mellett, amelynek Kornfeld Zsigmond élete legnagyobb részét szentelte. Ezen a helyen egy nagyon rövid kis időre meg is állt a halottat vivő díszes kocsi. Ezt követően a gyászoló menet ismét elindult és tovább haladt a Zrínyi utcán keresztül. Innen ráfordultak az Andrássy útra, melyen végighaladtak, majd ott jobbra letérve az Aréna úton, melyet ma Dózsa György útnak hívnak, haladtak tovább a Kozma utcai izraelita temetőbe,³⁷⁶ ahol örök nyugalomra helyezték a Magyar Általános Hitelbank egykori vezetőjét.³⁷⁷

Kornfeld Zsigmond báró temetésének nagyszabású voltára jellemző volt, hogy szinte az egész főváros közlekedését érintette. A belső kerületek egy részét a temetési menet áthaladása miatt egy időre lezárták. E mellett azonban a Budapesti Villamos Városi Vasút a hatalmas tömegre való tekintettel, mely a temetésen részt vett, az Árpád utcában az esemény

³⁷³ Pesti Hírlap, 1909, március 27., szombat: 14. p.

³⁷⁴ Pesti Napló, 1909, március 27.: 8. p.

³⁷⁵ Magyarország, 1909, március 27., szombat: 8.-9. p.

³⁷⁶ A Kozma utcai izraelita temető az Új köztemető után található Budapest X. kerületében. 1893-ban nyílt meg. Magyarország legnagyobb zsidó temetője.

³⁷⁷ Pesti Hírlap, 1909, március 27., szombat: 14. p.

idejére számos külön kocsit állított, amelyek átszállás nélkül, közvetlenül az új temetőbe szállították a résztvevő közönséget. Ezen kívül a Rókus-kórháznál található végállomáson is átmenetileg megnövelték a temető felé induló kocsik számát.³⁷⁸

Az esemény minden részletével, búcsúztatással, temetési menettel és sírba tétellel együtt összesen körülbelül két órán keresztül tarthatott, mivel az azon mindvégig részt vevő Wekerle Sándor a temetés után déli tizenkét óra környékén érkezett meg onnan az Országházba.³⁷⁹

A jótékonyág sem maradhatott el. Báró Kornfeld Zsigmond hozzátartozói ezer koronát küldtek át Bárczy István főpolgármesternek azzal a kéréssel, hogy ezt az összeget az elhunyt bankvezető temetésének napján, osszák szét a főváros szegény lakosai között. A főpolgármester intézkedett, hogy a felajánlott összeget a városi kereskedelmi elöljáróság útján juttassák el rendeltetési helyére.³⁸⁰ Ezzel a jótékony felajánlással a Kornfeld-család igyekezett még emlékezetesebbé tenni az eseményt.

Kornfeld temetése miatt szombat délelőtt zárva maradt a tőzsde.³⁸¹ Ez is a tisztelgés jele volt a fináncszakember emléke előtt.

A megemlékezéseknek jó darabig se szeri, se száma nem volt. A budapesti Dohány utcában található izraelita hitközség 1909. május 5-én, szerdán gyászünnepélyt rendezett elhalálozott alelnöke lelki üdvéért. A megemlékezésen számos gyászoló jelent meg, a családtagokon kívül tiszteletét tette Weinmann Fülöp udvari tanácsos és Décsey Zsigmond is.³⁸²

Kornfeld Zsigmond nagy alkotása volt a budapesti tőzsde, melynek új épülete is az ő alkotó erejét dicsérte és működése, rendszabálya is az ő felügyelete alatt állt hosszú éveken keresztül. A nagy tőzsdei szakemberről természetesen a budapesti áru- és értéktőzsde tagjai sem és feledkeztek meg. A budapesti börze vezetőségének tagjai, az általuk alapított Segítő Egylet nevében, dr. Strasser Imre elnöklete alatt az 1909. március 28-i közgyűlésükön megemlékeztek a néhai Kornfeld Zsigmond érdemeiről. A megemlékezést jegyzőkönyvben örökítették meg és részvéttáviratot intéztek a gyászoló családhoz.³⁸³

³⁷⁸ Pesti Hírlap, 1909, március 26., péntek: 9. p.

³⁷⁹ Pesti Napló, 1909, március 27.: 8. p.

³⁸⁰ Pesti Hírlap, 1909, március 26., péntek: 8. p.

³⁸¹ Pesti Hírlap, 1909, március 27., szombat: 19. p.

³⁸² Pesti Hírlap, 1909, május 6., csütörtök: 10. p.

³⁸³ Pesti Hírlap, 1909, március 30., kedd: 17.-19. p.

A temetés után még számos helyen és alkalommal megemlékeztek a Magyar Általános Hitelbank egykori vezetőjéről. Az országgyűlésben a főrendiház egyik ülésén is elparentálták Kornfeld Zsigmondot. Az elparentáló ülés 1909. március 29-én zajlott le, a főrendiház déli szünet utáni ülésén. Az ülés elnöke gróf Desswffy Aurél, a jegyzője Degenfeld Pál volt. Az osztrák-magyar kormány részéről jelenlétével megtisztelte az ülést Wekerle Sándor, Günther Antal és Josipovich Géza. Az elparentáló ülés aznap délután négy óra tizenöt perckor vette kezdetét az Országházban. Gróf Dessewffy Aurél kegyeletes szavakkal parentálta el a főrendiház halottait, Kornfeld Zsigmondot és a szintén kevéssel korábban elhalálozott Kautz Gyulát. A Ház elvesztésük felett érzett részvétét oly módon fejezte ki, hogy megrendülését és gyászát jegyzőkönyvbe foglalta a kor általános követelményei alapján.³⁸⁴

A Pesti Lloyd Társulat éves közgyűlésén mély kegyelettel emlékezett meg a Magyar Általános Hitelbank vezetőjének elhalálzásáról.³⁸⁵

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, melynek elnöke Kornfeld Zsigmond örök riválisa, Láczy Leó volt, 1909. április 23-án délután, Budapesten tartott ülésén megemlékezett napirend előtt az elhunytól.³⁸⁶ A kegyeletteljes visszaemlékezés, az elhunytat méltató szép szavak korrekt gesztust jelentettek Láczy Leó részéről.

Kornfeld Zsigmond rendkívül sokrétű és szerteágazó gazdasági tevékenységére volt jellemző, hogy elhunyt után még a Zsolnai Cement- és Mészgyár közgyűlésén is megemlékeztek munkásságáról. Ennél a cégnél Kornfeld az elnöki pozíciót töltötte be. A megemlékezést beocsini Ohrenstein Henrik, frissen kinevezett elnök vezette, aki nem sokkal korábban még alelnök volt és a társulat nagyérdemű elnökének halála után léptették elő.³⁸⁷

Kornfeld bankja is megemlékezett egykori vezetőjéről és a Magyar Általános Hitelbank 1910-ben, évi jelentésében örökítette meg igazi megalapítójának és fölvirágoztatójának emlékezetét.³⁸⁸

---

³⁸⁴ Pesti Hírlap, 1909, március 30., kedd: 2.-7. p.

³⁸⁵ Pesti Hírlap, 1909, május 4., kedd: 15. p.

³⁸⁶ Magyar Ipar, 1909, május 2., 18. szám: 442. p.

³⁸⁷ Pesti Hírlap, 1909, március 30., kedd: 19. p.

³⁸⁸ Radnóti József: Kornfeld Zsigmond: 175. p.

8. fotó: Kornfeld Zsigmond báró temetése (előtérben két fiú gyermeke, háttérben a gyászoló tömeg és a tőzsdepalota bejárata)

Forrás: Pesti Hírlap, 1909, március 30., kedd

VI/3. Kornfeld Zsigmond emlékezete

„Az új vezérigazgató kinevezése nem érte váratlanul a pénzpiacokat...Egyéni rátermettsége, nagy szaktudása és vezetői képessége nézve mindenkor ő közelítette meg leginkább a nagy financziert, ki maga is felismerte hűségese munkatársának kiváló tehetségét és mindenben együtt dolgozott vele. Csak így történhetett meg, hogy az állami hitelműveletek olyan mozgalmas idejében, minő az elmúlt két év volt, a Hitelbank Kornfeld betegeskedése daczára a legfényesebben megállta helyét.”

Így írt a korabeli sajtó Kornfeld Zsigmond eltávozásáról és így vezetett be egy új korszakot, melyet már egy saját, a Magyar Általános Hitelbankon belüli nevelésű vezető, Ullmann Adolf fémjelzett.

Ullmann már 1905-től kezdődően vezérigazgató-helyettes volt a budapesti Hitelbanknál és ebben a minőségében már Kornfeld jobb kezének számított. Távollétében ő bonyolította le a konzorciális ügyeket, majd mikor Kornfeld betegsége egyre súlyosabbá kezdett válni, már önállóan is hozhatott döntéseket. Ezek az üzletek néha egészen nagy összegeket érintettek a konzorciális ügyekben. Ilyen volt az 1908-ban általa intézett százötvenmillió koronás kölcsön és az 1909-es, kettőszáztizenöt millió értékű kincstári

utalvány üzlet is. Ezeket a műveleteket az akkor már súlyos beteg Kornfeld Zsigmond mellett, de egyre inkább helyett, már önállóan bonyolította le.³⁸⁹

Ullmann Adolf Magyar Általános Hitelbank iránti mély elkötelezettségére volt jellemző, hogy már az előző évszázadban is kiválóan dolgozott a Hitelbank tisztviselőjeként. E minőségében már 1885-ben a jó munkájáért jutalmat kapott és a fizetésemelésre felterjesztettek között szerepelt a neve. Említésre méltó az is, hogy 1885-ben Ullmann Adolf nem pusztán az évi teljesítménye miatt került említésre, hanem azok között szerepelt a neve, akik már az 1882., 1883. és 1884. is jutalmat kaptak a Hitelbanktól munkájukért. Rátermettségét és lojalitását tehát már sok évvel korábban is bizonyította.³⁹⁰

A Magyar Általános Hitelbank rendes évi közgyűlése Ullmann Adolfot már 1894. március 19-én igazgatóvá választotta. Hosszú pályafutásának jelentős állomása volt ez, mikor a bank részvényesei is bizalmat szavaztak neki.³⁹¹

Kornfeld halálakor Ullmann már harminc éve dolgozott a Hitelbanknál. A teljes ranglétrát végigjárva jutott a legfelső szint közelébe és egy idő után személye nélkülözhetetlenné és megkerülhetetlenné vált.

Kornfeld eleinte támaszkodott Ullmann segítségére, majd betegeskedése alatt Ullmann szerepe mindinkább megnőtt, míg végül örökébe is lépett elhunytával.

Ullmann Adolf tehát Kornfeld Zsigmond haláláig vezérigazgató-helyettes volt. Kornfeld elhalálása után azonban a Magyar Általános Hitelbanknál strukturális változásokat léptettek életbe és ismét szétválasztották a vezérigazgatói állást az elnöki széktől, amely pozíciókat annak idején Kornfeld Zsigmond nagy egyéniségének elismeréséül egyesítették. Az új elnök a Hitelbanknál gróf Zichy Nándor lett, akinek a helyét az elnökségben Pallavicini Ede örgróf foglalta el.³⁹²

Egy meghatározó korszak lezárult a Magyar Általános Hitelbank történetében Kornfeld Zsigmond báró halálával.

A kiegyezés körüli időszak bankalapításai közül csak egy volt a Hitelbank, naggyá Kornfeld Zsigmond munkája tette. Elhunytakor a Magyar Általános Hitelbank Magyarország és a Monarchia egyik legjelentősebb hitelintézete volt, széleskörű nemzetközi pénzügyi

³⁸⁹ Magyar Ipar, 1909, május 9., 19. szám, 30. évfolyam: 474. p.

³⁹⁰ MNL OL Z 50 Közgyűlési és Igazgatósági Iratok 12. csomó, 4. tétel

³⁹¹ MNL OL Z 50 Közgyűlés és Igazgatóság, Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1871-1912, 1-43-ig, 1. csomó, 1. tétel

³⁹² Magyar Ipar, 1909, május 2., 18. szám: 474. p.

érdekeltségekkel és jelentős tekintéllyel mind a hazai, mind a nemzetközi tőke vonatkozásában.

Kornfeld élete fő műve a Hitelbank volt. De miként maradt meg igazi alapítója az intézmény emlékezetében?

Halála után a Magyar Általános Hitelbank közgyűlése emlékezetére egy segélyalapot létesített. Ez a segélyalap kimondottan a Hitelbank alkalmazottai számára lett létrehozva.

Az alapítvány működését szigorú szabályzat kötötte, melyet az alapítvány életre hívói pontról-pontra rögzítettek. A legfontosabb szabályokat, a Báró Kornfeld Zsigmond-segélyalap tulajdonképpeni reguláját a Magyar Általános Hitelbank részvényesei a bank 1910. évi, március 19-én tartott közgyűlésén fogadtak el.

A segélyalap célja a bankban ténylegesen szolgálatot teljesítő vagy nyugdíjas alkalmazottainak, azok özvegyeinek és esetleges árváinak segítése volt, kölcsönök és támogatások formájában.

Az alap tőkéje a bank tulajdonát képezte, azonban a Magyar Általános Hitelbank felszámolásáig ez a tőke az alapból nem volt visszavonható.

Az alap növekedésére igyekeztek többféle lehetőséget biztosítani. Egyrészt kötelezően visszaforgatták az alapnak segítségnyújtásra fel nem használt kamatjövedelmeit, másrészt lehetővé tették az esetleges későbbi banki hozzájárulásokat és magánszemélyek adományainak elfogadását is.

A segélyalap vagyonát a Hitelbanknál vezetett folyószámlán kezelték. A folyószámlán az alap mindenkori követeléseit utáni kamat fejében a pénzügyintézet további intézkedéséig a mindenkori hivatalos kamatlábat kapták meg. Ezáltal az alap pénze bank lett a bankban, a kisebb összeg a nagyobb összeg árnyékában biztonságban volt.

Az alap tőkéjét lehetőség szerint igyekeztek kölcsönök nyújtására fordítani, kamatjövedelmeit pedig segélyek engedélyezésére fordítani.

A rendelkezésre álló összeget minden év végén felülvizsgálták és az addig segélyezésre fel nem használt kamatjövedelem 25%-át az alap tőkéjéhez csatolták, míg a fennmaradó 75%-nyi a következő év segélyezésében volt kötelezően felhasználható.

Az alap tőkéjének azt a részét, amelyet kölcsönök által nem vettek igénybe, amennyiben lehetőség nyílt rá, igyekeztek értékpapírokban elhelyezni. Ezekről az elhelyezésekről a bank ügyvezető igazgatósága egy bizottság javaslata alapján döntött.

A Báró Kornfeld Zsigmond-segélyalap vagyonáról, valamint a terhére folyósított kölcsönökről, illetve segélyekről a bank titkárságának könyvvitele külön-külön nyilvántartási könyvet volt köteles vezetni.

A segélyalap vagyonát a bank éves mérlegében kimutatni és szerepeltetni kellett, ezáltal láthatóvá vált, hogy a segélyalap valójában a Magyar Általános Hitelbank része.

Részletesen szabályozták a kérelmezett kölcsönök, illetve segélyek esetén kötelező eljárást is, valódi protokollt kialakítva ezzel.

A nehéz helyzetbe került kérelmező a bank ügyvezető igazgatóságához köteles volt kérvényt benyújtani legelőször. Ez a kérelem a kölcsön vagy a segély iránti folyamodás legalapvetőbb okát és a kérelmező vagyoni helyzetének lelkiismeretes feltárását tartalmazta. A segítségnyújtási folyamat elindításához ez elengedhetetlen volt.

Amennyiben a kérelem formája megfelelő volt, azt a Hitelbank ügyvezető igazgatósága a már említett bizottság számára tovább küldte. A bizottság feladata volt a benyújtott és formailag megfelelő kérelem véleményezése.

A véleményező bizottság tagjait a Magyar Általános Hitelbank ügyvezető igazgatósága nevezte ki. A bizottság tagjainak száma is szabott volt. Legkevesebb hat, legfeljebb tizenkét tagja lehetett. A tagok kinevezése is előre meg volt határozva, egy tag kinevezése három évre szólt. A Magyar Általános Hitelbank ügyvezetősége nevezte ki a bizottság elnökét is.

Az így létrejött, és a Hitelbank vezetésének minden szempontból teljesen megfelelő, feddhetetlen bizottság a beérkezett kérvényeket beható vizsgálat tárgyává tette. A kérelmet azonban nem a teljes bizottság vizsgálta, hanem egy vagy több, erre kinevezett bizottsági tag tárta fel a kérelmekben megtalálható tényállást és az abban foglaltakat, a kérelmező által megadott adatok alapján. A tényállást részletesen megvizsgálták és az ezek alapján született eredményről a bizottságnak jelentést tettek.

Miután a vizsgáló általi jelentéstétel megvolt, a segélyalap bizottsága szavazás által nyilvánította ki véleményét az adott ügyben, hogy a kérelmező számára a kölcsön, illetőleg a segély engedélyezhető-e.

Ahhoz, hogy a véleményadás érvényes legyen, a bizottság összes tagját meg kellett hívni az ügyről döntő ülésre. A megfellebbezhetetlen döntéshez szükség volt az elnöklővel együtt legalább négy bizottsági tag jelenlétére. Ez a döntés a hosszú távú védhetőségét szolgálta és azt, hogy a tévedés lehetőségét a legteljesebben kizárják.

A segélyalapot kimondottan a Magyar Általános Hitelbankkal munkakapcsolatban álló emberek és családtagjaik megsegítésére hozták létre. Az innen származó kölcsönt vagy segélyt a bankban tényleges szolgálatot teljesítő alkalmazottak, esetleg már nyugdíjas kollegák, valamint e személyek hátramaradott özvegyei, gyermekei és árvái kaphatták meg. A Magyar Általános Hitelbank nem engedte el bajba jutott dolgozói kezét és szűkebb családjukról is gondoskodtak ezúton.

Az alapból felvehető kölcsön összege nem haladhatta meg az alap teljes tőkét.

Amennyiben a kölcsön keresztülment és engedélyezésre került, folyósításának összes feltételét a bank ügyvezető igazgatósága állapította meg.

Az adott kölcsönre a kamat a mindenkor hivatalos bankkamatláb volt, mely kamati szint alatt csak egészen kivételes esetben lehetett kölcsönt engedélyezni.

A folyósított kölcsön összege is kötött volt, jövedelemarányosan kötött. A kiadott összeg egy tényleges alkalmazott esetében a teljes évi összjövedelem, egy nyugdíjas esetében a teljes évi nyugdíj egyszeresét nem haladhatta meg alapesetben. Rendkívüli esetekben ettől az alapvető szabályozástól eltérhettek, ilyenkor maximálisan a teljes évi jövedelem, illetőleg a teljes évi nyugdíj másfélszeresét adhatták. Ezt az összeget meghaladni azonban a legszigorúbban tilos volt az elbíráló bizottság számára.

Külön szabályozták a konkrétan a Magyar Általános Hitelbanknál munkát nem vállaló, de a munkatársakkal vagy már nyugdíjas munkatársakkal közeli rokoni viszonyban álló személyek segélyügyeit.

Az alkalmazott hátra maradtai legfeljebb az illető legutolsó éves törzsfizetésének kétharmad részének összegéig kaphattak kölcsönt.

Az egész szabályzatból kitűnt a segítő szándék ellenére az alapvetően anyagi megalapozottságú banki gondolkodás. Kölcsönt adott a bizottság, alacsony kamatra, és ennek segítségével kihúzta a bajbajutottat vagy a bajbajutottakat a problémából.

Segélyt csak és kizárólag az alap vagyonának kamataiból és csupán különös méltánylást érdemlő esetekben nyújtottak.

Az adott segély összegét is igyekeztek a lehető legjobban minimalizálni. Egy személy számára az engedélyezhető segélyösszeg legfeljebb a 25%-át tehetette ki annak az összegnek, amit az illető a segélyalapból kölcsönként megkaphatott volna.

A segítségnyújtást, amennyiben mégsem kölcsön, hanem segély formájában történt, a lehető legjobban keretek közé volt szorították. A bizottság szem előtt tartotta, hogy egy és ugyanazon személy számára csak egyszer egy évben engedélyezhető segély.

Főszabály volt az is, hogy az állandó segély, több évre előre, nem engedélyezhető.

A segély folyósításának főként azokban az esetekben volt létjogosultsága, ha olyan alkalmazott halálozott el, akinek halála pillanatában még nem volt nyugdíj jogosultsága és özvegyet, árvát, esetleg mindkettőt hagyott maga után.

Alapos okot adott a pénzintézettől kapható segélyre, ha az alkalmazott nyugdíjas volt és ő vagy valamely közvetlen családtagja megbetegedett és a gyógykezelés olyan összeget igényelt, melyet az illetők nem lettek volna képesek önerejükből kifizetni.

Halálesetek előfordulásakor a segélyalap szintén pénzbeli segélyt adott, amennyiben az alkalmazott vagy a már nyugdíjas egykori alkalmazott családjában történt a halálozás és az érintettek a temetési költségek finanszírozására önerejükből biztosan képtelenek lettek volna.

Extra esetként adhatott a segélyalap pénzt akkor is, ha nem a Magyar Általános Hitelbankkal munkaviszonyban álló személy folyamodott segítségért. Ez abban az esetben történhetett meg, ha valamely nyugdíjas elhalálozásakor özvegye vagy árvái annyira vagyontalan állapotban voltak, hogy a temetkezési költségeket csak igen nehezen fizethették volna ki.³⁹³

A Báró Kornfeld Zsigmond-segélyalap szabályai legalább olyan szigorúak voltak, mint a banki hitel felvételénél szokásos feltételek, azonban a segítő szándék is jól látszott és a segélyalap hosszú időn keresztül nyújtott hatékony segítséget a bajba, anyagi nehézségek közé jutott hitelbanki dolgozóknak és hozzátartozóiknak. A segélyalap létesítése nemes gesztus és szép megemlékezés volt az elhunyt bankvezető emléke előtt.

Kornfeld másik nagy műve a Magyar Általános Hitelbank naggyá tételén kívül a budapesti tőzsde volt. Hosszú éveken át küzdött annak rendjéért, színvonalának emeléséért és valódi presztízsének elfogadtatásáért. Fáradozásai nem voltak hiábavalóak, a magyar főváros tőzsdéje világszínvonalat ért el irányítása alatt és impozáns új épületbe is költözött, mely részben szintén Kornfeld Zsigmond ténykedésének köszönhető.

A börze közönsége is hálás volt és Kornfeld Zsigmond báró márvány mellszobrát a tőzsde nagy kupolacsarnokában állították fel az 1911-es év elején. A szobor felállítását különösebb ünneplés nem kísérte, csak később szerveztek egy kis emlékünnepélyt. Így halála után két évvel a tőzsdén Kornfeldnek méltó emlékművet állítottak, hogy a későbbi

---

³⁹³ MNL OL Z 53-12. Báró Kornfeld Zsigmond-segélyalap Szabályzata

nemzedékek tőzsdei pénzügyekkel foglalkozó tagjai is megismerhessék nevét és arcvonásait.³⁹⁴

Volt olyan tevékenysége báró Kornfeld Zsigmondnak, mely annak ellenére, hogy csak a halála után készült el, a mai napig rá emlékeztet. Ez a bank központi épülete.

A Magyar Általános Hitelbank központja Kornfeld vezetői tevékenysége alatt a Nádor utca 12. szám alatt volt. Ez a saroképület, melyhez az idők folyamán a Nádor utca felőli oldalon is csatoltak irodákat, ahogyan a Hitelbank fejlődött, egyre kevésbé volt képes helyet adni a létszámában folyamatosan növekvő személyzetnek és a számukra elengedhetetlenül szükséges kiszolgálóhelyiségeknek. A Magyar Általános Hitelbank az évtizedek alatt kinőtte központját.

Nemcsak a Hitelbank növekedett dinamikusabban a korszakban, hanem a presztízse is. Mivel a pénzügyintézet az Osztrák-Magyar Császárság egyik legnagyobb és legtehetősebb bankjává vált az idők folyamán, szükségessé vált egy új, impozáns és minden szempontból saját központ létrehozása.

A Magyar Általános Hitelbank új központjának felépítése már Kornfeld báró életében felmerült, pályázatot is írtak ki rá, melyre számos kiváló terv érkezett be.

A pályázat első díját Alpár Ignác nyerte el. A látványos és grandiózus építmény azonban csak Kornfeld Zsigmond elhunytá után készült el.

A tervekről, az árakról, a kivitelről és az arcútról Kornfeld még egyeztetett Alpár Ignáccal és építész irodájának tagjaival, de az 1909 márciusában bekövetkező halála miatt a szerződést az építésről, a műépítészeti teendők elvégzéséről már nem ő kötötte meg.

Az aláírást a Magyar Általános Hitelbank nevében Ullmann Adolf szignálta 1909. július 14-én.

A szerződésben Alpár Ignác elvállalta a Dorottya utca, Wurm utca és a József-tér által határolt területen a szükséges bontást és a részben boltokat és bérlakásokat is tartalmazó hatalmas bank felépítését.³⁹⁵

Az épület elkészülte és átadása után évtizedekig a Magyar Általános Hitelbank központjaként funkcionált, aztán államosították. A szép és masszív, háztömb méretű építmény a mai napig áll és Magyarország pénzügyi érdekeit szolgálja. Ma már úgy hívják, Pénzügyminisztérium. Kornfeld Zsigmond ehhez is erős alapokat aludott ki.

³⁹⁴ Magyar Ipar, 1911, február 12., 7. szám, 32. évfolyam: 192. p.

³⁹⁵ MNL OL Z 51 2. csomó, 102. tétel, Magyar Általános Hitelbank, Okmánytár

VII. Fejezet: A végső konklúzió

Kornfeld Zsigmondot nehéz, de nem lehetetlen összehasonlítani másokkal, hasonló karriert befutott korabeli magyarországi pénzemberekkel, korabeli vállalkozókkal, mágnásokkal, a korai magyar kapitalizmus jellegzetes alakjaival. Szükséges is életpályáját beleilleszteni egy korba, annak ívébe, tipikus, nagyburzsoáziához szorosan kötődő vonásait feltárni és egyéb, kiemelkedő jelentőségű pénzügyi tekintélyekkel összevetni.

Kornfeld Zsigmond szülőhelyéről nem hozott magával semmiféle pénzben mérhető vagyont, csak az iskolázottságához képest széleskörű műveltséget. Egyetlen vagyona a mérhetetlen ambíciója volt, mely vagyon később szépen kamatozott.

Még gyerekfejjel indult el a banktisztviselői pályán, már tizenévesen tapasztalatokat szerzett a pénz, a tőke világában.

Mivel Kornfeld Zsigmond nagyon kiemelkedő pénzember volt a maga korában, logikus, hogy az összevetés csak más, szintén ebben a korszakban kiemelkedő hazai pénzügyi potentátokkal lehetséges. Kinek a pályája volt Kornfeldéhez mérhető az akkori Magyarországon? A számos lehetőség és a valóban sok remek üzletember közül csak a három legjellemzőbbet emelném ki, hogy pályáivüket, munkásságukat, befolyásukat és vagyoni helyzetüket összevegyem Kornfeldével. Az első Lánczy Leó bankelnök, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank nagytekintélyű vezetője, aki több mint négy évtizeden keresztül irányította az említett pénzintézetet és tulajdonképpen Kornfeld Zsigmond legnagyobb riválisa volt sokáig. A második egy család, a hatvani Deutsch-család, mely jó üzleti érzékű emberek egész sorát adta Magyarországnak a XIX. és a XX. század során. A Deutsch-család általános párhuzamba emelése mellett egy közülük kiemelt nagy jelentőségű személyt, hatvani Deutsch Lajost vizsgálom Kornfelddel együtt. A harmadik pedig a századforduló utáni Budapest legismertebb magánbankára, a méltán híres Krausz Simon, kinek pénzügyi zsenialitását a munkásságát kétkedve fogadók is mindig kénytelenek voltak elismerni.

Miben hasonlított rájuk Kornfeld Zsigmond és miben különbözött tőlük? Próbáljuk meg elhelyezni a Magyar Általános Hitelbank vezetőjét a többiekhez képest. Mennyire urizált összevetve a többiekkel? Voltak egyedi jellegzetességei, sajátosságai? Kornfeld tevékenységével tudatosan közelebb vitte hazánkat a nyugati nemzetekhez, két vezető eszméje pedig, Magyarország gazdasági önállósága és a magyar kereskedelem szellemi és etikai színvonalának emelése volt, mellyel örök nyomot hagyott.

Lánczy Leó és Kornfeld Zsigmond meglehetősen hasonló pályát futott be, mindketten zsidó családi háttérrel rendelkező, modern pénzemberek voltak az Osztrák-Magyar Monarchiában, melyen belül is legfőképpen a székesfővárosban, Budapesten fejtették ki tevékenységüket.

Mindketten évtizedeken át nagybankot vezettek, hatalmas szakmai tekintélyek voltak, óriási munkabírással és mindketten kulcsszerepet játszottak a magyar gazdasági és pénzügyi életben.

Tevékenységük további párhuzama volt az is, hogy üzleti tevékenységük nem korlátozódott csupán a bankszektorra, hanem a magyar gazdaság számtalan egyéb területén rendelkeztek befolyással, sok alapításban vettek részt, hatáskörük messze túlmutatott egy pénzintézet vezetőjének hatáskörén. Rengeteg iparvállalat igazgatóságában helyet foglaltak, befolyásuk rendkívüli volt.

Még bankjaik székházai is egymás szomszédságában voltak szinte, mivel a Kornfeld Zsigmond által vezetett Magyar Általános Hitelbank a Zrínyi utcában, a Lánczy Leó vezetése alatt álló Pesti Magyar Kereskedelmi Bank pedig a mai Széchenyi téren volt megtalálható. A két épületet egymástól néhány száz méterre választja el.

Mindketten részt vettek a magyar iparszervezés és iparteremtés nagy munkájában, és nem csak bankárként tették ezt. Kornfeld a tőzsde elnöke volt, Lánczy pedig egy másik jelentős budapesti testületet vezetett, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát.

A feltűnő hasonlóságok mellett azért különbségek is akadtak az Osztrák-Magyar Monarchia e két emblematikus, nagyban gondolkodó alakja között.

Kornfeld Zsigmond Csehországból költözött Budapestre, Lánczy Leó apja révén, pesti embernek számított. Lánczy apja tehetős ember volt, Kornfeldé szegény.

Az eltérő vagyoni helyzet okozta az oktatásukban meglévő különbséget is, mert míg Lánczy taníttatására családja sok gondot és pénzt fordított, addig ez Kornfeld esetében nem történt meg, mert szegény, megvakult apja számára, tehetséges fia taníttatása lehetetlen feladatnak bizonyult.

Az is különbséget jelentett, hogy bár mindketten izraelita kötődésű családban születtek, Kornfeld Zsigmond, Kornfeldként született és halt is meg a Kornfeld-családban, addig Lánczy Leó apját még Lazarovits Wolfnak hívták, aki azonban később felvette a magyarosabb hangzású Lánczy nevet.

Ezzel hozható összefüggésbe, hogy Kornfeld Zsigmond a Kozma utcában található zsidó temetőben nyugszik, amely kimondottan az izraelita vallásúak számára lett létrehozva,

Lánczy Leó pedig a Kerepesi úton lévő, Fiumei Úti Sírkertben, ahol döntő százalékban keresztények vannak eltemetve.

Az általuk mozgatott tőkék között is volt különbség, mert míg Lánczy a Kereskedelmi Bank vezetőjeként a hazai tőkét, addig Kornfeld a nemzetközi pénzügyi színtéren szereplő Rothschild-csoport anyagi eszközeit kamatoztatta.

Kornfeld vagyona fennmaradt, utódai³⁹⁶ is milliárdosként éltek a megfontolt pénzügyi tudatosságuk miatt, Lánczy vagyona azonban az első világháborút követő időszakban, az infláció következtében elolvadt.

A vagyontól független végső hasonlóság kettejük műve között az, hogy a Magyar Általános Hitelbankot és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankot is a második világháború után megszüntették a hatalmat megszerző és minden burzsoá, polgári dologban ellenséget látó kommunisták.

A második vizsgált szereplő a hatvani Deutsch-család, amely bár a pénzügyi, banki világban csak egy kis kitérő erejéig vett részt, a magyar gazdasági élet, a korai magyar kapitalizmus életében mégis döntő befolyással bírt.

A hatvani Deutsch-család párhuzamba állítható Kornfeld családjával és utána érdemes a két kiemelkedő személyt együtt megvizsgálni.

A hatvani Deutschok hasonlóan a Kornfeldekhez, izraelita gyökerekkel rendelkeztek és szintén a kereskedelem és pénzügy terén való jeleskedésükkel kerültek egyre magasabb anyagi és társadalmi pozícióba.

Ahogy közvetve Kornfeld Zsigmond karrierjét is egy nagy nemzetközi trauma, az 1873-as gazdasági válság tette lehetővé, ugyanezt a hatvani Deutschokról is elmondhatjuk. Az ő meggazdagodásukat a napóleoni háborúk okozta gazdasági konjunktúra alatt megfelelően kihasznált lehetőségek alapozták meg.

További párhuzam volt a két család sorsában a gazdasági multifunkcionalitás, nem ragadtak le egy-egy iparágnál, hanem jó szemmel folyamatosan alkalmazkodva a modern kapitalista gazdaság új lehetőségeihez, mindig ki tudták használni az adódó lehetőségeket, így általában a kiemelkedően nagy összegek, a legnagyobb keresetek közvetlen közelében tudtak mindig lenni.

---

³⁹⁶ Vagyonosságuk mentette meg őket még 1944-ben is, mert az ún. Kasztner-vonaton, mely a leggazdagabb néhány száz izraelitát mentette ki Svájcba, helyet tudtak maguknak vásárolni.

Miként a hatvani Deutschok, úgy Kornfeld és gyermekei is az új, magyar, kapitalista elithez tartoztak.

A hazai nemesség körébe is mindkét família belépett. Bárósításuk is közel egy időben, az arisztokrácia létesítésének utolsó korszakában történt. A Kornfeld-család és egyenesági leszármazottaik 1909-ben, míg a hatvani Deutschok 1910-ben váltak magyar főrenddé, báróvá.

A két nemesítés között annyi volt a különbség mindössze, hogy a hatvani Deutschok³⁹⁷ már korábban elnyertek egy egyszerű nemesi címet 1879-ben, amely nemesi titulust Kornfeld Zsigmond is megkaphatta volna, még a XIX. század folyamán, azonban ő ezt, mint öntudatos polgár visszautasította.

Különbség volt az, hogy a hatvani Deutsch-család Magyarországon belül lett sikeres, Kornfeld azonban szűkebb pátriáját, Csehországot, elhagyva lett elismert és gazdag.

Jelentős különbség mutatkozott a vagyoni helyzetben is. Annak ellenére, hogy Kornfeld Zsigmond egy nagybank vezetője volt, palotával, vidéki kastéllyal, hintóval és külföldi államférfiakkal tárgyalt felváltva németül, olaszul és magyarul, a Kornfeld-család vagyona semmiképpen sem állta ki az összehasonlítást a hatvani Deutschok vagyonglomerátumával, akik az Osztrák-Magyar Monarchia leggazdagabb családjai közé küzdöttek fel magukat néhány generáció, néhány évtized leforgása alatt.

Vidéki úrilakok, gyárok, pesti és budai nívós ingatlanok voltak a birtokukban és a száz legnagyobb magyarországi földbirtokos listáján is előkelő helyet foglaltak el. (A hatvani Deutschok üzleti intelligenciájára jellemző, hogy nem csak a száz legnagyobb birtokkal rendelkező mágnás között volt helyük Magyarországon, de a birtokukból arányaiban legnagyobb bevételt szerző földesurak között is ott található a nevük, tehát a hatalmas latifundiumokat nem pusztán tulajdonolták, hanem folyamatosan hasznosították is őket, ezáltal környezetükben gazdasági prosperitást és számtalan embernek folyamatos munkahelyet biztosítottak.)

A hatvani Deutschok a XX. század elejére a magyar mágnás jellegzetes attribútumaival már rendelkeztek.

---

³⁹⁷ Hatvany Lajos egy évvel családja nemesítése után született már hatvani előnévvel, de még Deutsch Lajosként. Apja és nagybátyjai 1897-ben vették fel a Hatvany-Deutsch nevet. Hatvany-Deutsch Lajos testvérével, Ferencsel 1917 márciusában változtatta nevét Hatvanyra. A Hatvany-család több férfi és nő tagja megkeresztelkedett, köztük Hatvany Lajos is. Konrád Miklós: Hatvany Lajos „Zsidókérdése”, in: Szombat Online, Zsidó politikai és kulturális folyóirat, 2013. VII. 14.

A Kornfeld-család, bár ők is a felső tízezerhez tartoztak és státuszuk, tekintélyük vitathatatlan volt a Monarchiában, mégis szegényebb volt.

Ráadásul Kornfeld Zsigmond vagyoni gyarapodása egy alkalommal le is lett nullázva, a nagy financiért ugyanis visszaállította az élet a kezdővonalra, mikor neje testvérének végzetes hibája miatt a Frankfurter név tisztára mosására addig megszerzett vagyonát fel kellett áldoznia.

Kornfeld a reá bízott Rothschild-tőkét forgatta, a hatvani Deutschok pedig döntően a sajátjukat, a több generáció által létrehozott vagyont igyekeztek gyarapítani.

Mindkét családban több kiemelkedő képességű ember volt, a különbséget az jelentette, hogy a hatvani Deutschok között sok nagyon jelentős személy volt, a Kornfeld-családban pedig volt egy pénzügyi géniusz és még tehetséges emberek is.

A két családból vizsgált két személy pályája egyaránt impozáns, mindketten rendkívüli emberek.

Hatvani Deutsch Lajos³⁹⁸ fiatalon sokat tanult, doktorált, majd az MTA tagja lett.

Kornfeld Zsigmond fiatal korában nem sokat tanult, de lemaradását később behozta, mikor lehetősége volt rá, és ő is tartott előadást az MTA-n.

A hasonlóságok azonban itt nagyobb részt ki is merültek.

Kornfeld Zsigmond egy saját nagy ívű karrierjét megteremtő elszánt, rendkívül határozott pénzember volt, sokak szerint rideg viselkedéssel, hatvani Deutsch Lajos viszont egy gazdag család negyedik-ötödik generációjához tartozott, tehát semmit nem kellett megteremtenie, tulajdonképpen beleszületett a nagy vagyonba.

Ez sok dolgot meghatározott. Kornfeld maga volt a szigorú puritánság, a tartozik és követel rovatba a teljes világot belelátó pénzember, hatvani Deutsch pedig a költészet rajongója, a múzsa csókját egész életében hajszóoló szívember.

Kornfeld Zsigmondnak is volt mecénási tevékenysége, de hatvani Deutsch Lajos maga volt a mecénás. A családi vagyona pedig szinte korlátlan lehetőségeket biztosított számára.

---

³⁹⁸ báró Hatvani Lajos (1880-1961) Neve 1917-ig Deutsch. Irodalomtörténész, kritikus, az MTA tagja, Kossuth-díjas. 1905-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett, majd 1908-ban Fenyő Miksával és Ignotusszal együtt indította el az új szellemű irodalmi folyóiratot, a Nyugatot. 1911-ben a lap egyik szerkesztőjével, Osvát Ernővel támadt nézetkülönbségei miatt megvált a laptól, melyet anyagilag is bőkezűen támogatott. Ekkor került baráti kapcsolatba Ady Endrével, akinek elsők között ismerte fel költői nagyságát. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, III. kötet, 147. p.

Nagy vagyona ellenére hatvani Deutsch Lajos nem bevásárolta, hanem beírta magát a magyar irodalomba.³⁹⁹ Kornfeld a kortárs irodalommal igazából nem törődött. A magyar írók és költők közül ismerte és szerette Arany Jánost, Petőfi Sándort, de a szívéhez igazán közel a régi írók álltak és a filozófia.

Hatvani Deutsch Lajos örökérvényűségét sok egyéb tevékenysége mellett a Nyugat című folyóirat alapozta meg, melynek egyik létrehozója volt.

A Nyugat jelentősége megkerülhetetlen, a modern magyar irodalom egyik sarokköve. A Nyugat volt az összekötő kapocs hatvani Deutsch Lajos és Ady Endre között, akinek költészetét sokáig finanszírozta, Ady nehéz természete ellenére is.

Az Adyval való kapcsolata olyan szintű volt, hogy a már nagybeteg, szinte haldokló és a betegsége természete⁴⁰⁰ miatt rendkívül nehezen kezelhető költő utolsó verseinek kötetbe rendezését ő vitte véghez.

A mellőzöttség ideje alatt összegyűlt különböző színvonalú Ady Endre verseket ő rendezte egy kötetbe és a kiadásról is gondoskodott. Így született meg és került az olvasókhoz „A Halottak élén” című kötet.

Hatvani maga is írt irodalmi műveket, melyekben a magyar polgárság kialakulását és fejlődését ábrázolta kifejezően, átéléssel.

Kornfeld fordított és írt verseket, de igazán komoly személyes irodalmi munkássága nem volt, valószínűleg eszébe sem jutott a dolog és ideje sem volt a megfelelő, évekig tartó elmélyülést igénylő szépirodalmi munkára.

A nevek is különböztek, Kornfeld egy életen át volt Kornfeld, hatvani Deutsch Lajos azonban egy idő múlva már Hatvani Lajosként jelenik meg, úgy élt és úgy is halt meg.

---

³⁹⁹ Hatvany Lajos maga is írt. Műve az „Urak és Emberek” azonban sajátos reakciókat váltott ki az emberekből. A több generációt átívelő családragényt az Egyenlőség (:A Magyar Zsidóság Politikai Hetilapja 1882-1944) antiszemitának értékelte, az antiszemiták pedig saját nézeteik igazolását olvasták ki a műből. Konrád Miklós: Hatvany Lajos „Zsidókérdése”, in: Szombat Online, Zsidó politikai és kulturális folyóirat, 2013. VII. 14.

⁴⁰⁰ Ady Endre ekkor a harmadlagos szifilisz tüneteivel küzdött, melynek következtében szélütést kapott. E mellett köszvény is kínozza. Élete utolsó szakaszában beszéde szaggatottá vált.

A harmadik összehasonlítás során szintén egy pénzemberhez, Krausz Simonhoz⁴⁰¹ hasonlítjuk Kornfeld Zsigmondot.

Krausz Simon pesti születésű volt, gyermekkorát a Terézvárosban és az Erzsébetvárosban, főként azok határterületén töltötte.

Kornfeldhez hasonlóan Krausz is izraelita volt, melyhez egész életében ragaszkodott és szintén kiemelkedő pénzügyi tehetség volt.

Tehetségét mindenki elismerte, még azok is, akik nem feltétlen szimpátiával figyelték tevékenységét.

Krausz ugyanis, bár bankár, magánbankár volt hosszú éveken keresztül, meredek tőzsdei spekulációkat is véghezvitt. Többnyire inkább azokkal foglalkozott.

Kornfeld a Magyar Általános Hitelbankhoz volt lojális, Krausz ahhoz, amiből éppen meg lehetett gazdagodni.⁴⁰²

Kornfeld leginkább technokrata volt, hatalmas kitartással, Krausz pedig sokszor szerencselovag, óriási szerencsével.

A jó sors azonban nem mindig állt Krausz mellé, többször tönkrement a saját hibájából. Néha kimondottan szegény embernek számított élete során.

Kornfeld is nagyban gondolkodott, de benne megvolt egy bizonyos fajta józanság, mely nem engedte számára az értelmetlen kockázatot és az ezzel járó elúszás veszélyét.

Kornfeld nemesen élt és nemesként halt meg, Krausz azonban miután harmadszor is tönkrement és bravúrosan harmadszor is milliomos lett, ismét bakot lőtt, negyedszer már nem tudott visszakapaszkodni.

A neveket tekintve elmondható, hogy Kornfeldhez hasonlóan Krausz is ragaszkodott az eredeti nevéhez, Krausz Simonként élt, tevékenykedett úgy is halt meg 1938-ban, tehát majdnem három évtizeddel Kornfeld Zsigmond elhalálása után.

---

⁴⁰¹ Krausz Simon (1876-1938) Bankár, Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja, a Gyáriparosok Országos Szövetségének igazgatósági tagja, a Budapesti Áru- és Értéktőzsde tanácsának tagja. 1900-ban Bettelheim Mórral együtt bankházat alapított, mely 1924-ig állt fenn. 1916-1926 között az IBUSz Rt. elnöke, 1912-től közreműködött a Chinoin Gyógyszer- és Vegyészeti Termékek Gyára megalapításában. Vakmerő tőzsdei üzletkötései hírhedtté tették nevét. Nagy befolyással volt a főváros pénzügyi politikájára. Markó László szerk., Új Magyar Életrajzi Lexikon, III. kötet, 1211. p.

⁴⁰² Krausz Simon számtalan üzleti próbálkozása között szerepel az is, hogy megpróbálta a bikaviadalmakat Magyarországon meghonosítani. E célból ideiglenes arénát építtetett a Városligetben. A próbálkozás azonban megbukott, mivel az állatvédők nyomására a bikát leszúrni tilos volt és így a látványosság sokat veszített vonzerejéből. Krausz Simon, A Pénzember: 48. p.

Érdekes módon Krausz Simonnak volt irodalmi munkássága Kornfeld Zsigmonddal szemben. Krausz írt egy olvasmányos, érdekes, a korabeli viszonyokat a saját szemüvegén keresztül, fanyar humorral bemutató önéletrajzot.

Kornfeld Zsigmond nem rendelkezett rendkívüli vagyonnal, de rendkívüli hatalommal viszont igen. Kornfeldnek nem csak gazdasági pozíciója volt, hanem döntő politikai befolyása is, és e mellett ugyanúgy puritán tudott maradni. Annak ellenére, hogy „...*megbízható tanácsadója volt a magyar pénzügyi kormánynak, amely Kornfeld mértéktartó véleményének meghallgatása nélkül fontosabb gazdasági kérdésekben jóformán sohasem határozott...*”, sohasem tekintette magát kiválóbbnak másoknál.⁴⁰³ Élete döntő hányadában Kornfeld Zsigmond csak egy banki alkalmazott volt első ránézésre, a Magyar Általános Hitelbank egyik tisztségviselője. Beosztásától függetlenül azonban ő volt a pénzügyi intézet tényleges irányítója, és mint ilyen, a magyar gazdasági élet egyik legbefolyásosabb és legkiemelkedőbb képviselője hosszú éveken keresztül. Szándékosan nem akart a jól látható csúcsra kerülni, a feltűnést egész életében tudatosan kerülte, megelégedett a kemény munka által elért sikerekkel. Elért eredményei pedig önmagukért beszéltek, Kornfeld irányításával a Hitelbank vezető szerepet vívott ki magának az államhitelezés területén.

Kornfeld Zsigmond befolyására és hatalmi pozíciójára jellemző volt az, hogy halála után pénzügyi körökben elterjedt a hír, hogy Kornfeld örökére Széll Kálmán, aki akkor a Magyar Jelzálog-Hitelbank elnökgazgatója volt, is pályázik.⁴⁰⁴

Kicsit retrospektív megközelíthetésnek tűnhet, de Kornfeld Zsigmond leginkább talán egy mai csúcsmenedzserre⁴⁰⁵ emlékeztet összességében.

Az a komplex tevékenység, a csak általa átlátott üzleti háló, a messze a normál ember munkabírása feletti munkatempó, az alapállás, a munkaethosz, a XXI. század topmenedzsereinek világát idézi.

---

⁴⁰³ Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök : 10. p.

⁴⁰⁴ Pesti Napló, 1909, március 27. : 18. p.

⁴⁰⁵ vö.: „menedzser” Összetett, bonyolult feladat, nagyobb üzleti vállalkozás megszervezésével és irányításával, különösen annak gazdasági vonatkozásaival foglalkozó személy. Bakos Ferenc, Idegen Szavak és Kifejezések Szótára: 533. p.

A menedzser elgondolásai és cselekvése befolyásolja a vállalat szervezését, fejlődését és üzletpolitikáját. Olyan személy, akinek célként megadott, meghatározott eredményeket kell elérnie a rendelkezésre álló pénzügyi, személyi, műszaki erőforrások felhasználásával. A menedzser soha nem a cég tulajdonosa, legfeljebb igazgatója.

A viszonyok is hasonlóak voltak. Kornfeld nem volt tulajdonos, egy magas pozíciójú alkalmazott volt, aki a tulajdonos tőkéjét szaporította, miközben ő maga is nagy összegeket keresett ez által.

A vállalat gazdaságtan jelenségei tehát hasonlóak voltak akkor, mint ma, csak a megnevezések különbözőek.

Mikor Kornfeld Zsigmond életrajzát olvassák, észre sem veszik, hogy a Magyar Általános Hitelbank történetét is olvassák, mert Kornfeld felolvadt a Hitelbankban és a Magyar Általános Hitelbank felolvadt Kornfeld személyében. Munkája során egyfajta szimbiózis alakult ki Kornfeld és bankja között. Egyik a másik nélkül nem volt elképzelhető és még ma sem lenne lehetséges a személyt és az intézményt külön, egymástól függetlenül tárgyalni vagy leírni.

Jellemének fontos összetevői voltak az erős judicium, a vasakarát és a terveihez való mindenáron való ragaszkodás.

Kornfeld tökéletesen megtanult magyarul és 1887-ben megtartotta első magyar nyelvű előadását a Magyar Tudományos Akadémián.

A Kornfeld-család hatalmas gyűjteményt halmozott fel, melyet Kornfeld Zsigmond alapozott meg, akiről köztudott volt, hogy kedvelt olvasmánya a bölcselet, a filozófia, a klasszikus latin szerzők. Ezt a gyűjteményt fia, báró Kornfeld Móric jó ízléssel tovább bővítette. Móric fia volt az, aki tudatosan gyűjteni kezdte a régi, magyar nyelvű könyveket, a könyvnyomtatás legkorábbi emlékeit, az ősnymtatványokat és a legrégebbi bécsi kiadók Magyarország számára készített díszes köteteit.⁴⁰⁶

Kornfeld életútja kiváló adalék az asszimiláció és a kettős kötődés kérdésköréhez, hiszen Kornfeld élete során magyarrá vált, de zsidó eredetét soha nem tagadta meg és kötődése a zsidó hagyományokhoz élete végéig elkísérte. Báró lett élete végén, de izraelita volt egész életében. Valójában igazi puritán polgár volt, aki kimondottan és határozottan polgári életmódot folytatott és mindennapjait munkája határozta meg.

Melyek azok a kézzel fogható és jelentős, meghatározó dolgok, melyek Kornfeld Zsigmond után itt maradtak és a mai napig megtalálhatóak Budapesten?

Három olyan dolog van itt is most velünk, amely még több mint száz évvel halála után is rá emlékezteti az utókor történelem iránt érdeklődő tagjait.

---

⁴⁰⁶Ecsedy Judit: Ismeretlen Ritkaságok a Kornfeld-Könyvtárban, in Magyar Könyvszemle, 2011, 127. évfolyam, 1.-4. szám: 150. p.

A háromból kettő középület, melyek jelentőségét nem lehet tagadni és kisebbíteni sem érdemes.

A Szabadság téren található egykori tőzsdepalota az egyik. A gyönyörű, monumentális épület, mely a tőzsde számára készült, ezt a funkcióját elhagyta és sok éven keresztül a televízió székházaként funkcionált.

A Pénzügyminisztérium József nádor téren található épülete a másik, mely sokáig, egészen a második világháborút követő államosításig, a Magyar Általános Hitelbank központja volt. Ennek elkészültét Kornfeld Zsigmond már nem élhette meg, de az ötlet, a tervezés elkezdése vitathatatlanul az ő nevéhez fűződött.

A harmadik pedig a végső nyughelye, mely a Kozma utcában, az izraelita temetőben található, a kriptá sor jobb oldalán, huszonnegyedikként.

A sír méltó Kornfeld Zsigmondhoz, szép, impozáns, ízléses, kevés díszítéssel, minimális felirattal ellátott. Egy kis épület, melynek bejáratát vasrács zárja le, felette timpanon található. Az egész építmény kőből készült, körülbelül négy méter magas, ugyanilyen széles, mélysége öt méter lehet.

Bejáratától balra lent a sarokban még a készítő neve is ott van, Schön Frigyes, műépítész nevét vésték oda szép betűkkel.

Annak ellenére, hogy a környezetében levő többi kriptá némelyike nem a legjobb állapotban van és helyenként a növényzet is jelentősen elburjánzott, aminek következtében vadregényes, vadromantikus táj alakult néhol ki, a Kornfeld-család kriptája feltűnően szép és kimondottan ápolott.

A bejáratot lezáró vasrács teljesen rozsdamentes, a kriptá belseje tökéletesen tiszta, még egy falevél sincs benne és maga a több mint száz éves épület erős, fém, átmenő csavarokkal van megerősítve. A fém átmenő csavarok le vannak festve kalapácsománccal, mely a csavarokat az időjárás viszontagságaitól, esőtől, széltől, fagytól megvédi és a korróziót hosszú távon távol tartja. A csavarok szakszerűen, egyenesen, a szükséges helyen vannak behelyezve, biztosan szakember vagy szakemberek dolgoztak rajta.

A kriptá egyik kiszögellésére kis köveket, az emlékezés köveit helyezték. A kriptá összesen négy ember végső nyughelye, ott van eltemetve Kornfeld Zsigmond és felesége, Frankfurter Betty és két fiúgyermekük is.

A kriptá valószínűleg a családfő, Kornfeld Zsigmond elhunytá előtt elkészülhetett, mivel a legidősebb gyermekük, Kornfeld György, aki szintén itt van eltemetve, 1901-ben halt meg, nyolc évvel az édesapja előtt. A másik fiú, aki a két szülővel nyugszik, a legkisebb

gyermekük volt, Kornfeld Ferenc. Ő 1898-tól 1945-ig élt. Neve nem a szülők és idősebb fiútestvére tábláján, hanem a kripta bal oldalán, egy külön márványlapon került feljegyzésre. Az izraelita temetőben a sírhelyek, emberi léptékkal számítva, „örökre” szólnak, így Kornfeld Zsigmond velünk marad.

9. fotó: Kornfeld Zsigmond kriptája, belső tér

Forrás: a szerző saját felvétele 2020. augusztus 27-én

Irodalomjegyzék:

Feldolgozások 1. könyvek:

- Bakos Ferenc: Idegen Szavak és Kifejezések Szótára, Akadémiai Kiadó, Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest, 1989
- Berend T. Iván, Ránki György: A Magyar Gazdaság Száz Éve, Kossuth Kiadó, Budapest, 1972
- Borovszky Samu (szerk.) : Magyarország Vármegyéi és Városai, Nyitra Vármegye, Országos Monografia Társaság, Budapest, 1900
- Cameron, Rondo: A Világgazdaság Rövid Története a Kőkorszaktól Napjainkig, Maecenas Kiadó, Alföldi Nyomda Rt., Budapest, 1994
- Don, Jehuda: A Magyarországi Zsidóság Társadalmi- és Gazdaságtörténete, MTA Judaisztikai Kutatóközpont, Budapest, 2006
- Duby Georges (szerk.): Franciaország Története II., Osiris Kiadó, Budapest, 2007
- Eperjesi Zoltán, Mladonyiczki Balázs: A Második Ipari Forradalom, in: Bankok a Történelemben, Innovációk és Válságok, Pauker-Prospektus-SPL Konzorcium, Budapest, 2018
- Ferber Katalin, Nagy Krisztina: A Budapesti Giro- és Pénztáregylet Rt., Apolló Irodalmi Nyomda, Budapest, 1990
- Galánthai Nagy Sándor dr. (szerk.): Mihók-féle Magyar Compass 29./1., Stepaneum Nyomda Rt., Budapest, 1901
- Gonda Imre, Niederhauser Emil: A Habsburgok, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987
- Gunst Péter: M. A. Rothschild a Bankalapító, Életek és korok, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992
- Karády Viktor: Felekezet, Rétegződés és Mobilitás, Az Egyenlőtlen Modernizáció Néhány Kulcskérdése a Magyar Társadalomtörténetben, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997
- Katus László: A Modern Magyarország Születése, Magyarország Története 1711-1914, Kronosz Kiadó, Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület, Pécs, 2012
- Kinder, Hermann, Hilgemann, Werner: SH Atlasz, Világtörténelem, Springer Hungarica Kiadó Kft., Budapest, 1992
- Kornfeld Tamás: Nem Mindennapi Élet, Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2014

- Kovács Tamás, Kovács Levente: Bankvezérek, akik a MÁH-ot Naggyá Tették, III. 2017
- Krausz Simon: A Pénzember. Egy Magyar Bankár élettörténete, Kossuth Könyvkiadó, Debrecen, 1991
- Kunzmann, Peter, Burkard, Franz-Peter, Wiedmann, Franz: SH Atlasz, Filozófia, Springer Hungarica Kiadó Kft., Budapest, 1993
- Lónyay Menyhért gróf: Közügyeinkről II. A Bankügy, Athenaeum, Budapest, 1873.
- Markó László (szerk.): Új Magyar Életrajzi Lexikon, I.-VI. Kötet, Magyar Könyvklub, Szekszárdi Nyomda, 2001-2007
- Maximovic, in: H. Gold (ed.), DieJuden und JudengemeindenBoehmens in und Gegenwart (1934), 152-7; O. Kosta, in Zidovskarocenska (1970,71)
- McCagg, O. William: Zsidóság a Habsburg Birodalomban, Cserépfalvi, Szekszárdi Nyomda Kft, 1992
- Milhoffer Sándor: Magyarország Közgazdasága, Franklin Társulat, Budapest, 1904
- Pallas Nagy Lexikona II., VI., XI., XII., XVI., Pallas Irodalmi és Nyomda Rt., Budapest, 1893-1897
- Pólya Jakab: A Gazdasági Válság, Athenaeum Rt., Budapest, 1890
- Radnóti József: Kornfeld Zsigmond, Révai Irodalmi Intézet Nyomdája, Budapest, 1931
- Tallós György: A Magyar Általános Hitelbank (1867-1948), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995
- Tomka Béla, A Magyarországi Pénzintézetek Rövid története 1836-1947, Aula kiadó Kft, 2000
- Tomka Béla, Érdek és Érdektelenség, A Bank-Ipar Viszonya a Századfordulón 1892-1913, Vállalkozástörténeti Tanulmányok, Multiplex Media-Debrecen UP, Debrecen, 1999
- Újvári Péter (szerk.): Magyar Zsidó Lexikon, Budapest, 1929
- Varsádi Zsuzsa (szerk.): Közgazdasági Kislexikon, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987
- Winkler, Heinrich August: Németország története a Modern Korban I., Osiris kiadó, Budapest, 2005

Feldolgozások 2. tanulmányok:

- Barta János, Gergely Jenő, Kristó Gyula, Magyarország Története, Előidőktől 2000-ig, Pannónia Kiadó, Szekszárdi Nyomda, 2002
- dr. Diós István, dr. Viczián János (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon III., VI., XI., kötet, Egyetemi Nyomda, 1997-2006, Budapest
- Ecsedy Judit: Ismeretlen Ritkaságok a Kornfeld-Könyvtárban, in Magyar Könyvszemle, 2011, 127. évfolyam, 1.-4. szám
- Gazda István, Magyarország Közegészségügyi Krónikája 1867-1896, Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet, Budapest, 2017
- Gergely András (szerk.): 19. Századi Magyar Történet 1790-1918, Korona Kiadó, Kő-PRINT Kft. Nyomdaipari Kft., Budapest, 1998
- Gergely Jenő: Magyarország a XIX. Században, in: Barta János, Gergely Jenő, Kristó Gyula: Magyarország Története, Előidőktől 2000-ig, Pannónia Kiadó, Szekszárdi Nyomda Kft, 2002
- Halmos Károly: Kornfeld Zsigmond, az Emancipált Állambankár, in Sebők Marcell szerk., Sokszínű Kapitalizmus, Pályaképek a Magyar Tőkés Fejlődés Aranykorából, HVG Kiadó Rt., Budapest, 2004
- Hanák Péter (szerk.): Magyarország Története Tíz Kötetben, Magyarország Története 1890-1918, 7./1. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978
- Kautz Gyula: A Fém pénz és Valutaügy, A Törvényhozás és a Tudomány Jelen Állása Alapja Szerint, in Nemzetgazdasági Szemle, 1877. II. füzet
- Kautz Gyula: A Fémvaluta Kérdése a Tudomány Jelen Állása Szerint, Első Rész: Egyszerű és Kettős Valuta, MTA Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1880
- Kiss Zsuzsanna, Gabonaválság a XIX. Század Végén, in Aetas, 29. évfolyam, 4. szám, 2014
- Kornfeld Móric: Trianontól Trianonig, Tanulmányok, Dokumentumok, közreadja: Széchenyi Ágnes, Corvina Kiadó, Korrekt Nyomda, Budapest, 2002
- Kovács Endre (szerk.): Magyarország Története Tíz Kötetben, Magyarország Története 1848-90, 6./2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979
- Kövér György: A Pesti City Öröksége, Budapest Történeti Tanulmányok, megjelent a Közép-Európai Brókerképző Alapítvány támogatásával, kiadja Budapest Főváros Levéltára, DIAVÁR Kft., Budapest, 2012

- Kövér György: Bankárok és Bürokraták, A Magyar Általános Hitelbank Igazgatósági Tanácsa és Igazgatósága (1876-1905) in Aetas Történettudományi Folyóirat, 1.-2. szám, 20. évfolyam, Szeged, 2005
- Léderer Pál (szerk.): Az Úri Magyarország, Társadalomszerkezet és Rétegrajzok (a Kiegyezéstől a Második Világháborúig, Az ELTE szociológiai-politikai tanszékei, a Hilscher Rezső szociálpolitikai egyesület és a T-Twins kiadó könyvsorozata, Dabas-Jegyzet Kft., 1993
- gróf Tisza István Összes Munkái, Tanulmányok és Értekezések, Naplószerű Feljegyzések, Franklin Társulat, Budapest, 1923

Források 1. levéltári források:

- HU-MNL-OL-P 1929 18-K-155
- HU-MNL-OL K 20 1909-384
- MNL OL Z 50 10. csomó, 3. tétel
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlési és Igazgatósági Iratok, Igazgatósági Jegyzőkönyvek, 1887. július 11.-december 31., 41-75
- MNL OL Z 51 52. csomó, 770. tétel
- MNL OL Z 51-828
- MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Titkárság, 60. kötet, 861. tétel, A Magyar Általános Hitelbank Helyiségei V. Nádor utca 12. és Zrínyi utca 4. 1881-1913
- MNL OL Z 50 151. csomó, 8. tétel
- MNL OL Z 50 Közgyűlési és Igazgatósági Iratok 12. csomó, 4. tétel
- MNL OL Z 50 13. csomó, 4. tétel
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, 1. csomó, 1. tétel: Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig
- MNL OL Z 51 Ügyrend, Utasítások 1895-1947, 55. csomó, 826. tétel, Utasítás a Magyar Általános Hitelbank Igazgatósága részére 1895
- MNL OL Z 53-12. Bárány Kornfeld Zsigmond-segélyalap Szabályzata
- MNL OL Z 50 150. csomó, 8. tétel
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Zrt. Közgyűlés és Igazgatóság, Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1871-1912, 1-43-ig 1. csomó, 1. tétel
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt. Okmánytár, 6. csomó, 144. tétel

- MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt. Okmánytár, 55. csomó, 826. tétel
- MNL OL Z 51 2. csomó, 102. tétel, Magyar Általános Hitelbank, Okmánytár
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank, Közgyűlési és Igazgatósági Iratok, 1903. 1-30, 14. csomó, 4. tétel
- MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt., Okmánytár, 55. csomó, 826. tétel
- MNL OL Z 51 2. csomó, 101. tétel, Magyar Általános Hitelbank Okmánytár
- MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt., Okmánytár, 1. csomó, 1. tétel
- MNL OL Z 50 A Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1. csomó, 1. tétel, 7. sorszám
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.146
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.147
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., Közgyűlés és Igazgatóság 1879-1915, X 8842, Filmtár 30.145
- MNL OL Z 50 Magyar Általános Hitelbank Rt., B. Közgyűlési és Igazgatósági Iratok 1874-1926, 2. csomó, 2. tétel
- MNL OL Z 51 Magyar Általános Hitelbank Rt., Okmánytár, 6. csomó, 147. tétel, Budapest Székesfőváros 4%-os Adómentes Törlesztéses Kölcsöne Szindikátus 1897
- MNL OL Z 50 A. Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1. csomó, 1. tétel, 7. sorszám

Források 2. újságcikkek:

- A Hét, 1900. április 29., 17. szám
- Az Újság, 1908. május 17., vasárnap
- Az Újság, 1908. május 19.
- Az Újság, 1908. május 21.
- Az Újság, 1908. május 26., kedd
- Az Újság, 1908. május 28., csütörtök
- Borsszem Jankó, 1900. december 2.
- Budapesti Hírlap, 1895. május 13., 129. szám, 15. évfolyam
- Budapesti Hírlap, 1906. október 2., 270. szám
- Budapesti Hírlap, 1908. május 17., 119. szám
- Budapesti Hírlap, 1909. március 25.

- Budapesti Hírlap, 1914. január 25.
- Fővárosi Közlöny 1910 VII. 1. 21. évfolyam 55. szám
- Hazánk, 1901, december 29., 8. évfolyam, 306. szám
- Magyar Ipar, 1909, február 28., 9. szám
- Magyar Ipar, 1909, május 2. 18. szám, Budapest
- Magyar Ipar, 1909, május 9. 19. szám, 30. évfolyam
- Magyar Ipar, 1911, február 12. 7. szám, 32. évfolyam
- Magyarország, 1905, november 18., szombat
- Magyarország, 1905, november 28., kedd
- Magyarország, 1909, március 20., szombat
- Magyarország, 1909, március 23., kedd
- Magyarország, 1909, március 25., csütörtök
- Magyarország, 1909, március 26., péntek, Budapest
- Magyarország, 1909, március 27., szombat
- Magyar-zsidó Szemle 1893, 6. szám
- Magyar-zsidó Szemle 1893, 10.-11. szám
- Magyar-zsidó Szemle 26., 1909, 2. szám
- Márkus Andor dr. in Nyugat, 1918, I. szám
- Nagyvárad Napló, 1903, április 30.
- Ország-világ, 1906, április 8. 27. évfolyam, 15. szám
- Pesti Hírlap, 1898, április 29.
- Pesti Hírlap, 1909, március 17., szerda
- Pesti Hírlap, 1909, március 20., szombat
- Pesti Hírlap, 1909, március 21., vasárnap
- Pesti Hírlap, 1909, március 23., kedd
- Pesti Hírlap, 1909, március 25., csütörtök
- Pesti Hírlap, 1909, március 26., péntek
- Pesti Hírlap, 1909, március 30., kedd
- Pesti Hírlap, 1909, május 4., kedd
- Pesti Hírlap, 1909, május 6., csütörtök
- Pesti Hírlap, 1909, május 25., kedd
- Pesti Hírlap, 1909, május 28., péntek
- Pesti Napló, 1894, november 17., 45. évfolyam, 318. szám

- Pesti Napló, 1909, március 25.
- Pesti Napló, 1909, március 27., szombat
- Vasárnapi Újság, 1909, március 7. 56. évfolyam, 10. szám
- Vasárnapi Újság, 1909, 56. évfolyam, 14. szám
- Halász Imre: Pénzügyeink Hanyatlásának Okai, Nemzetgazdasági Szemle, 1874
- Szabolcsi Miksa: Wahrmann Mór, Egyenlőség, 1891 X. 30.

Internetes irodalom:

- JewishEncyclopedia.com
- KrajVysocina, oficiálníinternetovéstránkyKrajeVysocina
- www.kemenyinfo.hu, Családi Lexikon, a Kemény-család honlapja
- regi.tankonyvtar.hu, dr. Juhász Krisztina, Nemzetközi Gazdasági Ismeretek
- m.szellemitulajdon.hu, A Szellemi Tulajdon Védelme
- net.jogtar.hu, Ezer Év Törvényei
- Szombat Online, Zsidó politikai és kulturális folyóirat, 2013. VII. 14.: Konrád Miklós, Hatvany Lajos „Zsidókérdése”